

STATS VETENSKAPLIG TIDSKRIFT

INNEHÅLL

UPPSATSER

Mogens N Pedersen: Politologen som konsulent. Tanker om en rolle under udvikling
Henry J Abraham: Reflections on our Enduring and Envolving Constitution

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN

Anders Håkansson & Tomas Niklasson: Demokratiseringsprocesserna i Östeuropa – händelse-
utveckling och valresultat
Anders Troedsson: Kongress i politisk psykologi
Kjell Goldmann, Göran Hydén, Colin Leys & Øyvind Østerud: Sakkunnigutlåtanden rörande
SAREC-professorerna i statskunskap

LITTERATURGRANSKNINGAR

Michael Gallagher & Michael Marsh, eds: Candidate Selection in Comparative Perspective.
Anm av Jon Pierre
Yvonne Hirdman: Att lägga livet till rätta. Anm av Ann Marie Berggren
Bo Petersson: The Soviet Union and Peacetime Neutrality in Europe. Anm av Daniel
Heradstveit
Göran Rystad & Sven Tägil, eds: The Uprooted. Forced Migration as an International Problem
in the Post-War Era. Anm av Utz McKnight

LITTERATURNOTISER

ABSTRACTS

4 1990

Årgång 93

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

REDAKTIONSSEKRETERARE OCH ANSVARIG UTGIVARE

Lennart Lundquist, Lund

Biträdande redaktionssekreterare

Anders Sannerstedt, Lund

Redaktionsutskott: redaktionssekreteraren, biträdande redaktionssekreteraren
samt Lars-Göran Stenelo, Lund

Tidskriftens ombud vid de statsvetenskapliga institutionerna

Benny Hjern, Umeå Sören Holmberg, Göteborg

Jörgen Hermansson, Uppsala Rune Premfors, Stockholm

Tidskriften utkommer med fyra häften om året

och tryckes med bidrag från Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet

Prenumeration sker hos Statsvetenskaplig Tidskrifts expedition, Lund

(postgiro nr 2795 65-6)

Prenumerationspriset för 1991 är 150 kr inkl. moms. Pris för enstaka häfte är 40 kr inkl. moms.

Universitetsstuderande erhåller abonnemang till nedsatt pris
efter hänvändelse till vederbörande lärare.

Expeditionen och redaktionens adress: Box 52, 221 00 Lund.

Tel. 046/108935 (exp), 109776 (Lundquist) 108939 (Sannerstedt).

ISSN 0039-0747

Eftertryck av tidskriftens artiklar och övriga innehåll utan angivande av källan förbjudes.

Lund i februari 1990

FAHLBECKSKA STIFTELSEN

INNEHÅLL

UPPSATSER

Mogens N Pedersen: Politologen som konsulent. Tanker om en rolle under udvikling 317

Henry J Abraham: Reflections on our Enduring and Envolving Constitution 329

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN

Anders Håkansson & Tomas Niklasson: Demokratiseringsprocesserna i Östeuropa –
händelseutveckling och valresultat 335

Anders Troedsson: Kongress i politisk psykologi 361

Kjell Goldmann, Göran Hydén, Colin Leys & Øyvind Østerud: Sakkunnigutlåtanden
rörande SAREC-professorerna i statskunskap 364

LITTERATURGRANSKNINGAR

Michael Gallagher & Michael Marsh, eds: Candidate Selection in Comparative
Perspective. Anm av Jon Pierre 400

Yvonne Hirdman: Att lägga livet till rätta. Anm av Anne Marie Berggren 403

Bo Petersson: The Soviet Union and Peacetime Neutrality in Europe. Anm av Daniel
Heradstveit 406

Göran Rystad & Sven Tägil, eds: The Uprooted. Forced Migration as an International
Problem in the Post-War Era. Anm av Utz McKnight 414

LITTERATURNOTISER 418

ABSTRACTS 419

Articles in the *Statsvetenskaplig Tidskrift* (The Swedish Journal of Political Science) are indexed in ABC-POLSCI, *International Political Science Abstracts*, and *Historical Abstracts*.

Politologen som konsulent Tanker om en rolle under udvikling*

AF MOGENS N. PEDERSEN

We can all point to examples of a political scientist turned market researcher, a political scientist turned government employee, or a political scientist turned shoe salesman, and so on. Yet rarely does a political scientist seem to get hired in the public or private sectors *because* he or she is a political scientist. (Andres & Becher, 1989)

Indledning

Lad os starte diskussionen langt fra Reykjavik i rum og i tid. Næmlig i San Andrea in Percussina, en lille flække lidt uden for Firenze i Italien. Tidspunktet er d. 10. december 1513, datoen for et brev, som en af landsbyens beboere skrev til en ven, der på det tidspunkt var florentinsk gesandt i Rom.

Jeg vil gerne begynde med at citere nogle passager fra dette brev til Francesco Vettori. Brevet agtes som én af den italienske litteraturs perler, og jeg kommer nok til at gøre det megen uret, når jeg nu sammendrager det. Det får være.¹

Niccoló Machiavelli – for det var ham, der skrev – beretter her om, hvorledes hans dag går derude på landet, nogle måneder efter at han var blevet tortureret, afskediget fra sin stilling og forvist fra Firenze.

Han står op med solen, fanger drosler, inspicerer en skovhugst. Senere slapper han af ved en kilde, mens han passer sine fuglenet og læser kærlighedspoesi fra en medbragt bog. Drømmer også lidt om sine egne erotiske eventyr. Derefter går turen til kroen for at få et glas. Så hjem for at spise med familien. Og så – blot for at give lidt af atmosfæren – et første kort citat:

* Plenumsforedrag holdt ved IX. Nordiske Kongres for Statskundskab, Háskóli Íslands, Reykjavík, d. 16. august 1990. I den mundtlige version var enkelte mindre passager udeladt.

... Når jeg har spist, vender jeg tilbage til kroen, og træffer dér i reglen foruden værten en slagter, en møller og et par teglbrændere. Med disse dagdrivere slår jeg resten af dagen ihjel, mens vi spiller kort eller terning, for det meste kun om småmønt. Men deraf opstår tusind stridigheder og hånsordene flyver gennem luften, så man kan høre os skråle helt til San Casciano ...

... Det er det lusede liv jeg lever, mens jeg lader min hjerne mugne og lader den grusomme skæbne gå sin gang ...

Helt ringe var livet nu heller ikke, men man skal helt hen til solnedgang førend det lysnede:

... Når aftenen kommer vender jeg hjem og går ind i mit studerekammer. På tærskelen kaster jeg det snavsede tøj, som jeg har båret hele dagen, og ifører mig en hofmands kongelige klæder, så jeg sømmeligt kan træde ind på oldtidens mænds enemærker. Dér er de, og de byder mig velkommen. Med dem deler jeg den føde, som tilhører mig alene, og som jeg er født og båret til. Dér spørger jeg dem om grunden til deres handlinger, og de svarer mig med menneskelighed. I hele fire timer er jeg fri for alle ærgrelser ...

... Og eftersom Dante siger, at viden kræver, at man bevarer, hvad man har hørt og forstået, så har jeg noteret det ned, som jeg fandt vigtigt i samtalerne med dem, og har herom skrevet et lille arbejde, *De Principatibus*, hvor jeg, så godt jeg kan, fordyber mig i dette emne og diskuterer, hvad et fyrstedømme er, hvilke slags, der findes, hvordan de erobres og bevares, og hvorfor de går tabt ...

Machiavelli diskuterer derefter, hvad han skal gøre med bogen, herunder hvorvidt han skal dedikere den til den nye hersker over Firenze:

... Jeg har talt med Filippo om hvorvidt jeg burde give Medici denne lille bog eller ej, – og hvis jeg skulle, om jeg så skulle gøre det personligt eller lade den sende til

ham ... Den bitre nød tvinger mig ligefrem til at give ham den, for jeg bruger hurtigt min formue op her, og det kan ikke blive ved at gå på denne måde ... Det er næsten mit ønske, at Medici'erne vil bruge mig til ét eller andet, om jeg så skulle begynde med at slæbe sten ... Hvis de læste bogen, ville de se, at jeg ikke har sovet eller drevet den af i alle disse femten år, som jeg har ofret på diplomatiets kunst. Enhver, skulle jeg mene, burde være interesseret i at tage en mand i sin tjeneste, der har samlet så megen erfaring ...

Der er adskillige grunde til, at jeg har ønsket at begynde min diskussion af politologens rolle som konsulent med at citere disse gamle ord, og nogle af dem vil først komme frem undervejs.

Brevet indeholder et af de første rigtig kontante vidnesbyrd i statskundskaben om vort fags kobling af handling og kundskab, det aktive og det kontemplative liv. Det, der skete i studerekammeret var en forarbejdning af politiske erfaringer, ikke bare af læsning. Resultatet var formuleringen af et sæt af begrundede råd til den, der ville nå et bestemt politisk mål, nemlig det at opnå og derefter bevare herskermagten.² Man har sidenhen i århundreder diskuteret den anvendte metode og undret sig over dens – synes vi i dag – helt moderne behandling af forholdet mellem værdier og fakta og dens udstrakte brug af en betinget foreskrivende logik.

Med lidt god vilje kan man vel endda sige, at vi her hører den første politologiske konsulent ytre sig, – og han ser endda som mange af sine efterfølgere ud til at lægge vægt på honoraret samt på problemet med i det hele taget at finde en klient ...

Brevet beskriver endvidere på smukkeste vis de tre sfærer, som de fleste forskere kender på deres egen krop: privatlivssfæren, den videnskabelige erkendelses sfære, og så den tredje "grå zone" mellem politik og erkendelse, og mellem privatliv og arbejdsliv. Den passage, hvor man opnår viden og forståelse om politik gennem involvering i politisk aktivitet, og hvor man gør brug af sin indhøstede viden ved at stille den til rådighed for andre.

I tilfældet Machiavelli er det interessant i forbifarten at se, hvorledes de tre roller, – for vi kan også tale om privatlivsrollen, forskerrollen – og, hvorfor ikke? – konsulentrollen fordeler sig tidsmæssigt. Machiavelli var tydeligtvis ikke en "8-16-forsker", som man kan finde dem på nutidens universiteter.

Det er også værd at mærke sig, at de tre roller

var holdt skarpt adskilt fra hinanden, I særdeleshed var forskning dengang ikke – som det vist ofte er tilfældet idag – en aktivitet, der foregår ind imellem telefonopringninger, studentervejledning, kantinebesøg og rekreative tennistimer. Nej, Machiavelli skiftede til det bedste tøj; han trådte i bogstavelig forstand ind i forskerrollen. Og på samme måde må man forestille sig, at forfatterens foretræde for fyrsten må have været en begivenhed, der var skarpt markeret i tid og i rum.³

Men det fremgår også tydeligt, at skiftet fra den ene rolle til den anden, hvor markeret det end var, kunne foregå uden overskridelse af store mentale barrierer. At give konkrete råd til en fyrste lå for så vidt i direkte forlængelse af erkendelsesprocessen, på samme måde som denne proces udsprang af forskerens politiske aktivitet.

Det er denne pointe, som jeg vil gøre til mit normative hovedbudskab i denne forelæsning. Vi må som politologer se at få et mere tidssvarende, et mere afslappet og et mere aktivt forhold til politisk rådgivning, herunder rådgivning mod betaling. Vi må lære os selv og vore studenter at fungere i den rolle, som vi i mangel af bedre ord kan benævne konsulentrollen. Vi må – med andre ord – overveje, om vi ikke skal tage Machiavelli som model fremfor den Weber'ske *Wissenschaftler!*

2. Gårsdagens idealer

Den skarpe afgrænsning af sfærerne, som lige er blevet beskrevet, kan mange af os genkende. Den har været karakteristisk for politologiske forskeres tilværelse lige siden faget genopstod. Hvorfor? Fordi politologiens "professionelle etik" har tenderet til at forhindre koblingen af erkendelse og praksis. Det er – i min tid ihvertfald – på ingen måde blevet gjort let at overskride tærskelen mellem studerekammeret og magtens korridorer, – for nu at bruge indtil flere fortærskede billeder.

Politologer er i den moderne universitetsverden gennem uddannelse, forskeruddannelse og gentagne prøvninger blevet trænet til at bestride en position, hvortil der knytter sig en ret nøje defineret rolle, som har været velbeskrevet siden Max Weber 1918 holdt sine forelæsninger om *Wissenschaft als Beruf* og *Politik als Beruf*. Rollens indhold har været under stadig diskussion siden, men ikke desto mindre har fagets dominerende ideologi, den såkaldte værdirelativisme, givet en ganske præcis vejledning. Der er ting, man

kan, og ting man ikke kan, hvis man vil fortjene betegnelsen videnskabsmand, og i omgangen med det praktiske liv, herunder politisk praksis, bør man være særdeles forsigtig.

Jeg har lyst til at illustrere dette normsæt med en kort omtale af to af mine egne læremestre. Grunden til, at jeg vil bruge lidt tid på forholdene i mit eget land, er den at disse to grundlæggere af dansk statskundskab så smukt illustrerer, hvor varieret den værdirelativistiske holdning kan praktiseres.

I Danmark blev faget så at sige flasket op med det såkaldte værdiproblem. Statskundskabens to fædre, Erik Rasmussen og Poul Meyer, var dybt fascinerede af "den logiske kløft mellem er og bør", – og hvad deraf følger. De anså det begge for et nødvendigt led i fagets identitetsskabelse at opsætte barrierer mellem politik og politologi.

Erik Rasmussen, hvis indsats for dansk statskundskab har trukket de længste spor, er nok den egentlig ansvarlige for, at vi danske har brugt, og stadig bruger så megen tid på det såkaldte "værdi-problem". Han "importerede" Arnold Brecht's store kompendium om politisk teori (Brecht, 1959), og han gav argumentet sin egen pædagogiske udlægning (Rasmussen, 1968). Hvortil kommer, hvad han selvfølgelig ikke selv vidste dengang, at han gjorde disse ting på det optimale tidspunkt. Værdirelativismens rimeligt sofistikerede synspunkt, fremhævet fra Max Weber og støttet med henvisninger til den Myrdal'ske tankeverden, udgjorde et formidabelt hegn dengang – omkring 1970 – da statskundskabens eget værdigrundlag kom under diskussion. Selvfølgelig blev Erik Rasmussens synspunkt antastet, men det overlevede, og det er der vel ikke noget at sige til, for et mere gennemtænkt og dog fleksibelt standpunkt har man sjældent set.

Man kan nu bagefter tillade sig at sige, at det der manglede for at gøre argumentationen om denne grænsedragning helt overbevisende var en påpegning af, hvor grænserne i *praksis* går mellem politik og politologi, – altså en demonstration af *hvor langt* en politologisk forsker og underviser vil være parat til at gå ind i den politiske eller i den administrative jungle. På dette felt førte Erik Rasmussen sig imidlertid næsten smukke end Cæsars hustru. Han var i særdeleshed på intet tidspunkt borte i konsulentens ærinde.⁴

Poul Meyer tog nok lettere på problemet, – eller gjorde sig i hvert fald hurtigere færdig med det. Som tilfældet var med mange andre metodiske grundproblemer, indtog han en skarp og po-

lemisk, men samtidig en ambivalent holdning. Han kunne finde på at beklage, "at den beskæftigelse med politiske problemer, der er en selvfølge for enhver politisk tungetaler, på det nærmeste er tabu for den videnskabsmand, der har helliget sit liv til en systematisk udforskning af samfundets problemer" (Meyer, 1962:126). I praksis forlod han dog ofte det akademiske elfenbenstårn, især for at rådgive om administrationstekniske og juridiske spørgsmål. Dog gjorde han det altid i rollen som den kongeligt udnævnte tjenstemand, hvis naturlige pligt det var at yde uhonoreret rådgivning til administrative myndigheder og politikere. Iøvrigt mente han også, at statskundskaben "i form af en teknologi (bør) stå til rådighed for den, der skal træffe en beslutning" (Meyer, 1959:26).

Dette var en digression, vil nogle sikkert mene. Men jeg vil påstå, at disse to, til dels overlappende, holdninger var ret typiske, ja, vel tilsammen repræsenterede den dominerende holdning den gang. At de også faldt ganske godt sammen med de tanker, der samtidig cirkulerede i nordisk statskundskab dengang, kan man finde bekræftelse på, hvis man f. eks. genlæser den spændende debat, der fandt sted på den nordiske kongres i Göteborg i 1971.⁵ De afveg såmænd heller ikke stærkt fra de tanker, der blev tænkt andetsteds i verden i de år. Overalt var man optaget af at værne den videnskabelige forsknings integritet i forhold til den politiske praksis og at sætte barrierer op. Og i en vis forstand gælder det den dag idag. I de siden da forløbne år har værdirelativismen vist sin levedygtighed som grænsedragnings-redskab i forhold til den turbulente politiske omverden. Den har fint overlevet tidens mode-kampråb, enten de nu var formuleret som et krav om "relevans" overalt, eller man krævede "forskning for folket" – eller lignende. Alle disse påfund har man kunnet forstå og håndtere inden for rammerne af den gennemtænkte værdirelativistiske position.

Når jeg har ønsket at tage konsulentproblematikken op til diskussion i dag, er det fordi jeg fornemmer, at vi snart må til endnu engang at diskutere et aspekt af denne gamle tankeverden. Det må vi, fordi de materielle og institutionelle vilkår, som hidtil gjorde tankegangen adækvat, nu, lige så stille, er under forandring. Det bliver i stigende grad vigtigt for os, ikke at kunne sætte grænser, men derimod at kunne håndtere den situation, som allerede Machiavelli var konfronteret med, – nemlig hvorledes vores faglige viden

på en videnskabeligt legitim måde kan bringes til anvendelse i en markedssituation i forhold til relevante aftagere af en sådan viden.⁶

For nu at sætte tingene på spidsen: Hvis vi vil overleve, og i det mindste, hvis vi vil leve godt, må vi til i højere grad at "sælge" vores faglige viden på et marked. Vi må til at tænke på os selv som nogle professionelle mennesker, hvis speciale er, at vi er de mest kyndige i visse grundlæggende politiske anliggender, og at vi derfor er velegnede til at yde hjælp til klienter, der måtte have brug for rådgivning.

3. Dagens tendenser

Hvad er det, der sker omkring os og med os, – og hvorfor? Svaret kan gives på flere niveauer.

På det allermest generelle niveau, som man f. eks. kan træffe det i Heinz Eulau's snart tyve år gamle afhandling om *Skill Revolution and Consultative Commonwealth* (Eulau, 1973), er der tale om en global tendens, der ændrer de politiske relationer i samfundet, – og som dermed også ændrer politologernes placering. For Eulau er "The Consultative Commonwealth" én blandt flere mulige fremtider under udfoldelse og udvikling. Grundidéen i et iøvrigt ret kompliceret ræsonnement er, at som følge af såvel gamle som nye videns-baserede professioners vækst og stigende dominans i det moderne samfund, vil konsulent-prægede interaktionsformer brede sig og blive et gennemgående træk også i styringen af samfundet:

Consultation is the most characteristic aspect of the relationships among professional skill specialists and between them and their clients. Consultation will not be the dominant process but will complement, supplement, and implement other governmental processes like democratic participation bureaucratic organization, pluralistic bargaining, or oligarchic decision making.

Der kan være grund til at vende tilbage til Heinz Eulau's tanker senere. Her nævner jeg kun argumentet som ét af de mest gennemtænkte generelle fremtidsperspektiver, i hvilket konsulentrollen figurerer centralt. Man bør så også nævne, at Heinz Eulau ikke beskæftigede sig specielt med politologernes situation i den forbindelse, hvilket måske kan undre, når hans personlighed og analysens kontekst tages i betragtning.⁷

Nej, lad os heller begynde med noget meget mere nært og konkret. Hvem af os herinde har –

hånden på hjertet – ikke fra tid til anden i de seneste år optrådt i rollen som konsulent? D. v. s. har givet en form for faglig rådgivning til universitetsseksterne "kunder" mod betaling eller anden modydelse? Man behøver ikke at have været længe i en universitetsstilling, førend lejlighed gives. Ja, unge mennesker bliver såmænd fristet, endnu inden de har afsluttet deres forskeruddannelse. Hvor det for Machiavelli var ægte nød, der kunne drive ham til at give sit arbejde til magthaveren, så er det i vore dage for den universitetsansatte ofte ønsket om det, man så smukt kalder "realløns-stabilisering."

I så henseende er vi dog ikke noget enestående. Det er jo ikke bare universitetsansatte politologer, der i øget omfang går ind i denne rolle. Vi er måske endda de mest knibske – eller er vi måske bare de mindst efterspurgte?⁸ I realiteten kan man – i det mindste i Danmark, og mon ikke det også gælder de andre nordiske lande? – i disse år se, at forskere, dér hvor lejlighed gives, – og det vil sige dér, hvor markedskræfterne får mulighed for at virke og dermed regulere adfærden, – øger deres udadrettede aktiviteter – og dermed deres indkomst. Nogle så meget, at deres universitetsansættelse nærmer sig til at blive et bijob. Medicinske forskere driver privat praksis *on the sidelines*, psykologer ligeså. Sprogforskere rådgiver i mediebranchen og andre steder, hver der er brug for kommunikationsmæssig rådgivning. At dataloger, ingeniører og andre teknikere gør noget lignende er velkendt. Megen juridisk bistand gives efterhånden af de ansatte ved juridiske fakulteter, parallelt med denne professions øvrige rådgivning. Management-forskere og de andre erhvervsøkonomiske forskere ved vore handelshøjskoler holder sig heller ikke tilbage, når det drejer sig om at knytte nyttige – og indbringende – kontakter til det private næringsliv. Disse former for eksterne relationer har naturligvis altid eksisteret i et vist mål, men de spiller en meget større rolle i dag end før i tiden.

Man skal ikke bare se denne bevægelse som et udslag af ændrede lønmæssige relationer i samfundet eller noget andet lignende simpelt. Så ville den heller ikke være interessant at diskutere i et politologisk perspektiv.

Der er stærkere kræfter på spil, også ud over den generelle udvikling i retning af samfundets professionalisering, som Heinz Eulau diskuterede.

Lad mig omtale bare nogle få af disse tendenser.

For det første hænger udviklingen sammen med en ændret relation mellem universitetets forskning og dennes omgivelser. Vi er hastigt på vej væk fra den tyske model, eliteuniversitetet, og på vej mod noget nyt, som overfladisk ligner den amerikanske model, men som alligevel er bundforskellig fra den.

Vi er godt på vej mod et politisk styret og statsligt finansieret masseuniversitet – hvilket bl. a. også betyder – et universitet, hvor forskning og undervisning adskilles, ikke længere automatisk hører sammen. Enhver er nu på vej til at blive sin egen lykkes smed, når det gælder forskningsmulighederne. Den mest effektive styringsmekanisme for forskningen bliver nu den markedsbestemte konkurrence om de knappe midler. Universitetsforskeren tvinges til at stå i relation til omverdenen, og til at "sælge" sin viden. Det sker på mange forskellige måder: konkurrence om forskningsrådsmidler; anden offentlig bestillings- og/eller sektor-forskning; løsning af opgaver også for halv-offentlige, halv-private – og helt private. I 1971 foreslog Jörgen Westerstahl at man skulle tage "arkitektävlingen" som model for løsning- en af forskningsopgaver:

Beställaren talar om vad han önskar, olika forskargrupper kan komma in med principskisser och sedan får en eller flera grupper ett mindre anslag för att utarbeta en mera fullständig forskningsplan (Westerstahl, 1972:74–75).

Den tanke kunne man på den nordiske kongres dengang ikke rigtig lide. Men idéen er så sandelig sidenhen blevet set praktiseret. Jörgen Westerstahl var ganske fremsynet, må man vist sige!

Det, jeg her har sagt om ændringerne i den universitetsbaserede forsknings status kunne fortjene flere kommentarer. Det tillader tiden ikke, så lad mig blot sammenfatte den komplicerede udvikling på den måde, at et vigtigt aspekt af den såkaldte "demokratisering" af universiteterne er deres voksende afhængighed af omgivelserne, af et uoverskueligt antal "klienter", så at sige.⁹ Heinz Eulau talte om en voksende "klientusikkerhed" i de forskellige akademiske professioner, og han fremhævede faktisk universitetslærernes situation som præget af en specielt høj grad af usikkerhed (Eulau, 1977:80). Tiden har også givet *ham* mere ret, end man anede dengang.

Den anden tendens, jeg vil omtale, hænger sammen med den første. Der er inden for de seneste år begyndt en meget spændende udvikling.

Vi kalder den i dagligdagen for "internationalisering." En side af internationaliseringen består i ændringer af produktionsmåden for visse typer forskning i takt med at der opstår globale eller regionale markeder for forskningsresultaterne. James Coleman (1990:624 ff.) har for nylig peget på, hvorledes store dele af opinions- og kommunikationsforskningen er blevet løftet op på et internationalt plan, – og dermed også er ved at blive revet løs fra universiteterne. I hvert fald vil universiteternes forskere skulle ud for at konkurrere på et internationalt marked, hvis de vil være med i denne udvikling. Tendensen rækker dog langt videre, end skitseret af James Coleman. I det omfang, hvori der opstår landegrænseoverskridende "markeder" for forskning og udredning, vil den enkelte forsker og den enkelte universitetsinstitution skulle til at regne med nye parametre i konkurrencen om bevillinger. Er det helt vanvittigt at forestille sig at man i en ikke så fjern fremtid kommer til at opleve udlicitering af politologisk forskning i EF-regi? Er der f. eks. ikke mange gode grunde til at forvente nye og mere markedsorienterede organisationsformer for valgforskningen?

Når ordet "marked" er sagt, har man også taget hul på den tredie vigtige tendens, der kan iagttages. Det drejer sig nemlig også om en ideologisk understøttet tendens i forholdet mellem samfundsvidenskaberne og deres omgivelser. Markedskræfterne har fået en renaissance overalt. Det er blevet mondænt at forfægte liberale principper. Virksomheder, organisationer, ja, såmænd også offentlige institutioner forventes i stigende grad at skulle klare sig selv i en konkurrencesituation. I denne situation bliver konsulenten en karakteristisk figur. En lejesoldat, så at sige, som kan hyres for kortere eller længere tid.

Konsulenten blev i løbet af 1970'erne en kendt figur i det private næringsliv. Før den tid var det vel nærmest fyrede eller fallerede erhvervsledere, der i en kortere periode prøvede at ernære sig som selvstændige erhvervsrådgivere. Nu er det næsten umuligt at tænke sig noget ændret i en privat organisation, uden at der medvirker en konsulent. Der opstod ganske enkelt i løbet af ret få år et helt nyt marked for rådgivning om virksomhedskultur, ledelse, organisation, personaleadministration, strategi og meget andet godt.

Det var da denne tendens nåede frem til den offentlige administration i løbet af 1980'erne, at konsulentrollen fik et nyt perspektiv for de samfundsvidenskaber, der beskæftiger sig med poli-

tiske fænomener.

Hvad var det egentlig, der skete?

Den svenske Maktudrednings slutrapport siger det kort og præcist (1990:53): "Det sena 1980-talets offentlige liv kom . . . i stor utsträckning att präglas av en jakt efter det nya ledarskapet." Det var en jagt, man blev inspireret til fra amerikansk organisationsteori, – vel at mærke ikke direkte, men via den private sektor og dens "videnskabelige", omrejsende guruer. Med i købet fik man en managementideologi, der mange steder er slået igennem i en sådan grad, at det næppe er helt forkert at tale om en "skjult privatisering" af den offentlige administration (Premfors, 1989:33–34).

Igen opstod der et marked, en situation, hvor flere kategorier af vejledere følte sig kaldet, – heriblandt universiteternes forskere. Der har været nemme penge at tjene og ofte ganske let adgang til projektmidler. Kravene om videnskabelig stringens og originalitet har ikke været det mest iøjnefaldende i denne situation. Det bør måske til mange politologers ros siges, at vort fags udøvere ikke har fået den placering i dette marked, som man skulle forvente i betragtning af deres faglige kunnen.

Så meget om disse udviklingstendenser.

Jeg fristes til en parentetisk bemærkning. Det har egentlig under forberedelsen af dette foredrag forbavset mig at konstatere, at den politologiske litteratur ikke har særlig meget at sige om de fænomener, jeg her har omtalt. Det må nok konstateres, at vi som politologer ikke har gjort meget for gennemtænke én af vore mulige fremtider. Der findes næppe heller empiriske undersøgelser af de eksterne relationers og konsulentfænomenets faktiske udbredelse, hvorimod der er lavet undersøgelser af andre videnskabers praksis i så henseende.¹⁰ Almene lærebøger i politologisk metodik er endnu også tavs om emnet, hvorimod der i de seneste år er opstået en interessant diskussion om forskerroller og -etik inden for den specialdisciplin, der kalder sig selv policy analyse (Premfors, 1989). Man kan imidlertid let komme til at tro, at rådgivningsvirksomhed enten er noget, som politologer almindeligvis ikke befatter sig med, – eller er noget de ikke vil vedkende sig at de giver sig af med.

4. Konsulentrollens begrebsmæssige bestemmelse

Hvis den beskrivelse og prognose, som jeg lige har forsøgt mig med, er bare en lille smule rigtig, – og det er den! – bør vi naturligvis besinde os på vores fremtidige arbejdssituation, og først og

fremmest få et mere afklaret forhold til dette nye vigtige aspekt af politologens fremtidige professionelle rolle. Vi må med andre ord gennemdrøfte, hvad det vil sige, – og hvad det kan betyde, – at forskeren stiller politologisk viden til rådighed for forskellige typer af aftagere af denne viden, kort udtrykt: fungerer som konsulent.

På den mig tildelte tid kan jeg kun nå at skitseret et svar på dette spørgsmål, men forhåbentlig tilstrækkeligt til at kunne starte en diskussion.

Nu har jeg hidtil brugt ord som rådgiver og konsulent i flæng. Vi må nok hellere skærpe sprogbrugen.

Det er nærliggende at starte med at finde definitionen i den nærmeste fremmedordbog, hvor konsulentbegrebet bestemmes som en "fagkyndig rådgiver". Graver man lidt dybere i den latinske etymologi, bliver det hurtigt klart, at begrebet er ganske komplekst, og at det i virkeligheden kun kan forstås i en videre begrebsmæssig sammenhæng – eller rettere sagt som en bestemt form for social relation, som vi for enkeltheds skyld kan benævne *konsulent-relationen* eller, når vægten lægges på det normative aspekt, *konsulentrollen*.

Heinz Eulau søgte i sin forelæsning om *Skill Revolution and the Consultative Commonwealth* at indkredse relationen således (Eulau, 1977: 100):

The different meanings and uses of *consultare* yield a comprehensive profile of the consultative relationship. The relationship is entered voluntarily for the purpose of deliberation or consideration because one party, the seeker of advice, is ignorant or in need of help, while the other party, the consultant, is a skilled or learned person who gives advice diligently and intelligently. The consultant, however, is not just an expert but also a compassionate person who cares for and worries about the matter brought to him for counsel, and he has the gift of accurate diagnosis and wise prognosis.

I den erhvervsøkonomiske verden, hvor konsulenter er talløse som sand på stranden, kan man finde en ret fyldig diskussion af denne relation samt en vis enighed om et simpelt begrebsæt, som anvendes ret tvangfrit, og som nok også er mere praktisk anvendeligt end Heinz Eulau's.¹¹

For det første bestemmes *konsulenten* strukturelt som den ene part i et to-sidigt forhold, hvor *klienten* er den anden part. Klienten stiller konsulenten en *opgave* og konsulenten forelægger klienten en *opgaveløsning*. Så simpelt er *det!*

Denne første begrebsbestemmelse kompletteres af en anden, der lægger vægt på konsulentrollens professionelle aspekt:

Konsulenten opfattes som en *professionel rådgiver*, der udbyder faglige serviceydelser i markedet, og som i sit virke efterlever en række af hans profession formulerede foreskrifter og adfærdsnormer, ofte nedfældet i et af den professionelle organisation vedtaget "etisk codex."¹²

Professionsbegrebet er i denne praksisorienterede verden således nøje forbundet med konsulentbegrebet, – ganske som det iøvrigt var det i Heinz Eulau's terminologi. Man kan ved læsningen af den erhvervsøkonomiske litteratur iøvrigt få indtrykket af, at ønsket om at blive taget alvorligt som profession er større, end realiteterne kan holde til. Det er måske også derfor, at det for os andre er værd at hæfte os ved litteraturen om virksomhedskonsulenter . . .

5. Hvilken form for professionel rådgivning bør vi antage som model?

Hvis idealet er – eller bliver – den professionelt forankrede rådgivning, bliver det essentielt for os at spørge, om vi kan lære noget af den måde, som de andre, – eller skal vi sige: de "rigtige", – professioner udøver deres rådgivningsopgave på? Om ikke andet kan vi måske lære noget om, hvad vi selv har gjort forkert, når vi har bevæget os ind på denne bane. Lad mig gøre nogle få bemærkninger om forskellige modellens relevans. For at forenkle diskussionen vil jeg nøjes med at kritisere en meget almindelig analogi samt lægge et godt ord ind for en mere sjældent brugt sammenligning.

5.1 Ingeniøren som model?

Paradoksalt nok eksisterer der i hidtidig litteratur en tilbøjelighed at tage ingeniøren eller teknikeren som model for den anvendelses-orienterede politolog. Når jeg bevidst bruger udtrykket "paradoksalt", er det fordi jeg finder denne analogi ringest af alle de, der kan komme på tale.

Hvad er nemlig det karakteristiske ved en ingeniør eller tekniker? At han er en person, der råder over en sikkert forankret faglig viden inden for et område, hvor komplicerede opgaver forventes løst på en rationel og – som hovedregel – økonomisk optimal måde.

Det ville være en stor forskningsopgave at få overblik over anvendelsen af denne "forkerte" analogi inden for samfundsvidenskaberne. Dertil har man for længe brugt udtrykket "social engi-

neering". Lad mig kun gøre et par korte antegninger med baggrund i mit eget speciale, den komparative politik.

Idéen om såkaldt "political engineering" blev her vist første gang markedsført af Giovanni Sartori i en afhandling om metodikken i forbindelse med politisk udviklingsteori (Sartori, 1968). Den, der mere end andre har taget modellen alvorligt, er hollandsk-amerikaneren Arend Lijphart, der har gjort sig til talsmand for noget han kalder "consociational engineering", forstået som aktiv rådgivning af politikere med særligt behov herfor, – nemlig politikere der opererer i politiske systemer, der er karakteriseret ved dybtgående sociale, sproglige eller religiøse konflikter.¹³ Han har også i et vist omfang udøvet sin rådgivning gennem et forslag til nye styre- og samarbejdsformer i sydafrikansk politik (Lijphart, 1985).

Lijphart har stillet det centrale spørgsmål i forbindelse med denne og lignende modeller: Er vi som politologer berettigede til at beskæftige os med "politisk ingeniørkunst" eller med at rådgive politiske praktikere, når vores egen viden er så ufuldkommen, som den er?

Han opstiller et sæt ganske vidtgående krav til "the political engineer"¹⁴:

- 1) Han må åbent fremlægge og diskutere det mål, der søges opnået.
- 2) Han må så klart som muligt beskrive det middel, eller den procedure, han foreslår.
- 3) Det pågældende middel må enten være en nødvendig betingelse for at nå målet, eller må i det mindste være det bedste blandt flere mulige.
- 4) Det pågældende middel må være en tilstrækkelig betingelse for at opnå det pågældende mål.
- 5) De side-effekter, der følger af at benytte det pågældende middel, må være kendte og analyserede, og en cost-benefit-analyse må være faldet ud til fordel for brugen af det pågældende middel.

Disse krav er ret beset dem, vi vil stille til enhver ingeniørmæssig rådgivning. Jeg ville i hvertfald nødig køre over en Storebæltsbro eller flyve til Island i et fly, der ikke var konstrueret i overensstemmelse med disse grundregler for rationel teknologisk adfærd. Og mon vi ikke kan være enige med Lijphart om, at sådanne betingelser ikke kan opfyldes af den eksisterende teori om "consociational democracies?" Ja, jeg tillader mig at spørge, om der her i lokalet er nogen, der kan pege på ét eneste eksempel på en politologisk teori, der kan danne grundlag for videnska-

beligt gyldig rådgivning i denne strikte forstand?¹⁵ I bedste fald kan man bruge ingeniørmodellen som et utopisk mål, man dog stræber henimod. Måske vil man engang komme til at besidde en så sikker teoretisk og empirisk viden, at man kan løse teknologiske opgaver på en for klienten tilfredsstillende måde. Det bliver dog næppe i vores tid!

Nej, skal vi lære af andre, er det næppe ingeniørerne, der er mest relevante. Det er snarere de gamle professioner, medicinen og juraen, som har noget at byde på, bl. a. og især fordi de arbejder i en sammenhæng, hvor der ofte hersker teoretisk og informationsmæssig usikkerhed. Lad mig lige antyde nogle synspunkter gennem en kort reference til lægevidenskaben.

5.2 Lægen som model?

Det er godt nok her siden tidernes morgen blevet fremført, at denne analogi mellem lægen og politologen hviler på den grundlæggende fejl, at den implicerer sygdom. Jeg kan i denne forbindelse ikke lade være med at erindre om, at Sokrates fortalte Polemarchos, at "for dem, der ikke er syge, er en læge unyttig."¹⁶ En amerikansk politolog har hertil føjet den let perfide bemærkning, at "et politisk samfund sandelig også skal være meget sygt, førend det finder på at søge hjælp hos politologien" (McWilliams, 1970:357).

Måske skal vi alligevel give modellen en chance. Der er nemlig ikke så lidt vi kan bruge.

Tænk blot på en dygtig praktiserende læge. Han foretager sig tre ting i forhold til sin klient, som vi andre kunne lære af:

- han diagnosticerer, hvilket vil sige, at han starter en interaktiv søgeproces uden at have sikker viden om resultatet på forhånd. Men han har en faglig viden, der, kombineret med patientens beskrivelser af sine plager, fører frem til et sikrere og sikrere billede af tilstanden.

- på grundlag af en mere eller mindre sikker diagnose behandler han, og han gør det også selv om han ikke kender årsagen til at en given kur hjælper. Han prøver sig frem, og ser, hvordan det går.

- han optræder i visse situationer i en speciel terapeutrolle, d. v. s. går ind i et tæt interaktion med patienten med henblik på at finde en "problemløsning", baseret på en slags "hjælp-til-selv-hjælp"-filosofi.

Vi skal nok til at spørge os selv, om vi ikke kan lære noget af disse aspekter af lægens professionelle rolle? F. eks. kunne vi lære at handle og

tænke på samme måde, eller i det mindste tage disse rolle-aspekter som model i situationer, hvor en klient eller en potentiel klient klager over, at noget ikke fungerer ordentligt.

Det kan imidlertid fastslås, at politologer i meget ringe grad har påtaget sig diagnostikerens rolle. Det er også sjældent at de er gået ind for at løse opgaver, der forudsætter en interaktiv process, for slet ikke at tale om en terapeutisk indsats. Politologer er som hovedregel bedst til at gøre det mere ufarlige arbejde, f. eks. evaluering og såkaldt "implementeringsforskning", og det gælder nok især når de arbejder under kontrakt og tidspress. Og når det gælder disse specialer, er man som bekendt "long on description and short on prescription" (Elmore, 1979:601).

Hvis man her i stedet et øjeblik vender sig til den verden, der befolkes af management-konsulenter, så opererer man dér, udover med den gammeldags ekspertrolle,¹⁷ også med roller som "diagnostiker", "sparringspartner" og "proceskonsulent", tre konsulenttyper, der just er karakteriseret ved stor vægt lagt på interaktion med klienten og/eller proces-orientering og mindre vægt lagt på teoretisk og skudsikker viden (Poulfelt, 1987:40-52). Den sidste af de just nævnte roller, "proceskonsulenten", har iøvrigt meget tilfælles med den medicinske og den psykologiske verdens terapeut-rolle.

Det ligger mig fjernt at foreslå, at vi skal tage den moderne virksomhedskonsulent som model for vores rådgivningsarbejde. Men jeg tør godt påstå, at vi politologer kan lære en del af at studere den litteratur, der mere alment behandler management-verdens konsulentrolle. Vi kan også lære meget om vore muligheder ved at studere de forskellige professioners egen selvforståelse, herunder deres etiske normsæt. Heinz Eulau talte om konsulenten som også værende "a compassionate person who cares for and worries about the matter brought to him for counsel." Her ramte han noget centralt. Det er nemlig lige præcis den af professionen opbyggede og vedligeholdte codex, samt de dertil knyttede disciplinærsystemer, der, i forbindelse med f. eks. lægers og juristers ubetingede identifikation med klienten og hans mål, gør at disse professioners rådgivning er efterspurgt selv i de mangfoldige tilfælde, hvor professionens udøvere ikke har éntydige og 100 % effektive råd at give.¹⁸

6. En illustration: Politisk risikoanalyse

Én og anden kunne sikkert godt på nuværende

tidspunkt tænke sig en konkret illustration af de udviklingstendenser, jeg så flot har postuleret. Det letteste ville her være at henvise til den såkaldte policy-analyse i dens mange former. Ikke mindst i den brede forståelse, som Rune Premfors har gjort sig til talsmand for (Premfors, 1989). Det er først og fremmest her, at der har udviklet sig kontakter med eksterne klienter.

Nu er det imidlertid min opfattelse, at politologers eksterne orientering – og herunder deres funktion i en konsulentrolle – vil – og bør – komme til at række længere ud end til implementeringsanalyser, til evalueringer og til alle de andre i tid "bagudrettede" og derfor temmelig uskyldige og risikofri tjenesteydelser til den offentlige administration, som en del politologer har syslet med i de sidste år. Man vil i fremtiden forvente, at vi tør gå længere. Man vil måske endda forvente af os, at vi tør fremkomme med prognoser og med rådgivning, der rækker ud i fremtiden, – rådgivning, der kan vise sig at være fejlagtig. Derfor kan der være grund til at bruge en illustration fra denne boldgade.

Så her følger en kort beretning om den såkaldte politiske risikoanalyse, som for nogle år siden blev et modfænomen i amerikansk politologi.

Politisk risikoanalyse er betegnelsen på den systematiske aktivitet, der giver sig af med at foretage analyser af de risici, der er forbundet med især bankers og multinationale virksomheders investeringer og andre transaktioner i udenlandske sammenhænge. Disse virksomheder ønsker naturligvis at reducere usikkerheden omkring deres beslutninger. Den service de ønsker, består simpelthen i svar på spørgsmålet: "Hvordan vil ikke-økonomiske faktorer i investeringens omgivelser påvirke virksomheden – i positiv såvel som i negativ retning?" Og de spørger f. eks. om lande som Iran, Iraq, Kuwait og Saudi-Arabien.

I slutningen af 1970'erne begyndte amerikanske banker og store multinationale virksomheder af let forståelige grunde at efterspørge denne form for viden.

Joseph LaPalombara var én af de amerikanske politologer, der tidligt begyndte at diskutere fænomenet (LaPalombara, 1982). Han gjorde først og fremmest opmærksom på, at der her foreslå et frugtbart arbejdsfelt for fagets kandidater, vel at mærke, hvis man fik uddannelsen givet den rette drejning, og hvis man fik "positioneret" sig i forhold til aftagerne af denne specielle viden. Drejningen skulle bestå i en øvelse i hurtig, men ikke nødvendigvis præcis, anvendelse af fagets begre-

ber og viden på udviklingen i et givet land. Ikke journalistiske oversigter, men *anvendelse* af eksisterende viden:

If we have pet theories about who gets what, when, and how in politics, we should be prepared to suggest how these theories are likely to play out in a given country at a given point in time.

LaPalombara gik så vidt som til at mene, at såfremt man kunne få givet fagets "teoretiske konstruktioner" en sådan jordforbindelse, kunne man opnå en frugtbar kontakt med denne del af erhvervslivet. Ja, man kunne stile højere endnu:

If we can steer clear of pretentiousness in this endeavour, we will perhaps in the longer run succeed where our colleagues in economics, armed with those models and their numbers, have thus far failed.

LaPalombara pegede dog også på faren for, at politologernes virke ville komme til at bestå i teori-løse forudsigelser og rangordninger af lande efter en eller anden form for kvantificeret "risiko", endda måske med indtil flere decimaler.

Hvordan gik det så?

Ja, det gik stærkt i begyndelsen. Som svampe efter en varm og fugtig periode dukkede artiklerne op. Dog var der nok flere avis-artikler, end der var forskningsbaserede artikler i de professionelle tidsskrifter.¹⁹ Den chock-tilstand, som udviklingen i Iran i de år hensatte amerikanerne i, var medvirkende til at give de nye specialister vind i sejlene.

Snart havde man sågar fået egen organisation (APRA) med over 400 medlemmer, hvoraf et stigende antal var politologer. Man begyndte at tale om egen professionel karriere. Man kunne også iagttage en stærk øgning i antallet af konsulentfirmaer. Det så ovenikøbet ud til, at risiko-analytikerens niche kunne blive til en genvej til succes i forretningslivet, mente nogle.

Men så døde bevægelsen lige så hurtigt, som den var opstået. Det lukrative job-marked materialiseredes aldrig. Som én af de nye konsulenter – for General Motors – har beskrevet dérouten, så gik det lige så stærkt nedad som opad: "Værst af alt, mange risikoanalytikere mistede deres job; ja, nogle af dem blev endda tvunget til at vende tilbage til den akademiske verden . . ." (Rayfield, 1986:249)

Risiko-analyse foretages naturligvis stadigvæk. Og der er fortsat politologer med. Men der er ik-

ke tale om nogen blomstrende virksomhed. Ved APSA's årlige kongres er emnet vist ikke længere på dagsordenen.²⁰

Hvorfor slog bevægelsen fejl? Hvorfor viste denne konsulent-niche sig ikke rigtig levedygtig?

Man kan give mange svar. Nogle af dem har at gøre med udviklingen i amerikansk erhvervsliv såvel som i den globale økonomi gennem 1980'erne, og de er i denne forbindelse irrelevante. Andre kan nævnes. Her følger tre antydninger.

Politisk risiko-analyse blev "markedsført" i tiden efter den iranske revolution. Man var dengang voldsomt fikseret på, at politisk risiko er forbundet med voldsomme samfundsomvæltninger og store avisoverskrifter. Det var sådan noget man forventede, at den nye type konsulenter kunne forudsige. Og det kunne de ikke, bl. a. fordi der ikke skete så meget i de år. Men også fordi der vel næppe er noget politologer er dårligere til end at analysere samfundsomvæltninger og system-transformationer, når de så endelig forekommer. Det sidste års begivenheder i Østeuropa og den allersidste tids hændelser omkring Golfen bør stemme alle politologer til dyb ydmyghed på egne og fagets vegne.

En anden vanskelighed som nogle risiko-analytikere løb ind i, bestod i at man overvejende forventede "hard facts" fra dem. Kun den slags analytisk viden, der kunne indplaceres i et regneark, var værd at samle på. "Kvalitative" overvejelser om sandsynlige ændringer i samfundets normer, i kulturmønstre, og i vælgerbefolkningens holdninger, om mulige forandringer i koalitionsadfærd, og om mulige ændringer i skattelovgivning og erhvervspolitik, – og måske i særdeleshed "løst sagte" overvejelser om sammenhængen mellem disse forskellige typer af fænomener, – den slags overvejelser var ikke nær så lette at "sælge" til og i virksomhederne som selv ret naive økonomiske analyser af sammenhængen mellem antal dræbte ved gadeuroligheder, rentehøjde, inflation og udviklingen i militærbudgetternes størrelse . . .

Joseph LaPalombara, som vist i dag i så henseende er en skuffet mand, gjorde på IPSA-kongressen i 1988 opmærksom på yderligere én meget væsentlig grund til, at risiko-analytikerne ikke kunne fastholde deres position. Hans synspunkt fremdrages her, fordi det knytter smukt an til de bemærkninger, der ovenfor blev gjort om den professionelle konsulents identifikation med klienten.

Det viste sig i praksis, at risikoanalytikernes

færdigheder for firmaerne ikke repræsenterede en nær så værdifuld viden som den man kunne få fra andre typer af konsulenter. En risikabel situation er som regel noget, der udvikler sig over ganske lang tid, i det mindste nogle uger. Det er da udmærket at vide noget om, hvor risikabelt det mon kan være at gå ind i en ny international investering. Men der findes faktisk effektive midler til neutralisering af en risiko: "options", "swaps", "futures" – og hvad det nu altsammen hedder. Dertil kommer, at hvis man allerede er involveret i investeringer i et givet land eller i en given region, så er det i virkeligheden ikke information om politiske risici, der er vigtigst. Man vil betale et meget større honorar til den konsulent, der kan hjælpe én med at sikre fortsættelsen af virksomheden under turbulente forhold, hvis risikoen skulle materialisere sig, og til den konsulent, der kan hjælpe én med at få kapitalen ført i sikkerhed, hvis det skulle gå rigtig galt. Kort sagt: juridisk og bankmæssig konsulentbistand er som hovedregel mere værd i en risiko-sammenhæng.²¹

Man kan måske slutte denne lidt traurige betretning med at fastslå, at politologerne ikke ganske slog til. Hvor de andre samfundsvidenskaber ikke sjældent formår at intervenere og at rådgive om intervention, dér har politologen hidtil været alt for meget af en tilskuere. "Politologen afventer: Han forklarer hvad der sker, – men han får det ikke til at ske . . ." (Sartori, 1968:261).

7. Slutord

Der har altid, lige siden Machiavellis dage, været farer forbundet med at drive sin videnskab tæt på politisk praksis. Men der er også klare gevinster at hente i dette farlige område.

De intellektuelle gevinster består vel især i muligheden af at komme i nærheden af den "rigtige" politik, – til forskel fra bøgernes, survey'enes, og de statistiske rapporters skygebilleder. Derigennem åbnes engang i mellem mulighed for at se politiske fænomener i et nyt perspektiv, som kan vise sig teoretisk frugtbar. Det personlige samvær med politikere og administratorer og erhvervslivets ledere og menige kan heller ikke undgå at lære forskeren meget om det politiske livs iboende begrænsninger og om hans egen videnskabs grænseegne.

Farerne er nok mere iøjnefaldende. Faren for at miste den personlige integritet er den største og langt den alvorligste, bl. a. fordi det ofte varer længe, førend omgivelserne opdager at forskeren

har kompromitteret sig selv. Faren for selv at blive en gemen deltager i den politiske eller bureaukratiske kamp er altid til stede, også som en risiko for, at man på irreversibel vis mister kollegernes respekt.

Jeg har prøvet at argumentere for, at færre og færre af os i de kommende år vil kunne tillade os at holde en fornem afstand til disse problemer. En del af dagens politologer og mange flere af fremtidens vil komme ud i en balancegang, som ikke altid bliver nem.

Der er to bemærkninger, jeg gerne vil gøre her til sidst. De tager os begge tilbage til forelæsningsindledningen.

For det første er der intet i det hidtil sagte, der kan rokke ved værdirelativismens *credo*. Når det angår den legitime omgang med værdier, vil politologer som hidtil, med Erik Rasmussens ord (1968:33) være

... i stand til at beskæftige sig med, hvilke værdier, der hyldes, hvorledes de er opstået, hvilke konsekvenser de indebærer, deres indbyrdes forhold, med hvilke midler de kan fremmes eller modarbejdes osv. Videnskaben kan herved yde væsentlig bistand til og påvirke det valg mellem alternativer, som er kernen i enhver politisk afgørelse ...

Vægtningen i politologens arbejde vil blot blive flyttet til citatets sidste halvdel, som derfor her er blevet fremhævet også i typografisk henseende.

For det andet er det på sin plads at minde om, at allerede vores fjerne forgænger i den lille flække i Toscana gik denne balancegang fra politik til erkendelse og tilbage igen. Af ham kan vi stadig lære meget: at meget afhænger af, om man har et klart billede af, ikke alene hvor dagligdagen hører op og forskningen begynder, men også af, hvad faglig rådgivning kan bestå i, samt forståelsen af, hvor den fagligt funderede rådgivning hører op og eventuelt bliver til en for forskeren kompromitterende politisk handling!

Noter

- ¹ Som grundlag for den sproglige bearbejdelse er benyttet de på dansk eksisterende oversættelser af H. A. Paludan (1930) og G. Rønberg (1949), sammenholdt med seneste oversættelse i Ehnmark, 1987.
- ² Den århundredlange diskussion om hvorvidt dette var det endelige mål eller blot et praktisk middel til opnåelsen af et smukkere mål, behøver ikke at bekymre os her. Ehnmark (1987) har en god diskussion.

- ³ Hvorvidt og hvordan et sådant foretræde virkelig fandt sted er en helt anden sag, som ikke behøver at blive diskuteret her. Se evt. Barincou, 1961:77-78.
- ⁴ Jeg støtter mig her også på Erik Rasmussens egne erindringer, som de findes i ikke-publiceret form (Rasmussen, 1989-90) samt på Rasmussen, 1983.
- ⁵ Jeg tænker her ikke bare på diskussionen mellem Erik Rasmussen og Stefan Björklund, men også den mellem Stein Rokkan og Jörgen Westerståhl om forskningsstrategi, (Statsvetenskaplig Tidskrift 1972, hæfte 1).
- ⁶ Min opfattelse er parallel med den, man kan finde udtrykt i en nylig amerikansk debat (Andres & Beecher, 1989), jævnfør også Eckstein, 1990.
- ⁷ Afhandlingen blev oprindeligt fremført som Presidential Adress ved APSA's kongres i 1972.
- ⁸ Dette er ihvertfald Andres & Beecher's synspunkt (1989), men de beskæftiger sig kun med den amerikanske markedssituationen.
- ⁹ Forskellige aspekter af "demokratiseringen" af universiteterne kan bl. a. findes drøftet i Pedersen, 1983 og i Pedersen, 1988.
- ¹⁰ Se bl. a. den bibliografiske oversigt i Brewer & deLeon, 1983:178.
- ¹¹ Jeg har i denne forbindelse især støttet mig til Poulfelt, 1987 og den dér refererede litteratur.
- ¹² Eksempler på sådanne codices kan f. eks. findes i Poulfelt & Brask, 1989:144-54.
- ¹³ Argumentationen findes i den fyldigste udgave i Lijphart, 1977, se især kap. 7. I Lijphart, 1984, kap. 13 tales mere generelt om "constitutional engineering", et endnu mere omfattende begreb.
- ¹⁴ Se Lijphart, 1977:223-24. Formuleringerne hidrører til dels fra Hoogerwerf, 1973.
- ¹⁵ William H. Riker (1982) er i en videnskabshistorisk analyse af udviklingen af den såkaldte "Duverger's lov" meget tæt på at sige, at der ikke i empirisk statskundskab findes grundlag for en sådan "engineering".
- ¹⁶ Se nærmere i Platon's Staten, Første bog, stk. 332E.
- ¹⁷ Den rolle, der ovenfor benævntes ingeniør-modellen.
- ¹⁸ Eulau (1973) giver en god oversigt og mange henvisninger. Andre gode oversigter findes i Torgersen, 1972 og Elliott, 1972. På dansk må fremhæves Gullestrup & Herskin, 1975.
- ¹⁹ Man kan finde en god, tidlig, bibliografisk oversigt i Coplin & O'Leary, 1983. For en nyere og mere specialiseret oversigt, se Nesseler, 1987.
- ²⁰ Derimod afholdtes der under sidste IPSA kongres (Washington 1988) en Special Session. Det sted i verden, hvor der er mest liv i bevægelsen synes at være i Syd-Europa (Umberto Gori, Firenze).
- ²¹ LaPalombara's ræsonnement, der fremførtes mundtligt, er her refereret efter hukommelsen samt substantielt udbygget på grundlag af den instruktive fremstilling i Economist, 1987.

Referencer

- Andres, Gary J. & Janice A. Beecher (1989) "Applied Political Science: Bridging the Gap or A Bridge Too Far?" *PS* September 1989:636-39.
- Barincou, Edmond (1961) *Machiavelli* London: Evergreen Books.
- Brecht, Arnold (1959) *Political Theory - The Foundations of Twentieth-Century Political Thought* Princeton, N. J.: Princeton University Press.
- Brewer, Garry D. & Peter deLeon (1983) *The Foundations of Policy Analysis* Homewood, Ill.: The Dorsey Press.
- Coleman, James S. (1990) *Foundations of Social Theory* Cambridge, Mass.: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Coplin, William D. & Michael K. O'Leary (1983) "Introduction to Political Risk Analysis" *Learning Packages in the Policy Sciences PS-24* Croton-on-Hudson, NY: Policy Studies Associates.
- Demokrati och Makt i Sverige. Maktutredningens huvudrapport.* (1990) Stockholm: SOU 1990:44.
- Eckstein, Harry (1990) "More About Applied Political Science" *PS* March 1990:54-56.
- Economist (1987) "The Risk Game - A Survey of International Banking" Special Report *The Economist* March 21 1987.
- Ehnmark, Anders (1987) *Magtens hemmeligheder. Et essay om Machiavelli* (dansk oversættelse) København: Samleren.
- Elliott, Philip (1972) *The Sociology of the Professions* London: Macmillan.
- Elmore, Richard F. (1979) "Backward Mapping: Implementation Research and Policy Decisions" *Political Science Quarterly* 94:601-16.
- Eulau, Heinz (1973) "Skill Revolution and Consultative Commonwealth" *American Political Science Review* 76 (March 1973):169-91. Afhandlingen er genoptrykt senest i *Politics, Self, and Society* Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1986. I denne sammenhæng er der citeret fra et genoptryk fra 1977: *Technology and Civility - The Skill Revolution in Politics* Stanford, Calif.: Hoover Institution Press.
- Hoogerwerf, A. (1973) "Rationalisering en demokratisering van beleid" *Bestuurswetenschappen* 27, no. 5: 306-07.
- LaPalombara, Joseph (1982) "Assessing the Political Environment for Business: A New Role for Political Scientists" *PS*, Spring 1982:180-86.
- Lijphart, Arend (1977) *Democracy in Plural Societies* New Haven: Yale University Press.
- Lijphart, Arend (1984) *Democracies. Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries* New Haven: Yale University Press.
- Lijphart, Arend (1985) *Power-sharing in South Africa* Berkeley, Calif.: Institute of International Studies, UC-Berkeley.
- McWilliams, Wilson Carey (1970) "Political Arts and Political Sciences", i Green, Philip & Sanford Levinson, eds. *Power and Community: Dissenting Essays in Political Science* New York: Vintage Books: 357-82.
- Meyer, Poul (1959) *Politik. Statskundskab i grundtræk* København: Nyt Nordisk Forlag.
- Meyer, Poul (1962) *Politisk Videnskab* København: Berlingske Forlag.
- Nesseler, Hubertus (1987) *Politische Risikoanalyse - Beurteilungsverfahren deutscher Banken im Auslandsgeschäft* Frankfurt (Main): R. G. Fischer Verlag.
- Pedersen, Mogens N. (1983) "Why, Who, and How? Normative Problems of Co-determination in the Public Sector, Illustrated by University Reforms in Denmark and Sweden" *Statsvetenskaplig Tidskrift* 86:315-30.
- Pedersen, Mogens N. (1988) "The Irreversible Process of University "Democratization": The Danish Case" *International Journal of Institutional Management in Higher Education* 12:115-28.
- Platon (1961) *Staten*. Oversat af H. Ræder. København: Hans Reitzel.
- Pouffelt, Flemming (1987) *Konsulentlære* København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Pouffelt, Flemming & Jørgen Brask (1989) *Ledelsen og konsulenten - om brug af konsulenter* København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Premfors, Rune (1989) *Policyanalys* Lund: Studentlitteratur.
- Rasmussen, Erik (1968) *Komparativ Politik Bd. 1* København: Gyldendal.
- Rasmussen, Erik (1983) "Mina lärofäder" *Statsvetenskaplig Tidskrift* 86:109-16.
- Rasmussen, Erik (1989-90) "Min Manddoms Muse: Statskundskaben" Utrykt manuskript.
- Rayfield, Gordon (1986) "Raiders of the Lost Art: Adventures of a Political Scientist in the Private Sector" *PS* Spring 1986:248-51.
- Riker, William H. (1982) "The Two-Party System and Duverger's Law: An Essay on the History of Political Science" *American Political Science Review* 76: 753-66.
- Sartori, Giovanni (1968) "Political Development and Political Engineering" i John D. Montgomery & Albert O. Hirschman, eds. *Public Policy* vol. 18 Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Sforza, Grev Carlo, red. (1949) *Machiavellis udødelige tanker* (Oversat af G. Rønberg) København: Martins forlag.
- Statsvetenskaplig Tidskrift* (1972) häfte 1.
- Torgersen, Ulf (1972) *Professionssosiologi* Oslo: Universitetsforlaget.
- Vedel, Valdemar red. (1928-30) *Storhedstiden i italiensk og spansk litteratur* Gyldendals Bibliotek, bind 11 København: Gyldendals Boghandel. (Brev fra Machiavelli til Francesco Vettori, oversat af H. A. Paludan).
- Westerståhl, Jörgen (1972) Indlæg om forskningsstrategi. *Statsvetenskaplig Tidskrift*, häfte 1:74-78.

Reflections on our Enduring and Evolving Constitution

BY HENRY J. ABRAHAM

I.

It is indeed both appropriate and realistic to take stock of the status of our institutions of government and politics at Bicentennial Time: 1976 for the Declaration of Independence; 1986 for the Virginia Statute of Religious Freedom (Mr. Jefferson's Disestablishment Act); 1987 for the signing of the Constitution; 1988 for the Constitution's ratification and the elections to the First Congress; 1989 for George Washington's election as our first president; 1990 for the initial convening of the Supreme Court of the United States; and 1991 for the Bill of Rights, i. e., the ratification of the first ten amendments to the basic document. Yet a skeptic, let alone a cynic, might be forgiven if he or she wondered silently – or even aloud – if candor does not indeed prompt the *sub rosa* or *viva voce* recognition that, if we have been successful as a people and a nation at all, it may well be due, in considerable measure, to blessed good fortune, to our ability to date to manage by "muddling through," as may well be manifested by the poet Arthur Guiterman's famed ditty:

Providence, that watches over children, drunks and fools
With silent miracles and other esoterica,
Continue to suspend the ordinary rules,
And take care of the United States of America.

Appealingly attractive and facile though that rumination may be, notwithstanding a certain amount of truth – depending upon one's commitment to divine protectionism, I suppose – it is hardly an appropriate answer, and assuredly will not be very helpful in endeavoring to pinpoint our institutional character. For, notwithstanding our own very real and continuing problems and complexities of governance, one can, to employ a bit of hoary political terminology, "point with

pride" to the durability and adaptability of the American brand of constitutionalism. Without attempting to be exhaustive in coverage – and it would be foolhardy to try (it would also be exhausting for both you and me!) – we can address ourselves to a few of the more significant proofs positive of that constitutional constellation. In doing so, we should, of course, ever keep in mind that the latter is one characterized by the lodestar of a formal, written, basic document, *our written Constitution*, which remains seminal. It is both central and crucial to our understanding of ourselves and our influence elsewhere. It is, in the best sense of the term, our leading sacred cow – and it had better remain such, if for no other reason than that for and of the sake of the psychological health and *raison d'être* of our nation. I deeply regret that a recent national poll confirmed what many of us suspect, namely, that Americans are woefully ill-informed about the content and meaning of the Constitution. Be that as it may, in terms of the perceptions and understandings others have of us, it clearly does make an enormous, a crucial, difference that ours *is* such a *written* document – one that in Saul Eidelberg's words attempts to "reconcile permanence and change" – whereas that of our primary constitutional ancestor, Britain, is unwritten. *Pace* the sometimes edifying, sometimes non-edifying, ongoing debate between the "original intentionists" or "interpretivists" and the "loose constructionists" or "non-interpretivists" – perhaps not overhelpfully personifiable at the current extremes by ex-Attorney General Meese for the former and retired Justice Brennan for the latter – I submit that some fifteen basic assumptions underlie that written commitment to the rule of fundamental law and constitutionalism. In no particular order of significance, they comprise:

1. Popular sovereignty.
2. Political and legal equality.
3. Public officials' accountability to the people.
4. Limits on power of government (e. g., the Bill of Rights).
5. Minimal government.
6. The open society (e. g., freedom of expression, free exercise of religion, etc).
7. Public debate (rhetoric and voluntary concession rather than physical coercion).
8. Separation of powers, coupled with its attendant checks and balances.
9. Federalism – the preservation of the states under a constitutional division of power.
10. Redress of grievances and ready access to the courts.
11. Procedural fairness (especially in criminal justice cases).
12. An independent judiciary (characterized by the ultimate power of judicial review).
13. Majority rule with due regard for minority rights.
14. Orderly change in the fundamental law (the Constitution's amending process).
15. Representation (reaching a consensus through representatives rather than through immediate democracy).

II.

I turn to the one among those fifteen that has commanded my abiding professional interest for close to half – a century now, namely, the judicial role and its presumed parameters of power and authority in our constitutional configurations, centered in its ultimate manifestation in the awesome power of judicial review – that so crucial weapon of either validating or, more dramatically, striking down a legislative or executive action on either or both the national or state level. That power by the justly independent judiciary inevitably calls forth what is indubitably *the* inherent question *cum* problem of the exercise of judicial review: how to harness the judicial role within its appropriate bounds, how to canalize it therein, lest it overflow its bounds and turn the judicial branch into a policy maker – a role neither envisaged by the Founding Fathers nor one consonant with the tenets of our democratic system of government.

To endeavor to locate and draw an identifiable, let alone a viable, "line" between what for want of a more descriptively accurate appellation may appropriately be called "judicial activism" and

"judicial restraint", or between "judicial judging" and "judicial legislating", or between "law-making" and "lawfinding", or between "interpretivism" and "non-interpretivism" is arguably at best vexatious and at worst impossible. Yet, notwithstanding the myriad of normative considerations that inform the syndrome, "impossible" is at once too strong and too defeatist a characterization—provided one is prepared to stipulate a number of *a priori* basic postulates of our system of government and politics. While some, or even all, of these may well be at least partly controversial in their application to the governmental process, they do represent facts and facets of its existence. Without endeavoring to be all-inclusive, and without any attempt to rank-order them, they comprise the following:

1. Ours is a system of separation of powers that envisages degrees of institutional independence, subject to checks and balances that are constitutionally both explicit and implicit. Independence is thus checked by interdependence and restraints specifically delineated by the basic law of the land. Applied interpretations of the power and authority of each branch differ quite naturally, but their existence is generically and developmentally self-evident. While it is possible to identify periods of our history in which one of the three branches dominated one or even both of the others, and while it has but rarely been the judiciary – exceptions being the heyday of John Marshall's chief justiceship; portions of Fuller's and of Hughes's; and, to some degree, Warren's – the judicial branch is patently endowed with tools that enable it to influence and at times direct the socio-governmental *vie quotidienne*.

2. The ultimate judicial club-in-the-closet is its power of judicial review. Although some academic argument may still occasionally surface as to its literal justification in terms of the Constitution's specific language, the argument has in fact been settled by history. The judiciary's power thus to say both "yes" and "no" to the other branches of the national government and to the constituent states – and, more significantly, "no" rather than "yes" – is really beyond dispute. Even such pronounced contemporary critics of the judicial role as Raoul Berger do not challenge the presence and authenticity of judicial review *per se*, but, rather, its application *cum* invocation in specific categories and instances. Nor is there any basic

argument as to the presence of the judiciary's pen-ultimate power, the power of statutory interpretation or construction, a power called upon far more frequently, and far more comfortably in its own eyes, than that of judicial review. What is of the essence of the underlying argument, however, is the elusive line between appropriately applied judicial review or judicial interpretation and *prescriptive policy-making* – which, of course, lies at the heart of the wrench of the difficult assignment of distinguishing between judicial activism and judicial restraint or between lawmaking and lawfinding or between judicial judging and judicial legislating or between interpretivism and non-interpretivism.

3. Our system of government was designed neither as a pure democracy nor as one to be dominated by "Platonic guardians" or some other elitist institution. Its framers in the edifice down at Philadelphia's Fifth and Chestnut Streets determined in 1787 upon a system designed to be characterized by representative democracy, by popular sovereignty, by majoritarianism, *duly limited* by observance of minority rights, by a federal structure, by a written Constitution capable of growth or contraction; by the aforementioned separation of powers. Under that system the national legislative function was assigned to the people's representatives in Congress assembled and, by the tenor and implications of the Tenth Amendment, to the states' legislatures in their appropriate sphere. The relatively brief governing document, that superbly elastic product of compromise born of both experience and logic, thus emphatically vested the legislative function in the people's representatives. It did not vest it in the executive branch – other than in certain supportive manifestations outlined chiefly and expressly in the fundamental document's Article II – and it certainly did not vest it in the judicial branch. Whereas it did assign crucial jurisdictional authority to the latter in the governmental process in Article III and, as I have argued, it unquestionably implied the presence of the power of judicial review, the Constitution reserved the fundamental power to legislate to the legislature. It did not, for it could not, mandate legislative wisdom; it did not, for it could not, mandate legislative productivity; it did not, for it could not, mandate legislative fairness, sensitivity, or even "democracy". It *did* mandate legislative authority and power, *duly limited* by constitutional para-

meters and the applicable checks and balances of the other branches of the government.

Thus, for better or for worse – and it will not infrequently be for the latter! – laws are intended to be fashioned and framed by the people's representatives in the national legislature and those of the fifty states. Whatever one may think of the merits of their performance – and they rarely receive a high mark from their sovereigns, the people, who sent them there; in fact they usually end up at the bottom of the three branches in popular esteem – legislators *are* replaceable via the electoral process, a process that has been vastly, albeit not uncontroversially, ameliorated, "democratized", and universalized in not inconsiderable measure by the judiciary. *In extremis*, the legislature's role, even the very institution of the legislative branch itself, is subject to change by constitutional amendment, if not – and quite properly so – without some genuine toil and trouble. In other words, while the Constitution requires adherence to both its explicit and implicit grants and limitations, that Constitution cannot and does not require legislative *wisdom*. All it can, and does, mandate is that legislative actions – and, of course, those by the other branches – be performed in accordance with constitutional authority. "We fully understand . . . the very powerful argument that can be made against the wisdom of this legislation, but on that point we have no concern", in the clipped language of one of Justice Holmes's opinions for the Court. Or, as he once stated this constitutional and judicial philosophy in typically colorful fashion to the then sixty-one year old Justice Stone:

Young man, about 75 years ago I learned that I was not God. And so, when the People . . . want to do something I can't find anything in the Constitution expressly forbidding them to do, I say, whether I like it or not, 'Goddamit, let 'em do it'

Or, as Holmes said to famed constitutional lawyer John W. Davis – the victor in *Youngstown v. Sawyer* and the loser in *Brown v. Board of Education* – on another occasion: "Of course I know, and every other sensible man knows, that the Sherman law [the Sherman Anti-Trust Act of 1890] is damned nonsense, but if my country wants to go to hell, I am here to help it." Holmes's adoring disciple, Felix Frankfurter, who would inherit the master's chair in 1938 – after its magnificent, though all-too-brief, occupancy by

Cardozo – and who would become an ardent and most consistent, more so than Holmes himself, advocate and exponent of judicial restraint (notwithstanding his unquestionable, lifelong personal commitment to civil rights and liberties) – “F.F.” well articulated the heart of the matter long before he ascended the bench when he wrote: “Even the most rampant worshipper of judicial supremacy admits that wisdom and justice are not the test of constitutionality” – although one wonders whether Justice Douglas, for one, especially in his latter-day years on the Court, would have accepted that statement as to “justice”. Once on the Court, Frankfurter again and again lectured his colleagues and his countrymen in the same vein, as when in 1964 he dissented vigorously from the Court majority’s declaration of unconstitutionality of a section of the Immigration and Nationality Act of 1940 (*Schneider v. Rusk*).

It is not easy to stand aloof and allow want of wisdom to prevail, to disregard one’s own strongly held view of what is wise in the conduct of affairs. *But it is not the business of this Court to pronounce policy.* It must observe a fastidious regard for limitations on its own power, and this precludes the Court’s giving effect to its own notions of what is wise or politic. That self-restraint is of the essence in the observance of the judicial oath, for the Constitution has not authorized the judges to sit in judgement on the wisdom of what Congress and the Executive Branch do.

And in what is probably his most famous exhortation of judicial abstemiousness – with perhaps less justification in terms of the specific case at bar than many, if not most, of his other dissents on the basic issue of “judicial activism” – he veritably cried out for the minority of three in the historic *West Virginia Flag Salute Case* of 1943:

One who belongs to the most vilified and persecuted minority in history [the Jews] is not likely to be insensible to the freedoms guaranteed by our Constitution. Were my purely personal attitude relevant I should wholeheartedly associate myself with the general libertarian views in the Court’s opinion [by Justice Jackson, namely, that West Virginia’s compulsory flag salute by public school children violated their 1st and 4th Amendment rights], representing as they do the thought and action of a lifetime. But as judges we are neither Jew nor Gentile, neither Catholic nor agnostic. We owe equal attachment to the Constitution and are

equally bound by our judicial obligations whether we derive our citizenship from the earliest or the latest immigrants to these shores. *As a member of this Court I am not justified in writing my private notions of policy into the Constitution, no matter how mischievous I may deem their disregard . . .* Most unwillingly, therefore, I must differ from my brethren with regard to legislation like this. I cannot bring my mind to believe that the word ‘liberty’ secured by the Due Process [of Law] Clause [of the 14th amendment] gives this Court authority to deny to the State of West Virginia the attainment of that which we all recognize as a legitimate legislative end, namely the promotion of good citizenship, by employment of the means here chosen.

Philip Elman, then Frankfurter’s law clerk, attempted to dissuade his Justice from that opinion, but “F.F.” snapped: “This is my opinion, not yours.” To side with Elman on the issue’s merits – as I happen to do – does not, however, vitiate the fundamental justification of Frankfurter’s jurisprudential posture – which is inexorably central to an approach toward a viable line between judicial activism and judicial restraint or lawmaking and lawfinding.

4. Although it is self-evident, it must be recognized and ever reiterated in our eternal quest to comprehend the nature of the judicial process that the individuals who comprise the members of the judiciary are, after all, human, as indeed all of us are human – but they are also judges, which most of us are not. Being human, they respond to human reactions. “Judges are men [and women], not disembodied spirits; as men [and women] they respond to human situations”, in Justice Frankfurter’s words. They do not reside in a vacuum. They are not “dummies, unspotted by human emotions,” as the demonstrably emotional Justice McReynolds put it. “Our judges”, wrote Chief Justice Warren early in his career on the highest bench in the land, “are not monks or scientists, but participants in the living stream of our national life, steering the law between the dangers of rigidity in the one hand and formlessness on the other”. In the realistic words of Justice John H. Clarke:

I have never known any judges, no matter how austere of manner, who discharged their judicial duties in an atmosphere of pure, unadulterated reason. Alas! We are all ‘the common growth of Mother Earth’, – even those of us who wear the long robe.

And the great Cardozo spoke elegantly of the "cardiac promptings of the moment", musing that the "great tides and currents which engulf the rest of men do not turn aside in their course and pass the judges by". These are honest, eloquent, realistic assessments *cum* explanations of the facts of life of the judicial role. But they are *explanations* – not justifications per se for a conscious or, for the matter, subconscious failure to observe that elusive line between judicial activism and restraint or lawmaking and lawfinding or judicial judging and judicial legislating. There is, quite naturally, an explanation for everything we do. Yet an explanation is by no means a justification. Certainly an explanation does not absolve us from the quest for *the* line – or at least *a* line – in our search for a full measure of freedom and equal justice under law.

III.

Given the realistic fact of life of Alexis de Tocqueville's aphorism of some 150 years ago, that "there is hardly a political question in the United States, which does not sooner or later turn into a judicial one", what, then, of a viable line? There is none, alas, in geometric terms, nor can there be one. I submit, however, that one can endeavor to draw and follow a centrist one, based on the two-pronged principles of identifying institutional role commitments and meritorious court personnel. Neither lends itself to facile articulation, yet neither is beyond ascertainable outlines. With respect to the former, the members of the judicial branch must ever be aware that the basic role of what Alexander Hamilton was fond of styling – at least half incorrectly – "the least dangerous branch" of the government, is intended to be that of saying "yes" or, more dramatically, "no" to the other branches, be they on the federal or state level. It must resolutely shun prescriptive policy-making. Ours, to be sure – and fortunately – is not a "pure" democracy and, equally fortunately, ours is not characterized by absolute Blackstonian legislative supremacy. Our system of separation of powers and checks and balances is designedly a sound one, notwithstanding its recurrent strains and even outrages. But our constitutional democracy, based upon majoritarian rule with due regard for minority rights, does not shroud the judicial branch with the mantle of Platonic guardians. Paraphrasing Justice Robert H. Jackson's *caveat*, an examination of our constitutional history reveals that our system of gov-

ernment was designed to accommodate majority rule and certain inalienable rights to which all persons are equally entitled. Grandiose notions of *either* majority rule *or* individual rights will ultimately be destructive of liberty. Our judicial branch, with the Supreme Court at its apex, is the greatest institutional *cum* constitutional safeguard we possess – only those committed to libertarian suicide would sanction a transfer of the judicial guardianship of our basic civil rights and liberties to either the legislature or the executive or both! That does emphatically not mean, however, that the judiciary is or should be empowered to govern. It can and does serve as an arbiter, an educator, a check, a guardian, yes, a teacher "in a vital [constitutional] seminar"; but it must do so by embracing those parameters of constitutional obligation that inhere in its role. It is not entitled to serve as a Constitutional Convention – a basic point Justice Black, for one, made repeatedly. There is a cardinal distinction between a constitutional "seminar" and a constitutional "convention". The embattled Professor Raoul Berger's excessive literalism, for one, is not the answer; yet his exhortations to hew to the text, if coupled with something Berger rejects, namely, *the spirit of the text of the Constitution in concord with the document's language and its demonstrable historical intent* – may bring us close to one. Only, however, if the judiciary is prepared to abide by the commendable maxims of judicial restraint, well articulated by Justice Brandeis in his concurring opinion in the 1936 *Ashwander* Case more than five decades ago, and generally provided that the Court view its function as one characterized by what Professor Louis Lusk calls the application of "tentative" judicial power. Such a course assuredly does not prevent the Court from swinging its necessary constitutional clout-club, as it did amidst all but universal cheers in dispatching Richard M. Nixon into resignation in 1974 as a result of its seminal holding in *United States v. Nixon*, and as it did in such landmark rulings as the 1952 steel seizure case of *Youngstown Sheet and Tube Co. v. Sawyer* and such historic decisions as *Brown v. Board of Education*, *Baker v. Carr*, and *Gideon v. Wainwright*. It is both obvious and appropriate that, in accordance with the authority implicit in Article III, the judiciary does periodically interpret and thereby revise, perhaps even "revolutionize", the Constitution. But it may and must do so only in the presence of ascertainable and appropriate letter-

and-spirit plus historical intent-ascertainable constitutional authority: "*Language plus legal precedent plus history*", coupled with a faithful commitment to what Judge J. Harvie Wilkinson calls the structural principles of separation of powers and federalism. Natural-law-like commitments to Dworkinesque, or other personalized, notions of "justice" or "rights", without more, are barred; *ad hoc* conceptualizations and implementations of what may very well be desirable national or state policy aims, even if they are based upon national guilt complexes, are not warrant for stepping outside the properly authorized judicial institutional role and function. In none of its components or levels of authority is the judiciary empowered to act as a superlegislature, no matter how inviting such a course may be. The temptations are manifold and human, yet they must be eschewed – lest the guardian of the Constitution find itself ultimately emasculated by hostile counter-action from the legislative branch.

Of course, the jurists who render the decisions are human beings as to whom, to repeat Benjamin N. Cardozo's immortal and poignant words, "the great tides and currents which engulf the rest of men do not turn aside in their course and pass . . . by". Still, as the sage Alexis de Tocqueville –

certainly an Honorary Founding Father – observed in his prescient *Democracy in America*,

federal judges . . . must not only be citizens and men of education and integrity, qualities necessary for all magistrates, but [they] must also be statesmen; they must know how to understand the spirit of the age, to confront those obstacles that can be overcome . . . [and they must also be able] to steer out of the current when the tide threatens to carry them away, and with them the sovereignty of the union and obedience to its laws.

I have merely skimmed some of the proverbial mountains and valleys that stud our constitutional topography. But they are symptomatic, and indeed central, to our understanding of the basic document that we justly celebrate during this Bicentennial season. Its challenges are ours; its fate reposes in our hands. We are a free people. Notwithstanding a plethora of concerns and frustrations, there is, I submit, cause for considerable optimism for the third century. There is emphatically no need to adopt Raymond Aron's gloomy definition of an optimist in the atomic age, namely, one who does not believe the future to be certain . . .

Översikter och meddelanden

Demokratiseringsprocesserna i Östeuropa – händelseutveckling och valresultat¹

1. Bakgrund

1.1 Händelseutveckling fram till juni 1989

I maj 1988 drabbades *Polen* av en serie strejker som på nytt visade Solidaritetens potentiella styrka. Den 11 november stördes det officiella firandet av 70-årsdagen för Polens oberoende av regeringsfientliga demonstrationer. På sjuårsdagen av införandet av undantagslagar den 13 december förekom åter demonstrationer. Ett stort skifte i Polska Förenade Arbetarpartiets ledning skedde den 21 december 1988, till förmån för reformvänliga krafter. Partiet beslöt i januari 1989 att anta en resolution, för pluralism inom politiken och arbetslivet, (Europa Archiv 1989: 4, Z31) som skulle leda till förhandlingar i syfte att återge Solidaritet legal status. Det var först sedan partiets förste sekreterare General Wojciech Jaruzelski hotat med att avgå om förslaget inte accepterades som man lyckades vinna stöd. Partiet förklarade sig berett att förhandla om att häva förbudet mot Solidaritet, vid rundabordssamtal om Polens framtid. Lech Walesa sade den 20 januari att han ställde sig positivt till förhandlingar med Arbetarpartiet, och man kom senare överens om att samtalen skulle påbörjas den 6 februari.

Syftet med rundabordssamtalen var att nå enighet om ett program för ekonomisk stabilisering och politisk reform, däribland tillåtelse för Solidaritet att verka. Förutom Solidaritet deltog bland andra representanter från regeringen, Arbetarpartiet, de andra två officiella partierna, och Katolska kyrkan. Lech Walesa uppmanade till ett sex-veckors moratorium i strejkverksamheten och varnade för en komplot som skulle gå ut på att skapa oro i syfte att störa rundabordssamtalen. Studentdemonstrationer, som slogs ner av polis, förekom också mot rundabordssamtalen.

Rundabordssamtalen avslutades den 5 april med undertecknandet av tre avtal om fackföreningspluralism, politiska reformer respektive ekonomisk och social politik. Avtalen banade väg för en legalisering av Solidari-

tet, en räddningsplan för den polska ekonomin och vittgående konstitutionella och juridiska förändringar. Här ingick ett nytt parlamentariskt tvåkammerssystem, ett exekutivt presidentämbete, mera demokratiska val, föreningsfrihet, tillgång till media för oppositionen och ett mera oavhängigt rättsväsende. Polens parlament, *Sejmen*, godkände senare med överväldigande majoritet lagförslagen om konstitutionella förändringar. Warszawas distriktsdomstol återgav den 17 april Solidaritet dess legala status. Solidaritet skulle få tillstånd att publicera en dagstidning samt en halvtimmes sändningstid på TV och en timmes radiotid varje vecka.

I *Ungern* hade en viktig förändring skett redan i maj 1988 då János Kádár ersattes som Ungerska Socialistiska Arbetarpartiets Generalsekreterare av Károly Grósz. Detta blev inledningen på politiska och ekonomiska förändringar. Den 11 januari 1989 antog Ungerns parlament, *Országgyűlés*, en lag som gjorde det möjligt att bilda oberoende organisationer, inklusive politiska partier och fackföreningar. Det enda officiella politiska partiet var dittills Ungerska Socialistiska Arbetarpartiet, men flera andra halvhemliga partier existerade, däribland Ungerskt Demokratiskt Forum (MDF), Fride-mokraternas Allians (SzDSz) och Oberoende Småbrukarpartiet (FKgP). Samtidigt beslöt man att tillåta fredliga demonstrationer. Den 26 januari meddelades att Nationalförsamlingen medgivit att de personer som avrättats för förräderi efter 1956, däribland Imre Nagy den dåvarande premiärministern, skulle få en ny begravning. Senare avslöjade Imre Pozsgay, ledande reformkommunist, att en historisk kommission utsedd av Centralkommittén hade omtolkat händelserna 1956. Vad som tidigare kallats för en "kontrarevolution" rubricerades nu som ett "folkligt uppror mot ett oligarkiskt maktsystem som hade förödmjukat nationen". Pozsgay kritiserades dock av Generalsekreterare Károly Grósz för att offentliggöra detta innan rapporten godkänts av Centralkommittén, vilket visar på oenighet inom partiledningen.

I februari sammanträdde Centralkommittén för att

diskutera hur man skulle se på ett flerpartisystem i Ungern, samt tolkningen av händelserna 1956. Grósz förklarade efter mötet att under 1956 hade studenter och arbetare deltagit med goda avsikter och att kontrarevolutionära element först senare hade anslutit. En gradvis, försiktig övergång till ett flerpartisystem var nödvändig, förklarade man. Senare samma månad sammanträdde Centralkommittén på nytt för att diskutera en ny konstitution. Man enades om att det ställe i konstitutionen som talade om Arbetarpartiet som den ledande kraften skulle strykas, men att Ungern även fortsättningsvis skulle definieras som en socialistisk stat.

Den nya nationaldagen den 15 mars, till minnet av upproret mot Habsburgarna 1848 firades av en officiell stödd demonstration med cirka 30 000 deltagare. Vid mötet talade politbyråmedlemmen och ministern Reszö Nyers, själv gammal reformivrare, för Ungerns behov av självbestämmande, och han jämförde det sovjetiska inflytandet före 1956 och under Brezjnevs med det österrikiska respektive det nazistiska inflytandet tidigare i Ungerns historia. Även en inofficiell demonstration anordnades i vilken mer än tre gånger så många deltog. Där hördes krav på tillbakadragande av de sovjetiska trupperna från Ungern, självbestämmande för alla Östeuropas folk och firande av upproret 1956.

Vid ett slutet möte med Centralkommittén den 12 april avgick hela politbyrån. Károly Grósz omvaldes som generalsekreterare och en ny politbyrå med bland andra Grósz, Reszö Nyers, Imre Pozsgay och Miklós Németh utsågs. Personskiftet i politbyrån betraktades som en seger för reformsträvande krafter inom partiet. I slutet av månaden påbörjades sovjetiska trupptillbakadraganden. Ytterligare tillbakadraganden fram till maj 1990 skulle resultera i att 10 000 soldater och 450 stridsvagnar skulle dras tillbaka. Den 2 maj påbörjades arbetet med att ta ner taggtrådsstängslet och de elektroniska larmanordningarna längs Ungerns gräns mot Österrike. Det ungerska utrikesministeriet angav som skäl för detta lättnader i resebestämmelser för ungrare.

János Kádár, som sedan maj 1988 innehaft den ceremoniella posten som partiordförande, befriades från sitt uppdrag och sitt medlemskap i Arbetarpartiets centralkommitté vid ett plenarmöte den 8 maj. Den ungerska Nationalförsamlingen godkände två dagar senare ett förslag från Premiärminister Miklós Németh om förändringar i Ministerrådet. Németh beskrev den nya regeringen som en stark regering inriktad på reform. Han förklarade i sitt tal inför Nationalförsamlingen att i fortsättningen skulle regeringen vara ett oberoende beslutsfattande organ, ansvarigt inför Nationalförsamlingen, snarare än en instans som bara genomför beslut fattade av Arbetarpartiet, vilket tidigare varit fallet. Németh hade inte sökt stöd i Centralkommittén för förändring-

arna i Ministerrådet, och en ökad motsättning mellan Németh och Károly Grósz märktes.

Den 30 maj meddelade Centralkommittén att rättsgången mot Imre Nagy hade varit en skådeprocess. Nagy's kvarlevor fick statsbegravning den 16 juni vid vilken 300 000 människor närvarade. Alla Warszawa-paktsländerna utom Rumänien skickade delegationer till begravningen. Även tjeckoslovakiska Charta-77 och den polska oberoende studentorganisationen närvarade. Arbetarpartiets ledning höll samma månad två tevesända diskussioner med oppositionsgrupper. Pozsgay sade i slutet av juni att Arbetarpartiet godtog principen om ett demokratiskt valsysteem baserat på fria val med rivaliserande politiska partier. Han sade också att om Arbetarpartiet förlorade valen 1990 skulle man försöka bilda en koalition. Några dagar senare samlades Arbetarpartiets Centralkommitté för att diskutera viktiga reformer i ledarstrukturen. Ett fyrmannapresidium valdes med Nyers, Grósz, Németh och Pozsgay.

Protesterna mot regimen i DDR utgick under 1988 och 1989 till stor del från kyrkliga grupper. Mindre demonstrationer och protestmöten, bl a mot censur och för rätten att resa utomlands, arrangerades i början av 1989 på vilka myndigheterna svarade med att utvisa ledarna till Västtyskland. Protester genomfördes mot det påstådda valfusket av regimen i kommunalvalet i maj. Kyrkliga kretsar hävdade att valdeltagandet var lägre och att fler hade röstat nej än vad som officiellt angavs.

Betecknande för myndigheternas inställning är ett uttalande från Erich Honecker från den 19 januari 1989 om Berlin-murens framtid:

antifaschistische Schutzwall so lange bleiben, wie die Bedingungen nicht geändert werden, die zu seiner Errichtung geführt haben. Er wird in 50 und auch in 100 Jahren noch bestehen bleiben. (Europa Archiv 1989: 4, Z28).

Ledarna inom det Socialistiska Enhetspartiet sade sig också betrakta utvecklingen i Ungern med stor sorg (Europa Archiv 1989: 14, Z121).

Under början av 1989 pågick förföljelse mot oppositionella i Rumänien vilka bland annat protesterat mot en "systemiseringsplan" som gick ut på en kraftig omstrukturering av landsbygden där många byar skulle förstöras och befolkningen flyttas till nya "agroindustriella centra". Planen, som bl a skulle drabba den ungerska minoriteten i Rumänien, kritiserades speciellt kraftigt från Ungern.

I början av mars skickade sex tidigare ledande regerings- och partimedlemmar ett öppet brev till president Nicolae Ceausescu där de anklagade honom för att ig-

norera medborgarnas konstitutionella rättigheter, för att skämma ut Rumänien inför det internationella samhället genom att bryta mot överenskommelserna om mänskliga rättigheter, för att ruinera den rumänska ekonomin och för att diskreditera socialismen med sin politik. Undertecknarna var bl a Corneliu Manescu, före detta utrikesminister och ambassadör och Silviu Brucan, en före detta diplomat och redaktör för partiets tidning. Författarna var fortfarande medlemmar i Rumäniens Kommunistparti och ville snarare förändra landets politik än avskaffa det socialistiska systemet. Brevet sågs som ett försök att skapa ett myteri mot Ceausescu i partiet i namn av att rädda socialismen. Brevskrivarna och andra som protesterade mot regimen förhördes och flera placerades under husarrest.

Under 1988 och 1989 var förhållandena mellan Sovjet och Rumänien/DDR ansträngda beroende på oenighet om de sovjetiska reformernas önskvärdhet. Ceausescu och Honecker argumenterade mot dem och ansåg att motsvarande förändringar inte var nödvändiga i respektive länder.

1989 inleddes i *Tjeckoslovakien* med demonstrationer sex dagar i rad i mitten av januari. Syftet var att högtidlighålla 20-årsdagen av Jan Palachs död. Demonstrationerna var organiserade av Charta 77 och andra oberoende politiska grupper. Polisen skingrade alla utom en med tårgas, vattenkanoner och hundar. Redan i oktober 1988 demonstrerade ca 5 000 oppositionella i Prag på årsdagen av Tjeckoslovariens grundande. Åtta dissidenter dömdes senare för deltagande i janaridemonstrationerna. Václav Havel dömdes till åtta månaders fängelse efter det att han försökt lägga blommor på platsen för Palachs självmord. Domskålen var uppvigling till anti-samhälleliga och anti-sociala aktiviteter.

Senare under våren lyckades demonstranter nå tillträde till det centrala första majmötet där de krävde att förkämpar för mänskliga rättigheter skulle släppas och reformer i stil med de som genomfördes i Sovjet. Demonstrationerna skingrades dock av polis som också arresterade ett stort antal deltagare.

Oppositionen fortsatte sina kampanjer med en i juni publicerad petition som innehöll krav på politiska reformer för att fullständigt förändra det politiska och sociala klimatet. Bland kraven återfanns frisläppandet av politiska fångar, mötesfrihet, tillåtandet av oberoende initiativ, frihet från censur i massmedia och inom kulturella aktiviteter, tolerans av alla religiösa uppfattningar, offentliga undersökningar av projekt som riskerar miljö samt frihet att diskutera Pragvåren. Petitionen kritiserades skarpt i den officiella pressen och organisatörer och undertecknare utsattes för husundersökningar och hindrades från att medverka i kulturella sammanhang.

I november 1988 bildade 80 bulgariska intellektuella, däribland partimedlemmar, Klubben för stöd åt Glasnost och Perestrojka i *Bulgarien*. Flera av medlemmarna drabbades senare av trakasserier av olika slag. I december, efter liknande beslut i Tjeckoslovakien och Sovjetunionen, beslöt Bulgarien att sluta störa Radio Free Europe's sändningar. I slutet av maj 1989 kom rapporter om protester från den turkiska minoriteten (en halv till en miljon av Bulgariens nio miljoner invånare) vilka slogs ner med våld av myndigheterna. Efter dessa oroligheter deporterades över 250 turkar från Bulgarien. Den 31 maj förklarade Turkiet att man kunde bereda plats för hela den turkiska befolkningen i Bulgarien.

Juli 1989 – april 1990

I juni månad lämnade över 80 000 turkar *Bulgarien* och tog sig över gränsen till Turkiet. Den bulgariska regeringen hävdade att turkarna lämnade landet frivilligt till följd av en ny passlagstiftning, medan turkarna själva påstod att det rörde sig om tvångsdeportering och att de fått mindre än ett dygn på sig att lämna landet. Den 21 augusti meddelade Turkiet att gränsen mot Bulgarien skulle stängas från följande dag, och att visum därefter skulle krävas av de bulgarer som önskade besöka Turkiet. Vid det laget hade antalet turkar som flytt till Turkiet stigit till 310 000.

Den 11 juli besökte George Bush som förste amerikanske president, *Ungern* efter ett besök i Polen. Han lovordade Ungerns marknadsekonomiska reformer och dess steg mot politisk pluralism. Vid ett fyllnadsväl den 22 juli i en valkrets valdes den förste oppositionsparlamentarikern sedan 1947. Han ställde upp som gemensam kandidat för MDF, SzDSz och Unga Demokraters Förbund. Under juli till september vann kandidater från MDF ytterligare fyllnadsväl.

I augusti på årsdagen av Warszawapakt-ländernas inmarsch i *Tjeckoslovakien* förekom demonstrationer. Flera tusen demonstranter deltog och strider förekom med polisen i centrala Prag. Myndigheterna hade sökt förhindra demonstrationen bl a genom att sätta ledare i husarrest eller häkte. Demonstrationerna fortsatte och på Tjeckoslovariens nationaldag den 28 oktober samlades 10 000 för att kräva att det kommunistiska ledarskapet skulle avgå och för att demokratiska reformer skulle genomföras. Demonstrationen bröts upp med våld; deltagare skadades och ett antal togs om hand av polisen.

I *DDR* dominerades situationen under augusti, september och oktober av en omfattande flykt. Genom att den

ungerska gränsen inte längre stoppade flyktingar var det möjligt att fly via Ungern till Österrike vilket den ungerska regeringen också tillät. Flykten underlättades dessutom av att Ungern sade upp avtalet med DDR om att skicka tillbaka östtyskar som saknar giltiga resedokument, något som DDR protesterade kraftigt emot. (Europa Archiv 1989: 19, Z168 och Z172). Under tiden förekom mer omfattande offentliga protester i DDR. Demonstrationer krävde demokratiska reformer och att myndigheterna skulle angripa de politiska och sociala problem som orsakade den omfattande emigrationen. Demonstranterna var i regelmässiga sammanställningar med polisen vilken också arresterade deltagare. Nu bildades också Nytt Forum som sade sig arbeta för demokratiska reformer.

Under oktober månad besökte Gorbatjev Öst-Berlin och manade till reformer (Mantzke (1990), s. 287). De tidigare mindre demonstrationerna växte nu så att deltagarna i slutet av månaden räknades i 100 000-tal. Efter att i början av månaden med våld ha försökt stoppa demonstrationerna upphörde myndigheternas åtgärder den 8 oktober. Den 18:e hade utvecklingen, när det gäller massflykten och protesterna, gått så långt att Honecker avgick från sina poster. (Mantzke (1990) s. 287). Till ny Generalsekreterare valde Centralkommittén Egon Krenz. I sina första uttalanden lovade inte Krenz några konkreta reformer mer än att en ny lag för medborgarnas utlandsresor höll på att förberedas.

Demonstrationerna växte allt mer och spred sig från Dresden, Berlin och Leipzig över hela landet och regelbundna möten hölls varje måndag i Dresden. Bland de framträdande kraven märktes rivning av Berlinmuren och fria val. Mot slutet av månaden uppgav politbyrån att en ny lag skulle komma som skulle ge alla medborgare rätten att få pass och att söka visum för att resa utomlands. Andra medgivanden från statsledningen var en amnesti för dem som sökt fly illegalt och begått kriminella handlingar under demonstrationerna. Samtidigt sökte regeringspartiet SED diskutera med massorna vid de stora aktionerna.

I början av oktober samlades *Ungerska Socialistiska Arbetarpartiet* till en extra kongress i Budapest. Kongressen präglades av öppen splittring mellan reformanhängare, främst Pozsgay och Németh, och konservativa krafter. Reformivrarna förespråkade ett namnbyte på partiet och att vissa konservativa medlemmar skulle uteslutas. Den 7 oktober offentliggjorde Reformcirkelns Allians sitt förslag om namnbyte till *Ungerska Socialistpartiet*. Detta accepterades av kongressen som beslöt att ett nytt parti skulle bildas som stod för flerpartidemokrati och en effektiv marknadsekonomi. Nyers valdes till partiordförande, och Pozsgay accepterades som presidentkandidat. I början av november ansökte

man om medlemskap i *Socialistinternationalen*. Andra medlemmar i det *Ungerska Socialistiska Arbetarpartiet* hävdade emellertid att partiet fortfarande existerade och att Grósz fortfarande skulle vara dess Generalsekreterare.

Den 18 september vid slutet av rundabordsamtalen hade en ram för representativ demokrati utarbetats och denna gavs laga kraft genom parlamentsbeslut den 17-20 oktober. Rundabordsamtalen som inbegripit Arbetarpartiet, Oppositionens rundabordsallians av oppositionsgrupper och "den tredje sidan" som bestod av kommunistdominerade samhällsorganisationer och rörelser höll 238 möten innan kompromissen antogs den 18 september. Vissa av de mer radikala oppositionsgrupperna, i synnerhet Fridemokraternas allians (SzDSz) och Ungdemokraternas förbund (FIDESZ), undertecknade inte avtalet. Ungerskt Demokratiskt Forum, men däremot varken SzDSz eller FIDESZ, godkände Arbetarpartiets idé om direkta val till presidentposten, vilka skulle följas av parlamentsval upp till 90 dagar senare, snarare än att Nationalförsamlingen skulle utse presidenten. I avtalet ingick också en ny konstitution och nya vallagar. Ett olöst problem rörde Arbetarpartiets tillgångar på uppskattningsvis 10 miljarder forint. Ungerskt Demokratiskt Forum höll en rikstäckande konferens i oktober där József Antall valdes till ordförande. Den 23 oktober, på 33-årsdagen av revolten 1956, utropade Nationalförsamlingens talman, det tillförordnade statsöverhuvudet, Mátyas Szürös efter beslut i parlamentet "republiken Ungern" och förklarade att denna skulle vara en oberoende demokratisk rättsstat. (Europa Archiv 1989: 22, Z198).

Warszawapaktens utrikesministrar bekräftade efter ett möte i Warszawa den 26 till 27 oktober att Brezjnevdoktrinen inte längre gällde. I en kommuniké erkände man varje stats absoluta rätt att bestämma sin egen socio-politiska utveckling. Detta följde på ett uttalande från sovjetiska UD för amerikansk TV den 25 oktober att Breznev-doktrinen ersatts av vad som senare kom att kallas Sinatra-doktrinen.

Under november skedde mycket stora förändringar i *DDR*. Demonstrationerna fortsatte närmast dagligen med kraven på att muren måste bort och demokrati införas. Aktionerna resulterade i stora förändringar inom regeringen och inom SED. I början av månaden avgick regeringschefen Willy Stoph och ersattes av Hans Modrow. Inom SED valdes en ny Politbyrå och tidigare ledande företrädare avskedades och uteslöts ur partiet. Den 9 november skedde ett mycket stort genombrott för reformerna då östtyskarna fritt kunde besöka utlandet. Bara under helgen den 10-11 november besökte

ca 2 000 000 östtyskar Västberlin. Regeringen utlovade också fria val och ett aktionsprogram fördes fram som innehöll bl a detta och dessutom en demokratisk koalitionsregering, föreningsfrihet och mötesfrihet, parlamentarisk kontroll över försvaret och säkerhetstjänsten, en omfattande ekonomisk reform i riktning mot marknaden, prioritering av produktionen av konsumtionsvaror och reservdelar och avskaffandet av den militära utbildningen i skolorna.

Under december hölls rundabordsamtal mellan regeringen och oppositionen där man bl a kom överens om att val skulle hållas den 6 maj. Stora gatudemonstrationer anordnades mot korruptionen inom den tidigare ledningen och för demokratiska reformer. Flera kontor för den nationella säkerhetstjänsten stormades. Många demonstranter krävde också tysk återförening. Ett antal av de tidigare ledarna arresterades för korruption och tjänstemissbruk. Bland dessa var Honecker, flera f. d. ministrar och den tidigare chefen för säkerhetstjänsten. Många av dessa blev samtidigt uteslutna ur kommunistpartiet. Regeringen annonserade att en kommission skulle tillsättas för att granska korruptionen. I början av månaden avgick Egon Krenz som statsöverhuvud och som ledare för SED. Till ny statschef valdes temporärt liberalen Manfred Gerlach och till ledare för SED Gregor Gysi.

I mitten av oktober började en konferens i *Bulgariens* huvudstad Sofia om miljöskydd, som en del av ESK-processen. Detta tvingade myndigheterna att visa större tolerans mot dissidenter, och den inofficiella rörelsen Eko-Glasnost kunde samla in namnunderskrifter och ge presskonferenser. Den Oberoende föreningen för försvaret av mänskliga rättigheter framträdde öppet liksom andra grupper såsom Kommittén för religiösa fri- och rättigheter och Podkrepa – en oberoende fackförening. Efter en dryg vecka slog emellertid myndigheterna till mot dessa rörelser. Ledarna deporterades från Sofia eller hotades med arresteringar. Polisen gick till angrepp och arresterade delar av Eko-Glasnost några dagar senare. Sedan västerländska deltagare i kongressen protesterat, gjorde de bulgariska myndigheterna ett uttalande där man beklagade polisingripandet.

Den 3 november deltog cirka 4 000 människor i en demonstration för demokrati utanför Nationalförsamlingens byggnad, samtidigt som medlemmar av Eko-Glasnost överlämnade en lista med namnunderskrifter för miljöskydd. En vecka senare avsattes Todor Zjivkov från sin post som Generalsekreterare i Kommunistpartiet – en post som han haft sedan 1954 även om titeln inte användes före 1981. Han efterträddes av Petar Mladenov – utrikesminister sedan 1971. Detta följdes av flera personskiften och uttalanden om behovet av poli-

tiska reformer. Petar Mladenov, som var den som tog initiativet till avsättandet, hade redan i slutet av oktober försäkrat sig om stöd från Moskva. Senare i november avsattes ytterligare medlemmar, och tidigare reformivrare som uteslutits återfick sina platser. Den 17 november valdes Mladenov av Nationalförsamlingen till ordförande i Statsrådet som främst är ett ceremoniellt organ (vid sidan av Ministerrådet som motsvarar en regering). I ett tal i november betonade han behovet av att bygga en demokratisk rättsstat, gläsnost och pluralism. Kommunistpartiet skulle behålla sin ledande roll även om det var önskvärt att skilja dess funktioner från statsapparaten. Den 14 november uttalade Mladenov sig för frihet att bilda politiska föreningar och för pressfrihet, och efter ett nationalförsamlingsmöte den 17 november uttalade han sig för fria val. Krav ställdes på att låta undersöka Zjivkovs tidigare förehavanden, och samma dag demonstrerade över 100 000 människor i en officiellt stödd demonstration för politiska reformer. En officiell demonstration dagen därpå samlade cirka 50 000 deltagare. Nationalförsamlingen utfärdade den 17 november amnesti för alla som dömts för "ryktes-spridning som kunnat skada regeringens arbete" och avskaffade den paragraf i straffbalken som gjorde det möjligt att döma någon för detta brott. Den 25 november meddelades att inrikesministeriets sjuätte avdelning – ansvarig för att övervaka och förfölja dissidenter – skulle avskaffas.

Händelseutvecklingen i DDR gav oppositionen i *Tjeckoslovakien* nytt mod och berövade regimen dess mest pålitliga allierade. På bara en vecka efter det att massdemonstrationerna startade den 17 november lyckades oppositionen fälla kommunistpartiets Generalsekreterare Milos Jakes och en majoritet av partiledningen. Demonstrationerna började med en tillåten studentdemonstration till minne av en av nazisterna mördad student som utvecklades till en protest mot styret. Kraven som framfördes var för politiska reformer och demokratisering. Det våld som polisen använde mot demonstranterna ledde till nya studentdemonstrationer som de närmaste dagarna växte och spred sig bl a till Bratislava.

Den 19 november bildades Medborgarforum som en samlingsorganisation för 12 oppositionsgrupper. Medborgarforums krav var avskedandet av Jakes och andra politiker som samverkat med invasionsstyrkorna som krossade Pragvåren, en kommission för att granska polisbrutalitet vid demonstrationerna och straff för de ansvariga samt ett omedelbart frisläppande av alla samvetsfångar.

Premiärministern Adamec förde de närmaste dagarna samtal med oppositionen och lovade bl a en om-

bildning av regeringen, en öppen dialog med oppositionen och en undersökning av polisvåld. Den 24 november avgick Jakes och ersattes som kommunistpartiets generalsekreterare av Karel Urbánek. Samma dag fortsatte de stora demonstrationerna i Prag och för första gången deltog Pragvårens ledare Alexander Dubcek. Nästa dag genomfördes på oppositionens initiativ en tvåtimmars generalstrejk som blev en stor framgång och visade att också arbetarna stödde oppositionens krav på reformer. Den 28 november annonserade Adamec en total kapitulation för Medborgarforums krav. Medborgarforum blev officiellt tillåtet, en koalitionsregering skulle bildas, kommunistpartiets ledande roll togs bort ur konstitutionen och marxist-leninismen avskaffades som ledande ideologi inom utbildningen. Även en officiell omvärdering av Pragvåren och invasionen 1968 tillhörde de åtgärder som offentliggjordes.

I oktober överlämnades en petition med över 200 000 namnunderskrifter med krav på folkomröstning i fyra frågor till Ungerns Nationalförsamling av SzDSz och FIDESZ. Huvudfrågan var kravet på att presidentval skulle följa parlamentsvalet i stället för tvärtom. En folkomröstning vore obligatorisk om mer än 100 000 namnunderskrifter kunde samlas in. I omröstningen den 26 november deltog 58,1 % av väljarna. SzDSz och FIDESZ' förslag segrade med endast 6 600 rösters övervikt, och följaktligen beslöts att presidenten skulle utses av Nationalförsamlingen först efter parlamentsvalet, såvida den nya Nationalförsamlingen inte fattade beslutet att låta Presidenten väljas direkt av folket. "Jakampanjen" stöddes även av Socialdemokratiska Partiet och av Oberoende Småbrukarpartiet. De andra tre förslagen fick alla stort stöd. Dessa gällde förbud mot partiorganisationer på arbetsplatserna, krav på en fullständig redogörelse från Socialistpartiet angående dess tillgångar samt upplösning av partiets arbetarmilis. Ungerskt Demokratiskt Forum (MDF) hade uppmanat till bojkott av folkomröstningen. Segern sågs som ett bakslag för MDF och även för Pozsgay som nominerats som Presidentkandidat av Socialistpartiet och bedömdes ha goda chanser att vinna ett val i januari.

EG:s utrikesministerråd enades den 3 oktober om att under 1990 bidra med 300 miljoner dollar till Polen och Ungern. Den ungerske utrikesministern varnade i december utrikesministrarna från 24-Gruppen för riskerna i samband med övergången till en marknadsekonomi, och han underströk behovet av bistånd. Ett ettårigt ekonomiskt krisprogram antogs av Nationalförsamlingen senare samma månad. Programmet var avsett att underlätta övergången till en marknadsekonomi, och inefattade bland annat försök till ökad export till Väst.

Programmet hade fått stöd av Västtysklands kansler Helmut Kohl i ett tal den 18 december, och avsikten var att det skulle göra det lättare att få lån från IMF, vilket i sin tur var en förutsättning för bilaterala och multilaterala krediter från Väst. Den ungerska Nationalförsamlingen röstade den 21 december för att upplösa sig själv från den 16 mars 1990 så att val skulle kunna hållas. Valdagen fastställdes till den 25 mars.

Det Ungerska Socialistpartiet skakades i januari av avslöjanden att inrikesministeriets säkerhetspolis inte upphört att övervaka oppositionspolitiker, bland annat genom buggning, telefonavlyssning och infiltration med informatörer. Avslöjandena kom till allmänhetens kännedom via medlemmar i Fridemokraternas allians och Ungdemokraternas förbund. Man krävde ett uttalande av Premiärminister Miklós Németh, samt Inrikesminister István Horváth's avgång. Den 10 mars undertecknades ett avtal mellan Sovjetunionen och Ungern där Sovjet förband sig att dra tillbaka de flesta av sina cirka 50 000 soldater som varit stationerade i Ungern sedan 1956, före 1990 års utgång och resten före juli 1991. Ett liknande avtal undertecknade Sovjet med Tjeckoslovakien. Tillbakadragandet påbörjades nästan omedelbart.

I början av december enades ett antal dissidentgrupper i *Bulgarien*, däribland Eko-Glasnost och Podkrepa, under paraplyorganisationen Demokratiska Krafters Union (SDS), som kämpade för politisk pluralism, lag och ordning, och marknadsekonomi. Ytterligare personförändringar inom Centralkommittén skedde den 8 december. SDS ordnade demonstrationer den 10 december för att sätta press på Kommunistpartiets möte, och den 11 december gavs Eko-Glasnost möjlighet att registrera sig officiellt. Samma dag utslöts Zhivkov från Kommunistpartiet tillsammans med sin son Vladimir Zhivkov. Efter ett Centralkommittémöte förklarade man att partiet avsåg sig den automatiska rätt till den ledande rollen som stod inskriven i konstitutionen, och man föreslog Nationalförsamlingen att stryka denna artikel. Mladenov föreslog att Nationalförsamlingen skulle organisera fria och demokratiska val i juni 1990 och att den församling som valdes i dessa val därefter skulle utarbeta en ny författning fram till årsskiftet. Den 25 december godkände Nationalförsamlingen en lag som gav utrymme för icke-officiella demonstrationer. Den 27 december accepterade Kommunistpartiet, efter en tvåtimmarsstrejk arrangerad av Podkrepa, att inleda rundabordsamtal med Demokratiska Krafters Union.

Om händelseutvecklingen var mycket snabb i övriga Östeuropa var fortfarande allt vid det gamla i *Rumäni-*

en. Vid en kongress den 20–24 november omvaldes Nicolae Ceausescu till generalsekreterare i kommunistpartiet. Ceausescu kritiserade reformer i andra östeuropeiska länder och sade att större löneskillnader inte var en socialistisk politik och lovade att Rumänien aldrig kommer att tillåta att människor blir rika genom att exploatera andra människors arbete.

Den 16 december utbröt emellertid oroligheter i staden Timisoara efter order om att en protestantisk präst skulle deporteras. Orsaken till deportationen var att Lászlo Tókes hade kritiserat regeringens behandling av den ungerska minoriteten. Efter det att folkmassor omringat huset utbröt spontana demonstrationer som beskötts av säkerhetsstyrkorna Securitate varvid ett antal personer dog. De närmaste dagarna spreds demonstrationerna över landet. Ceausescu talade den 21 december till ett stort möte i centrala Bukarest. Till sin överraskning avbröts han av talkörer, och delar av demonstrationen utvecklades till mindre anti-regeringsdemonstrationer. Securitatemän slog ner demonstrationerna och dödade ett antal deltagare. Sammanstötningar skedde samma dag i ett antal andra städer.

Dagen efter samlades stora skaror i Bukarest för att protestera. Efter ett försök att tala massorna till rätta flydde Ceausescu med helikopter, och demonstranterna intog centralkommittébyggnaden och TV- och radiostationerna. Armén ingrep inte till skydd för regimen. Efteråt anfördes regeringens mord på försvarsministern som skälet till att försvarsmakten ställt sig på upprorets sida. De närmaste dagarna försökte Securitatestyrkor återta kontrollen över landet, men den 25 december återstod bara enskilda krypskyttar. En viktig anledning till att Securitate gav upp sina anfall ansågs vara rättegången och avrättningen av Nicolae och Elena Ceausescu som skedde den 25 december. Domen baserades på anklagelser om folkmord, korruption och förstörelse av den nationella ekonomin. Den 27 december var striderna i stort sett över.

Den nya regeringen utgick från den nybildade Nationella Räddningsfronten vars ledande män var Ion Iliescu och Petre Roman. Under den sista veckan i december utfärdade den nya regeringen ett stort antal förordningar. Bland dessa kan nämnas: avskaffandet av kommunistpartiets ledande roll, inställandet av programmet för systematisering av landsbygden, avskaffandet av förbudet mot abort och preventivmedel, dödsstraffets avskaffande, fria val i april, omstrukturering av ekonomin mot en fri marknad, rättigheter och frihet för nationella minoriteter, full trosfrihet, skydd för miljön samt en utrikespolitik baserad på fred, goda relationer med grannländer och integration i processen för ett enat Europa.

Under den första tiden som Nationella Räddnings-

fronten styrde Rumänien annonserade de fortsatta omfattande politiska, sociala och ekonomiska reformer och arresterade Ceausescus ledande medarbetare. Bland dessa reformer ingick frisläppande av politiska fångar, att kollektiva och statliga jordbruk i stor utsträckning skulle privatiseras, att en femdagars arbetsvecka skulle införas i mars och att alla medborgare fick rätt att resa utomlands utan visum. Livsmedelsexporten avbröts också och varorna kanaliserade till butikerna.

Demonstrationer riktades dock bl a mot frontens beslut den 4 januari att ställa upp i valet. Efter stor oro och kaos beslutades att Rumänska Kommunistpartiet inte skulle förbjudas men att dödsstraffet fortfarande skulle vara avskaffat. Stora demonstrationer för och emot Nationella Räddningsfronten ordnades i Bukarest i slutet av månaden. Oppositionspartiets kontor stormades och anhängare till oppositionen misshandlades. Efter dessa händelser sökte President Ion Iliescu inleda en dialog med oppositionen. De i januari initierade förhandlingarna mellan Nationella Räddningsfronten och oppositionen i Rumänien ledde till att oppositionen accepterade att dela makten i ett Råd för nationell enighet fram till valet. Demonstrationerna fortsatte dock under februari. Den 18 krävde en demonstration Iliescus avgång. En mindre grupp bröt igenom avspärningar och förstörde Nationella Räddningsfrontens kontor.

Nationella Räddningsfronten annonserade också fortsatta ekonomiska reformer som bl a innebar tillåtandet av småföretag fria från en stor del av statlig kontroll. Rättegång hölls också mot ledande medlemmar av den tidigare regimen som dömdes till livstids fängelse för medansvarighet för folkmord. Utvecklingen i Rumänien var fortsatt våldsam under mars. Efter en attack av rumänska nationalister mot en demonstration av etniska ungrare i Tirgu Mures dog tre personer och 300 skadades. Ordning återställdes inte förrän armén placerats i staden. Oroligheterna var ett resultat av högerorienterade rumänska nationalisternas protester mot de återupprättade etniska och kulturella rättigheter som den nya regeringen givit de etniska ungrarna.²

De dramatiska förändringarna i Tjeckoslovakien fortsatte under december men utan det våld som kännetecknade Rumänien. Ett förslag till regering, med majoritet av kommunister, den 3 december förkastades av Medborgarforum och dess slovakiska systerorganisation Allmänheten mot våld vilket ledde till Premiärminister Adamecs avgång. Stora demonstrationer i Prag och övriga landet stödde Medborgarforums krav på fler oberoende i regeringen. Den 10 december bildades en ny regering under den tidigare vice premiärministern Marian Calfa. I denna var majoriteten icke-kommunis-

ter. President Gustáv Husák avgick och ersattes den 29 december av Václav Havel som var kandidat för Medborgarforum och Allmänheten mot våld. Stora förändringar skedde samtidigt inom kommunistpartiet där Ladislav Adamec blev partiledare, medan tidigare ledare, som Jakes, Stepán och Bilak, blev uteslutna eller fick sitt medlemskap suspenderat. Taggtråden mellan Tjeckoslovakien och Österrike klipptes av den 17 december och många tjecker och slovakier besökte utlandet.

President Havel sade i sitt nyårstal att huvuduppgifterna bli var att hålla fria val och att införa respekt för intressena och de religiösa traditionerna hos de tjeckiska och slovakiska nationerna. Inom kommunistpartiet lämnade en stor del av medlemmarna partiet liksom vice premiärministern Komarek och premiärministern Calfa. Månaden senare utslöt partiet 22 tidigare ledande företrädare inklusive tidigare presidenten Gustáv Husák. Den nya tjeckoslovakiska regeringen introducerade under mars lagar om tillåtandet av stora privata företag, möjligheter för utländska företag att arbeta på samma villkor som inhemska företag och privatisering av statsägda företag. Under den fortsatta kretsade debatten i Tjeckoslovakien kring ledande politikernas sammankopplingar med den tidigare säkerhetstjänsten och åtgärder för att konfiskera kommunistpartiets tillgångar. Det senare krävdes i stora demonstrationer under maj.

Januari 1990 var också en mycket hektisk månad i DDR. Rundabordssamtalen fortsatte och man beslutade bli att flytta fram valet till den 18 mars och att låta representanter för oppositionen ingå i regeringen som ministrar utan portfölj. Demonstrationerna under januari koncentrerades på krav om återförening, kritik mot SED och krav om att säkerhetstjänsten Stasi skulle upplösas och inte ersättas av någon ny. Beslut fattades om rätt för medborgarna att resa utomlands och att tillåta utländska investeringar i DDR-bolag. 30 tidigare DDR-ledare blev föremål för utredning av åklagarmyndigheterna för missbruk av tjänst och korruption. Inom SED skedde fortsatta kraftiga förändringar och i slutet av månaden blev 14 tidigare ledamöter av politbyrån, inklusive Egon Krenz, uteslutna.

Februari och mars kännetecknades av att frågan om tysk återförening blev ett accepterat faktum bli av de allierade segrarmakterna i andra världskriget. Intensiva internationella förhandlingar skedde för att lösa frågorna kring genomförandet. Konflikter rörde bli erkännandet av Polens västgräns "Oder-Neisse-linjen" och frågan om ett återförenat Tyskland skulle tillhöra Nato.

I januari förekom nationalistiska strejker och demonstrationer i *Bulgarien* mot besluten att återge den tur-

kiska minoriteten medborgerliga och religiösa rättigheter. Både från Kommunistpartiet och från SDS hävdades att lokala Kommunistpartiavdelningar låg bakom demonstrationerna. Den 15 januari 1990 beslöt Nationalförsamlingen att avskaffa Kommunistpartiets garanterat ledande roll.

I mitten av januari inleddes rundabordssamtalen mellan Kommunistpartiet, Bulgariska Agrarfolkets Union (BZNS) och SDS. Den 14 januari hade SDS samlats till ett möte där man presenterade sin plattform inför rundabordssamtalen. Man krävde där att de allmänna valen skulle uppskjutas till november för att ge oppositionspartierna större möjlighet att organisera sig. Vidare krävde man bland annat att ett demokratiskt flerpartisystem skulle skapas, att Kommunistpartiets arbetsplatsorganisationer skulle avskaffas, att armén och poliskåren skulle avpolitiseras, yttrande- och pressfrihet, publicitet åt säkerhetstjänstens verksamhet och jämställdhet mellan privata, kooperativa och statliga ägandeformer. Rundabordssamtalen avbröts redan den 18 januari då SDS menade att Kommunistpartiet inte uppfyllt sina löften beträffande oppositionens tillgång till media. Efter kompromisser återupptogs samtalen den 22 januari. I slutet på månaden arresterades Todor Zhivkov anklagad för bland annat maktmissbruk och försörjning av statliga fonder.

Mellan den 30 januari och den 2 februari höll Kommunistpartiet en extra kongress. Ett reformistiskt manifest antogs, efter debatt, även om det beslöt att partiet skulle fortsätta på den marxistiska vägen, snarare än anta en social-demokratisk form. Demokratisk centralism övergavs till förmån för "demokratisk enighet". Den gamla Centralkommittén på 195 medlemmar ersattes av ett Högsta råd med 131 (senare 153) medlemmar. Detta innebar en omfattande utrensning av de konservativa krafterna inom partiet. Politbyrån och sekretariatet ersattes av ett presidium lett av en ordförande. Detta skulle väljas av det Högsta rådet och ej direkt av kongressen, något som reformsträvare hellre hade sett. Aleksandur Lilov valdes till presidiets ordförande. Mladenov förblev i stället kandidat till posten som Statsrådets ordförande.

Vid ett tal den 30 januari erbjöd Mladenov oppositionen att delta i en övergångsregering fram till valen i maj. Detta tillbakavisades dock av SDS som menade att det rörde sig om taktik från Kommunistpartiets sida för att dra till sig västerländskt ekonomiskt stöd, samtidigt som partiet därmed skulle ge oppositionen delansvar för de ekonomiska svårigheterna i samband med den ekonomiska krisen. Den 3 februari valde Nationalförsamlingen Andrei Lukanov till premiärminister. BZNS, som tidigare samarbetat med Kommunistpartiet, tillbakavisade, liksom SDS, samarbete i regeringen.

Då Lukanov den 8 februari presenterade sitt förslag till en ny regering för Nationalförsamlingen blev det därmed den första helt kommunistiska regeringen i Bulgarien någonsin. Den 25 februari anordnade SDS demonstrationer i Sofia med upp till 200 000 deltagare mot, som man sade, Kommunistpartiets försök att skjuta rundabordssamtalen i sank.

I början av mars demonstrerade över 150 000 människor i Sofia till stöd för SDS mot den långsamma takten i demokratiska reformer. Den 6 mars förklarades strejker lagliga, under vissa villkor, genom ett beslut av Nationalförsamlingen. Den 9 mars protesterade man mot Kommunistpartiets fortsatta dominans av media. Enligt en överenskommelse i rundabordssamtalen fick SDS:s tidning *Demokrasi* spridas i maximalt 70 000 exemplar per dag, medan Kommunistpartiets dagstidning, *Rabotnicesko Delo* hade en upplaga på 760 000 exemplar. Podkrepa höll sin första kongress den 18 mars varvid 900 delegater som representerade över 100 000 medlemmar deltog.

Den 3 april antog Kommunistpartiet i Bulgarien sitt nya namn, Bulgariska Socialistpartiet. Tiden före 10 november kallade man "en diktatur över såväl folket som partiet". Samma dag strök Nationalförsamlingen "socialistisk" ur den bulgariska konstitutionen och upplöste därefter sig själv (Europa Archiv 1990: 9, Z85).

1.2 Analys av händelseutvecklingen i de sex länderna

Att man i sex länder i Öst- och Centraleuropa under en kort tidsperiod höll de första fria valen på mer än 40 år är naturligtvis ingen tillfällighet. Det finns likheter mellan utvecklingen i de olika länderna och något slags samband finns också. Samtidigt bör man hålla i minnet att det förutom de gemensamma drivkrafterna också fanns specifika förklaringar i varje enskilt land till varför djupgående förändringar skedde i det politiska systemet. Det är än så länge för tidigt att slutgiltigt besvara frågan om vad som egentligen hände och varför. Vad vi kan göra redan nu är emellertid att tillbakavisa ett antal lättköpta förklaringar och försöka visa behovet av att söka efter flera förklaringar.

Det går inte att förklara hela utvecklingen med Gorbatsjovs maktillträde. Lika lite går det att förstå utvecklingen om man bara ser på inrikes faktorer. Det är nödvändigt att söka efter en kombination av interna och externa drivkrafter. Om man vill studera livskraften i ett kommunistiskt system som inte fått stöd från Sovjetunionen vore Jugoslavien ett intressant studieobjekt. Hur spelade utrikesförhållanden in i de östeuropeiska förändringarna? Reformerna i Sovjetunionens utrikespolitik var säkert en nödvändig förutsättning för reformerna i Östeuropa men de var inte orsaken till reformerna.

I viss mån kan reformerna i det sovjetiska inrikespolitiska systemet ha tjänat som inspirationskälla, men det är värt att uppmärksamma att det inte var fråga om någon styrning från Sovjetunionen. Utvecklingen i Östeuropa överuppfyllde snart alla sovjetiska reformplaner. Sovjetunionen spelade säkert också i många fall en mera direkt roll i det kritiska skedet genom att ge råd eller försöka utöva påtryckningar, exempelvis mot Ceausescu och Jakes. Men återigen; utan aktivister inom landet hade inte Sovjet kunnat orsaka förändringarna. En annan form för utländsk påverkan var inspiration eller avskräckning från utvecklingen i de andra östeuropeiska länderna.

Samma försiktighet och försök att hitta flera svar krävs när det gäller frågan om det var reformer uppifrån eller spontana revolutioner nedifrån. (För en diskussion kring detta, jfr de Nevers (1990) s 26 ff.) Om vi börjar med att se på när reformerna initierades kan vi genast konstatera att Polen och Ungern var tidigare än de andra staterna. I båda dessa länder har vi dessutom en tradition, i Ungerns fall av ekonomiska reformer sedan 1960-talet och i Polens fall i form av en stark organiserad opposition, Solidaritet. Att dessa två länder började förändras tidigare än de andra fick som konsekvens att förändringarna gick långsammare, och utvecklingen blev i den meningen mindre dramatisk. I Tjeckoslovakien, DDR, Rumänien och Bulgarien var det tal om ett senare och delvis hastigare maktskifte. En jämförelse mellan Polen och Ungern visar å andra sidan på en skillnad, nämligen mellan reformer uppifrån och krav på förändring nedifrån. I Ungerns fall började partiet att reformera, och en liknande utveckling, fast senare, ser vi exempel på i Bulgarien. I Polen däremot, liksom i DDR, Tjeckoslovakien och Rumänien reagerade partiet på krav utifrån, och i inget av dessa fall kunde de på sikt bevara sin maktställning. Men återigen, det var i samtliga fall en kombination av tryck uppifrån och tryck nedifrån. Även i en revolution är ledarskapets reaktioner viktiga. Också i samband med reformer uppifrån är det väsentligt att se hur reformförslagen togs emot.

Men vad var det egentligen som låg bakom alltsammans? Varför upplevde man ett behov av reformer eller systemförändring? Det har talats om att regimerna mist sin legitimitet. Men hade de någonsin legitimitet? Återigen krävs ett nyanserat svar. Vi har för det första inga säkra data när det gäller de gamla regimernas legitimitet. Om vi går tillbaka till tiden för det kommunistiska maktövertagandet verkar det rimligt att anta att de kommunistiska partierna hade högst skiftande legitimitet om vi jämför exempelvis Tjeckoslovakien och Ungern. Men även i Tjeckoslovakien verkar det orimligt att tala om legitimitet efter 1968. Därför var det knappast en hastigt sjunkande legitimitet som låg bakom för-

ändringarna. Snarare var det en plötsligt stegrad handlingsvilja som byggde på att man började tro på möjligheten till förändringar. Återigen blir ledarskapets reaktioner viktiga. Varför fortsatte man inte bemöta demonstrationerna med polisvåld? Insåg delar av den politiska ledningen att man förverkat sin rätt att styra, att man uttömt sin förmåga att regera? Trodde de att det ännu fanns tid att rädda något och såg därför nya möjligheter i ett nytt politiskt system? Här reagerade ledarna i de olika länderna på skilda sätt. I Östtyskland och Rumänien försökte man till en början stå emot protesterna genom att inte alls gå med på reformer. I Ungern försökte Pozsgay med flera reformera partiet inifrån i hopp om att på så sätt kunna behålla makten efter ett fritt val, och samma förhoppningar fanns säkert hos Petar Mladenov i Bulgarien. I Polen och Tjeckoslovakien var det snarast fråga om gradvisa eftergifter fram till den dag man helt enkelt gav upp.

Inte heller missnöjet med ekonomin kan ses som den enda orsaken bakom förändringarna. Den ekonomiska situationen skilde sig dramatiskt mellan länder som Polen och DDR. Ett konstaterande är att Ungern och Polen, som hade en svår ekonomisk situation började reformerna tidigare än de andra staterna. Å andra sidan var den ekonomiska situationen i Rumänien inte heller särskilt ljus, men här dröjde förändringarna längst. Möjligen skedde i Öst- och Centraleuropa gradvis en förändring i referensramar, då befolkningen började göra jämförelser med Västeuropa och USA i stället för att jämföra situationen med den i andra östländer eller med den som tidigare rådde i det egna landet.

Vad finns det att säga om själva händelseutvecklingen? Går det att identifiera några gemensamma drag i händelseutvecklingen i de olika länderna? Det beror naturligtvis på vilka anspråk man har på likhet, men några likheter tycker vi oss se. Om vi koncentrerar oss på tiden fram till det första fria valet finner vi vissa gemensamma drag i händelseutvecklingen. Med undantag för Rumänien var övergången till demokrati relativt fredlig i samtliga länder. Det var alltså fråga om revolutioner eller reformer med ett ringa våldsinslag. Under en första period märktes ökade protester mot regeringen vilka möttes av repression. Orsakerna bakom detta, eller de direkta orsakerna till missnöjet, varierade mellan länderna.

Detta följdes av en period av rundabordsförhandlingar mellan regeringen och oppositionen. Detta är ett mycket viktigt steg eftersom det innebär ett erkännande av oppositionen som förhandlingspartner, och därmed öppnas vägen för dialog och kompromisser. Här var det Polen som visade vägen då man redan i februari 1989 startade rundabordsamtal. Ungern följde efter, och både i Tjeckoslovakien, Östtyskland och Bulgarien förhandlade regimerna på detta sätt med oppositionen.

Man kan naturligtvis lägga principiella aspekter på att en godtyckligt vald oppositionsgrupp förhandlar med en självutnämnd regering om förändringar i konstitutionen, men detta får väl ses som ett första steg mot mera demokratiska beslutsformer.

Vi kan vidare se att inte i något land, med undantag för Ungern, var det ett regelrätt oppositionsparti som stod bakom påtryckningarna mot regimerna. I Polen var det en fackförening samt kyrkan. I Östtyskland var det en samlingsorganisation, Nytt Forum samt kyrkan. I Tjeckoslovakien (Medborgarforum och Allmänheten mot våld) och i Bulgarien var det också en paraplyorganisation. I Rumänien är det svårt att säga vad Nationella Räddningsfronten egentligen är, men något oppositionsparti är den i varje fall inte även om vissa av ledarna tidigare var politiskt aktiva. I flera länder föregicks de viktigaste händelserna av skiftningar i ledarskapet. I Ungern och Bulgarien hade dessutom försök till reform inom partiet förekommit. Oppositionspartiernas sena intåg kan naturligtvis dels förklaras med att oppositionspartier, med vissa undantag, inte accepterades i Centraleuropa. En annan förklaring kan ha varit människors misstro mot politiska partier, oavsett partifärg.

Ytterligare en likhet mellan utvecklingen i de olika länderna var att det institutionella slutsresultatet, flertidemokrati i flera fall kombinerat med ett presidentämbete, sammanföll. Inte någonstans lyckades försöken att hålla sig inom systemets gränser och försöka reformera det kommunistiska systemet, vilket inte hindrade kommunisterna från att segra i Bulgarien.

Förvisso dras de öst- och centraleuropeiska länderna till en del med likartade problem. Men i takt med att det kommunistiska samhällssystemet avskaffas kommer skillnaderna mellan länderna, som bygger på historiska och kulturella erfarenheter, att framträda allt tydligare. Reformerna eller revolutionerna var kanske det sista exemplet på ett samtidigt agerande av dessa stater. Nu börjar i stället traditionella regioner såsom Centraleuropa och Balkan dyka upp i debatten. De politiska systemen genomgår en "normalisering" i ordets verkliga betydelse. Begreppet Östeuropa har genom omvälvningarna 1989 förlorat sin relevans som politisk benämning.

Sammanfattning: Förklaringar till utvecklingen i Öst- och Centraleuropa måste sökas såväl inom som utom länderna. Förändringarna i Sovjetunionen var en nödvändig, men ej tillräcklig, förutsättning för processerna i Östeuropa. Likaså bör man betrakta utvecklingen som ett samspel, i olika grad, mellan krav nedifrån och reform uppifrån. I Ungern och Bulgarien påbörjades reformer inom partiet medan reformerna i de andra länderna främst initierades av regimkritiska grupper. Ingen enskild faktor såsom förlust av legitimitet eller en

hastigt försämrad ekonomi kan förklara utvecklingen. Möjligen kan vi se samband mellan hur regimerna själva bedömde sin legitimitet och hur allvarlig den ekonomiska situationen var, och hur tidigt reformerna inleddes, men här faller Rumänien, med sin dåliga ekonomi, ur mönstret. Att påtryckningarna mot den sittande regimen som inte kom från partier, utan från andra rörelser, samt att det institutionella resultatet av demokratiseringsprocesserna liknar varandra i de olika länderna får inte leda till att vi glömmer att förklaringarna till förändringarna skiftar mellan länderna.

2. Partisystem, valsystem och parlamentariskt system

2.1 Partipresentation och partisystem

Polen: Polska Förenade Arbetarpartiet (PZPR) var de gamla makthavarna. I sitt valprogram diskuterade man i detalj landets ekonomiska problem, och föreslog åtgärder för att komma till rätta med livsmedels- och bostadssituationen, minska inflationen, stärka valutan och minska luftföreningarna. Förenade Bondepartiets (ZSL) program förespråkade att rundabordssamtalens överenskommelser skulle genomföras, förändringar i maktutövningssystemet, lika rättigheter för politiska och sociala organisationer och utökad samarbete mellan staten och kyrkliga och religiösa organisationer. Dessutom krävde man att sanningen om Polens moderna historia skulle presenteras samt en ny konstitution. Demokratiska Partiet (SD) var liksom ZSL ett parti som tillhörde de tidigare samarbetspartierna.

Solidaritets Medborgarkommitté ställde upp i valen för Solidaritet. Deras valprogram bestod av 26 punkter som behandlade medborgerliga rättigheter, levnadsstandard och ekonomiska målsättningar, däribland större frihet för företagen, minskning av inflationen, lika rättigheter för alla sektorer inom ekonomin och slut på byråkratisk inblandning.

DDR: Partisystemet i DDR är det som bäst överensstämmer med det västeuropeiska och då närmast det västtyska. Partierna kan huvudsakligen delas in i fem grupper.

De konservativa eller kristdemokratiska partierna är Kristdemokratiska Unionen (CDU), Tyska Sociala Unionen (DSU) och Demokratiskt Uppbrott (DA). CDU var tidigare ett mot SED lojalt frontparti. DSU bildades i januari 1990 som ett försök till sammanlutning av "alla kristna, liberala och konservativa krafter". DA slutligen tillhörde de medborgargrupper som bildades för att arbeta mot diktaturen. Vid valet ställde de tre partierna upp var för sig men förde en gemensam kampanj under beteckningen "Alliansen för Tyskland". CDU och DSU har respektive Kristdemokratiska unio-

nen (CDU) och Kristsociala unionen (CSU) som broderpartier i Västtyskland. Alliansen för Tyskland, som hade "aldrig mera socialism" som en av huvudparollerna, föreslog en snabb valutaunion följt kort därefter av politisk återförening genom DDR:s inträde i Förbundsrepubliken. Alliansen sade att processen skulle gå långsammare om den västtyske förbundskanslern Helmut Kohl skulle behöva förhandla med en SPD-regering i DDR och sökte också förknippa SPD med den tidigare regimen och det reformerade kommunistpartiet PDS. I valkampanjen sade Kohl att småsparare skulle kunna växla till D-mark till kursen 1:1 för att lugna dem som var oroliga för att sparpengar kraftigt skulle förlora i värde vid återförenandet.

"Förbundet av Fria Demokrater" var den liberala alliansen i valet. Denna bestod också av tre partier och partierna hade liknande ursprung som de kristdemokratiska partierna. Alliansen ställde, i motsats till kristdemokraterna, upp som ett gemensamt parti. Liberaldemokraterna (LDP) var det tidigare frontpartiet, Fridemokraterna (FDP) bildades i november 1989 som ett broderparti till västtyska FDP. Tyska Forumspartiet (DFP) slutligen var en utbrytargrupp ur medborgarrörelsen Nytt Forum. Förbundet stödde en snabb återförening och privat äganderätt till mark och produktionsmedel (Poulsen-Hansen (1990)).

Den tredje alliansen kallades "Bündnis '90" och bestod av de relativt nybildade Nytt Forum (NF), Demokrati Nu (DJ) och Initiativet för Mänskliga Rättigheter och Fred (IMF). Detta var den östtyska medborgarrättsrörelsens allians och de ingående grupperna hade varit föregångare i kampanjen mot den tidigare diktaturen. I valkampanjen förespråkade alliansen en gradvis återförening ledande till ett demilitariserat Tyskland och ombildandet av NATO och Warszawa-pakterna till politiska block. Vissa iakttagare beskrev alliansen som vänsterinriktad, men själva sade de sig varken vara vänster eller höger. I detta sammanhang är det lämpligt att också ta upp det gröna partiet som ställde upp i valsamverkan med det oberoende kvinnoförbundet bla med krav på en demilitarisering av Tyskland (Poulsen-Hansen (1990)). Efter valet bildade de gröna nämligen en gemensam fraktion i folkammaren med "Förbund 90" och införde det gemensamma valet i Tyskland i december 1990 kommer dessa fem grupper att samverka med den förenade vänstern (VL) i DDR och med "Die Grünen" i Västtyskland.

I valet ställde de två traditionella vänsterpartierna, socialdemokraterna och kommunisterna, upp för sig själva. SPD återbildades i DDR i oktober 1989 och återuppstod alltså efter den tidigare föreningen med kommunistpartiet. Efter att först ha förordat ett bevarande av två stater tog det i januari 1990 ställning för ett förenat Tyskland. Partiet förordade, i sitt valprogram,

en social marknadsekonomi som försvarade de socialt förfördelade. Jämfört med de kristdemokratiska partierna intog SPD en mer försiktig inställning till återföringens hastighet. Partiet betonade riskerna för hög arbetslöshet och ekonomisk instabilitet i DDR om processen skedde för snabbt.

Partiet för demokratisk socialism (PDS) är det nya namnet på det tidigare statsbärande kommunistpartiet SED. PDS fördömde de brott som var begångna i DDR och sade sig arbeta i enlighet med socialismens, antifascismens och demokratins humanistiska ideal (Poulsen-Hansen (1990)). Partiet ställde upp i valet på ett program betecknat "för demokratiska rättigheter – för sociala rättigheter". I valkampanjen betonade PDS risken för en försämring av det heltäckande sociala skyddsnätet som staten erbjöd i DDR. PDS ansåg att återföringen skulle ske gradvis och grundas på likaberättigande mellan de två staterna (Poulsen-Hansen (1990)). Partiet är det enda förutom "Bündnis '90" som saknar broderparti i Västtyskland.

Ungern: Ungerska Socialistpartiet (MSzP) är det gamla Ungerska Socialistiska Arbetarpartiet som bytte namn i oktober 1989. Partiet leddes av Reszö Nyers och sade sig förespråka en syntes mellan grundläggande socialistiska och kommunistiska värden. Som ett massparti ville det arbeta för social marknadsekonomi baserad på blandade ägandeformer. Socialdemokratiska Partiet (MSzDP) är ett mycket gammalt parti som 1948 slogs samman med Kommunistpartiet. Det nybildades av Mihaly Bihari i februari 1989 sedan han året innan utslutits ur Ungerska Socialistiska Arbetarpartiet. I partiets program krävdes bl a parlamentarisk demokrati baserad på ett flerpartisystem, oberoende fackföreningar och garantier mot folkets utarmning under övergången till marknadsekonomi.

Ungerskt Demokratiskt Forum (MDF) bildades i september 1988 och höll sin första nationella kongress i mars 1989. Konferensen antog ett program som krävde att Ungern åter skulle bli ett oberoende, demokratiskt land i den Europeiska kulturen. Valprogrammet från oktober 1989 uppgavs återspegla rörelsens liberala, kristdemokratiska traditioner, och förespråka ekonomisk strukturomvandling genom utländska investeringar och privatisering, ersättning till de bönder som berövades egendom under kollektiviseringen, skydd för nationella minoriteter samt ungrare i Rumänien och en långsiktig neutralitet i utrikespolitiken. MDF befinner sig på landsbygdsidan i den traditionella ungerska politiska skiljelinjen mellan stad och landsbygd. Partiet var, vid sidan av Fridemokraternas Allians, huvudkandidaten till valseger i parlamentsvalen. MDF förespråkade en mera försiktig övergång till marknadsekonomi än

vad Fridemokraternas Allians gjorde. MDF rymde också nationalistiska och anti-semitiska drag. Partiet ledes av József Antall.

Fridemokraternas Allians (SzDSz) bildades i maj 1988 som Nätverk för Fria Initiativ men ombildades till politiskt parti i november 1988. Alliansens manifest innehöll förslag om en provisorisk regering bestående av opolitiska experter som skulle kunna rädda landets ekonomi före flerpartivalet 1990, Ungerns neutralitet samt expropriation av Ungerska Socialistiska Arbetarpartiets egendom. Alliansen var mera av ett stadsparti och betraktades av vissa som judiskt influerat. Jämförelsevis förespråkade MDF en kontrollerande privatisering av statlig egendom medan SzDSz förordade en mera radikal omstrukturering och privatisering, snabb integration med Västeuropa, ett snabbare tillbakadragande av de sovjetiska trupperna samt utträde ur Warszawa-pakten. Unga Demokraters Förbund (FIDESZ) var nära allierat med Fridemokraternas Allians. Det verkade för en parlamentarisk demokrati av västerländsk typ, mänskliga rättigheter, marknadsekonomi och ett neutralt Ungern.

Oberoende Småbrukarpartiet (FKgP) som bildades på 1930-talet, var det mest populära partiet i Ungerns första val efter andra världskriget och återuppstod i november 1988. Partiets slagord var Gud, Fosterlandet och Familjen. Ungerska Kristdemokratiska Folkpartiet som bildades i maj 1989 påstod sig vara ett återupplivat Folkdemokraterna som blev det största oppositionspartiet vid de senaste flerpartivalen 1947. Partiet betonade Familjen, Folket och Nationen.

Rumänien: Den partipolitiska situationen i Rumänien är närmast unik. Det tidigare styrande Rumänska Kommunistpartiet var så diskrediterat att det inte längre existerade vid valet.

Den Nationella Räddningsfronten som tog makten efter revolutionen i december annonserade den 4 januari att den skulle delta i valet. Den Nationella Räddningsfronten förefaller kunna karakteriseras, mot bakgrund av deras program, som reformkommunistisk eller socialdemokratisk. Det är då framförallt frontens inställning till de framtida ägandeförhållandena i Rumänien som får ge utslag i bedömningen. Flera ledande inom den Nationella Räddningsfronten är tidigare kommunister som kommit i konflikt med den tidigare partiledningen. Partiet förefaller, som en bred centervänstergruppering, ha fyllt ett vacuum som uppstod efter Ceausescus fall. Frontens valprogram innehöll krav på ett demokratiskt flerpartisystem och ett fullständigt och oåterkalleligt brott med det kommunistiska systemet och dess ideologi. NRF betonade sitt sociala program som innehöll förslag om minimilön, grundläggan-

de arbetslöshetsunderstöd och en 40-timmars arbetsvecka. Även om fronten stödde statsägda industrier och statliga jordbruk förordade den en långsam övergång till marknadsekonomin. Jordbrukare skulle få äga sina egna lantbruk och mark men omfattningen skulle vara begränsad, stod det vidare i programmet.

Av övriga partier är de tre viktigaste tre återuppståndna historiska partier, Nationella Liberala Partiet, Nationella Bondepartiet, som slog sig samman med kristdemokraterna till Kristdemokratiska Nationella Bondepartiet, och Socialdemokratiska Partiet. Både Nationella Liberala Partiet och Nationella Bondepartiet ville ha en snabbare övergång till marknadsekonomin än Nationella Räddningsfronten. Partierna föreslog att jorden skulle återlämnas till jordbrukarna och att drastiska reformer skulle ske av jordbrukets organisering. När det gäller utrikespolitiken såg dessa partier mot den Europeiska Gemenskapen och de västerländska demokratierna.

Den ungerska minoriteten hade också bildat ett eget parti, Rumäniens Ungerska Demokratiska Union. Partiet krävde att de minoritetsrättigheter som det internationella avtalet om införlivandet av Transsylvanien i Rumänien gav dem skulle upprätthållas. Oro över nedsmutsning av miljön hade givit upphov till ekologiska grupper. De ekologiska rörelserna ställde upp med två partier i valet.

Tjeckoslovakien: Den partipolitiska situationen i Tjeckoslovakien karakteriserades av att det tjeckiska Medborgarforum (OF) och dess slovakiska systerorganisation Allmänheten mot våld (VPN), som hade lett kampen mot diktaturen, ställde upp i valet tillsammans. På dessa rörelser listor förekom kandidater från olika partier och rörelser men framförallt oberoende kandidater. Bland dessa rörelser var huvuddelen medborgarrättsrörelser från diktaturtiden (Poulsen-Hansen (1990). OF/VPN betonade att ekonomisk rikedom endast kunde komma efter uppoffringar och hårt arbete som skulle leda till en fullt utvecklad marknadsekonomi med ett antal olika former av ekonomiskt ägande. Inom Medborgarforum framfördes uppfattningar som varierade från center-liberala till socialdemokratiska. En demokratisering av det tjeckoslovakiska samhället på alla områden stod dock i centrum (Poulsen-Hansen (1990). Allmänheten mot våld betonade sitt stöd för ett kraftigt överförande av makt från den federala regeringen till republikernas parlament. Dessa gruppers långvariga ledande roll i det intellektuella motståndet mot diktaturen har givit mindre utrymme för de historiska partierna trots att landet har Östeuropas längsta demokratiska tradition från mellankrigstiden. (Jämför Fulöp och Póti (1990) s 10.)

De kristdemokratiska partierna var organiserade i den Kristna och Demokratiska Unionen (KDU) som bestod av det tidigare frontpartiet Tjeckoslovakiska Folkpartiet och det tjeckiska Kristdemokratiska Partiet och den slovakiska Kristdemokratiska Rörelsen (KDH). Koalitionen föreslog ett konservativt program som innehöll en omfattande privatisering av statens tillgångar och en betoning av kristna moraliska värden.

Det reformerade kommunistpartiet ställde som enda östeuropeiska kommunistparti upp under sitt gamla namn (KSC). Partiet förde en mycket lågmäld kampanj vars innehåll var ett stöd för införandet av marknadsekonomi. Det betonade dock riskerna för speciella grupper och förordade en fortsatt roll för staten, speciellt inom industrin.

Partisystemet i Tjeckoslovakien karakteriseras alltså av att partierna i stor utsträckning är uppdelade efter etniska gränser. Tre etniska/regionala grupper kom också in i det federala parlamentet. Det var rörelsen för Mähren och Schlesien, som sökte återupprättandet av en separat regering för området, Slovakiska Nationella Partiet, som krävde total intern autonomi för Slovakien med bibehållna förbindelser till Prag bara när det gällde försvar och utrikespolitik samt Samexistens. Det sistnämnda var en koalition av ungerska, polska och andra minoriteter.

Bulgarien: Bulgariska Socialistpartiet (BSP) är det gamla Kommunistpartiet som bytt namn. Fosterlandsunionen var det nya namnet på vad som sedan 1948 varit en paraplyorganisation för Bulgariska Kommunistpartiet, Bulgariska Agrarfolkets Union och en rad massorganisationer. Bulgariska Agrarfolkets Union (BZNS) grundades 1900 och var tidigare det enda lagliga partiet förutom Kommunistpartiet. Det samarbetade fram till början av 1990 mycket nära med Kommunistpartiet.

Bulgariens Socialdemokratiska Parti (BSPD) grundades 1891 men likviderades 1948, även om det officiellt aldrig förbjöds. Partiet sa sig sträva efter att göra Bulgarien till ett fritt demokratiskt land och införa marknadsekonomi.

Demokratiska Krafters Union (SDS) är en paraplyorganisation där bland andra Podkrepa, den oberoende fackföreningen, och Eko-Glasnost ingår tillsammans med medborgarrörelser och ett utbrytarparti ur Bulgariska Agrarfolkets Union. Rörelsen för Rättigheter och Friheter representerade den turkiska och muslimska bulgariska minoritetens intresse.

2.1.1 Ett försök till analys av partierna och partisystem

Vad som är omedelbart uppenbart när vi talar om partierna i Östeuropa är att en mängd partier uppstod efter demokratiseringen. I valet i Rumänien ställde 5715 kandidater upp till de 387 valbara platserna i nationalförsamlingen. Kandidaterna ställde antingen upp som oberoende eller som representant för något av de 73 politiska partierna. Valen talade om vilka partier som var relevanta och vilka som inte var det. Det är följdriktigt att det uppstår nya partier i Polen fortfarande efter som det första helt fria valet ännu inte hållits.

Partierna kan klassificeras på flera olika sätt. Ett sätt är att klassificera dem på den klassiska västeuropeiska vänster-högerskalan. Detta leder till svårigheter med ett antal partier och med hela systemen i flera av länderna som Rumänien, Polen och Tjeckoslovakien. Medborgarrättsrörelsens partier i DDR, Tjeckoslovakien och Polen samlar representanter från stora delar av den politiska skalan. På ungefärligen motsvarande sätt är det med den Nationella Räddningsfronten i Rumänien. Oppositionsfronten i Bulgarien består också av vitt skilda partier. Partisystemen i DDR och i Ungern är de som närmast motsvarar de västeuropeiska.

Fülöp och Póti (1990) föreslår en klassificering som är baserad på hur partierna bildades. De skiljer då på "historiska partier" som återupptagit sin verksamhet, "liberala politiska grupper utan föregångare" som bildats av illegala grupper av intellektuella, före detta "frontpartier" som frigjort sig från regimen och omorganisationen och fragmenteringen av de tidigare "regeringspartierna" (s 7).

För framtiden är det troligt att det partisystem vi nu ser i de olika länderna kommer att förändras kraftigt när medborgarrörelserna eller allianserna som tex Medborgarforum/Allmänheten mot våld, Solidaritet och Demokratiska Krafters Union splittras eller upplöses. Vi kan redan se början på denna utveckling i Polen med uppdelningen av Solidaritet i två grupperingar.

2.2 Valsystem, parlamentariskt system och valresultat

2.2.1 Vallagar

Polen: I de politiska reformerna ingick att statsmakten skulle delas i en lagstiftande, en verkställande och en dömande gren. Parlamentsval skulle hållas under 1989 till ett nytt tvåkammarsparlament där den gamla Sejmen med 460 platser utgör den undre kammaren. Överhuset är en senat med 100 platser som inte har förslagsrätt i lagstiftningsärenden men däremot vetorätt gentemot Sejmens förslag om man uppnår två tredjedelars majoritet för detta. De 100 senatsplatserna representerar 47

av Polens 49 provinser med 2 senatorer var och Warszawa och Katowice med 3 senatorer var p g a de regionernas folkmängd. Den nya Nationalförsamlingen fick till huvuduppgift att författa en ny konstitution och en vallag. Inför valen 1989 skulle 65 procent av platserna i Sejmen reserveras för kandidater som nominerats av de tre godkända politiska partierna eller av tre godkända katolska organisationer och 35 procent för kandidater som nominerats av oppositionsgrupper med minst 3 000 medlemmar. I senaten däremot skulle valen ske med fri konkurrens. Efter den första fyraåriga mandatperioden skulle valen vara helt fria till båda kamrarna. Valet skulle ske i två omgångar. I den andra omgången skulle de två mest framgångsrika kandidaterna tävla i de fall där ingen kandidat erhållit absolut majoritet i den första omgången.

Presidenten: Ett nytt presidentämbete har inrättats efter fransk förebild. Presidentens maktbefogenheter innefattar total auktoritet i fråga om försvars- och utrikespolitik, vetorätt gentemot Sejmen, även om Sejmen skulle kunna häva detta veto med två tredjedelars majoritet, införande av tremånaders undantagstillstånd och möjlighet att förlänga detta med ytterligare tre månader om Sejmen och Senaten godkänner detta, rättighet att upplösa Sejmen om denna tar mer än tre månader på sig att bilda regering samt i vissa andra fall. Den förste presidenten valdes av Nationalförsamlingens två kamrar, men efter den första sexårsperioden ska direkta val till presidentämbetet hållas.

DDR: Enligt den nya vallagen som antogs i februari 1990 delades de 400 mandatet till Folkkammaren ut enligt Hare-Niemeyer-metoden proportionellt i hela landet. Ingen spärr existerade. 23 partier ställde upp i valet medan partier som hade fascistiska, militaristiska eller anti-humanitära mål var förbjudna att ställa upp.

Ungern: Nationalförsamlingen består av en kammare med 387 ledamöter som väljs vart femte år. Enligt ett tillägg till konstitutionen från oktober 1989 beskrivs Ungern som oberoende demokratisk stat. "Folkrepublik" och enpartistyre har tagits bort ur författningen. Till president under en övergångsperiod valdes Nationalförsamlingens talman Mátyás Szűrös. En ny partilag möjliggjorde för de nya partierna att registrera sig officiellt samt att erhålla finansiellt stöd från staten. Ett beslut att förbjuda partiarbete på arbetsplatserna innebar att Socialistpartiets arbetsplatsceller skulle upplösas, och en konstitutionsdomstol har också bildats.

Den nya vallag som antogs samma månad ger ett system med en blandning av proportionell och direkt representation. Man har en fyraprocentsspärr vad gäller proportionell representation. Av Nationalförsamling-

ens 386 mandat väljs 176 direkt i enmansvalkretsar, där resultatet bestäms antingen i första omgången genom absolut majoritet eller i en andra omgång, dit man går vidare om man varit bland de tre främsta kandidaterna eller erhållit minst 15 procent av rösterna. 152 väljs enligt ett proportionerligt system från regionala listor, och vidare väljs 58 utjämningsmandat indirekt från nationella kompensationslistor sammanställda av de politiska partierna. I den första valomgången ska väljarna ange sin sympati för en kandidat och en partilista. 28 partier och föreningar ställde upp i valet, därav 12 på nationell nivå. I andra omgången vinner den kandidat som erhållit flest röster, förutsatt att valdeltagandet varit minst 25 procent. Enligt vallagen ska en andra valomgång hållas också med regionala listor där valdeltagandet varit lägre än 50 procent. I andra omgången räcker det då med 25 procents valdeltagande.

Rumänien: Enligt beslut i Rådet för Nationell Enighet i mars 1990 delades mandaterna i nationalförsamlingen ut i 41 flermansvalkretsar varav Bukarest med 39 mandat var den största. Mandaterna delades ut separat efter röstandelarna i var och en av dessa kretsar enligt en modifierad proportionell metod. Vid valet valdes 387 ledamöter. Därutöver har nationalförsamlingen utökats med 4 ledamöter som representerar för andra politiska grupperingar och 9 ledamöter som representerade nationella minoriteter som inte redan erhållit platser.

Samtidigt med valet till nationalförsamlingen skedde val av 119 ledamöter av senaten och av Rumäniens president. Rumänien är alltså det enda landet av de sex med en folkvald president.

Tjeckoslovakien: I Tjeckoslovakien finns det 300 platser i det federala parlamentet. Dessa är uppdelade på 150 i folkammaren och 150 i nationernas kammare. I folkammaren hade den tjeckiska republiken 101 platser och den slovakiska republiken 49 platser medan delrepublikerna har 75 platser vardera i nationernas kammare. Partierna behövde överskrida en spärr på 5 procent i någon av de två republikerna för att erhålla platser. Mandaterna fördelades proportionellt, i var och en av de två republikerna, mellan de partier som nådde över spärrgränsen i den aktuella republiken. (Law on Elections to the Czechoslovak Federal Assembly). 23 partier ställde upp i valet, vissa dock enbart i en av republikerna.

Bulgarien: Vid rundabordsamtal i mars fattade man beslut om en vallag, ett tillägg till konstitutionen och en lag om politiska partier. Som en kompromiss mellan SDS och Kommunistpartiet beslöt man att presidenten skulle utses av den sittande Nationalförsamlingen men

med en mandattid som skulle vara fram till det andra parlamentsvalet. Man beslöt vidare att Mladenov skulle utses till president, och så skedde också den 3 april. Han skulle dock ersättas sedan den nyvalda Nationalförsamlingen antagit en ny konstitution. Efter att Mladenov utsetts till president avsåg sig Nationalförsamlingen sin makt och Statsrådet upplöstes, sedan deltagarna vid rundabordsamtalen funnit att det var en onödig institution.

Den vallag som man enats om under rundabordsamtalen ger varje röstberättigad två röster. Hälften av de 400 ledamöterna i Nationalförsamlingen väljes valkretsvis medan den andra halvan utses genom proportionell representation. Vidare beredde man väg för utländska observatörer samt instiftade en central valkommitté. Kandidater kan nomineras av politiska partier, politiska koalitioner eller grupper med över 500 röstberättigade. För att en kandidat ska få en plats i den första valomgången krävs att han vinner en absolut majoritet och att över 50 procent har deltagit i valen. Om inte skall en ny omgång hållas en vecka senare.

2.2.2 Valresultaten

Valresultatet i Polen

General Jaruzelski gick den 2 juni ut med en inbjudan till Solidaritet att gå med i en bred koalitionsregering. Denna inbjudan upprepades efter den första valomgången men tillbakavisades av Solidaritet. Vid valen den 4 och 18 juni vann Solidaritets Medborgarkommitté, dvs Solidaritets valplattform, samtliga fria mandat utom ett. Av Sejmens 299 reserverade platser vanns totalt 173 av Förenade Arbetarpartiet och 126 av Förenade Bondepartiet, Demokratiska partiet och godkända katolska grupper. Övriga 161 platser vanns samtliga av Solidaritets Medborgarkommitté. I Senaten vanns 99 av 100 mandat av Solidaritet. En oberoende kandidat valdes. Detta innebar att Sejmen inte skulle kunna häva Senatens veto eftersom de godkända partierna där inte nådde två tredjedelars majoritet. I första valomgången valdes fem regeringskandidater och 252 representanter för Solidaritet (Europa Archiv 1989: 13, Z112). De flesta av Solidaritets kandidater valdes alltså redan i första valomgången. I denna omgång var valdeltagandet 62 procent. Endast 25,3 procent deltog i andra valomgången.

Valresultatet i DDR

Det första demokratiska Folkammarvalet kännetecknades av ett mycket högt valdeltagande på över 93 procent. Partierna i Västtyskland understödde kraftigt sina broderpartier i DDR. Stöd utgick ekonomiskt såväl som i form av intensiva kampanjer av västtyska politi-

ker. De partier som saknade motsvarighet i väst kom därvid i kraftigt underläge. Skillnaderna mellan partierna kom att i valkampanjen till stor del att handla om när och hur återföreandet skulle ske.

Valet blev en oväntat stor seger för de kristdemokratiska partierna i Alliansen för Tyskland som tillsammans fick 48,1 procent av rösterna och 192 av de 400 mandaten. Enligt opinionsmätningarna så sent som i början av mars låg alliansen efter det socialdemokratiska SPD. Framförallt gjorde den Kristdemokratiske Unionen (CDU) ett mycket bättre val än förväntat och fick över 40 procent av rösterna mot opinionsresultat på runt 20 procent (Poulsen-Hansen (1990). Förklaringen till alliansens seger anses ha varit majoritetens önskemål om en snabb tysk återförening och DDR:s avskaffande (Mantzke (1990), s 287 och 289). Valsegern betraktades som en kraftig förtroendeyttring för den västtyske förbundskanslern Helmut Kohl. Alliansen var speciellt framgångsrik i den industrialiserade södra delen av DDR, dvs i traditionella SPD-högborgar som Sachsen och Thüringen, (Mantzke (1990), s 289) medan resultatet bara blev 22 procent i Öst-Berlin.

SPD fick med 21,9 ett betydligt sämre resultat än vad opinionsmätningarna förutspått. Partiets valresultat var något av en spegelbild av krisdemokraternas med starkast stöd i Berlin och norra DDR. PDS erhöll ett bättre resultat än förväntat, 16,4 procent. Partiet anses ha stärkts av dess ledande kandidat premiärminister Hans Modrows personliga ställning. I Öst-Berlin fick partiet 30 procent av rösterna.

Valresultat i Ungern

Ungerskt Demokratiskt Forum (MDF) gick ut som det starkaste politiska partiet efter första valomgången. Närmast följde Fridemokraternas Allians medan Oberoende Småbrukarpartiet kom trea. I första valomgången deltog 63,2 procent av de röstberättigade. Av de 176 valkretsarna var det endast fem som klarade sig med bara en valomgång. I opinionsundersökningarna klarade sig MDF väl i Budapest medan Fridemokraterna förstärkte sin position längre västerut vilket återspeglar en gammal klyfta i ungersk politik mellan öst och väst. MDF hade mer sympatier på landsbygden medan Fridemokraterna var ett mera urbanistiskt, intellektuellt, och i viss mån, judiskt parti. Fyraprocentsspärren drabbade bland andra de gamla kommunisterna som inte bytt namn, Socialdemokraterna och den kommunistiskt orienterade Agraralliansen.

MDF och dess allierade blev klara vinnare efter andra valomgången. Valdeltagandet i denna omgång var cirka 40 procent. Inför andra valomgången meddelade MDF:s ledare József Antall att partiet ingått en valpakt med Oberoende Småbrukarna och Kristdemokratiska

Folkpartiet. Efter andra valomgången bereddes plats för en representant var från de största nationella minoriteterna: kroater, tyskar, zigenare, judar, rumäner, serber, slovakar och slovenier i Nationalförsamlingen.

Valresultatet i Rumänien

Med tanke på Rumäniens bristande demokratiska traditioner och den kaotiska situationen och valkampanjen blev valdeltagandet högt: 86,2 procent. Valutgången blev en jordskredsseger för den Nationella Räddningsfronten. En seger som till och med var större än opinionsmätningarna förutspått som redan de hade pekat på en stor majoritet. Resultatet var dock oväntat mot bakgrund av de demonstrationer som ockuperade det centrala Bukarest månaderna före valet. Demonstranterna krävde att ex-kommunister skulle bannlysas från offentliga uppdrag, en utrensning inom byråkratin och demokratiska reformer. Valet föregicks alltså av intensiva politiska strider om tiden för valet och andra frågor. Valrörelsen var också våldsamt på många platser. Anklagelser framfördes om valfusk och hotelser mot väljare men en USA-stödd grupp internationella observatörer angav valet som giltigt och det friaste uttrycket för den rumänska opinionen som var möjligt under omständigheterna och att segern för NRF reflekterade önskemålen hos majoriteten av väljarna.

När det gäller orsakerna till valresultatet förefaller bedömarna vara eniga om att de reformer som Nationella Räddningsfronten genomförde direkt efter revolutionen belönades av väljarna i valet. Det gällde avskaffandet av de hatade reglerna om förbud mot abort och det agrara systematiseringsprogrammet och framförallt insatserna för att förse befolkningen med mat som tidigare reserverats för export. Fronten krediterades vidare för att ha avrättat paret Ceausescu och fått slut på striderna.

Nationella Räddningsfrontens program med en mindre halsbrytande förändring av de ekonomiska förhållandena förefaller också ha fallit positivt ut i jämförelse med de ledande oppositionspartierna, Nationella Bondepartiet och Nationella Liberala Partiet. Väljarna hade tagit ställning för en gradvis förändring. Även personfaktorer förefaller ha spelat in till förmån för Nationella Liberala Partiet och kanske framförallt till nackdel för Nationella Bondepartiet, vars ledare efter 50 års exil kom att förknippas med otidsenlighet och oförståelse för vilka förändringar som var möjliga på kort sikt i Rumänien.

De två ledande oppositionspartierna kunde inte komma överens om en valallians och långtgående personlig rivalitet mellan de två ledarna Câmpeanu och Ratiu förhindrade en gemensam presidentkandidat. Väljarna förefaller därför också att ha tagit ställning för

den mer enade Nationella Räddningsfronten jämfört med den fragmenterade oppositionen.

Valresultatet i Tjeckoslovakien

Deltagandet i det första fria valet i Tjeckoslovakien på över 40 år blev mycket högt. Hela 96,7 procent av de röstberättigade röstade. Valresultatet utgjorde en oväntat stor seger för Medborgarforum (OF) och Allmänheten mot våld (VPN). OF fick runt hälften av rösterna i den tjeckiska republiken medan VPN blev den klara vinnaren i Slovakien. Det senare var speciellt oväntat eftersom den Kristdemokratiska Rörelsen (KDH) före valet ansågs vara den troliga vinnaren här. Inte minst opinionsmätningarna tydde på en starkare ställning för KDH och en motsvarande svagare ställning för Allmänheten mot våld. VPN förefaller dock ha fått ett kraftigt uppsving i valrörelsens slutspurt.

Tre förklaringar har framförts för att förklara medborgarrörelsernas seger. Presidenten Václav Havel var mycket populär och förknippades starkt med rörelserna. Havel gjorde en omfattande turné i landet och uppträdde på möten för OF och VPN. På ett TV-sänt möte för att markera halvårsdagen av studentdemonstrationerna som börjat revolutionen sade Havel att han skulle rösta på de av Medborgarforums kandidater som var ministrar. Positivt för medborgarrörelserna anses också ha varit att deras kandidater inkluderade några av de mest framträdande ministrarna i den nya regeringen. Negativt anses det ha varit för den Kristna och Demokratiska Unionen att ledaren för Tjeckoslovakiska Folkpartiet under valrörelsen anklagades för att ha varit en informatör till underrättelsetjänsten. Anklagelsen kom från en av Medborgarforums ministrar.

Kommunistpartiet uppnådde med 13,6 procent av rösterna ett bättre resultat än förväntat. Partiet blev det näst största. Trots att partiet hade förlorat halva sitt medlemsantal hade det fortfarande flest medlemmar av partierna.

Valresultatet i Bulgarien

Vid valet i juni segrade det Bulgariska Kommunistpartiet som i april bytt namn till Bulgariska Socialistpartiet (BSP). Keesing's antyder att en förklaring till att oppositionen i SDS inte var framgångsrik kan ha varit att man slog an en alltför negativ ton i sin propaganda samt att man spenderade för mycket tid med att föra valkampanjen utomlands, vilket gav intrycket av ett parti som bestod av den intellektuella eliten i städerna. I valkampanjen hade SDS bland annat använt sig av affischer med bilder på nyligen upptäckta massgravar. Valkampanjen tog sig tidvis våldsamma yttringar, varvid bland annat flera SDS-anshängare dödades.

I den första valomgången deltog 90,8 procent av de

röstberättigade i valet av valkretsrepresentanter och 90,6 procent röstade även i de proportionella valet. Bara partier som erhöll minst 4 procent av rösterna i alla "flermansvalkretsar" kunde vinna platser på proportionell bas. En andra valomgång hölls i 81 valkretsar där ingen kandidat i första valomgången lyckats uppnå tillräcklig majoritet. I denna omgång deltog 84,1 procent av de röstberättigade. BSP fick mest stöd på landsbygden medan Sofia gav SDS starkare stöd. Socialistpartiet skulle komma att behöva SDS:s stöd för att stifta lagar, som kräver två tredjedels majoritet. Utländska observatörer förklarade att valet gått rätt till men att oegentligheter, såsom avsaknad av rösthemlighet, förekommit och att närvaro av uniformerade officerare var vanligare i den andra valomgången.

Omedelbart efter den första valomgången förekom demonstrationer av studenter och oppositionella i Sofia, vilka krävde nya val. SDS förklarade den 14 juni valet "falska och orättvisa" men förklarade den 22 juni att man stödde Centrala valkommissionen. SDS tillbakavisade omedelbart efter valet Socialistpartiets erbjudande om att ingå i en koalitionsregering.

2.2.3 Ett försök till förklaring av valresultaten

Vilka likheter och skillnader kan vi se mellan valresultaten i de olika länderna? I syfte att besvara denna fråga redovisar tabell 1 en översikt över valresultaten baserad på 10 politiska grupperingar.

Några partier är speciellt svåra att klassificera. I Bulgariens oppositionsfront (SDS) finns representanter bl.a. också för agrarer och gröna. Ungerskt Demokratiskt Forum har också agrara inslag. Nationella Bondepartiet har slagits samman med kristdemokraterna i Rumänien. Medborgarforum/Allmänheten mot våld innehåller såväl vänsterorienterade grupper, minoritetsföreträdare, socialdemokrater som liberaler. Förhållandet är ungefär likartat inom Solidaritet.

Om vi ser först på resultaten för de tidigare makthavande partierna har det Bulgariska Socialistpartiet klarat sig utan jämförelse bäst med över 47 procent av rösterna. Detta är en historisk valseger för ett (reformerat) kommunistparti. I Bulgarien och Mongoliet har därmed kommunistiska partier vunnit fria val. I Rumänien var kommunistpartiet så misskrediterat att det inte vågade ställa upp i valet. Av de övriga länderna förefaller det att ha gått sämst i Polen. Resultaten i DDR (16,4), Ungern (14,6) och Tjeckoslovakien (13,6) är ungefär på samma nivå.

Om vi sedan ser på fördelningen mellan vänster och höger i de olika länderna och för samman alla uttalade vänsterpartier i en grupp utfaller ett delvis annorlunda mönster. En sådan analys försvåras av att det i Bulgari-

Tabell 1. Valresultaten 1989/1990 efter politiska grupperingar (procentandelar)

	Kom	Reger	Socd	Övr v	Gröna	Medb	Lib	Agr	Krdem	Etn/R	Övr
Bulg	47,2		0,0			37,8		8,0		6,0	0,9
DDR	16,4		21,9	0,2	2,0	2,9	5,3	2,2	48,1		1,2
Polen		17				64					19
Rum			1,6	66,3	4,0		6,7	4,2		7,5	9,8
Tj	13,6		3,2	2,1	3,1	46,8	0,6	3,4	12,0	13,8	2,0
Ungern	14,6		3,6	5,9			30,3	11,8	31,2		2,9

en, DDR, Polen och Tjeckoslovakien finns vänsterorienterade grupper inom medborgarrörelserna. Vänstern är heller inte en enhetlig grupp, mellan t ex Aktionsförbundet Förenade Vänstern och PDS i DDR finns naturligtvis ett stort svalg baserat på striden för och emot den tidigare diktaturen.

I Ungern förefaller dock vänstern först ha en svag ställning. Detta beror delvis på att vänstern här är mycket splittrad. När vi lägger ihop valresultaten för de två partier som bildats ur det Socialistiska Arbetarpartiet (Ungerska Socialistpartiet och Ungerns Socialistiska Arbetarparti) med Patriotiska Valkoalitionen (bildad ur den tidigare frontorganisationen), Socialdemokraterna, Agraralliansen och Ungerska Folkpartiet erhåller vi 23,9 procent. Vänstern når på motsvarande sätt 38,5 procent i DDR vilket kan jämföras med resultatet på 47,2 i Bulgarien. Svagast är säkert vänstern i Polen medan ställningen i Tjeckoslovakien, med under 20 procent, är den näst svagaste. Rumänien kan svårigen jämföras med de övriga länderna eftersom den Nationella Räddningsfronten erhölet en jordskredsseger och inte är alldeles lättklassificerad.

Valresultaten och den sociala sammansättningen i länderna

Uppenbart är att den sociala strukturen som har så stor betydelse för att förklara individernas röstning i Väst-europa inte på samma sätt kan förklara valresultaten i de första demokratiska valen i Östeuropa. Med reservation för de ofullständiga uppgifter som finns tyder resultaten t ex på att många arbetare i de södra delarna av DDR röstade på de kristdemokratiska partierna. Vänsterpartierna förefaller också att ha erhållit röstandelar långt under arbetarnas andel av befolkningen. Arbetarnas andel är t ex ungefär 60 procent i Ungern.

Om vi jämför med sysselsättningen i olika sektorer kan vi inte heller här finna något mönster som stämmer med valresultaten. Trots de höga andelarna för jordbruk i både Polen och Rumänien blev valresultaten kraftigt olika. Den starka industrisektorn i Tjeckoslovakien motsvaras inte av någon stark röstning på vänsterpartierna. Vad man sammanfattningsvis kan säga är att partierna som motsvarar industrianställda i framförallt

Polen, Tjeckoslovakien och Ungern fått svaga valresultat jämfört med samhällsstrukturens utseende. Att strukturen är ogynnsam för vänstern i Polen och Ungern visar dock såväl tabell 2 som valresultaten.

En orsak till detta förhållande kan vara att de kommunistiska partierna lyckats så helt misskreditera sig och att en del av denna misstro smittat av sig på de socialdemokratiska partierna. En annan faktor kan vara att de intellektuella oppositionsrörelserna erhållit så mycket goodwill att de tagit en del av de röster som under normala förhållanden skulle gått till vänsterpartier. Vi får dock inte heller glömma bort att det inom Medborgarforum/Allmänheten mot våld och Solidaritet finns vänsterorienterade krafter och att Bündnis '90 och Aktionsförbundet Förenade Vänstern innehåller den mer vänsterorienterade medborgarrörelsen i DDR.

Det finns dock tecken på att de intellektuella röstat på oppositionspartierna i Rumänien och Bulgarien. Bl a tyder valresultaten i huvudstäderna på detta. Eventuellt finner vi i dessa länder ett större inslag av klassröstning. Vi tycks alltså inte kunna se några tydliga mönster i riktning mot att denna faktor kan förklara röstningen över Östeuropa. En inte alltför djäv gissning är dock att klassröstningen kommer att öka i de följande valen.

Valresultaten och den historiska politiska strukturen

Vilka samband kan vi då finna mellan den politiska situationen under de tidigare demokratiska perioderna i

Tabell 2. De sysselsatta efter näringgren 1987/1988 (procent av de förvärvsarbetande)

	Jordbruk	Industri/ Byggnad	Övrigt
Bulgarien	22	44	34
DDR	11	44	45
Polen	28	37	35
Rumänien (1986)	28	45	27
Tjeckoslovakien	11	48	41
Ungern	19	38	43

Källa: Paxton, J. (red): *The Statesman's Year-Book 1990-91*.

de sex länderna och resultaten 1989/1990? Kan vi finna likheter med valresultaten i de nya demokratierna eller har de 40–45 åren av diktatur förändrat bilden helt? Det är dock viktigt att komma ihåg att många av valen under åren efter andra världskriget bara i begränsad utsträckning var demokratiska.

I de lokala valen och delstatsvalen i DDR 1946 fick SED vid de första valen den 15 september över 50 procent i alla fem områdena. Vid valet den 20 oktober sjönk partiets resultat till mellan 43,9 och 49,5 procent av rösterna. Tillsammans med massorganisationerna fick partiet dock majoritet i alla fem delstaternas parlament. Valresultatet 1990 är således ca 10 procent sämre för socialdemokraterna och kommunisterna tillsammans jämfört med valen i oktober 1946. Val som dock inte kan betraktas som helt demokratiska.

I *Bulgarien* fick under 1920 och 1930-talen alternativa partikonstellationer med demokratisk "entente" och agrarer som huvudpartier omväxlande huvuddelar av mandaten i valen. Kommunisterna var framförallt under 1920-talet men också under 1930-talet en inte obetydlig opposition. Demokratien störtades genom en militärkupp 1934. Efter andra världskriget ställde kommunisterna, Obbovs Agrarer, Neikovs socialdemokrater, Zveno-gruppen och radikalerna upp som Faderlandsfronten vilken i valet 1946 fick 366 mandat och 70 procent av rösterna. Av dessa gick 277 mandat och 53 procent av rösterna till kommunisterna. Den förenade oppositionen fick därmed 30 procent av rösterna vilket innebar 99 mandat. Oppositionen bestod av Agrarer och Socialdemokraterna.

Valresultatet i det första efterkrigsvalet stämmer förhållandevis bra med resultatet 1990. Kommunisterna, som nu kallar sig socialister, fick i båda valen ca 50 procent av rösterna. Agrarerna har 1990 inte växt ut att motsvara sin tidigare ställning, och den demokratiska ententen har inte återuppstått.

I *Tjeckoslovakien* var partisplittringen mycket stor under 1920- och 1930-talen. Partierna var också uppdelade på tjeckoslovakiska, tyska och ungerska partier. Relativt sett starka partier var bondepartiet, socialdemokraterna, de nationella socialisterna, kommunisterna och de Folkliga katolikerna. Vid valet 1946 till den konstituerande församlingen var åtta partier tillåtna. Störst blev kommunisterna som fick 114 mandat följda av de nationella socialisterna med 55 mandat och de Folkliga katolikerna med 47 mandat. Kommunisterna fick 38 procent av rösterna. Socialdemokraterna fick 36 mandat och tre slovakiska partier totalt 48 mandat. Antalet mandat var 300.

Om vi jämför med mellankrigstiden och framförallt med valet 1946 fick kommunisterna, de nationella socialisterna och socialdemokraterna enbart en bråkdel av

deras tidigare röstandelar i valet 1990. Vid valet 1929 fick partierna 39 procent. 1946 hade det ökat till hela 69 procent mot mindre än 20 procent i det senaste valet.

Partiet för nationell enhet dominerade de *ungerska* valen under 1920- och 1930-talen. Partiet, som var en sammanslagning av småbönderna och de kristna nationalisterna, hade en kraftig majoritet i alla valen mellan 1922 och 1939. Bland oppositionspartierna fanns den kristna sociala unionen, de oberoende småbrukarna och socialdemokraterna. Vid valen 1945 fick småbrukarna en egen majoritet med 245 mandat av 409. Partiet fick hela 57 procent av rösterna. Näst största parti blev socialdemokraterna med 69 mandat. Kommunisterna fick 17 procent och 70 mandat. Vid det nästkommande valet 1947 var partierna organiserade i två block. Regeeringsblocket bestod av kommunisterna som fick 100 mandat, småbrukarna 68 mandat, socialdemokraterna som fick 67 mandat och de nationella bönderna 36 mandat. Kommunisterna fick alltså själva 22 procent av rösterna. Totalt fick regeringsblocket 3,007,000 röster och 271 mandat medan oppositionen fick 1,989,000 röster och 140 mandat. Bland oppositionen var de folkliga demokraterna störst med 60 mandat följda av Ungerska Självständighetspartiet med 49 mandat.

Likheterna mellan valresultatet i Ungern 1990 och resultatet 1945 förefaller mycket stora. De partier som utgått från kommunistpartiet fick ungefär så många röster som kommunisterna fick i valet 1945. Den nya premiärministern Antall hävdade också att befolkningen inte hade ändrat sig eftersom MDF, De oberoende småbrukarna och Kristdemokratiska Folkpartiet hade fått 57 procent av rösterna i andra valomgången i likhet med småbrukarna i valet 1945. Socialdemokraterna har dock, liksom i övriga Östeuropa, kraftigt försvagats sedan den omedelbara efterkrigstiden.

Under 1920- och 1930-talen kännetecknades de politiska förhållandena i *Polen* av att demokratien var starkt begränsad. Efter Pilsudskis statskupp 1926 vann hans block valen 1928, 1930 och 1935. Störst bland oppositionspartierna var olika bondepartier, polska socialistpartiet, folkpartiet och kristdemokraterna. Kommunistpartiet var en svag minoritet vilken som mest fick 8 procent i valet 1928. Oppositionen förföljdes och bojkottade valen 1935 och 1938. Efter kriget ställde kommunisterna upp tillsammans med de polska socialistpartiet, bondepartiet och demokratiska partiet i det demokratiska blocket. I valet 1947 fick dessa partier 80,1 procent av rösterna och 392 mandat. De oppositionella partierna var främst polska bondepartiet 10,3 procent och 27 mandat och kristna arbetarpartiet. Oppositionen fick totalt 52 mandat.

Det är närmast omöjligt att jämföra valresultatet i Polen 1989 med de tidigare valen. Valet 1947 innehöll

inte enskilda partier och det senaste valet var starkt reglerat. Valresultaten för regering och opposition 1989 tycks dock vara omvänt mot 1947. 20 procent mot 80 har förbytts i 73-17 för oppositionen. Att kommunistpartiet är svagare i Polen än i något annat land förefaller dock inte förvånande med tanke på resultaten under mellankrigstiden.

I Rumänien var under mellankrigstiden Nationella Liberala Partiet och Nationella Bondepartiet de starkaste. Under 1920- och 1930-talen vann de omväxlande valen. 1938 infördes kunglig diktatur i Rumänien. Efter kriget vann den Nationella Demokratiska Fronten valen 1946 och 1947. Valresultat som har ifrågasatts. Vid valet 1946 fick regeringen 71 procent av rösterna mot 78 procent året efter. 1947 ingick i Nationella Demokratiska Fronten bl a Det Nationella Liberala Partiet, Socialdemokraterna, Kommunisterna, Plogmännens front, Nationella Folkpartiet och utbrytare ur det Nationella Bondepartiet. Som ledande oppositionsparti framträdde vid bägge valen Nationella Bondepartiet. Partiet fick vid valet 1947 14 procent av rösterna. Året efter slogs resterna av socialdemokraterna samman med kommunisterna till Arbetarpartiet och ingick tillsammans med Plogmännens Front och de två tidigare oppositionspartierna, Nationella Bondepartiet och Ungerska Folkets Union, i Nationella Demokratiska Fronten. Detta var det sista valet med opposition i parlamentet.

Liksom i framförallt Polen gör de manipulerade valen efter kriget det svårt att göra några jämförelser. Vad som dock kan sägas är att röstandelen för den Nationella Räddningsfronten i valet 1990 inte på något sätt kan sägas falla tillbaka på tidigare förhållanden i Rumänien.

Sammanfattningsvis finns tydliga likheter mellan valresultaten i Bulgarien och Ungern direkt efter andra världskriget och valen 1990. För DDR och Tjeckoslovakien tycks vänsterpartierna ha erhållit svagare resultat 1990 medan resultatet i Rumänien möjligen kan betraktas som det omvända.

Valresultaten och den ekonomiska utvecklingen och det ekonomiska läget i länderna

Valresultaten i de västerländska demokratierna visar en tydlig tendens till att variera med den ekonomiska utvecklingen. När det går dåligt straffar väljarna den sittande regeringen och tvärtom vid en positiv ekonomisk situation.

Siffrorna i tabellen måste tas med en stor nypa salt. Några kommentarer är dock värda att ges. Valsegern för socialistpartiet i Bulgarien motsvaras inte av någon speciellt framgångsrik utveckling av ekonomin. De mest framgångsrika länderna ekonomiskt, DDR och Tjeckoslovakien, gav inte de regerande kommunistpartierna någon fördel. Den katastrofala ekonomiska situationen i Polen och Ungern med låg BNP per capita, stora utlandsskulder och hög inflation framträder dock tydligt. Valen gick här också mycket dåligt för regeringspartierna.

Den ekonomiska utvecklingen tycks i stor utsträckning sakna förklaringskraft när det gäller en jämförelse av valresultaten efter demokratiseringarna mellan de olika östeuropeiska länderna. Vad som dock är klart är att de östeuropeiska ländernas ekonomiska eftersläpning, jämfört med Västeuropa, varit en kraftigt negativ faktor för de regerande partierna. Allra tydligast var detta fallet för DDR jämfört med förbundsrepubliken. (Jämför Matzke (1990), s 290.) Bristen på konsumtionsvaror har varit ett genomgående tema i kritiken mot regimerna i t ex Bulgarien, Rumänien och Tjeckoslovakien. Det rumänska regeringspartiet vann uppenbarligen många röster på de mindre förbättringar de genomförde jämfört med den tidigare regimens mycket restriktiva politik när det gäller de egna medborgarnas konsumtion.

Valresultaten och deltagandet i motståndskampen under 1960-1970-talen respektive omvälvningarna 1989-1990
De grupper som ledde oppositionen på såväl lång som

Tabell 3. Ekonomiska förhållanden och ekonomisk utveckling

	BNP/kapita	BNP tillväxt	Handelsb	Utlandsskuld	Inflation
Bulgarien (1986/1987)	7,596\$	+3,3 %	-540m\$	7,600m\$	4 %
DDR (1988)	12,482\$	+3 %	+1,612m\$	20,300m\$	1 %
Polen (1987/88)	7,252\$	+4,7 %	+1,068m\$	39,200m\$	70 %
Rumänien (1986)	6,411\$	+7,3 %	+1,917m\$	3,500\$	0
Tjeckoslovakien (1988)	10,141\$	+1,4 %	+240m\$	5,300\$	3 %
Ungern(1988)	8,660\$	+0,5 %	+514m\$	17,300m\$	16 %

Källor: BNP/kapita och utlandsskuld avser 1988 och är hämtade från de Nevers (1990), övriga data från Keesings Record of World Events 1989 och 1990

kort sikt vann stora segrar i valen i Polen, Tjeckoslovakien och Rumänien. Det är uppenbart att den goodwill motståndskampen och/eller revolutionen givit dem var en stor fördel när väljarna skulle lägga sina röster. I Ungern gäller i mindre utsträckning det samma för Fridemokraternas Allians och Ungdemokraterna. På motsvarande sätt blev valresultaten kraftiga nederlag för tidigare samarbetspartier/grupper. Det gäller i Polen, Tjeckoslovakien, Bulgarien och Ungern. Valresultatet i DDR avviker också här då det tidigare frontpartiet CDU segrade stort.

Undantaget utgör alltså DDR där oppositionsgrupperna fick en mycket undanskynd plats. Förklaringen till det svaga resultatet i DDR förefaller vara att andra frågor tog överhanden i valrörelsen och där hade kristdemokraterna lösningar som var mest populära. Vi tänker då på Västtyskland som exempel för den framtida politiken. Eventuellt kan en mindre del av orsaken ligga i att medborgarrörelsen uppträdde splittrat och ingick i alla de stora allianserna medan Bündnis' 90 bara var en del.

Situationen i Ungern och Bulgarien liknar inte den i de andra länderna. I bägge länderna var de tidigare statsbärande partierna ledande när det gällde att föreslå och genomföra reformerna. Regimernas legitimitet var också redan från början relativt sett hög i dessa länder (de Nevers (1990), s 28 f). I Bulgarien belönades också socialistpartiet med valsegern.

Förklaringen till resultatet i Ungern förefaller därmed vara det svåraste att ge. Ett försök kan vara att säga att ekonomiska reformer har den längsta historien i Ungern. Redan på 1960-talet ledde Reszö Nyers det ekonomiska reformprogrammet. När ekonomin på 1980-talet vände kraftigt nedåt hade inte det Ungerska Socialistpartiet någon trovärdighet när de ville fortsätta ha ansvaret för den ekonomiska reformpolitiken, trots deras strävan efter folklig popularitet genom en mångfald demokratiska reformer (de Nevers (1990), s 30 ff). De ungerska reformatorerna inom Socialistiska Arbetarpartiet lyckades dock inte genomdriva reformerna snabbt utan från att ha varit pionjärer hanns Ungern upp av de övriga länderna. Den nya bulgariska ledningen satt i detta avseende med facit i hand. (Jämför de Nevers (1990).)

Sammantaget måste faktorn betraktas som den allra viktigaste när vi skall förklara valresultaten.

Valresultaten och partiernas program

Det förefaller tydligt att det är de partier som förordat en mindre snabb förändring av de olika ländernas ekonomiska förhållanden som haft störst framgång i valen. Det gäller socialistpartiet i Bulgarien jämfört med oppositionen i SDS, Medborgarforum/Allmänheten mot

våld jämfört med Kristdemokraterna i Tjeckoslovakien, Ungerskt Demokratiskt Forum med allierade partier jämfört med Fridemokraternas Allians och Nationella Räddningsfronten jämfört med oppositionen i Rumänien. Undantaget utgör återigen valresultatet i DDR där väljarna valde den snabba vägen. Förklaringen kan vara att här trodde de sig veta vad de skulle få i stället medan detta inte var fallet i de övriga länderna.

Valresultaten och kandidaterna

Generellt över alla länderna kan vi säga att kandidaterna spelade mycket liten roll för valresultaten. Orsaken till detta förhållande är sannolikt att många politiker naturligt nog var helt nya och därmed okända för stora grupper av väljare. De politiker som var kända var å andra sidan ökända representanter för diktaturer och tilläts inte kandidera av kommunistpartierna.

Två undantag tycks visa att kandidaterna skulle kunna spela en mycket stor roll. Václav Havels personliga popularitet tycks ha haft mycket stor betydelse för Medborgarforum/Allmänheten mot våld. Dessa rörelser uppgång under valrörelsen sammanföll med Havels kampanjframträdanden. Havel som icke-politiker åtnöt uppenbarligen ett mycket stort personligt förtroende. Storsegern för CDU i DDR ses i stor utsträckning som en personlig seger, inte för någon DDR-politiker utan, för den västtyske förbundskanslern Helmut Kohl.

Valresultaten och partiernas valkampanjer och massmediebevakningen

De olika partiernas valkampanjer tycks ha haft förhållandevis liten betydelse för valresultaten. Partiernas ekonomiska utlägg har inte varierat i någon större utsträckning. DDR utgör dock också i detta avseende ett undantag. De västtyska partiernas satsning på sina broderpartier gav de partier som saknade motsvarighet i väst ett kraftigt underläge. Det Bulgariska Socialistpartiet har dock också genom sin partiapparat ansetts ha haft ett överläge. Detta skall ha gällt på landsbygden.

TV och radio var i de flesta fallen inte iögonfallande partiska. De flesta partierna fick möjlighet att föra ut sitt budskap i de olika länderna. Detta skedde efter i flera fall omfattande diskussioner om hur rättvisa skulle garanteras. I Tjeckoslovakien var lika stor presentationstid i radio och TV för varje parti garanterad i vallagen. Anklagelser har dock gjorts om att Medborgarforum/Allmänheten mot våld gynnades av bevakningen av president Havel och att Nationella Räddningsfronten i Rumänien av bevakningen i radio och TV.

En speciell typ av valfrågor hade betydelse i flera länder. I såväl DDR som i Tjeckoslovakien avslöjades att politiker hade arbetat för de tidigare underrättelse-

tjänsterna. Detta förefaller ha skadat Demokratiskt Uppbrott i DDR, vars ledare tvingades avgå, och Folkpartiet i Tjeckoslovakien. Anklagelser om dylikt samarbete var ofta förekommande och skedde mot politiker från de flesta partier. Det förefaller att medvetet ha utnyttjats av de olika partierna i sina kampanjer och framförallt av dem som hade tillgång till de gamla säkerhetstjänsternas handlingar. I Ungern var en skandal kring hemlig avlyssning en stor fråga under valrörelsen. Här vände dock framförallt det oppositionella Fride-mokraternas Allians frågan mot det regerande socialistpartiet. Ett agerande som tycks ha haft avsedd effekt på valresultaten.

2.2.4 Sammanfattning

När det gäller valdeltagandet blev det mycket högt i länderna med snabba förändringar men anmärkningsvärt lågt i de två länderna med mer långsamma reformer; Polen och Ungern.

Sammanfattningsvis är det framförallt två faktorer som haft stor betydelse för vilka som skulle segra i valen. Partier/rörelser som kunde peka på starka insatser för demokratiseringen och/eller revolutionen nådde stora framgångar. Väljarna premierade också de partier som föreslog mindre snabba och drastiska ekonomiska förändringar i jämförelse med de mer radikala. Ett valresultat faller ur mönstret. Valet i DDR förefaller när det gäller dessa faktorer likväl som många andra att avvika. De västtyska partiernas insatser och den västtyska ekonomiska utvecklingen som förebild gav ett alldeles speciellt valresultat.

3. Händelseutvecklingen efter valen³

3.1 Regeringsbildning och politisk utveckling

Polen

General Jaruzelski valdes den 19 juli av Nationalförsamlingens två kamrar till president för en period av sex år. Jaruzelski hade den 30 juni förklarat att han inte tänkte ställa upp som presidentkandidat eftersom allmänheten inte skulle kunna förlåta att det var han som hade infört undantagstillstånd i december 1981. Efter svårigheter att nominera någon kandidat bestämde sig Jaruzelski dock för att kandidera. Den 14 juli hade Lech Walesa gjort ett uttalande att Solidaritet skulle acceptera Jaruzelski som president. Vid den gemensamma omröstningen i Nationalförsamlingens två kamrar erhöll Jaruzelski 270 röster för och 233 emot. 34 avstod och sju röster förklarades ogiltiga. Detta motsvarade exakt den majoritet om hälften av de giltiga rösterna plus en som krävdes, sedan vissa medlemmar av Solidaritet avsiktligt hade avgivit ogiltiga röster.

Mikolaj Kozakiewicz från Förenade Bondepartiet

valdes till talman i Sejmen medan Solidaritets Andrzej Stelmachowski valdes till Senatens talman. Den 29 juli avgick Jaruzelski från sin post som förste sekreterare i Polska Arbetarpartiet och lämnade också Politbyrå och Centralkommittén. På Jaruzelskis rekommendation valdes Mieczyslaw Rakowski, den avgående ordföranden i Ministerrådet till partiets förste sekreterare. Den 2 augusti valde Sejmen Czeslaw Kiszczak, föregående inrikesministern, till premiärminister. Den 7 augusti föreslog Walesa att Solidaritet, Förenade Bondepartiet och Demokratiska Partiet skulle bilda en koalition. Den 14 augusti meddelade Kiszczak Sejmen att han misslyckats med att bilda regering, eftersom Förenade Bondepartiet och Demokratiska Partiet uttalat sig för en regering ledd av Solidaritet, och att han hade för avsikt att avgå från sin post som premiärminister (Europa Archiv 1989: 17, Z154). Dagen därpå upprepade Walesa sitt erbjudande om en koalition mellan de övriga partierna. Walesa förklarade emellertid också att "de viktigaste ministerierna som är basen för statens fysiska kontinuitet" skulle förbli i händerna på Arbetarpartiet. Han försäkrade vidare att Polen inte skulle dra sig ur Warszawapakten. Vid ett möte med Walesa den 17 augusti accepterade Jaruzelski Walesas förslag. Under hela tiden förekom dock anklagelser från Arbetarpartiet att Walesa genom sitt agerande bröt mot överenskommelsen efter Rundabordsamtalen. Den 20 augusti accepterade Walesa formellt koalitionsförslaget och nominerade Mazowiecki till premiärminister. Därefter valde *Sejmen* Tadeusz Mazowiecki från Solidaritet till premiärminister och gav honom mandat att bilda en Solidaritetsledd koalitionsregering med samtliga fyra stora partier. Mazowiecki erhöll 378 röster mot fyra och 41 som avstod.

Mazowiecki var under 1960-talet en framträdande medlem inom "Znak-gruppen" som bestod av katolska deputerade till Sejmen. 1971 hade han förbjudits att åter kandidera sedan han försökt tillsätta en kommission som skulle undersöka omständigheterna kring strejkande arbetare som dödats i Östersjöhamnar i december 1970. Han var rådgivare åt Walesa före Gdansk-avtalen i augusti 1980 och internerades efter 1981. Han förhandlade för Solidaritet i rundabordsamtalen och var grundare och chefredaktör för Solidaritets veckotidning *Tygodnik Solidarnosc*. De sovjetiska reaktionerna var lågmälda och man undvek kommentarer hänvisande till att det rörde sig om en intern polsk angelägenhet. Den hårdaste kritiken kom från Rumänien. Östtysk och tjeckoslovakisk press undvek att skriva mycket om händelserna, medan ungerska media behandlade utvecklingen utförligt och i positiva ordalag.

I september bildade premiärminister Mazowiecki en

koalitionsregering där Solidaritet dominerade. Övriga partier i koalitionen var Polska Förenade Arbetarpartiet, Förenade Bondepartiet och Demokratiska Partiet. Tidigare hade Förenade Arbetarpartiet sagt att man krävde fler ministerportföljer än de två (inrikes- och försvars) som tidigare lovats partiet. Av Ministerrådets 24 poster erhöll Solidaritet 11, Landsbygds-Solidaritet 1, Förenade Arbetarpartiet 4, Förenade Bondepartiet 4, Demokratiska Partiet 3 och utrikesministerposten tillföll en partilös, Krzysztof Skubiszewski. Endast två av ministrarna från den förra regeringen satt kvar.

Förenade Arbetarpartiets Centralkommitté samlades den 15 september för att diskutera partiets framtid. I början av oktober framkom det att en undersökning bland medlemmar visat att en majoritet var för att partiet skulle byta namn och anta nya stadgar och ett nytt program vid nästa partikongress. Så skedde också i slutet av januari då det gamla partiet upplöstes och ersattes av Polska Republikens Socialdemokrati, samt utbrytarpartiet Socialdemokratiska Unionen. Nationalförsamlingens två kamrar beslöt den 29–30 december att ändra landets officiella namn till Polska Republiken. Samtidigt ströks det avsnitt i författningen som definierade Polen som en socialistisk stat, liksom det avsnitt som talade om Polska Förenade Arbetarpartiets ledande roll (Gebethner (1990), s 2).

Solidaritet höll en nationell konferens i Gdansk den 19 till 25 april 1990. Man diskuterade bland annat huruvida fackföreningen skulle skapa en särskild politisk gren som kunde ställa upp i parlamentsvalen. Man beslöt sig för att inte göra det. Walesa omvaldes till ordförande med 362 av 467 röster (77,5 procent). Oenighet uppstod dock under juni månad mellan Lech Walesa och den Solidaritetsledda regeringen under Tadeusz Mazowiecki. Adam Michnik anklagade Walesa för att utnyttja dispyten med regeringen för att stärka sin ställning inför presidentvalen som väntas äga rum i slutet av 1990.

DDR

Efter valet i mars bildades en stor koalitionsregering mellan de tre partierna i Alliansen för Tyskland (CDU, DSU och DA), Förbundet av Fria Demokrater och Socialdemokraterna. Premiärminister blev Lothar de Maizière från Kristdemokratiska Unionen. En majoritet i regeringen kom också att representera CDU. Regeringen deklarerade i sin regeringsförklaring att den syftade till en snabb återförening av Tyskland, efter förhandlingar med Förbundsrepubliken, på basis av den västtyska lagen om möjligheter för delstater att inträda i republiken.

Kontroversiella frågor i förhandlandet om återföreningen har framförallt varit kursen på öst-marknaden

vid införandet av D-marken och om ett förenat Tyskland skulle vara medlem av NATO. Den förstnämnda frågan beslutades genom ett avtal om monetär, social och ekonomisk union mellan Väst- och Östtyskland som infördes från den 1 juli 1990. När det gäller kursfrågan blev resultatet 1:1 på sparpengar upp till 4000 mark för de flesta medborgare och för löner och pensioner.

Kommunalvalet i maj blev en tillbakagång för CDU och DSU. CDU fick 34,4 procent mot 40,8 i Folkkammarnalet i mars. Oro över de framtida förhållandena för lantbrukarna ledde till framgångar för två bondepartier.

Under maj och juni fördes förhandlingar mellan de fyra segrarmakterna i andra världskriget och Väst- och Östtyskland om Tysklands enande. Sovjet motsatte sig länge Tysklands tillhörighet till Nato. Internt inom DDR arbetade regeringen för privatisering av företag medan oron växte för den ökande arbetslösheten som ett resultat av övergången till marknadsekonomi. Angående tidpunkten för återföreandet diskuterades först en tidpunkt i december 1990 men beslut fattades senare om att flytta fram denna till den 3 oktober 1990. Regeringen har senare förändrats genom att representanterna för DSU gått över till CDU och liberalerna lämnat regeringen.

Ungern

Den nya Nationalförsamlingen sammanträdde för första gången den 2–3 maj. Arpad Göncz, från Fridemokraterna valdes till talman, efter en överenskommelse mellan Demokratiskt Forum och Fridemokraterna, och därmed fungerade han som interimspresident fram till ett beslut av Nationalförsamlingen om hur presidentval skulle anordnas. Den avgående premiärministern Németh sade att "revolutionen inträffade inte bara för att folk inte ville leva på det sättet, utan också på grund av att regeringen inte ville regera på det sättet". Göncz gav József Antall, ordföranden i Ungerskt Demokratiskt Forum i uppdrag att bilda regering. Den 16 maj redogjorde denne för sammansättningen av sin koalitionsregering, som dominerades av medlemmar i MDF men där Oberoende Småbrukarna fick fyra ministerplatser, Kristdemokratiska Folkpartiet en ministerplats, förutom en oberoende minister utan portfölj (tre partilösa enligt Europa Archiv 1990: 11, Z112 och 1990: 12, Z125).

Rumänien

Demonstrationerna som ockuperade centrala Bukarest upplöstes efter valet av polis vilket ledde till våldsamma sammanstötningar under tre dagar. Som ett svar på polisingripandena stormades och antändes polishögkvar-

teret. Andra folkmassor attackerade inrikesministeriet, rumänska informationscentralen och TV-byggnaden. President Ion Iliescu bad i ett radiotal arbetare och andra att gå ut på gatan och försvara revolutionen. Enligt presidenten var händelserna ett organiserat försök att med våld avsätta landets valda regering. Som svar på denna begäran kom ca 10 000 gruvarbetare till Bukarest. Under dessas attacker mot dem som ansågs som regeringsmoståndare dog ett antal ytterligare personer utöver de som dött vid de tidigare upplöpan. Gruvarbetarna attackerade oppositionspartiets högkvarter, en oppositionstidning och skadade oppositionsledare. Presidenten och premiärminister Petre Roman beklagade i efterhand våld mot oskyldiga under gruvarbetarnas attacker men ansåg det rätt att kalla in dem.

Efter dessa händelser svors Ion Iliescu in som president och han annonserade bildandet av en ny regering bestående av representanter för Nationella Räddningsfronten. Förutom Petre Roman som fortsatte som premiärminister behölls bara två av de tidigare ministrarna. I regeringsprogrammet förespråkades en snabb övergång till marknadsekonomi och privatisering av statliga tillgångar.

Tjeckoslovakien

Regeringen i Tjeckoslovakien blev efter valet en koalition mellan Medborgarforum, Allmänheten mot våld och kristdemokratiska rörelsen. Regeringen kom också fortsättningsvis att ledas av Marian Calfa från Allmänheten mot våld och inkluderade totalt 4 representanter för OF, 3 för VPN, 1 för Kristdemokratiska Rörelsen och 8 oberoende experter.

Bulgarien

Liksom Polen och DDR var Bulgarien ett land där regeringsbildningen visade sig komplicerad efter valet. Ingen av de andra partierna ville ingå koalition med de gamla makthavarna. I juli avgick presidenten Petar Mladenov. Till ny president valdes Zjelju Zjelev som var en av de ledande inom Klubben för Glasnost och Perestrojka. I slutet av augusti tände demonstranter eld på Socialistpartiets partihögkvarter i Sofia. Det var inte förrän i september som man lyckades finna en premiärminister från Bulgariska Socialistpartiet, Andrei Lukanov återvaldes.

3.2 Vad kommer att hända i fortsättningen?

Utvecklingen i Rumänien och Bulgarien är såväl före som efter valet de mest svårbedömda och komplicerade. Det finns också tydliga likheter mellan dem. Uppenbarligen finns i båda länderna oppositionella grupper, framförallt i huvudstäderna, som varken kan acceptera de sittande regeringarna eller valresultaten. I

båge länderna tycks däremot majoriteten av befolkningen stödja en mindre snabb och riskfylld förändring.

När det gäller de kommande valresultaten är det sannolikt att vi kan förvänta oss stora omkastningar. Tre saker talar för detta. Väljarna i Östeuropa har under de långa perioderna av diktatur inte kunnat bilda några lojalitetsband till något speciellt parti varför de kan antas vara lättroliga jämfört med t ex väljarna i Västeuropa. Detta kunde vi också se under 1980-talet i de nya demokratierna i södra Europa. För det andra ställs de nya regeringarna inför svåra problem. Om de inte kan prestera snabba förbättringar kan vi sannolikt förvänta att stora delar av befolkningen vänder sig till oppositionen. För det tredje, slutligen, är det rimligt att förvänta sig att medborgarrörelserna och valallianserna i de olika länderna kommer att splittras upp efter mer rena politiska linjer med de förändringar i väljarbeteende som detta kommer att nödvändiggöra.

Anders Håkansson & Tomas Niklasson

Noter

- ¹ Faktauppgifterna om händelseutvecklingen under 1989 och 1990, partiprogram, valsysteem och valresultat är hämtade från Keesing's Record of World Events där inte annat anges.
- ² Händelseutvecklingen i Rumänien har varit omstridd. Framförallt är det tre punkter som har diskuterats; om revolutionen var ett folkligt uppror, regeringens villighet till marknadsekonomiska reformer och om valet genomfördes på ett rättvist sätt. För en mot den nationella räddningsfronten starkt kritisk redogörelse, se Gabanyi (1990).
- ³ Manuskriptet avslutat i september 1990.

Källor och litteratur

- Cook, C och Paxton, J (1975): *European Political Facts 1918-1973*. MacMillan, London och Basingstoke.
- Europa Archiv*. 1989 och 1990:1-15.
- Fülöp, M och Póti, L (1990): An Eastern European Party Census. *Hungarian Institute of International Affairs Policy Paper Series No. 2*, Budapest.
- Gabanyi, A U (1990): Rumäniens unvollendete Revolution. *Europa Archiv*. 1990:12, s 371-380.
- Gebethner, S (1990): *Transformation of Political System in Poland*. Polish Interpress Agency, Warszawa.
- Gerner, K m fl (1990): Ett nytt Östeuropa. *Världspolitiskens Dagsfrågor*. Utrikespolitiska Institutet, Stockholm.
- Keesing's Record of World Events*. 1989 och 1990:1-6.
- Law on Elections to the Czechoslovak Federal Assembly*. Orbis, Prag 1990.

Mantzke, M (1990): Eine Republik auf Abruf. Die DDR nach den Wahlen vom 18. März 1990. <i>Europa Archiv</i> 1990:8 s 287-292.	Förbundet av fria demokrater (Fridemokraterna (FDP), Liberaldemokraterna (LDP) och Tyska Forumspartiet (DFP))	5,3	21
Mink, G (1990): Europe de l'Est: la transition. <i>Problèmes politiques et sociaux, dossiers d'actualité mondiale</i> , No 636.	Förbund 90 (Nytt Forum (NF), Demokrati Nu (DJ) och Initiativet för mänskliga rättigheter och fred (IMF))	2,9	12
de Nevers, R (1990): The Soviet Union and Eastern Europe: The End of an Era. <i>Adelphi Papers</i> 249, March 1990.	Demokratiska bondepartiet (DBD)	2,2	9
Paxton, J (red): <i>The Statesman's Year-Book 1990-91</i> . MacMillan, London och Basingstoke.	Det gröna partiet (GP) och oberoende kvinnoförbundet (UFB)	2,0	8
Poulsen-Hansen, LP (1990): <i>Politiske partier og bevægelser i Central- og Østeuropa. En oversigt</i> . Den Sikkerheds- og Nedrustningspolitiske udvalg, København.	Nationaldemokraterna (NPD)	0,4	2
<i>Romanian News</i> . Januari-juni 1990.	Demokratiska kvinnoförbundet (DFB)	0,3	1
Vogel, B, Nohlen, D och Schultze, R-O (1971): <i>Wahlen in Deutschland</i> . De Gruyter, Berlin och New York.	Aktionsförbundet Förenade Vänstern (Förenade vänstern (VL) och Nejlilkorna (Die Nelken))	0,2	1
Vysledky voleb: federalni shromazdeni. <i>Tiskovy telegram</i> 1990-06-14. Tjeckoslovakiska ambassaden, Stockholm	Övriga partier	0,5	0

Valresultat

Polen

Underhuset 4 och 18 juni 1989. Valdeltagande: 62 procent respektive 25,3 procent

	procent	mandat
Polska Förenade Arbetarpartiet (PZPR)	173	
Förenade Bondepartiet (ZSL)	76	
Demokratiska Partiet (SD)	27	
PAX (katolsk sammanslutning av lekmän)	10	
Krist-Sociala Unionen	8	
Polska Krist-Sociala Unionen	5	
(Totalt regeringskoalitionen)	17	299
Solidaritets medborgarkommittéer	64	161
Övriga partier	9	0
Ingen kandidat	10	

DDR

Folkkommaren 18 mars 1990. Valdeltagande: 93,4 procent

	procent	mandat
Kristdemokratiska unionen (CDU)	40,8	163
Tyska sociala unionen (DSU)	6,3	25
Demokratiskt uppbrott (DA)	0,9	4
Socialdemokraterna (SPD)	21,9	88
Partiet för demokratisk socialism (PDS)	16,4	66

Ungern

Nationalförsamlingen. Första valomgången 25 mars 1990. Valdeltagande: 63,2 procent

	procent
Ungersk Demokratiskt Forum (MDF)	24,7
Fridemokraternas Allians (SzDSz)	21,4
Oberoende Småbrukarpartiet (FKgP)	11,8
Ungerska Socialistpartiet (MSzP)	10,9
Unga Demokraters Förbund (FIDESZ)	8,9
Kristdemokratiska Folkpartiet	6,5
Ungerska Socialistiska Arbetarpartiet (MSzMP)	3,7
Ungerska Socialdemokratiska Partiet (MSzDP)	3,6
Agraralliansen	3,2
Företagarpartiet	1,9
Patriotiska Valkoalitionen	1,9
Ungerska folkpartiet (MN)	0,8
Övriga partier	1,0

360 Översikter och meddelanden

Andra valomgången 8 april 1990. Valdeltagande: 40 procent

	procent	mandat
Ungerskt Demokratiskt Forum (MDF)	42,7	164
Fridemokraternas Allians (SzDSz)	23,8	92
Oberoende Småbrukarpartiet (FKgP)	11,1	44
Ungerska Socialistpartiet (MSzP)	8,5	33
Unga Demokraters Förbund (FIDESZ)	5,4	21
Kristdemokratiska Folkpartiet	5,4	21
Agraralliansen	0,2	1
Gemensamma kandidater	1,0	4
Oberoende kandidater	1,6	6

Rumänien

Nationalförsamlingen 20 maj 1990. Valdeltagande: 86,2 procent

	procent	mandat
Nationella Räddningsfronten	66,3	233
Rumäniens Ungerska Demokratiska Union	7,2	29

Nationella Liberala Partiet	6,4	29
Rumänska Ekologiska Rörelsen (Kristdemokratiska) Nationella Bondepartiet	2,6	12
Rumänska Enhetsalliansen (AUR)	2,2	9
Demokratiska Agrarpartiet	1,6	9
Rumänska Ekologiska Partiet	1,4	8
Rumäniens Demokratiska Socialistparti	1,1	5
Socialdemokratiska Partiet	0,5	2
Centrum Demokratiskt Forum	0,5	2
Tyskarnas Demokratiska Forum	0,3	1
Bratianus Liberala Union	0,3	1
Rumäniens Demokratiska Union	0,2	1
Övriga partier	6,9	4

Presidentvalet:

Ion Iliescu (Nationella Räddningsfronten) Radu Câmpeanu (Nationella Liberala partiet)	85,1
Ion Ratiu (Kristdemokratiska) Nationella Bondepartiet)	10,2
	4,3

Tjeckoslovakien

Folkkommaren 8-9 juni 1990. Valdeltagande: 96,7 procent

	procent			mandat
	Tje	Slov	Totalt	
Medborgarforum (OF)/ Allmänheten mot våld (VPN)	53,2	-	46,6	87
Tjeckoslovakiska Kommunistpartiet (KSC)	13,5	13,8	13,6	23
Kristdemokratiska Unionen (KDU)/ Kristdemokratiska Rörelsen (KDH)	8,7	-	12,0	20
Rörelsen för självstyrande demokrati - Förbundet för Mähren och Schlesien	7,9	-	5,4	9
Slovakiska Nationella Partiet (SNS)	-	11,0	3,5	6
Samexistens (Egyutteles)	0,1	8,6	2,8	5
Föreningen för jordbruket och landsorten (SZV)	3,8	2,6	3,4	0
Socialdemokraterna (SD)	3,8	1,9	3,2	0
Det Gröna Partiet (SZ)	3,1	3,2	3,1	0
Tjeckoslovakiska Socialistpartiet (CSS)	2,8	0,1	1,9	0
Demokratiska Partiet (DS)	-	4,4	1,4	0
Frihetspartiet (SS)	-	1,4	0,5	0
Övriga partier	3,2	1,6	2,6	0

Bulgarien

Stora Nationalförsamlingen. Första valomgången 10 juni 1990. Valdeltagande: 90,8 procent

	procent
Bulgariska Socialistpartiet (BSP)	47,2
Demokratiska Krafters Union (SDS)	37,8
Bulgariska Agrarfolkets Union (BZNS)	8,0
Rörelsen för Rättigheter och Friheter Faderlandsunionen	6,0
Bulgariens Socialdemokratiska Parti (icke-marxistiskt) (BSDP)	0,0
Faderländska Arbetarpartiet	*
Oberoende kandidater	*
Övriga partier	0,9

* Deltog ej i proportionella valet

Andra valomgången 17 juni 1990. Valdeltagande: 84,1 procent

	mandat Prop	Enmans valkr	Totalt
Bulgariska Socialistpartiet (BSP)	97	114	211
Demokratiska Krafters Union (SDS)	75	69	144
Bulgariska Agrarfolkets Union (BZNS)	16	0	16
Rörelsen för Rättigheter och Friheter	12	11	23
Faderlandsunionen	0	2	2
Bulgariens Socialdemokratiska Parti (icke-marxistiskt) (BSDP)	0	1	1
Faderländska Arbetarpartiet	0	1	1
Oberoende kandidater	0	2	2

Konferens i politisk psykologi

I mitten av juli i år hade International Society for Political Psychology sin trettonde årliga konferens, denna gång i Washington D.C. Drygt 350 yngre och äldre statsvetare, psykologer, socialpsykologer, psykiatriker och även verksamma inom regering och internationell organisation nötte och stötte under fyra dagar idéer och modeller om vad psykologi kan bidra till förståelse av politik. Konferensen präglades av den heterogena deltagarlistan, som i sin tur speglar den brokiga skara som attraheras av ISPP's studieobjekt.

"Det är inte en grupp av människor som talar till sig själv", sa en konferensdeltagare. "Det är interdisciplinärt, och det finns meningsskiljaktigheter och intensiva diskussioner. Det är inte något predikande för redan frälsta".

"Det finns två sätt att göra politisk psykologi på", sa Joshua Searle-White, psykolog från Harvard. Det ena, sa han, är att med båda fötterna i politologin söka psykologiska förklaringsmodeller på begränsade problem, det andra är att ta psykologiska idéer och begrepp och tillämpa dem oavkortat på politiska problem. Det första är vad politisk psykologi bör handla om, sa han, och kallade det andra för "en ointressant intellektuell övning".

Av totalt nästan 70 paneler med så vitt skilda titlar såsom "Political Cognition", "Psychoanalysis and Political Theory," och "Student Demonstration and Government Repression in Beijing, April-June 1989" var det få som bjöd på "ointressant intellektuell övning". Och beroende på hur man kryssade sig genom programmet kunde man ta med sig vitt skilda erfarenheter från konferensen. Konferensens tema var "Political Psychology – the state of the art", och man kan med fog säga att disciplinens tillstånd är mycket mångfacetterat. Vissa huvudströmmar var dock skönjbara.

Sext paneler handlade om politisk kommunikation och propaganda, i kontrast mot förra året då det bara var en. En omtalad studie om politisk reklam av Klaus Wasmund från Västtyskland bar namnet "Semiotics of Political Posters". "Cognitive and Affective Frames of Political News" och "Unravelling the Mysteries of Television News Processing" var andra uppsatser som presenterades här.

Steven Ducat från College of California presenterade sin uppsats "The Nature of Unconscious Influence and The Implications of Political Propaganda". I sin psykodynamiskt orienterade analys av propaganda – "the practice of ideology" – drar han slutsatsen att propaganda är mest effektiv då den exploaterar omedvetna konflikter och önskningar hos mottagaren. En originell insikt hos studien, och än mer störande, är att mottagaren även är blottad för propaganda med budskap som uppfattas men inte förstås. Det betyder att påverkan inte behöver ske subliminalt eller omedvetet – "... all a propagandist need to bypass defensive resistance to manipulation is mystify the contingent relationship between a stimulus and a desired response" skriver Ducat. "I don't agree with many of his ideas but he makes me feel good about myself and good about being American" var ett uttalande om Reagan av en väljare som anfördes som ett typexempel på denna s. k. "un-comprehended noticing".

Omvälvningarna i Östeuropa dök naturligt nog upp i

flera av panelerna. Den styrka med vilken revolutionen kom där en demokratisk tradition sedan länge dömts död ledde flera deltagare till att peka på det universella och instinktiva i längtan efter frihet och demokrati. Endast en panel sysslade dock direkt med temat, och då med titlar såsom "Glasnost and the Emotional Climates in Eastern Europe" och "The Collapse of Marxist Ideology in Eastern Europe: Psychological and Sociological Factors".

I angränsning till detta hanterades i en uppsats en fråga som ligger i tiden, den om tysk nationalism. Författaren, Gerhard Kleining från Hamburgs Universitet, skilde på traditionell, instrumentell och reaktiv nationalism. Den förstnämnda var den "gammalmodiga" nationalismen varur de två senare utvecklats – instrumentell nationalism som rationellt medel för att nå vissa mål, och reaktiv nationalism – dess emotiva och irrationella motsvarighet. "National identification overall is decreasing due to increasing individualism" säger Kleining och pekar på den uppluckring av gammal tysk arbets- och sede-moral som ägt rum sedan 1945. I en kvalitativ intervju-undersökning sägs saker såsom "Jag är inte intresserad av det tyska folket eller den tyska nationen, det är inte ens värt att tänka på," eller "Jag tror inte på gemensamma egenskaper hos en nation". Ytterligare en studie, således, som menar att godartad nationalism alltid bygger på logik och frånvaro av affekter (som om frånvaro av affekter vore möjligt), medan närvaro av affekter alltid leder till 'irrationella' utfall och malign nationalism. Sådan kategorisering missar tex den emotiva men likväl godartade nationalismen, eller patriotismen.

Den amerikanska befolkningen är psykologiskt redo för en "policy of reassurance" gentemot Sovjet, förklarade Ralph White i en panel med namnet "Mutual Reassurance in East-West Relations." Det skulle bl. a. öka chansen för demokrati i Sovjet och erkänna Rysslands historiskt betingade känsla av osäkerhet och omringning som ett av huvudskälen till det kalla kriget, sa White. Robert Tucker sa att utvecklingen i Sovjet blott var ännu ett kapitel i historien om "the Russian divided mind", dvs konflikten mellan de som önskar ett närmande till Europa och de som vill skydda Ryssland från väst – Peter I, marxister och menscheviker har stått mot slavofiler, narodniki och bolscheviker genom århundradena, sa Tucker. Efter andra världskriget har Ryssland "tagit del i Europa utifrån", men med Östeuropas frigörelse från Sovjet accentueras klyftan i den ryska själen – de som vill Europa menar att Östeuropas frigörelse banar vägen för ökade ryska kontakter, medan konservativa blott kan se förlust av inflytande och territorium.

Konferensen hade ryskt besök, från Leningrads Universitet där det finns en institution som sysslar ute-

slutande med politisk psykologi. Ernest B. Shirajev, f. n. vid UCLA, presenterade sin uppsats "Ideology and Personality". Här företogs en mycket nykter jämförelse mellan ideologi och religion som för några år sedan säkert betytt enkel biljett till Sibirien. "[F]or each element that characterizes Communist ideology, there is an analogous element for Christian Orthodoxy" skriver han, och i tabellform jämförs Gud, Treenigheten och Apostlarna med Marx, Lenin och Stalin; Paradiset och Helvetet med Kommunism och Kapitalism; Korset Kyrkan, ikoner och heliga platser med Kommunistpartiets ID-kort, Lenin-rum i skolor och Armén, och Lenin-statyer; religiösa riter och högtider med kommunistiska helgdagar, massdemonstrationer, och den tomma marxist-leninistiska fraseologin. Och inom kommunistpartiet styr och ställer "Ideological Priests", skriver Shirajev.

Alexander George föreläste om Sovjets grundläggande omvärdering av sin självbild och roll på den internationella arenan, att inte längre vara jämbördig med USA, och att nu behöva föra en utrikespolitik som främst syftar till att rädda det som räddas kan inrikespolitiskt. I samma panel, "The Changing Political Psychology of the East-West Relationship", talade Harold Saunders, f. d. amerikansk biträdande utrikesminister för Mellersta Östern med 7 år bakom sig i amerikanska UD och 13 år i Vita Huset, och nu vid Brookings institution.

"Från presidentens perspektiv är världen interdisciplinär", sa Saunders och efterlyste en bred förklaringsmodell för internationell politik. Den strukturella realismen är enligt Saunders ett förlegat paradigm, och bör ersättas av teorier som beskriver "whole-body-politics", dvs den "totala interaktionen". "Jag tror inte att stater är annorlunda än de personer som styr dem", sa han, och fortsatte träffandet: "I came away after 25 years in the US government without much of a sense of the state".

"Human Rights and Human Terror" var den enda panelen som explicit hanterade problemet mänskliga rättigheter. Efter att ha utrett moraliska och pragmatiska bevekelsegrunder för mänskliga rättigheter, drog Lloyd Etheredge från Duke University slutsatsen att "human rights in a vehicle of political psychology and of moral reasoning" och förtjänar större uppmärksamhet av verksamma inom politisk psykologi.

"Hot cognition" är ett allt vanligare begrepp som enligt vissa är ett sätt för kognitivisterna att inkludera affektiva motiv i sina hittills alltför fyrkantiga modeller. "A godly proportion of the literature of political theory has concerned itself with the proper development of reason. However, insufficient attention has been paid to the essential strategic function of passion" skriver George E

Marcus i sin uppsats "Hot Cognitions and the Rediscovery of Passion". Här presenteras komplicerade modeller där olika kategorier av emotioner har införts vid sidan av kognitiva begrepp för att skapa balans. Han identifierar sig med "utvecklings-perspektivet" vilket med teoretiker såsom Piaget, Habermas och Kohlberg i bagaget syntes till på flera håll under denna konferens.

Politisk psykologi ser man bara undantagsvis vid europeiska universitet, men är ingen nykomling inom amerikansk akademi. Vid sidan av de stora allfartsvägarna för ämnet dock en blysam tillvaro. I en panel om detta meddelade David Sears och Carolyn Funk att ämnet undervisas på de flesta statsvetenskapliga institutioner i USA, men bara i större omfattning vid 15 universitet. Ofta täcks ämnet bara delvis, man specialiserar sig på en aspekt av fältet såsom massans politiska beteende, personlighet och politik, eller psykologi och internationella relationer. Det finns formella doktorand-program vid sju universitet, bl. a. City University of New York, Northwestern, Yale och U. of California (Irvine). På grundutbildningsnivå läser ca 9000 amerikanska studenter varje år politisk psykologi, enligt Paul Schaffner.

Sears sa att nyckeln till ämnets utbredning är dess undervisning på grundutbildningsnivå. Ett hinder för det är dock att disciplinen är så etablerad att man i platsansökningar till universitet knappast kan kalla sig "politisk psykolog" – fortfarande får man ha sin primära hemvist inom något av de etablerade fälten och ägna sig åt gränsöverskridande. Jerry Post sa att en konsekvens av ämnets ungdom är att "många som är politiska psykologer inte vet om det själva".

Konferensen bjöd på mycket annat. En rundabordsdiskussion om förhandlingar, ledd av bl. a. psykoanalytikern Vamik Volkan, rörde sig djupt inne på psykologins territorium. På grundval av en teori som menar att vi gör vår omvärld till avbild av inre psykologiska teman, sas att förhandlare ofta behöver medvetandegöra vad som *egentligen* konflikten gäller för att konfliktlösning ska nås. Den abstrakta diskussionen fick en förvirrad åhörare att fråga: "Menar ni att förhandlarna ska göras medvetna om att de egentligen vill suga på sin mammas bröst, eller?" Inte precis, svarade en panelist, och beskrev som exempel israelers svåra känsla av förlust av Sinai-halvön till Egypten vilket ledde till låsta förhandlingssituationer. Det israeliska förhandlare egentligen behövde göra var att sörja denna förlust.

En för många kanske överdriven psykologisering kunde också avsmakas på panelen "The Social Psychology of Nationalism with Special Reference to Sacrifice" där en panelist verkade vilja koppla krig nästan utslutande till omedvetna behov av dödslängtan och offer av det egna livet för något större än en själva.

John E. Mack, en psykiater från Harvard som kommer vara ISPP's president under 1991-92, tyckte konferensen var lyckad. "När människor kommer samman i en interdisciplinär miljö skapas det en alldeles speciell livaktig kemi, människor vågar vara modigare med sina idéer och befriar sig från sin egen disciplins skyggglappar. Jag tycker att det var ett underbart möte med många givande och livliga diskussioner" sa han i en intervju efteråt.

Mack, som grundade Harvards psykiatriska institution och vars författande inom politisk psykologi är flitigt, tycker att ISPP's medlemskap är på tok för lågt med tanke på dess viktiga ämne. Och han vill att ISPP ska vara mer än ett akademiskt forum, nämligen någonstans dit beslutsfattare kan vända sig för rådgivning i psykologiskt intrikata konfliktsituationer.

"Även om jag har en djup respekt för den akademiska dimensionen så anser jag att politisk psykologi bör stå för något konkret, för konfliktlösning, och inte bara vara en akademisk övning" sa Mack.

Mack har varit särskilt intresserad av konflikten i Mellersta Östern, av terrorbalansens psykologi, och nu senast av nationalismen. I en uppsats skriver han att

Nationalism satisfies profound psychological needs and drives. Yet this emotional dimension is poorly understood. In approaching the psychology of nationalism I will take as my starting point the sense of the self, with which it is powerfully connected.

Denna upplevelse av "självet" och dess enträgna uttryck i nationalism och känslan av nationell identitet knyter han ihop med tre centrala domäner i det mänskliga psyket – behoven av tillhörighet, säkerhet och egenvärde. Mack åtnjuter f. n. stöd från U.S. Institute of Peace för att skriva en bok med arbetstiteln "Nationalism, Ideology and the Self."

Mack leder också vid Harvard sedan sju år Center for Psychological Studies in the Nuclear Age med kurser och forskningsprojekt med titlar såsom "Corporate Leadership: Addressing Global Concerns", "Children's Political World", och "Promoting Effective Dialogue Across Ideologies".

"Jag tror att det håller på att bli mer accepterat att se till den mänskliga faktorn i den politiska processen. Annars får vi fortsätta finna oss i att saker bara händer, att vi gång på gång blir överrumplade av händelseförlopp bara för att vi är så okunniga om oss själva", sa Mack.

Men bör en psykiater egentligen blanda sig i politik, rent utav internationell politik?

"Ja", sa Mack. "Inte som politiker, men som individer som ägnar sitt liv åt att reducera lidande, förstå mänsklig motivation och övervinna konflikter var de än dyker upp – på individuell, intrapsykisk, mellanmänsk-

lig, inomfamiljär nivå och även, tror jag bestämt, på grupp-nivå. Det finns en tradition inom psykologi och psykoanalys att intressera sig för större grupp-fenomen, så också vi hör hemma i det här fältet”.

Idéerna för ISPP började växa på början av 70-talet hos frustrerade statsvetare som ville göra psykologiska grundantaganden mer explicita inom den egna disciplinen. Det var också en reaktion på behaviourismens landvinningar inom samhällsvetenskaperna under 60-talet. Jean Knutson, nu bortgången, och Fred Greenstein var två av de tidiga eldsjälarna. 1978 valde man Harold Lasswell som sin första president på sin första formella sammankomst.

Sedan dess har kända namn såsom Robert E. Lane, Ralph K. White, M. Brewster Smith, Margaret och Charles Herrmann, James C. Davies, Ole R. Holsti, Richard Ned Lebow, Robert Jervis, Betty Glad och Robert Tucker syns på ISPPs möten, och medlemskapet ligger nu på drygt 600 varav 2/3 i USA, vilket dock är en nedgång från rekordet 657 året 1987. Man har en tidskrift, *Political Psychology*, som ges ut 4 gånger per år. Nästa årsmöte hålls i Helsingfors den 1-5 juli 1991 och har temat "A World in Transition: Societies and Individuals Learn to Cope with Change."

All korrespondens med ISPP, inklusive medlemsansökan vilket ger bl. a. ett månatligt nyhetsbrev och fyra nummer av *Political Psychology* i brevlådan, kan sändas till organisationens Executive Director:

Professor Rosalind A. Lorwin
Department of Psychology
San Diego State University
San Diego, CA 92182-0350
USA
(tel: 619-594-6453)

Program chairs för mötet i Helsinki nästa år är:

Tom Bryder
Institut for statskundskab
Rosenborggade 15
DK-1130 København K
Danmark

och

Martha Crenshaw
Department of Government
Wesleyan University
Middletown, CT 06457
USA

Anders Troedsson

Sakkunnigutlåtanden rörande SAREC-professorerna i statskundskab*

Report on the applications for two professorships in political science

When I was asked to participate in the evaluation of the applications for SAREC's professorships in political science, I was aware of the fact that this had proven to be a controversial matter and that it was widely felt within SAREC that I lacked the necessary qualifications. The task of evaluating candidates for academic positions is generally unpleasant and unwelcome, and this is even more the case when you know in advance that your views will be found irrelevant by some of those involved in making the decision. The reason why I nevertheless agreed to serve as expert was that I thought it essential for the profession, even if perhaps not for SAREC, that someone familiar with the traditions and current standards of Swedish political science took part in evaluating the candidates.

The definition of the SAREC professorships (*ämnesbenämningen*) is political science; there is no modification or restriction. The post description (*ämnesbeskrivningen*) is as follows:

Research is to focus on the political systems of the developing countries, their state formation and structure (*statsuppbyggnad*) and the transformation of social structures.

In order to be deemed qualified, an applicant obviously must (1) be qualified for a professorship in political science, and (2) have some background in the particular research area outlined in the post description. This raises three issues.

The first concerns the criteria for determining whether an applicant is qualified for a professorship in political science. This, following Swedish university regulations, is a matter of his scientific and pedagogic qualifications and of other relevant experience. SAREC has urged its experts to make their criteria explicit. I cannot burden this report with an essay about scientific quality, but I should like to stress one aspect: in order to be able to perform the functions of a professor of political science in a satisfactory manner, it is in my view essential to be capable of doing both theoretical and empirical research of a good quality and to be familiar with more than one theoretical approach and more than one empirical method. As regards the evaluation of pedagogic

* SAREC = Swedish Agency for Research Cooperation with Developing Countries. Ingen av de sökande bedömdes vara kvalificerad för de utlysta professorerna

qualifications, Swedish universities are presently wrestling with the problem of doing it in a valid and reliable way. What needs to be stressed here is that significant experience with graduate teaching and thesis advising are essential, when it is a matter of professorships. So far as the third set of criteria is concerned, I consider the ability to organize and direct externally-funded research and to collaborate with others in common undertakings to be of especial importance and experience with international scientific communication to be a further aspect.

A second issue concerns what is included into and excluded from the post description. The description, first of all, does not include international relations; there is a striking difference in this regard between the political science positions and SAREC's new professorships in development economics. The emphasis of the post description, furthermore, is on structural features like political systems and *statsuppbyggnad* and not on decision-making, ideologies, or policies. The inclusion of "transformation of social structures" is somewhat peculiar, since this is a central focus of sociology rather than of political science; a reasonable interpretation is that the transformation of social structures belongs to the area of study of the professorships only insofar as it is related to political phenomena.

A third issue raised by the *ämnesbenämning* and *ämnesbeskrivning* is the extent to which an applicant must be qualified in the relevant subfield and not merely in the overall discipline. This is a common problem in the evaluation of applications for professorships. If a position is named after the subfield rather than the discipline, which is the case, for example, with SAREC's positions in development economics, professorial competence in the subfield is usually considered necessary, whereas other qualifications – e. g. in other parts of the discipline of economics – are thought auxiliary. If, on the other hand, the designation of a professorship is of the increasingly common type "X with an emphasis on Y" or "X, especially Y" – e. g., "economics, especially development economics" – it is generally considered sufficient to have substantial, even though not full professorial, qualifications within the subfield. SAREC's positions in political science differ from both of these standard cases, however, since the designation is political science without modification or restriction, whereas the post description outlines a narrowly defined special area. Such tension between *ämnesbenämning* and *ämnesbeskrivning* is, I believe, uncommon. One would rather expect a position described in this way to be called something like "political science, especially developing countries". Since this is not what SAREC has decided to do, it is not unreasonable to conclude that a

relatively limited background in the subfield may suffice for being found qualified.

There are four candidates to consider: Associate Professor Björn Beckman, Stockholm, Associate Professor Walter Carlsnaes, Uppsala, Professor Axel Hadenius, Uppsala, and Associate Professor Lars Rudebeck, Uppsala. Carlsnaes's application is conditional: after having outlined his views on how to improve the quality of the political analysis of the third world countries, he writes that "if SAREC is interested in something else, I do not want to be considered an applicant despite this application". SAREC, to my knowledge, has not taken a stand on the matter, and I have considered it my task to evaluate Carlsnaes's qualifications in the same way as those of the other applicants.

SAREC has suggested that the report should begin with a presentation of all the applicants and that the evaluation of their qualifications should come thereafter. I have found it more natural to conclude the presentation of each individual applicant with a consideration of whether he is qualified for the position.

Björn Beckman, b. 1938, received his *fil. kand.* and *fil. lic.* degrees at the University of Stockholm and, in 1976, his doctorate at the University of Uppsala. He has been a student in England and Ghana and has held positions as Senior Lecturer and Reader at the Department of Political Science, Ahmadu Bello University, Nigeria, for several years. He has also held temporary positions at the University of Stockholm, where he is presently acting Associate Professor of Political Science.

Beckman's teaching experience is primarily from Ahmadu Bello University, where he was active particularly in the M. Sc. program and supervised seven completed M. Sc. dissertations. In Stockholm he has, among other things, given two postgraduate courses and served to a limited extent as thesis advisor. His chief experience with research planning is from the AKUT group in Uppsala; he seems to lack the experience of having organized and directed projects with younger scholars. His publications record suggests that he is an experienced participant in international research collaboration.

Beckman's list of publications includes 33 items. Three of these comprise five pages or less. Of the remainder, at least 13 belong to the category known as grey literature (AKUT reports, drafts, applications for grants, other mimeographed material). Beckman's publications proper include, first of all, two books and one booklet; one of the books and the booklet are co-authored with Gunilla Andræ. He has, furthermore, contributed to six books authored by others and published eight articles in academic journals (five in the *Re-*

view of African Political Economy, one in the *Nigerian Journal of Political Science*, and two in Scandinavian journals). Two thirds of the items on Beckman's list of publications are from the 1980s.

Beckman's *fil. lic.* thesis, presented in 1966, was called *Colonial Traditionalism: Ideology and Administration in British Tropical Africa*. His attempt to take the concept of ideology seriously was not bad for its time and place (this was the *Sturm-und-Drang* period of the behavioral approach in Swedish political science).

The rest of Beckman's career can be divided into two overlapping periods dominated by the study of Ghana and Nigeria, respectively. The main achievement of the Ghanaian period is the doctoral thesis presented in 1976. Since then Beckman has been concerned with developing a theory of the postcolonial state and applying it to the case of Nigeria; his publications in the 1980s may be seen as a series of reports from a single project with a theoretical as well as an empirical aspect.

A consideration of these writings may begin with an essay called "Political Science and Political Economy" (1983). It starts out with the standard argument that "much of current professional specialization is obstructive to an understanding of substantive social problems", that there is an urgent need to "treat issues as social wholes", and that "meaningful specialization can only be achieved on the basis of such a unified approach". This, Beckman maintains, cannot be achieved in the way suggested by some proponents of a "new political economy". Coleman, for one, in his concern with the political preconditions and consequences of economic development, errs by being committed to "abstract notions of political science" such as political competitiveness, political stability, and political integration. Such concepts, Beckman writes, can have no meaning except in relation to the content and nature of the contradictions involved. Unless this relation is identified we are unable to "transcend the ideological obscurantism promoted under the auspices of such concepts". A Marxist approach is what Beckman advocates; political science would gain in realism and relevance by focusing attention on "the roots of politics at the level of production, social relations and social organization of class forces" as well as on "the impact of politics on economic and social forces and the contradictions and struggles to which they give rise". Both concerns, according to Beckman, require an understanding of the dialectical relationship between the economic and political levels of society; he knows of no theoretical framework other than Marxist political economy that addresses this matter "seriously and consistently".

This perspective on political science is discernable,

even though not fully developed, already in Beckman's doctoral thesis, *Organising the Farmers: Cocoa Politics and National Development in Ghana* (1976), which remains his chief work. It is a study of the United Ghana Farmers' Council, which was established in 1953 as a farmers' organization associated with Kwame Nkrumah's Convention People's Party and was banned in 1966 after Nkrumah had been overthrown. The CPP regime gave the Farmers' Council both a political and a commercial monopoly, and Beckman's object is to explore and document this monopoly. Underlying the investigation are the questions of the relation of the CPP's development strategy to the "principal social forces" of the Ghanaian political economy and how its achievements and failures reflected "the balance of social forces and the way in which these were brought to bear on the political organisation of the Ghanaian state". Most of the thesis is devoted to a detailed consideration of the Farmers' Council – its establishment, the development of its economic and political monopoly, its role in creating a new bureaucratic class of cocoa traders, its failure to function as an organization of and for the farmers, and its broader impact on the Ghanaian economy.

Beckman's treatment of these matters has two important strengths. One is his ability to document his descriptive account in detail. Beckman had unrestricted access to the records of the Farmers' Council and is probably correct in maintaining that this gave him a unique opportunity; so far as I can see, he shows skill and care in taking use of it. Another strength of the study is Beckman's ability to combine economic and political analysis. Its chief limitation is its narrow focus on the CPP regime to the neglect of wider issues; the study is almost completely non-theoretical.

Among Beckman's later writings about Ghana is a chapter for a volume called *Rural Development in Tropical Africa* (1981). His chief concern is to explain what he terms the disintegrating agrarian basis of the postcolonial state – that of the Ghanaian state, first of all. The explanation, he argues, can be found in the interests of international capital.

This in fact is the central idea in Beckman's writings during the 1980s. I shall first consider his theoretical work. Two essays in the 1970s stand out as preparations for a more definite effort in the 1980s. One surveys the literature about the degree to which the third world state is autonomous. This, Beckman contends, can only be decided by a careful study of the links between political structures and processes, on the one hand, and the overall economic and social organization of society, on the other. The other early essay considers the large degree of state intervention in many third world econo-

mies. The most important issue, Beckman argues, is the interaction between internal class forces promoting their interest through public enterprises, on the one hand, and the still dominant foreign interests, on the other.

Beckman's main theoretical contribution has been published as a series of articles in the *Review of African Political Economy* (1980, 1981, 1982, 1986). The problem Beckman sets out to resolve is whether the national bourgeoisie in colonies and ex-colonies is a progressive or a reactionary force. It is clear, according to Beckman, that this is "one of the most brutally oppressive and unreforming capitalist ruling classes the world has seen so far". What remains to be investigated is its role in relation to capitalist development.

Underdevelopment theory has failed in this regard, Beckman contends; it is a misconception that imperialism is opposed to industrialization in the third world and therefore also that the national bourgeoisies serve as its tools for this purpose. Marxist political economy, on the other hand, has paid little attention to the manner in which peripheral societies are incorporated into and transformed by capitalism. The task Beckman sets for himself is to improve Marxist analysis on this point so as to render it capable of "transcending" underdevelopment theory.

The key is the monopoly interest of international capital. The essence of imperialism, Beckman writes, is "the enforcement of monopoly profits by political and military means". The contemporary form is "a transnational alliance of international capital backed at both ends by the power of the state". Imperialism needs "domestically rooted bourgeois class forces in order to establish the appropriate material and political conditions for its profits". The domestic bourgeoisie, on the other hand, uses its alliance with international capital to "buttress its class rule and accumulation". Jointly the two "hold back popular pressures for social and democratic reform". Therefore, the struggle against imperialism is inseparably linked with the domestic class struggle.

Beckman emphasizes that the distinction between foreign and domestic capital is not decisive; this is a "secondary contradiction" that needs to be placed in the context of "the basic problem facing capital in general, that is, in its relation to social forces opposed to capital or obstructing capital". The functions performed by the state in support of capitalist development are "performed in the interest of capital in general". State power is "used to generate conditions for monopoly profits, including the suppression of anti-monopoly social and political forces".

In a further article Beckman rejects the claim that a

leading revolutionary role can be attributed to the military. This claim, according to Beckman, suffers from a neglect of class analysis and from an incorrect identification of contradictions in society.

Beckman's writings about Nigeria represent the application of these theoretical ideas to an empirical case. For example, in an essay called "Neocolonialism, Capitalism, and the State in Nigeria", he first surveys the results of the way in which the Nigerian state has spent its oil money, a result he describes as deepening neocolonial dependence going hand in hand with a "dynamic process of capitalist transformation and class formation". The state plays a crucial role in this dependent capitalist development, he argues, and then he sets out to examine its class character. The state is presumed to be an organ of the ruling class at least in the sense that there is "some basic correspondence between the manner in which state power is formed and wielded and the logic of economic power relations at the level of production". The question is whether the Nigerian state is controlled by "the agents of international capital and foreign domination" or whether it is used as a platform by national class forces in opposition to the agents of international capital. Beckman thinks that there is evidence to support either conclusion. This "riddle" can only be solved, he maintains, "if we take as the point of departure *the unity of capital vis-a-vis social forces which are opposed to it*" (emphasis in original).

Beckman has been particularly concerned with Nigerian agriculture. *The Wheat Trap*, a well-researched book published in 1985 together with Gunilla Andr , is introduced to the reader as a study of the politics and economics of food dependence in Nigeria. It explores the interaction between foreign big business penetration and social transformation, looks at the connection between capitalist expansion and agrarian underdevelopment, and considers the problems of food policy and national self-reliance. The authors start out from the assumption that many third world countries have become dependent on imported food that cannot be produced locally; once established such a dependent consumption pattern is self-reinforcing, they argue. This, they further maintain, is the case with Nigeria, and the objective of their study is to "demonstrate how the mechanisms of the trap work and why it is so difficult to get out of it once you have been trapped". This entrenchment, they contend, results from the collusion of three forces: US agrobusiness, Nigerian commercial and producer interests, and the Nigerian state. The wheat trap, they argue, demonstrates how subordinated integration in the world economy obstructs national development, with the local ruling class as instrument.

In an article published in 1985, Beckman is con-

cerned with large-scale peasant resistance to a major irrigation project in Nigeria. The roots of the conflict, Beckman argues, can be found in the strategy pursued by "capital, state and private, foreign and domestic, to impose its own solution to the problem of agrarian development". The fact that capital has failed to subordinate peasants as well as workers reflects "the unconsolidated nature of capitalist class formation", including "the unconsolidated class orientation of the state apparatus itself". An essay of 1987 considers six major agricultural development projects in Nigeria; the focus is on class formation in the agrarian sector. A 60-page report together with Andrae, also published in 1987 and called *Industry goes Farming*, is concerned with the raw materials crisis in the Nigerian textile industry and its implications for agriculture. The authors argue that there is evidence that import-dependent industries are first "domesticated" and then compelled to "integrate backwards into agriculture". This, they contend, is of major significance for "accumulation, class formation, and national development generally".

How Beckman plans to continue his research can be seen in a project proposal worked out in 1987. Beckman sketches a project called "State, Underdevelopment and Democracy: Nigeria, 1975-1990". The study will examine the failure of Nigerian development policies by focusing on "the process of state formation as an integral part of class formation". The concept of democracy is prominent in the new project: Beckman regards democracy as "a critical aspect of the organisational experiences and aspirations of . . . /the domestic class/ forces, affecting their political impact". By democracy he means the rules regulating "the operation of state power" as well as those determining "the scope for the organisation and articulation of the forces themselves". These are not primarily formal rules, he writes, but "political practices reflecting the balance of forces and experiences of struggles and confrontations". He does not comment on the differences and similarities between this view of democracy and a conventional approach such as that of Axel Hadenius (see below).

Beckman has also published an essay about Swedish political parties over the proper relationship between foreign aid and foreign investment. Beckman explains the polarization of views occurring in the late 1970s in terms of an increased contradiction between capital and labor over the internationalization of capital in combination with a growing integration of capital and aid. He does not consider other possible explanations such as the peculiar political situation obtaining in Sweden after the Social Democrats had been ousted from power for the first time in four decades.

Beckman's published production is relatively small

for being submitted in support of an application for a professorship, especially on the theoretical side. It is characterized by the single-minded application of one particular point of view, emerging in the 1970s and made explicit in the early 1980s. This single-mindedness is both an asset and a liability. It gives consistency and coherence to Beckman's work but also tends to render it schematic, closed, and in my view not very creative. Beckman at times seems more concerned with demonstrating an assumed truth than with testing the assumptions and exploring their limitations.

Some of Beckman's most central concepts, moreover, are poorly defined. An example is "class character". By the class character of institutions and policies, Beckman explains in *Organising the Farmers*, is usually meant "the way in which class interests or the development of class forces are expressed at the political level". By the "class basis" of policies and institutions is similarly meant "the way in which they are rooted in the social organisation of production". An underlying assumption is that "classes or, more abstractly, social forces engaged in maintaining or changing" the organisation of production should be seen as "principal actors in the development of societies, including their political institutions". These definitions are unsatisfactory on two accounts. One is the ambiguity of key expressions like "expressed" at the political level and "rooted" in the social organization of production. The other is the notion of classes or social forces as "actors", which leads on to the assumption that classes, like individuals and organizations, have objectives, make plans, implement strategies - a mystification that is not foreign to Beckman's writings.

It must be added, even though this is not a chief consideration, that the kind of phenomena generally regarded as political are peripheral to the argument in some of Beckman's publications, including for example the 1981 essay about the agrarian basis of the post-colonial state, *The Wheat Trap*, the 1987 study of development projects in Nigeria, and *Industry Goes Farming*. This does not reflect on the quality of Beckman's work or on its general relevance, of course. However, when it is a matter of evaluating an application for a professorship in an established academic discipline, it is inevitable to take into account the extent to which the work of the applicant falls within this discipline as generally conceived, and Beckman's contribution to political science is somewhat more limited than his already rather limited publications record suggests.

Beckman is doing intelligent and careful research about important matters. He would be a serious candidate for a research position at the *docent* level in a subject like the political economy of developing countries.

However, bearing in mind his relatively limited production, particularly with regard to theory, the fact that this is not compensated for by an unusually high quality, his lack of variety in approach, and his limited experience with organizing and directing research, I cannot consider him qualified for a professorship in political science.

Walter Carlsnaes, b. 1943, received his *fil. kand.* at the University of Uppsala in 1968, his M. A. at Princeton University in 1970, his *fil. lic.* at the University of Uppsala in 1972, and his doctorate at Oxford University in 1976. He was Assistant and Associate Professor at Aarhus University in 1976–1978 and has served as Associate Professor at Uppsala University for most of the time since 1978; during parts of this period he has also held positions as externally-financed researcher. Since 1978, furthermore, he has been Senior Research Associate at the Swedish Institute of International Affairs.

Carlsnaes has taught mainly at the graduate and senior undergraduate levels and has some experience as thesis advisor. His experience with organizing collaborative research is limited to an on-going project, in which he is cooperating with a senior colleague at the University of Stockholm. His professional career has been highly international in orientation: he has degrees from three countries, almost all his writings are in English, his books have been published in the UK and the US, and he has been quite active at international conferences.

Carlsnaes's list of publications comprises three books, six published essays, and ten unpublished papers. Only eight of the publications have been submitted with the application; Carlsnaes has had the good sense to avoid sending in duplicates, sketches, and small pieces that could not have affected the evaluation of this scholarly qualifications. All his main works have been published in the 1980s.

Carlsnaes began as an Africanist. This is reflected in four early papers, one of which has been published. The papers seem to have been written as part of Carlsnaes's undergraduate and early graduate study. In "A Conceptual Analysis of African Nationalism", Carlsnaes criticizes various definitions of the concept of African nationalism and then introduces a definition of his own, according to which nationalism is a "feeling of community" in David Easton's sense and is African "insofar as these political communities are constituted of Africans ruling themselves". It follows that there can be no African nationalism until national self-determination has been achieved. "A Political Analysis of Colonial Buganda" is an account of social conditions and political authority based on secondary sources, followed by a brief consideration of the extent to which the facts sup-

port a number of propositions seemingly put forward during the course for which the essay appears to have been written. In "African Nationalism and Regional Disintegration", Carlsnaes's object is to indicate the role nationalism has played to prevent African integration. He concludes, among other things, that whereas "radical" nationalism serves to disintegrate, "elite" nationalism is mainly irrelevant to the question of integration or disintegration. "Ideology and Nationalism in Africa", finally, is almost entirely conceptual; much attention is devoted already in this paper to the concept of ideology, to which Carlsnaes would later devote two books. Bearing in mind that these early essays have been written by a young student, one cannot but be impressed by their thoroughness and striving for clarity.

Carlsnaes's first major work is *The Concept of Ideology and Political Analysis* (1981). Its aim is "to raise and to pursue the question whether there remains much if any utility in retaining the term 'ideology' for explanatory purposes". Carlsnaes rejects the view that terminological matters are of limited significance because of being concerned with linguistic convention rather than substance; he presumes such a close relationship between term and concept that the inadequacy of one reflects the inadequacy of the other.

"Raising and pursuing" the above-mentioned question mainly consists in examining the concepts of ideology propounded by Marx, Lenin, and Mannheim; most of the book consists of three chapters dealing with each of these. In each chapter, the respective conception of ideology is first explicated; Carlsnaes makes a point of not just reporting how the three thinkers defined the term but of exploring the role of the concept of ideology in the larger framework of their thinking. More than half of each chapter is devoted to a critique of the respective conceptions of ideology.

One conclusion Carlsnaes draws on the basis of this analysis is "the failure, on the part of our classical authors, to justify a general philosophical, and more particularly, an epistemological or normative *raison d'être*" for the concept of ideology. Another is that we should aim at a "restrictive" conception of ideology rather than one according to which "ideology" is applicable to all political belief systems. A third is that "it is methodologically a *cul-de-sac* to seek for a conceptualization basing itself on, or aiming at, either a theory of ideology or a critique of ideology. . . . Rather, our primary purpose should be to classify and delimit the concept instead of constructing 'theories' around it". Carlsnaes suggests Lenin's thinking rather than that of Marx and Mannheim to be useful as a point of departure.

The book is a solid contribution to the literature in political philosophy. It demonstrates an impressive fa-

miliarity with epistemological issues in political science. It represents careful, thorough, and independent scholarship.

Carlsnaes's next book, *Ideology and Foreign Policy: Problems of Comparative Conceptualization* (1986), begins with the mildly surprising assertion that the concept of ideology has a noteworthy popularity in the present-day comparative analysis of foreign policy. The objective – never clearly stated – is to give a distinctive meaning to this concept and to demonstrate its proper role in comparative foreign policy analysis.

Carlsnaes first considers the concept of foreign policy. He arrives at the conclusion that foreign policy must be conceived of as actions, that the relevant actions are those that are "policies" in the sense of being "expressed in the form of explicitly stated directives" and "performed by governmental representatives acting on behalf of their sovereign communities", and are "foreign" in the sense of being "manifestly directed toward objectives, conditions and actors . . . which clearly lie beyond their sphere of territorial legitimacy".

Next Carlsnaes introduces a conceptual framework for explaining foreign policy in this sense. The chief notion is that of a three-step procedure: one must first consider the "intentional dimension" ("choice" and "motivation"), which is related teleologically to foreign policy actions, then the "dispositional dimension" ("perceptions" and "values"), which is related causally to the intentional dimension, and finally the "situational dimension" ("objective conditions" and "organizational setting"), which is linked to the dispositional dimension in a "relationship of constraint".

Carlsnaes then considers his favorite concept of ideology. After having devoted considerable attention to the general problem of conceptualization as well as to the history of the concept of ideology, Carlsnaes is ready to present his own definition, according to which a phenomenon is ideological when it is a "political doctrine" that "purports to motivate an actor" to perform or abstain from performing an action for the sake of a collective interest. He then discusses the notions of political doctrine, motivational purport, and collective interest in detail.

The pieces are brought together in a concluding chapter, in which the main point is to demonstrate the implications of the argument by applying it briefly to issues in the study of Soviet foreign policy and in the Swedish foreign policy debate. Apart from these few pages the book is an essay about how to study the role of ideology in foreign policy rather than a consideration of substantive matters.

The work is penetrating, well-argued, and careful. It deserves to be read by political scientists who mean to

take foreign policy analysis seriously. It is good enough to deserve serious criticism. Such criticism cannot be offered here. Let me merely mention two of the points where I find Carlsnaes's analysis to be unpersuasive.

One is his insistence that in order to explain foreign policy we "must" (the book is full of musts) begin at the intentional level. I am not convinced that Carlsnaes has succeeded in demonstrating that this is indeed a must and not just a matter of analytical preference. More importantly, it is not quite clear what the prescription means in practice. Explaining action directly in terms of situation, in Carlsnaes's view, is to commit an "ecological fallacy". He concedes, however, that if the actors are left out merely as a shorthand, this is *not* to commit the fallacy. Now theories to the effect that external conditions render it rational for states to do this rather than that in order to defend their interests and therefore help to explain why they actually do this rather than that would seem to satisfy Carlsnaes's methodological rule. Since this is the way in which theories about the impact of situations on foreign policy are generally constructed, it is difficult to avoid posing the question whether Carlsnaes is admonishing us in the strongest terms to do what most of us are already doing.

Secondly, Carlsnaes does not succeed entirely to attain his basic objective of explicating the relationship between ideology and foreign policy. He locates ideology in the intentional dimension of his conceptual framework. He also admits, however, that ideologies may have an impact on perceptions and values. This obvious possibility cannot be accommodated by his conceptual framework, in which there is no room for the intentional dimension's having an impact on the dispositional dimension.

Criticisms such as these do not detract from the fact that this is an admirable work – the best by far submitted by any applicant for the SAREC positions.

Carlsnaes's third book is called *Energy Vulnerability and Swedish National Security*. It is submitted in manuscript (part of the concluding chapter is missing). Carlsnaes characterizes it as "my first major empirical publication". For being a "major empirical publication" it is rather non-empirical, however.

The research problem, formulated at the end of the second chapter, is: "were Swedish energy policies during the decade in question commensurable with the basic assumptions of the logic underlying her very special type of foreign policy doctrine?" The decade in question is 1973–83, and the very special type of foreign policy doctrine refers to the policy of neutrality. Carlsnaes surveys the so-called energy crises during the decade and the international responses to them. He then devotes a chapter each to Swedish energy and foreign pol-

icy. In the concluding chapter he argues, first of all, that Swedish energy policy has failed to solve the vulnerability problem of the welfare system. The section dealing with the relationship between energy and neutrality is not included in the manuscript as submitted, but the reader can anticipate the argument: Carlsnaes contends that the vulnerability of a country depends on the cost of breaking off a given structural relationship with its international environment; that the more vulnerable Sweden is in relation to one superpower or the other, the weaker the power base of the policy of neutrality; and the weaker the power base of the policy of neutrality, the less credible this policy.

This is an empirical work in so far as it includes accounts of the energy crises and of Swedish policy. Carlsnaes almost entirely limits himself to reviewing secondary sources, however. Furthermore, the problem of the "commensurability" of Sweden's energy policies and foreign policy is largely resolved by conceptual rather than empirical means. The manuscript gives further proof of Carlsnaes's conceptual and critical skills but fails to demonstrate an equally impressive ability to conduct systematic empirical research and also, I would argue, a commensurate ability to contribute constructively to the consideration of substantive questions.

Carlsnaes's current preoccupation is reflected in a conference paper he has submitted which is called "The Production of Knowledge, Policy Analysis and Swedish Foreign Affairs" and in which a new project is outlined.

Carlsnaes's writings are of a high quality; he generally conducts his enquiries at an intellectual level much superior to that of the other applicants. His teaching experience, furthermore, is satisfactory and his integration into the international research community is impressive. Against this must be set three limitations that are not unrelated to each other: his emphasis on methodological problems and on problems of concept-formation rather than on questions of substance, his lack of experience with empirical primary research, and his limited experience with directing externally-funded projects. There occasionally surfaces a methodological innocence that those of us who have dirtied our hands with empirical data to resolve substantive problems have been unable to retain.

Regardless of whether Carlsnaes is considered competent for a professorship in political science, however, it is clear beyond doubt that he is not qualified for the SAREC positions. His writings, including his early papers about Africa, comprise little about political systems, state formation and structure, and social structure, and his chief preoccupations – ideology and foreign policy – are conspicuously absent from SAREC's post description.

Axel Hadenius, b. 1945, received his *fil. kand.* in 1970 and his doctorate in 1976, both from the University of Uppsala. He has been Assistant Professor and is since 1983 acting Professor at the Department of Political Science in Uppsala, where he also holds a research position. He has spent eight months as a visiting research fellow at the University of California. He has considerable experience with graduate teaching, including thesis supervision, and his experience with organizing and directing externally-funded research is impressive.

Hadenius's list of publications comprises four books, one book-length manuscript, nine published articles, and three unpublished papers. All but one of his books and six of his articles are in Swedish; only one article has been published in a non-Scandinavian journal. The vast majority of his publications are from the 1980s.

Hadenius's extensive writings about Swedish politics will be considered only briefly here. His first book was his doctoral thesis, *Facklig organisationsutveckling. En studie av Landsorganisationen i Sverige* (1976). The object is to describe and explain the way in which the Swedish trade union movement has come to be organized – the trends toward centralization and integration, and their impact on developments in the direction of representative democracy and professionalization. Both centralization and integration are hypothesized to have three sources: the adoption of policies presupposing a unified line of action, the policies pursued by government and management, and internal conditions and considerations. Most of the book is devoted to a detailed mapping of organizational developments. There is no systematic consideration of the extent to which the hypotheses are supported by the evidence.

Tax policy became Hadenius's next area of research. The chief result is *Spelet om skatten* (1981). Hadenius's main objective is to describe and explain three major decisions on tax policy taken in Sweden in the period 1978–1979. The explanations are rationalistic, and the book includes a chapter about this way of explaining politics. This is a clear and pedagogic account of standard notions in the literature on decisionmaking and leads up to a helpful distinction between preference systems, cognitive systems, decision rules, and selection rules as explanatory factors. There is also a useful criticism of Graham Allison's so-called models. Hadenius's application of his methodological tools to the task of explaining Swedish tax policy serves to demonstrate their utility.

Hadenius's third book is called *Medbestämmandeformen* (1983) and is a study of the process leading to legislation about the co-determination of employees. The standpoints and arguments of political parties and interest organizations are presented and systematized,

and the positions taken by the various political actors are accounted for in rationalistic terms.

A Crisis of the Welfare State? (1986) is Hadenius' fourth book. It reports a Swedish survey study of attitudes toward taxes and public expenditure. The final conclusion is that if there is a welfare crisis in Sweden, it is due primarily to the complexity of and the homelessness within a large, thoroughly organized society. Hadenius does not go deeply into this matter; the strength of the book lies in its reporting of empirical findings and its comparisons with findings from other countries rather than in the theoretical interpretation of the results.

So much for Hadenius's writings about Sweden. Hadenius has also published a methodological essay that deserves to be mentioned. It is called "The Verification of Motives" (1983). Hadenius is probably correct in supposing explanation in terms of motives to be the most common type of analysis in the social sciences and the humanities. The article is concerned with the problem of how to identify the motives of actors empirically. Hadenius systematically examines a variety of methods for inferring motives, considers their problematic aspects, and proposes solutions. The approach is constructive; whereas a scholar like Carlsnaes is inclined to consider problems such as these at a conceptual if not a philosophical level, Hadenius, while less profound, gives practical advice.

Three limitations of Hadenius's analysis may be noted, however. One is that he never questions the very idea of explaining politics in terms of motives; his own perusal of the several problems of method that need to be faced in this kind of analysis cannot but raise the question whether this is a scientifically meaningful activity. Another limitation is the lack of a serious consideration of what to mean by the motives of collective actors like political parties, interest organizations, and states. A third problem that might have been taken into consideration is the circularity that easily creeps into the motivational analysis of politics.

It remains to consider Hadenius's writings in the area of research outlined in the description of the SAREC positions. They comprise two papers, one called "Democracy and Capitalism" (accepted for publication in *Scandinavian Political Studies*) and the other called "Demokrati och statsbildning" (accepted for publication in *Statsvetenskaplig Tidskrift*), and, more importantly, a 200-page manuscript called *Utveckling och demokrati*.

The problem raised in the manuscript is what determines whether "democratic forms of government" can be introduced in third world countries and "become a stable feature of political life". Hadenius defines de-

mocracy as a decision system in which extensive participation is combined with political rights rendering public contestation possible. Democracy, according to Hadenius, is a "division of power in its most extensive form" whereas the "permissible methods" are "highly limited". Conflict must be resolved "in institutionalized forms and by peaceful means". In order for democracy to obtain it does not suffice that political rights are formally prescribed, Hadenius adds; "the political competition must . . . be real; if certain groups – or ideas – are systematically discriminated against or even prohibited, it is not reasonable to maintain that a democratic form of government is applied". It is furthermore necessary that popular influence has a "full impact on political life: legislative and executive power should (directly or indirectly) be under popular control". Hadenius maintains that, according to this definition, democracy is an either-or question but he also assumes that countries can be more or less undemocratic.

This view of democracy is not original. I have cited it because a concern with the feasibility of democratic government in developing countries seems to lie behind the establishment of the SAREC professorships and since I have already cited the concept of democracy put forward by another applicant (Beckman).

The main body of the manuscript consists in a survey and critical analysis of the literature about the preconditions for democracy in developing countries. Hadenius distinguishes between three types of precondition: economic and social, political-cultural (which are mainly a matter of homogeneity and cleavage in Hadenius's analysis) and institutional. More than half of the manuscript is devoted to the last-mentioned category, preparing the ground for Hadenius's own thoughts. These are presented only briefly. A chief point is the suggestion that a condition for stable democracy is a gradual increase in rule-directed government. The preconditions for such developments, according to Hadenius, are often unfavorable in third world countries, but they do exist.

Hadenius's manuscript is an early result of an ongoing research program in comparative politics which he is heading; he is currently establishing an international network of scholars with similar interests. The profile of the program, as Hadenius puts it, is to give the state and its institutional structure a central place in the analysis. I share the view that it is important to focus attention on such factors in addition to economic, social, and cultural background conditions. I am impressed, moreover, with the wide spectrum of theoretical and empirical literature covered in Hadenius's manuscript; this is a good basis for more thorough and more independent study. Hadenius's survey of the literature,

furthermore, may prove useful as a textbook – as a much-needed, theory-oriented introduction to the study of politics in developing countries.

It also has limitations, however. First, Hadenius's use of game theory is more confusing than clarifying. Hadenius assumes that the sum of all relations between all political actors in a country can be summarized in the form of a single two-by-two game with "cooperation" and "defection" as options and Stag Hunt, Prisoners' Dilemma, and Deadlock as alternative structures. This raises some questions. What do "cooperation" and "defection" mean in this context? Is it reasonable to assume that all bilateral relations in the system have the same structure? Why are Stag Hunt, Prisoners' Dilemma, and Deadlock the only possibilities? How does Hadenius mean to determine whether the actual situation obtaining in a country is of one or the other of his three types? Most fundamentally, to what extent are Hadenius's assumptions about the conditions for democracy really derived from a game theoretical analysis?

Second, it would have been useful if the theory outlined at the end had been more formalized. This would have made it easier to see exactly what factors are assumed to determine the preconditions for democracy, how these factors are assumed to be related to one another, and what is the precise theoretical status of each assumption.

Third, it is a worthwhile question to what extent politics within developing countries results from external factors. The only consideration of external determinants in Hadenius's manuscript can be found in his six-page treatment of what he calls the dependency school (Hadenius likes to place researchers in "schools", a habit he shares with too many others). It would not have been farfetched to consider in addition the role of developing countries in world politics, for example, how the conditions for democracy in a country are affected by the position of the country in US-Soviet relations.

"Democracy and Capitalism" adds a further aspect. Hadenius points out that there is an empirical correlation between capitalism and democracy but argues that the former obviously is not a sufficient condition for the latter and that the connection between the two has been insufficiently explored.

Hadenius, in summary, is a many-sided political scientist who has worked with a variety of problems, methods, and theories and has a considerable experience with teaching and with project organization and direction. His pedagogic ability can be seen in his writings: he never makes simple things complex, and he is good at explaining complex things in a simple way. His experience with and interest in practical research tasks

should contribute to making him a successful thesis adviser. His theoretical contributions could have been more extensive, original, and imaginative, and his record of international publication could have been stronger. He is unquestionably qualified for a professorship in political science, however.

It is more difficult to determine whether he is qualified for the SAREC positions, since his experience in the area outlined in the post description is modest. It should be taken into account, in my view, that the positions have been defined as professorships in political science without qualification; this, as pointed out previously, cannot but imply that a relatively limited experience with the subfield should suffice for being considered qualified. It should also be taken into account that Hadenius's writings within the area outlined in the post description are merely the first results of a long-term program. I have come to the conclusion that it is justifiable to consider Hadenius qualified for a SAREC professorship in political science.

Lars Rudebeck, b. 1936, holds an M. A. from the Putney Graduate School of Teacher Education, Putney, Vermont, and *fil. kand.* and *fil. lic.* degrees from the University of Uppsala, where he also received his doctorate in 1967. Since then he has taught at the Department of Political Science in Uppsala, where he is now Associate Professor. During the period 1969–1976 he held a research position at the Swedish Social Science Research Council. He is a very experienced thesis advisor as well as organizer and director of externally-funded research projects, and he has been active in setting up and maintaining the AKUT group in Uppsala.

Rudebeck has submitted 54 publications and papers of a varying character with his application. They include, first of all, five books and about twenty essays published as book chapters or in academic journals. Most of the remainder consists of book reviews, teaching materials, and writings for a general audience. Rudebeck has published in eight languages and appears to be internationally well-established within his field of interest.

Most of Rudebeck's writings are based on his research about four countries: Mexico, Tunisia, Guinea-Bissau, and – albeit marginally – Mozambique. He has also shown an interest in general theory, however. Rudebeck was an active participant in the discussion about the fundamentals of the discipline with which political scientists were preoccupied two decades ago, and one of his books is entirely theoretical. He has, moreover, written about Scandinavian third world policy. In the last few years he, like Beckman and Hadenius, has become preoccupied with the relationship between devel-

opment and democracy. His chief works were published before the 1980s, however.

Mexico is the object of Rudebeck's thesis for the *fil. lic.* degree (1963). A variety of material, ranging from personal interviews and observations to election statistics and official documents, is used to piece together an overall view of the Mexican political system.

Party and People: A Study of Political Change in Tunisia (1976) is Rudebeck's doctoral thesis. Its main purpose is "to illustrate and analyze the connection between policy and politics, between social goals and the political system" in Tunisia, "regarded as an example of an African one-party state". Rudebeck departs from a modified version of Almond's theory of the functions of political systems. He suggests how each function is performed in "elite" and "mass" one-party systems, respectively; it is not clear whether this is meant to be a set of empirical hypotheses or of definitions of ideal types (Rudebeck uses the term "illustrative examples"). Rudebeck then considers in detail the consequences of Tunisia's adoption of "Neo-Destourian socialism" at the central, regional, and local levels. He also presents case studies of the party and the labor movement, the organization of Tunisian youth, and voting participation, as well as a survey study of fifty-nine university students. The results are summarized in terms of the political functions defined at the beginning. The chief conclusion is that the Tunisian political system evolved in the direction of a "mass" one-party system during the 1960s and that this resulted from the policies initiated at the beginning of the decade. This Rudebeck considers to be "an application . . . of the more general idea that a fundamental connection exists between policy and politics".

The point of using a scheme such as Almond's, as Rudebeck notes, is to facilitate comparisons between political systems. Rudebeck applies the idea to a comparison in time rather than in space, and this proves to be fruitful. His experiment with Almond's approach is not unimpressive, given the state of Swedish political science at the time.

A second edition was published in 1969. In a post-script Rudebeck revises his original reasoning. He now thinks that Almond's scheme has an "ethnocentric, western bias". He suggests that the concepts of "mobilization oriented" and "vested interest oriented" system be substituted for "elite" and "mass party" systems. He has realized, furthermore, that Almond's approach is concerned with the how and not the why of politics and outlines a model, which he maintains is implicit in the first edition, of the relationship between political system and development strategy.

This model is taken further in *Utveckling och politik*

(1970), which is an ambitious theoretical effort and deserves special consideration here. The objective, Rudebeck writes, is to suggest a theory of "political development" that contrasts favorably with previous efforts by being characterized by "theoretical clarity and consistency" in combination with "historical relevance".

Part of the book is devoted to a critical review of four previous attempts to theorize about political development: those by Almond and Powell, Apter, Allardt, and Myrdal. Almond, Rudebeck's original mentor, is now said to have offered "a theoretically hopeless mixture of normative and empirical, subjective and objective, criteria and elements". Only Myrdal is found to have made a constructive contribution.

In Rudebeck's own theory, the type of political system and the type of development strategy jointly determine a third phenomenon which I believe may be termed *opportunity for development*. Rudebeck's chief proposition is that only the combination of mobilization-oriented political system and a revolutionary development strategy (*omvälvningsstrategi*) can give "certain possibilities to bring about development dynamics".

The basis of this conclusion, so far as I have been able to make out, is a chain of assumptions to the effect that an "adaptive", i. e., non-revolutionary, development strategy is unlikely to be associated with a mobilization-oriented political system, that political mobilization is integral to political development, and that political development is a condition for a reduction in underdevelopment. The critical question is whether these relationships are merely logical, i. e., inherent in Rudebeck's definitions of the various concepts, or whether they are hypothetical and subject to empirical testing. This is not easy to determine. The unacceptable ambiguity of *Utveckling och politik* can merely be suggested by way of example here.

The ambiguity begins with Rudebeck's definition of underdevelopment as

a *contradiction* between social and human needs and potential possibilities of satisfying them: a question of under-, non-, or misutilization of human and material resources in relation to observable and perceived needs (emphasis in original, my translation).

This definition raises two trivially obvious problems: the one of assessing needs, and the one of assessing the possibility of satisfying them. The former is even more serious for Rudebeck than for others, since he includes not just "human needs" but also something called "social needs" and, at the same time, stipulates that those needs that are relevant for the question of underdevelopment must be "perceived" as well as "observable". It is not easy to determine whether a particular change,

whether observed or contemplated, represents a decrease or an increase in development in this complex sense.

The concept of political development is also difficult to pinpoint; what appears to be meant as a definition covers more than half a page, and it is difficult to determine to what extent this is verbiage. Rudebeck then goes on to consider the concept of political underdevelopment:

The most typical attribute of an underdeveloped political system is . . . almost by definition its inability to mobilize the people politically to a sufficient extent – or, put differently, its inability to establish effective contact and cooperation between the people and its leaders. In such a politically underdeveloped situation there is no effective political mass organization. . . . Nor is there . . . a political determination sufficiently strong and sufficiently oriented toward the interests that the masses themselves have experienced to supply them with an igniting spark of political consciousness. . . . What first of all characterizes underdeveloped political systems thus is, first, that they do not give the masses the possibility to make their interests heard and have them satisfied, and secondly, that the authority of these systems is defective and largely rests on violence, to the extent that it exists at all (my translation).

It is impossible to distinguish between stipulative definition, empirical generalization, and causal hypothesis in this quotation. Rudebeck, with characteristic ambiguity, maintains that an underdeveloped political system is unable to mobilize the people "almost" by definition. He later contends that mobilization-oriented systems are more conducive to development than other types of system "by definition". Still later in the text it merely "appears" to him that mobilization-oriented systems are superior from the point of view of development. He argues, furthermore, that a stable combination of a mobilization-oriented system and a non-revolutionary ("adaptive") development strategy is implausible "for reasons of both logic and experience". Rudebeck's inability or unwillingness to define his concepts clearly and to separate definitions from empirical assertions is also shown by a two-page description of the of the mobilization-oriented system and its opposite. His attempt to achieve his stated object of "theoretical clarity and consistence" is a failure.

Rudebeck's writings about Guinea-Bissau comprise two books and some ten lesser publications and papers. *Guinea-Bissau: A Study of Political Mobilization* (1974), one of Rudebeck's major works, is about the PAIGC's struggle for national liberation and efforts at state-formation. It is based, among other things, on visits to Guinea-Bissau in 1970 and 1972, where Rudebeck

could obtain PAIGC documents and make observations of his own. The chief chapters are descriptive and are concerned with the ideology and goals of the PAIGC and with the emerging political, economic, social, and cultural order in PAIGC-controlled territory. They provide unusual insights into the setting up of a new political and administrative system. Rudebeck considers the PAIGC to be his "struggling comrades", dedicates the book to Amílcar Cabral and the people of Guinea-Bissau, and quotes Cabral's writings at length; this is not intended to be a work of critical scholarship.

The book, according to its opening sentence, is meant to present "concrete facts". It is also intended to "improve our systematic understanding of some of the more general political principles and mechanisms involved in the emancipation of oppressed societies", however. The latter objective is reflected in the concluding chapter, which begins with a statement of underlying assumptions and premises that are marxist-inspired, as Rudebeck puts it. One such assumption is that political mobilization is necessary for overcoming underdevelopment – a proposition familiar from *Utveckling och politik*.

Rudebeck now defines mobilization as "the process through which people begin to see clearly the contradictions between their own aspirations and the existing structural and institutional arrangements of the society they live in". He adds, confusingly, that "mobilization may also occur for other reasons than the illegitimacy of the established order of society". He then defines social mobilization as "the process whereby people's awareness of the structural conditions and contradictions of the society they live in is influenced by these conditions and contradictions themselves". Two pages later this turns out to be merely one form of social mobilization, namely, the "spontaneous" form; "social mobilization" need not, we now discover, be "a result of objective conditions" but can also be a "result of political mobilization".

Political mobilization, in turn, Rudebeck "would like to" define as "conscious work, carried out with the explicit purpose of intensifying, accelerating, and directing the more general process of social mobilization". Here too it turns out after two pages that this is merely one form; political mobilization can also take place "spontaneously, arising from the 'grass-roots'" and need not be "initiated by conscious minorities for purposes of increased social mobilization". He thus seems to be saying that spontaneous political mobilization is one form of non-spontaneous social mobilization. Rudebeck later in the text maintains that the concept of political mobilization contains "a fundamental dialectical tension" between control and spontaneity; in fact, if

one of these is missing, "mobilization as defined here will be either weak or non-existent". The inconsistencies should be obvious.

The stated purpose of the concluding chapter is to use the empirical data about the PAIGC to advance our general understanding of political mobilization. There is a brief consideration of a number of conditions that may have favored or inhibited political mobilization in the specific case of Guinea-Bissau, but no conclusions of a more general kind are drawn. Rudebeck's theoretical contribution in this study is as limited as it is confused. This is especially regrettable with regard to his suggestive insight about the dialectical nature of political mobilization.

In "Vetenskaplig fruktbarhet" (1975) Rudebeck sets out to defend the Guinea-Bissau book in the form of a general argument about methods in the social sciences. He maintains that the book, far from being mainly non-theoretical, is an "explicitly theoretically structured analysis and description of reality", in which the "basic theoretical and political question to reality" is: "what does political mobilization imply concretely, under what conditions does it become possible, and how is it carried out?"

Rudebeck in this paper returns to the question of the relationship between mobilization and development. "Social change in the interest of common people must be brought about by themselves", he now writes. "This is virtually a matter of definition", he asserts, and therefore it follows logically that political mobilization is a necessary condition for overcoming underdevelopment in the third world. When it comes to the concept of political mobilization, i. e., the nature of that phenomenon which is "virtually" a *sine qua non* for development in Rudebeck's sense, we encounter a familiar confusion. Political mobilization is defined first as "conscious political work" and then as a "synthesis of spontaneous social activity and planned coordination" (Rudebeck's emphasis). Whether either is a conclusion drawn on the basis of reality's answer to Rudebeck's question or merely another definitional stipulation is not clear. What is clear is that the mere presentation of one instance of political mobilization and of some plausible conditions for its having occurred do not suffice to shed light on any empirical "theoretical and political question" of a general nature; Rudebeck fails to convince at least this reader that the Guinea-Bissau book makes a contribution to theory.

Rudebeck returned to Guinea-Bissau in 1976 to collect material for a book about independent Guinea-Bissau's efforts to overcome underdevelopment. The main result is *Guinea-Bissau: Folket, partiet och staten* (1977). This book is a good political reportage. Rude-

beck maintains that it is more than that and characterizes it as an attempt to "make abstract theory concrete by using it as an instrument for the description and analysis of a part of reality", thereby improving the description and at the same time contributing to the theoretical debate. Both of these aspects remain largely implicit, however. It is worth noting that in this book Rudebeck, without further ado, rejects a favorite thought: "naturally", he now writes, political mobilization of the people to conscious participation in development work is not the only conceivable way to bring about social change in the interest of the majority of the people in the third world.

The book contains three informative chapters about the political institutions of free Guinea-Bissau, its development strategy, and development work in a particular village. The concluding four-page chapter is mainly devoted to the question whether the development strategy of Guinea-Bissau deserves to be called "socialistic".

Rudebeck has continued to write about developments in Guinea-Bissau, most recently in a contribution to an APSA symposium which is also forthcoming in both German and Portuguese.

Rudebeck's main publication about Nordic third world policy is a chapter for a comparative textbook. Trade, investment, aid, and "political issues" are surveyed. The attempt to account for differences in third world policy between the Nordic countries in terms of differences between their economies, security policies, and domestic politics is rather superficial.

Rudebeck has written three brief papers about democracy and development, the most recent of which has been published ("Utveckling och demokrati", 1987). The question posed by Rudebeck concerns the links between the social basis of state power, its internal structure, and the policies resulting from its exercise. Rudebeck presents what he calls "a sketch of an analytical framework for the analysis of such links". The framework consists of four "levels", also referred to as "variables" as well as "dimensions". They are: the class basis of the state, its cultural basis, its political structure, and the orientation of its policies.

The variable called class basis can take on three values, as it were: "landlords and capitalists", "intermediate strata: small producers, salaried employees, intellectuals", and "farmers, workers, marginalized". This, to my mind, is a typology of classes rather than of the class bases of states. The cultural basis of a state, in Rudebeck's framework, can vary from diversity to integration. The political structure is thought to vary from "autocratic elitist hierarchy" through a "strong state with some kind of social roots" and "democratic popular mobilization" or "people's power" to "equal power dis-

tribution". As regards policy orientation, a scale is suggested from "adaptation to world market profitability" to "giving priority to politically and bureaucratically defined needs".

Much could be said about these concepts, but the most important question concerns the links between the levels, variables, or dimensions. It is not farfetched to interpret Rudebeck to suggest that they correlate so that a class basis tending toward the farmers-and-workers end of the scale, cultural integration, "democratic popular mobilization" or "people's power", and an emphasis on "politically and bureaucratically defined needs" tend to go together. If this is indeed his theory, he would need to explain, among other things, why cultural diversity is associated with a class basis of landlords and capitalists, and why the "people" can be assumed to object to their country's making money abroad.

Since the tone of this review of Rudebeck's work has been predominantly negative, it is important to emphasize that Rudebeck is in some ways highly qualified for the SAREC positions. He has written extensively in the area outlined in the post description while remaining preoccupied with problems that are very central to political science. He has shown an impressive ability to collect data and provide descriptive accounts of political systems in the third world; his experience with a variety of countries as well as with a variety of methods for data collection are significant assets. Rudebeck is also an experienced teacher and thesis advisor, has produced teaching materials, has a proven ability to write about his research for a broader audience, and has a considerable experience as an organizer of research.

The chief problem is the poor quality of his theoretical work. This in my view is such a fundamental matter that I have felt compelled to conclude that Rudebeck cannot be considered qualified for a professorship in political science.

Of the four applicants Walter Carlsnaes is easiest to evaluate. Carlsnaes is a fine scholar whose qualifications, however, are not the right ones for the SAREC professorships.

Björn Beckman and Lars Rudebeck have devoted most of their careers to the special area of the SAREC positions. Both have done careful empirical research about politics in third world countries. The chief empirical works are mainly non-theoretical in both cases (Beckman's thesis about Ghana, Rudebeck's books about Guinea-Bissau). Both have also produced theoretical studies, even though Rudebeck's theoretical efforts are more ambitious. Rudebeck, furthermore, has been more concerned than Beckman with the kind of

questions that are central to political science.

The chief reasons why Beckman cannot be considered competent for a professorship in political science in my view are that his published production is relatively limited, particularly so far as theory is concerned, and that virtually all his writings apply one particular point of view, and one that may inspire oversimplification rather than openness and creativity. The main reason why I have been unable to consider Rudebeck competent for a professorship in political science is the dubious quality of his theoretical work.

There remains Axel Hadenius. His qualifications for a professorship in political science cannot be doubted. He has moreover embarked on a major project within the special area of the SAREC positions. His writings in this area are limited but promising. Whether they suffice to make him qualified for a SAREC professorship is a difficult judgement to make. My conclusion, which is based on the way in which the positions have been defined, is to *recommend Axel Hadenius for one of the SAREC professorships in political science.*

Kjell Goldmann

Evaluation of candidates for two SAREC professorships in political science

In 1987 the Swedish Government decided to establish half a dozen new senior academic posts for research on development issues. Among these, two were allocated to political science. In the description of these posts it is stressed that research is to focus on "the political systems of the developing countries, their social structure and the transformation of social structures". According to the Government Bill of 1987, it appears the purpose of these professorships is to strengthen the scholarly resources for evaluating development assistance, promoting research cooperation with individuals and institutions in developing countries, and encouraging a serious debate about development in Third World countries. The responsibility of the new professors is to build a research environment in which younger scholars can be stimulated and trained for future work on development issues.

Four applications were received by SAREC for these two professorships. My evaluation of these applications is organized into four sections: (1) presentation of the candidates; (2) discussion of evaluation criteria; (3)

evaluation of the candidates; and (4) recommendations to SAREC.

Presentation of the Candidates

Presentation as well as evaluation of the applicants is being done in alphabetical order:

1. *Björn Beckman*. Born in Göteborg, Sweden, 1938, Björn Beckman received his first degree from the University of Stockholm in 1960 with a combined major in History and Political Science. He received his second degree (fil. lic.) from the same institution in 1966. While preparing his thesis, he spent ten months at the School of oriental and African Studies and subsequently also several months at the Institute of Commonwealth Studies, both affiliated with the University of London. He finished his doctoral degree ten years later, having done field research in Ghana affiliated to the Institute of African Studies, University of Ghana, Legon. While writing up his dissertation, Beckman was a part-time research fellow in the Department of Political Science, University of Uppsala, where his degree was granted. His teaching career, which began in 1978, has been largely in Nigeria, more specifically at Ahmadu Bello University in Zaria. Between 1978 and 1981 he was a Senior Lecturer in Political Science and from 1985 to 1987 Reader in the same subject. In the years in-between he occupied a temporary position as Associate Professor in the Department of Political Science at the University of Stockholm, spending part of his time doing research in Nigeria. Since April 1987 he is back in that Department in a temporary capacity. Both his research and his teaching has been guided by a radical political economy perspective. The bulk of his teaching has been at the undergraduate level, but he has advised seven M. Sc. students at Ahmadu Bello and he has taught individual post-graduate courses both there and in Sweden. As a member of AKUT – a group of radical scholars interested in political economy issues, drawn from both the University of Uppsala and the University of Stockholm – he has been involved in running a series of research programmes, financed by SAREC. Of relevance is also that he serves as an Overseas Editor of the *Review of African Political Economy (ROAPE)*, published in Great Britain. Through both AKUT and ROAPE he is plugged into networks of researchers both in Europe and developing countries.

2. *Walter Carlsnaes*. Born in South Africa 1943, Walter Carlsnaes studied at the University of Uppsala where he received both his first (1968) and his second degree (1972) with highest honors in Political Science. Much of his graduate studies was spent outside Sweden, both in

the United States, where he received a Masters degree in Politics from Princeton University 1970, and in England, where he finished a D. Phil. degree in Politics at Oxford University in 1976. During these years, he was the recipient of a large number of prestigious scholarships and fellowships which enabled him to study at some of the best institutions of higher learning in the Western World. Upon returning to Scandinavia in 1976, he is the recipient of research grants from the Swedish Council for Research in the Humanities and Social Sciences twice and from the Bank of Sweden Tercentenary Foundation once. Carlsnaes' original intention was to do research in East Africa but after failing to obtain research clearance he switched to other sub-fields of political science, notably the philosophy of social science and the comparative analysis of policy, with a special focus on foreign policy. After a brief spell (1976–77) as Assistant Professor in Political Science at Aarhus University in Denmark, Carlsnaes became affiliated with the Swedish Institute of International Affairs as Senior Research Associate in 1978. While on leave from that job, he has been Acting Associate Professor in Political Science at the University of Uppsala 1981–83 and 1986–89 and has been affiliated with the same Department as Senior Researcher on individual research grants 1984–86. His teaching experience consists mainly of seminars on Foreign Policy/International Relations and on Methodology and the Analysis of Ideas, conducted either for advanced level undergraduate students or graduate students. He has served as thesis advisor for three graduate students. Together with two colleagues from the University of Stockholm, he has administered an externally funded research project on "Knowledge Utilization in Foreign Policy".

3. *Axel Hadenius*. The youngest of the four applicants, Axel Hadenius was born in 1945 in Linköping. Educated under the new system for higher education in Sweden, he finished his first degree in Political Science at the University of Uppsala 1970 and proceeded directly to doctoral studies. He obtained his Ph. D. in Political Science from the same University in 1976. His research and teaching career has been confined to that Department, where, over the years, he has served in various capacities, including Acting Professor since 1983. He was a Visiting Research Fellow at the University of California 1984–85. Since 1987, he combines the position of Acting Professor with that of Senior Researcher in his home department at Uppsala. Hadenius' research interests have evolved from being initially exclusively concerned with Swedish Politics to being increasingly more focused on Comparative Politics issues, notably the study of democracy. His teaching has been at both un-

dergraduate and graduate levels where in recent years his main contribution has been in the fields of Comparative Politics and Research Methods. He has played an active role in advising incoming graduate students. He has been principal advisor of five doctoral students, two of whom have graduated. He has run three research projects of his own, one with colleagues from other universities. In addition, he has participated in two other research programmes organized by colleagues in his Department. His current research focuses on "Democracy and State Formation" in a comparative perspective. Hadenius has served as Member of the Board of the Swedish as well as the Nordic Political Science Associations. He is the current Chairman of the former.

4. *Lars Rudebeck*. Born in Lund 1936, Lars Rudebeck pursued his undergraduate studies both in the United States and the University of Uppsala, where he obtained his first degree in 1961. His second degree in 1963 as well as his doctoral degree in 1967 are both in Political Science at the same University. Being one of the first Swedish social scientists devoted to research on development issues, Rudebeck has conducted research in Mexico, Tunisia, Algeria, Guinea-Bissau and Mozambique. Affiliated with the Department of Political Science in Uppsala, initially on a temporary basis but since 1986 as tenured Associate Professor, he has been teaching courses and seminars on development theory and practice. He has been principal advisor of nine doctoral students in Political Science who have all successfully completed their degrees and he has served as advisor on three dissertations in other departments. Rudebeck has been invited to give lectures at several universities in Africa, Europe and the United States. He has also received several invitations to prepare papers for international meetings including those organized by the International Political Science Association and the World Congress of Sociology. He is a rounding member of AKUT and has served as consultant to SAREC.

Striking about these four applicants is that all of them have been educated and mainly affiliated with only one of the Political Science Departments in Sweden. Furthermore, only two of them have been continuously involved in Third World Studies, the third having an aborted career as Africanist and the fourth only beginning to take an interest in developing countries. This is a rather sad comment on the state, not only of Third World studies but also of Comparative Politics at large in Swedish Political Science. Despite an impressive quantitative as well as qualitative growth within the latter during the past three decades, Comparative Politics

remains the Cinderella of the discipline. Swedish Politics and Foreign Policy/International Relations have been the growth points. Comparative Politics has been part of the curriculum but few Swedish political scientists have actively devoted time to do research on other political systems.

Evaluation Criteria

It is against this background that the two new professorships must be evaluated. If Government investment in these positions is going to be of lasting value, the prospective appointees should preferably combine the following qualities and skills:

- a scientific production of acceptable standards;
- peer recognition in relevant circles;
- relevance of scholarly work to development problems;
- pedagogical skills.

1. *Scientific production*. This criterion has both a quantitative and a qualitative dimension. The number of publications expected of a person considered for appointment to full Professor varies from discipline to discipline, from university to university and from country to country. All the same, my experience from evaluating candidates for such jobs in Political Science in Africa, Europe as well as the United States suggests that, *at a minimum*, the following qualifications should be met: (a) a continuously active production of scholarly work; (b) two major published books; (c) 10-12 articles in scholarly journals or edited books. This purely quantitative set of indicators may of course be modified in exceptional instances, particularly when the scientific merits of the candidate are outstanding.

The quality of the publications is generally assessed in terms of: (i) the confidence of the author to handle complex theoretical or conceptual issues; (ii) his or her ability to relate theory to empirical problems in a creative and productive fashion so that knowledge is being advanced; (iii) his or her ability to present problems in relation to relevant existing literature; and (iv) his or her competence in presenting arguments with the necessary clarity and care.

2. *Peer recognition*. Such recognition usually manifests itself in three ways: (a) acceptance of articles in refereed journals; (b) invitations to publish chapters in edited books; and (c) frequent citations of his or her publications. A "refereed journal" is one that employs independent outside readers to evaluate the quality and relevance of a given article before it is being accepted

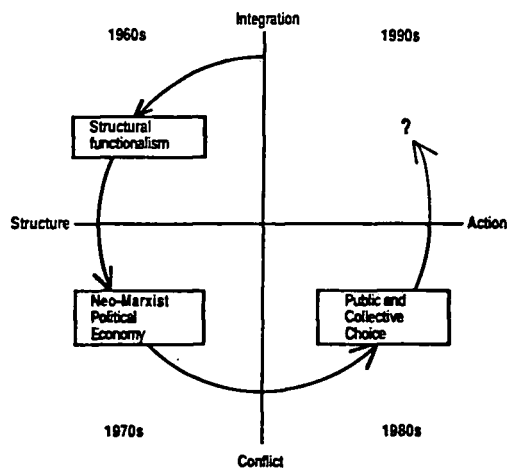
for publication. Depending on the number of manuscripts the journal receives and the number of its readers, it acquires recognition as being, or not being, a prestigious and influential outlet for scientific work. Exceptions to this "rule" can of course be accepted. For instance, a Swedish scholar who has conducted most of his work in Africa may wish to publish his or her work in an African journal because, among other things, it acquires particular significance there and it helps to boost the local journal. But a scholar seeking recognition by peers in his or her discipline or field cannot limit publication to such outlets. It is the acceptance of articles by widely read refereed journals and books by "serious" publishers of academic manuscripts that makes a person a legitimate candidate for professorial advancement. This is an opinion that I have encountered everywhere I have worked: in East Africa, the U. S. and Sweden. How often and by whom the material of a certain scholar is being used by others can be regularly gauged by reading the Social Science Citation Index. It covers social science journals in all major and some minor (e. g. Swedish) languages and records how often a certain scholar's work is being cited in scholarly journals. It also provides details about where the citation occurs and who has made it.

3. *Developmental relevance.* This criterion takes on particular importance in the case of these professorships. "Development" means different things to different people. Furthermore, its meaning has shifted over time. Thus, for instance, in the late 1950s and early 1960s, development implied a strong central government direction of activities focused on individuals or groups with a comparative advantage. "Progressive farmers", for instance, was a favorite target group because they were expected to serve as role models for others, thus providing the vehicle for a "trickle down" of new ideas or innovations to the population at large. When policy-makers and practitioners realized in the late 1960s that the premises of this approach were faulty, development began to take on a new connotation. Development is meaningless without equity and redistribution of resources to meet the needs of the poorer segments of the population. As a result, major efforts were made by governments to redirect benefits and resources so as to meet "basic human needs". In the early 1970s, this was the predominant strategy pursued by the international community. One of its consequences was to extend government involvement in social and economic processes, often way beyond what poorly endowed Third World governments could afford or manage. This tendency towards an "over-developed" – or perhaps better put, over-burdened – state was ex-

acerbated by the turbulence in the international economy that followed in the wake of the 1973 oil crisis. Confidence in the state or the government as an "engine of development", therefore, was seriously shaken. Development analysts, and gradually also policymakers, began to look beyond the state for answers to their puzzles. In the late 70s and early 80s, this search took essentially two forms. For those who were concerned with the welfare and abilities of ordinary people, the emphasis shifted increasingly towards the notion that "small is beautiful", i. e. that non-bureaucratic forms of organization were superior. Non-governmental organizations were "discovered" as developmental mechanisms because they were viewed as having greater capacity to interact with the poor than government departments. In more radical circles, this new orientation manifested itself in the "new social movements", e. g. environmental groups, who were organizing themselves to challenge existing political establishments. The second form is particularly associated with the neo-liberal renaissance in development economics and notably its implications for the work of the major international finance institutions like the IMF and the World Bank. Here the emphasis has been on liberalizing the economic system so as to create greater incentives for individuals and firms to produce more. The lessons that towards the end of the 1980s seem to emerge from this new development thinking is that it is not only a matter of "getting prices right" but also of "getting politics right". In many Third World countries, as illustrated by both Algeria and Burma during 1988, the institutional legacy of the past has become a political burden. Ordinary people in Africa, Asia and Latin America are increasingly seeing their governments as part of the problem rather than part of the solution. Development is increasingly being associated with the demands for political reform. It is no exaggeration to suggest that development thinking is today increasingly veering towards the political dimensions of change. The decision by the Swedish government to establish two professorships in Political Science is both timely and relevant against this backdrop.

How well equipped are political scientists for the challenge that the current mode of development thinking poses? To be sure, Political Science as a discipline and Comparative Politics as a field have not been standing still in the past three decades. Within the broader theoretical traditions that guide the study of politics, noticeable shifts have taken place, as suggested below. Comparative political inquiry has been guided by the following basic questions: (1) Are political decisions to be explained with reference to the purposes and reasons of individual actors or by reference to the structural

needs of the "system"? (2) Is political stability or change best explained with reference to the presumed existence of a normative consensus or by reference to value conflicts that are inherently disruptive? The first question refers to the dichotomy between action theory and structural theory, the second to the dichotomy between integration and conflict theories. The brief history of comparative politics is the history of a quick sweep over the waters that the parameters of these two questions cover:

Without wishing to suggest that the theories listed above have been exclusively employed, they have been the dominant paradigms in the study of politics, each for about a decade. A research tradition has been established around each "school", but as the empirical reality has changed, it has become increasingly difficult to sustain hegemony, even if attempts have been made to modify or refine theory and concepts. This loss of hegemony does not mean that the "school" is dead, but it is relegated to a secondary position and finds itself in growing difficulty to recruit new disciples. Thus, for instance, structural functionalism was the dominant paradigm in the 1960s at a time when the Third World for the first time became an integral part of the comparative study of politics. Its universal categories and its promise of a "grand theory" of development attracted scholars from all social science disciplines to its ranks. It served very well the optimistic and innocent mood of the 1960s. As its epistemological and methodological problems were exposed in the late 1960s and new empirical challenges emerged as a result of what was happening around the world, it was replaced by neo-Marxist theories. Coming in different varieties – dependency theory, class theory and eventually theories of the state

– this new paradigm stressed the need to place the analysis of politics in the context of economic variables. The inevitable tendency was to become historically deterministic and to reduce politics to being a dependent variable. Like the structural-functionalist school, the new political economy stressed the importance of structures, the difference being that the former treated them as potentially enabling while the latter viewed them as only constraining. In view of the pessimism that this approach engendered and its own shortcomings as a theoretical guide for empirical investigations, it was overtaken in the early 1980s by public and collective choice theories, the off-spring of neo-classical economics. Stressing the universality of rational choice in the sense of every person's inclination to always satisfy his own interests first, this school developed a competing paradigm which retained the notion of economic preeminence over politics but shifted from group or class to individual as the relevant unit of analysis. In the study of development, this school has during the 1980s been influential through its study of the "rational peasant" and critical issues in natural resource management (the "tragedy of the commons"). In recent years, this paradigm has been challenged by those who argue that human preferences are not exogenous, i. e. beyond systematic investigation, but that they are shaped in the course of social and political interaction. Particularly influential has been the New Institutionalism, associated with the names of James March and Johan Olsen. There is a move towards reconciling the overly simplistic "actor" perspective of public and collective choice theories with the notion that structures matter, but that they do so in ways that neither structural functionalists nor neo-Marxists saw it whether seen from a theoretical or a methodological perspective, this is where the research frontier in Comparative Politics is as we approach the 1990s. It is manifesting itself in various ways both in Africa, Europe and America, e. g. through a growing interest in "democracy", "human rights", or "governance". What this emerging research has in common is the recognition that politics is much more of an independent variable than was assumed before and that political culture is potentially as important as political economy.

The brief account above of the history of Comparative Politics in the past three decades may give the impression of a highly volatile discipline or field. It must be recognized, however, that it is indicative of the social sciences at large, and that these are different from the natural sciences. The principal feature distinguishing the social sciences from the natural sciences is that their empirical problems are externally defined, i. e. by social forces external to the discipline. Political scientists, for

instance, do not sit outside the social world which is the object of their study; they are at once both observers of and participants in this world. Nobody is immune to the empirical surprises that the world is throwing upon its people. Another difference between the natural and social sciences relates to problem solution. A natural science empirical problem can only be dissolved by its solution, or appropriation by another research tradition. In contrast, social science empirical problems can be dissolved by social forces. Empirical problem solution in the social sciences does not lie in the logic of a research tradition or in the rivalry among research traditions only. Because empirical problems in the social sciences are externally defined, socially mediated, and historically situated in the way that the natural sciences are not, progress in the social science disciplines must be viewed in the light of their ability to cope with the contingency nature of their empirical problems. Thus, progress in the natural sciences is measured in terms of a succession of research traditions (where one is replaced by another on a rational basis). In contrast, progress, e. g. in political science, is enhanced to the extent that a large number of potentially useful research traditions exist. New approaches and paradigms emerge – and should emerge – as existing ones prove inadequate for purposes of understanding and explaining given empirical problems. The social sciences progress laterally while the natural sciences do so vertically. By this, I do not wish to suggest that there is no vertical progress within the social sciences. For instance, within each research tradition there is vertical progress to the extent that verification of new hypotheses make existing ones obsolete. Such progress, however, is still relative in the sense that few, if any, hypotheses in the social sciences can be treated as universally true.

Coming back, finally, to the question of development relevance we can now suggest that it may be assessed in two different ways. The first is whether a candidate is situating his work at the frontier of research. The second is whether through innovative work within a given research tradition – regardless of whether or not it is hegemonic at the time – the candidate is conducting research that is likely to enhance our understanding of a given set of problems in a better fashion. For the purpose of the SAREC professorships, the first position may be particularly attractive, but the other is an acceptable "second best".

4. *Pedagogical skills.* Little needs to be said about this criterion here. Student evaluations of their instructors is one source for saying something about pedagogical skills. In the absence of any such evaluations of the candidates under consideration here, it is necessary to de-

duce any statement on the subject from the information provided by the candidates themselves, notably about their involvement in graduate teaching and advisement of graduate students.

Evaluation of the Candidates

As in the case of my presentation of the candidates, the evaluation will be done in alphabetical order:

1. *Björn Beckman*

Beckman has submitted a total of 33 items, including his fil. lic. thesis titled "Colonial Traditionalism: Ideology and Administration in British Tropical Africa", his doctoral dissertation, *Organizing the Farmers: Cocoa Politics and National Development in Ghana*, published by the Scandinavian Institute of African Studies, a second book – *The Wheat Trap: Bread and Underdevelopment in Nigeria* (Zed Press 1985) – co-authored with Gunilla Andrae, five chapters contributed to edited books, seven articles, all but one in ROAPE, and a number of papers issued by AKUT or published by SIDA or the Scandinavian Institute of African Studies. As can be expected, there is great overlap between many of these items. My review will concentrate on the more salient pieces.

The "licentiate" thesis is a chapter of its own in Beckman's intellectual development. It bears little, if any, relation to what we today consider to be either political science or political economy. It is essentially a piece of political history: well researched and indicative of an almost minute concern with the importance of source material. It also demonstrates Beckman's intimate knowledge of colonial history in the former British parts of Africa.

Even though it must be deemed a milestone in his evolution as an Africanist scholar, little of the orientation manifested in his thesis reoccurs in his subsequent work. There is a big gap in his scholarly production between 1966 – the year of his thesis – and 1976 when he publishes his doctoral dissertation. The "new" Beckman that emerges in his dissertation is more radical. His analysis is located within the neo-Marxist political economy paradigm that was dominant in the 1970s. The introductory chapter of the book is a good summary of the arguments put forward by radical scholars with an interest in Ghana, but Beckman does not really provide much of an analytical scheme of his own. Theory and concepts play a secondary role as the presentation progresses. In fact, the narrative is the strength of the book. It is widely considered one of the more thorough case studies of peasant behaviour and state action in Africa and as such often cited by authors both of the

Marxist and the non-Marxist persuasion.

His research on the agrarian case of the post-colonial state in Ghana resurfaces in a few subsequent publications, the most important being a chapter on Ghana in the highly regarded book on *Rural Development in Tropical Africa* (Macmillan 1981), edited by Judith Heyer, Pepe Roberts and Gavin Williams. This chapter adds new empirical material on Ghanaian agriculture in the 1970s and I find the theoretical perspective that informs the study much clearer than in the dissertation.

From the early 1980s onwards, Beckman shifts his attention from Ghana to Nigeria. At the same time, he enters a more "theoretical" phase in his scholarship. Beckman enters into debate with other radical scholars in ROAPE about the nature of capitalism in Third World countries. What emerges from these contributions, authored between 1980 and 1983, is an increasingly distant relationship between theory and empirical facts. His position that the state must be seen as an agent, not of a particular domestic bourgeoisie, but of a nebulous international capital that acts in a predictable manner seriously limits his ability to use theory to inform and guide relations among social groups or classes. One cannot escape the impression that at this point theory has become more ideology and when he has something interesting to say about a particular case, as for instance in his article on the Bakolori peasants (published in the *Nigerian Journal of Political Science*), he does so not because of theoretical insights but regardless thereof.

What bothers me in Beckman's writings generally, but particularly in the 1980s when he becomes more concerned with theory is his reluctance or inability to scrutinize his own research tradition from within. There is in none of publications a reference to the epistemological or methodological problems associated with the application of neo-Marxist theory. Nowhere is the reader informed of the issues that face the researcher. Although Beckman does have an article comparing political science and political economy (Barongo ed.: *Political Science in Africa: A Critical Review*, Zed Press 1983), there is little but polemics with other approaches. Not even the full width of neo-Marxist approaches is being covered and analyzed here. Absent, for instance, is the writings of Bill Warren and others who from a Marxist perspective have tried to demonstrate the progressive role of capitalism in the Third World countries.

The determinism – or "logic of underdevelopment" as Beckman prefers to call it – is evident also in his contribution to *The Wheat Trap*. His argument here is that the ruling classes in Nigeria have no interest in shifting their taste and as a result, the country is bound to remain heavily dependent on food imports. Since the

book was written and published, the Nigerian Government has taken steps to challenge this position. Although it is too early to say whether it is succeeding in growing more domestic wheat and make bread mixed with other grains, the extent to which Nigeria is caught in a "wheat trap" is not a foregone conclusion but an empirical question to be further investigated. *The Wheat Trap* has been fairly extensively cited and reviewed but it is worth noting that the bulk of these citations are from sympathetic writers who use it to corroborate their own pet position.

The other two major articles that I wish to mention here both deal with the relationship between agricultural production, exploitation of oil and the role of the state in Nigeria. Both are contributions to volumes edited by others (Bernstein and Campbell 1985 and Watts 1987). Particularly the chapter in the Watts volume is a valuable and interesting analysis of the Nigerian situation, and it ranks as probably the single best piece of Beckman's publications during the 1980s. Although it lacks the finesse and nuances of say Sara Berry's writing on Nigeria, it is refreshingly free from some of the conceptual and theoretical baggage that overloads some of his other writings.

The latter is particularly evident in some of the contributions to AKUT and other papers that remain unpublished. It is not clear that AKUT has helped Beckman to advance his scholarship. Certainly, the AKUT papers do have the character of being written for a small "inner circle" rather than for academic peers with an ability to assess them independently.

The strand in Beckman's writings that must be mentioned concerns his articles on Swedish foreign aid. Beginning with a couple of papers in 1978, notably one published in *Cooperation and Conflict* – the Nordic Journal of International Politics – he has on and off entered the debate about the orientation of Swedish foreign aid. His position is strongly colored by a belief that aid must be free from commercial strings and reflective of "true" solidarity between Sweden and the poorer countries of the world. While these articles, the most recent in 1987, are relevant, they are more polemical than analytical and are at best complementary to the material on which a candidate for an academic position should be assessed.

Beckman is well known outside Sweden and his two books have been cited with regular intervals. In fact, compared to the others, his work has been cited more often, as a review of the Social Science Citation Index for 1980–1987 confirms:

Table 1. Total number of citations for each applicant 1980-87

	Total number of citations	Number of citations in Third World/development journals
Beckman	31	29
Carlsnaes	7	0
Hadenius	15	0
Rudebeck	22	18

(In comparison it should be mentioned that two prominent Swedish political scientists, Leif Lewin and Olof Ruin, were cited 55 and 35 times respectively during the same period.)

Beckman's visibility and his extensive contacts with scholars, particularly in West Africa, cannot be ignored, but it is not a factor that changes my overall impression of his candidacy which I find weak on the following grounds. The number of published items hardly reaches the minimum required. Even more importantly, those published are within a narrow context: chapters in books whose editors generally are sympathetic of the same position taken by Beckman, and articles in a journal (ROAPE) of which he is himself an Editor. The quality of the production is uneven with only a very small number of really good pieces. Judging from situations, his doctoral dissertation remains the single most important of his publications. The second book is not only co-authored but also weaker, theoretically as well as conceptually. In short, it is hard to see that his scholarship marks a clear upward turn or that he locates his own research on issues that are really at the frontier in Africa or elsewhere. What he does may be described as "mainstream", but also rather unimaginative, within a single research tradition that currently finds itself on the academic sideline. Beckman's experience of advising graduate students is limited and does nothing to change my conclusion that at this point he does not possess the necessary merit for consideration as full Professor.

2. Walter Carlsnaes

Carlsnaes has submitted a total of eight publications, including two published books, a third manuscript accepted for publication, two published articles and one chapter in an edited book, one book review, and four unpublished essays. Carlsnaes began his academic training with a view to becoming an Africanist but apart from a few unpublished essays, the only piece that bears testimony to this legacy in his education is an article on the concept of African nationalism (Hessler ed., *Idéer och*

ideologier, 1969). In the 1960s, "nationalism" was a widely debated topic in the literature on Africa with several scholars trying to define its characteristics. Many of the authors tended to talk past each other and there was no real sense of what the parameters of the debate was. In his article, Carlsnaes is trying to pull together the principal arguments advanced in each approach and sort out the assumptions underlying these arguments. He also places the African debate in the context of the wider literature on nationalism. I find this piece most illuminating and clarifying. It is a pity that it has not received wider circulation, particularly in Africa and in the United States, because it is an overview that fills a lacuna in the literature. Particularly remarkable about this first article of his is that it was written only a year after he completed his first degree. I can think of few beginning graduate students capable of producing something as rigorous and solid as that piece. It is not surprising that Carlsnaes was offered graduate fellowships from some of the best universities in the United States in order to complete his Africanist training. It is a great pity to the Africanist community that he was unable to pursue his research in East Africa as intended and that, as a result, he shifted his interest to philosophy and the sociology of knowledge.

Against the background of this unusually promising start, it is surprising and also disappointing that Carlsnaes never published a single article, leave alone book, during the whole 1970s. To some extent, this may be explained by the fact that he shifted field and was engaged in completing his doctoral degree. Yet, it remains a mystery that neither during the years in Oxford nor after his graduation in 1976 did he have anything published. All he managed was four conference papers, none of which was submitted for evaluation here. Another question concerns the title and content of his doctoral dissertation which is not mentioned in his resumé.

Carlsnaes' publication record picks up again in the early 1980s with a book, *The Concept of Ideology and Political Analysis* (Greenwood Press 1981) and an article in *Scandinavian Political Studies* on "Foreign Policy and the Democratic Process". Each one is indicative of his principal scholarly interests: conceptual analysis and comparative policy analysis. *The Concept of Ideology* is a critical examination of its usage by Marx, Lenin and Mannheim, all of whom have made a significant contribution to the development of the concept. Carlsnaes probes the writings of these authors at several levels, including both epistemology and philosophy of science. As a result, this is an extremely rich analysis which gains further from being related to other literature on the concept of ideology. He takes away most of the confusion associated with the concept and ends up with a

very balanced assessment of the contributions made by the three "classical" figures covered in the book.

The SPS article on foreign policy and the democratic process is the outcome of a project on "Democracy and Bureaucracy in Domestic and Foreign Policy" in which Carlsnaes has participated together with colleagues from Uppsala and Stockholm. Drawing on both Swedish and international literature on policy processes, Carlsnaes discusses the problems of comparability and the peculiarities of the democratic process as it pertains to foreign policy-making.

In 1986 Carlsnaes follows up his work in the field of conceptual analysis with an important book titled *Ideology and Foreign Policy* (Basil Blackwell). Here he challenges the field of foreign policy analysis by suggesting that the shortcomings experienced in comparative analysis are not methodological but meta-theoretical. The strength of this volume is his ability to integrate foreign policy with philosophical issues and take a much broader view of a field that otherwise tends to be characterized by more methodological "nuts-and-bolts" issues only. It is refreshing to read and, again, it is hard not to be impressed by the rigor and clarity with which he pursues his presentation. As in his previous writing, Carlsnaes demonstrates familiarity with a broad range of literature relating both to foreign policy analysis and to philosophy.

If the reader of Carlsnaes' publications gets the impression that he is only capable of writing highly abstract and theoretical pieces, he is corrected by the most recent book-length manuscript – *Energy Vulnerability and Swedish National Security: The Energy Crises, Domestic Policy Responses and the Logic of Swedish Neutrality* (Frances Pinter 1988) – which analyzes a topical case study. His decision to study the relationship between energy vulnerability and national security bears witness to his ability to select interesting and innovative research topic of great practical value. Although the concluding sections of the manuscript were never shared with the evaluators, what is available does confirm Carlsnaes' competence and confidence in dealing with more "down-to-earth" policy problems. He has a good command of the relevant literature, particularly as it pertains to policy-making in Sweden but also draws on his familiarity with much of the international literature on the same subject. With a colleague, Bengt Sundelius, he is currently continuing his research in the field of policy analysis with a study on the relationship between knowledge production and foreign policy-making.

Carlsnaes cites 19 papers or published items, of which he has shared 8 with the evaluators. I can only assume that those which have been shared with the evaluators

constitute the more important. The overall impression one gets from the latter is of a first-class scholarship which after a somewhat hesitating start has grown and matured in the 1980s. Taken together his three books are indicative of an enormous span in his knowledge as well as a great analytical depth. His writing is "tool-oriented" and sometimes quite difficult to fully absorb but it is never dull and uninteresting. It is certainly indicative of an ability to rise several levels above more conventional political science analysis. Given the high standards of his scholarship and the fact that all of it is in the English language, it remains a mystery to me that his writings are not better known and more frequently cited. As Table 1 suggests, Carlsnaes has been cited less often than any of the other applicants. He has been working much on his own over the years and has only had a relatively limited teaching experience. He has been advising three graduate students, but it is not clear whether they have completed their degrees. He has been involved in managing one joint research project with two colleagues at Stockholm University. On the basis of the material and information he has supplied, I am persuaded that he is meritorious enough to qualify for consideration as full Professor.

3. Axel Hadenius

Hadenius has submitted for consideration four published books, one book-length manuscript and six articles. These represent literally all his scientific publications.

Hadenius' scholarship may be divided into two phases: the first being exclusively concerned with Swedish politics, the second being a conscious effort to move into comparative politics. The overwhelming part of his publications belong to the first phase.

In his doctoral dissertation – *Facklig organisationsutveckling* – Hadenius adopts a simple but effective scheme of analysis to examine the relationships between centralization and integration, on the one hand, and democracy and professionalization, on the other, within the Swedish trade union movement. It is theoretically rather weak and referring almost exclusively to a relatively narrow set of literature dealing with trade unions in Sweden and internationally. The field of Organization Theory, for instance, is not explored. The empirical side of his work, however, is quite strong. Although it uses no interview data, official primary source material is carefully examined and cited.

In his second book – *Spelet om skatten* – he becomes theoretically more conscious. Taking advantage of the growing literature in the field of Decision Theory, Hadenius is developing, particularly with the help of Graham Allison's writing, a model of rational choice that is subsequently applied to understand the positions taken

by the Swedish political parties on the question of taxation during 1978–79. In his version, the rational choice model becomes not only a tool of analysis but also an instrument to defend and justify the role of strategy and tactics in politics. Like his doctoral dissertation, the book is well researched, this time including a large number of interviews with key actors in the parties, and well written. There is no doubt that Hadenius is in command and capable of quite comfortably using the conceptual apparatus that he brings to bear on the empirical material in this book.

His third book, about the Swedish Co-Determination Act, comes only two years after the second. Using a similar actor perspective on politics, this book is well crafted but less extensive in its empirical coverage. Adequate references are made to major Swedish and foreign publications on the question of workers' involvement in business management but there is no real attempt to place the Swedish material that he presents in a comparative perspective. As a result, the reader cannot escape the impression that the references in the introductory part of the book are more pro forma than of real use in understanding the issues under discussion.

His fourth book is also on Swedish politics but written in English. *A Crisis of the Welfare State?* is based on opinion surveys about taxes and public expenditure in Sweden in the early 80s. Published in 1986, the book is presumably the product of a year's sabbatical leave spent at the University of California. Given this exposure, I find the volume surprisingly thin, both theoretically and conceptually. To be sure, for the first time, Hadenius is beginning to grapple with the limits of rational choice models, but how self-interest interacts with symbols or how choices are mediated by institutions are only alluded to in this piece. Its strength lies in the analysis of the data where the author demonstrates that he can use quantitative data with both care and comfort. His article in *Journal of Public Policy*, a spin-off from the same project as the book, provides an abbreviated presentation of the content of the book.

Two articles published during this "Swedish" phase of his scholarship, one in *Statsvetenskaplig Tidskrift* (1979) on political actor preferences, a second in *Scandinavian Political Studies* on "The Verification of Motives" are indicative of the theoretical and methodological issues that he is grappling with. Both are important complements in understanding Hadenius' approach to the study of politics. Two other articles should also be cited. The first is his contribution to the "festschrift" in honor of professor Hessler (1987) which discusses the various dimensions of welfare policies in a comparative perspective. The second is an article in *Statsvetenskaplig Tidskrift* (1978) on the boards of the autonomous Swed-

ish administrative agencies. It is the product of a separate project that Hadenius conducted on his own but which never resulted in any other publication of his. Here the author only gives his readers a quick taste of what the issues are. There is no attempt to really place the analysis in a broader conceptual or theoretical framework. Thus, it carries much less weight than the other publications from his projects.

His second phase, with an emphasis on Comparative Politics, is recent. The only items he has shared with the evaluators were either just accepted for publication at the time of submission of his material or even less far along. His analysis in these papers centers on the concept of "democracy" and is related in one case to "capitalism", in a second to "state formation" and in a third to "development". A common theme in this new phase of his work is a concern to combine an actor model with structural analysis. Much of it is still an echo of refined game theory developed by scholars like Axelrod and Elster. How an actor analysis may be reconciled with structural analysis still leaves as many questions unanswered as answered in Hadenius' writings from 1987–88. This is true even of the longer manuscript on "Democracy and Development" which is the most comprehensive of the three papers submitted. There are also rather obvious gaps in the literature, e. g. Peter Berger's book on *The Capitalist Revolution* (1986) where he poses some fifty hypotheses about the relationship between capitalism and democracy. In general, one may say about this material of Hadenius that it is still characterized by the weaknesses that almost inevitably are associated with moving in a new terrain. It should also be stressed that Hadenius should be congratulated on having taken the courage to move into such new terrain and thus begin to fill the lacuna created by the evolution of Swedish Political Science in other directions. Even more importantly, he should be commended for having identified a set of theoretical and methodological issues that clearly belong to tomorrow's research agenda.

My overall impression of Hadenius' candidacy is generally favorable. His scholarship is not outstanding or splendid, but solid and consistent. He goes for simplicity and parsimony at the conceptual and theoretical levels but does so quite effectively. As a result, his data are handled in an easily comprehensible fashion. He has been addressing issues of great public interest and made sure that his academic writing is accessible not only to colleagues but also to a wider circle of readers. The absence of a real comparison is a shortcoming in much of his writing of the first phase of the scholarship. One would have liked to see, for instance, references to the rich literature on corporatism that has been so influential in Comparative Politics in the 1980s. He has real-

ized the inadequacy of some of his earlier publications and it is encouraging to see how enthusiastically he seems to throw himself into the field of Comparative Politics. His exposure there is still limited and his command, particularly of Third World material, needs to be strengthened. The fact that he is working on issues that are increasingly occupying scholars interested in Third World development, makes me feel confident that he will acquire such a command in the near future. Hadenius has been an important figure in the graduate programme of his home department much thanks to the versatility that he has demonstrated over the years both in terms of substantive interest and theoretical as well as methodological insights. That he is respected not only by colleagues and graduate students in his own department is verified by the fact that he has been on the Board of both the Swedish and the Nordic Political Science Associations, serving as the Chair of the former 1987–88. As the summary from the Citation Index suggests, Hadenius's work is still relatively unknown and not much cited outside Sweden. This may change, however, as he moves increasingly into the comparative field. In sum, I believe that Hadenius possesses the necessary merits to be considered for appointment as full Professor.

4. Lars Rudebeck

Much of the history of Third World studies within Swedish political science is associated with Lars Rudebeck. He was the first political scientist to venture into the field in the early 1960s. As its principal protagonist in the 1970s, he was rejected by the Political Science establishment as not being scientific enough. In the late 1980s, he is still keeping the banner high and appearing to emerge from the *cul-du-sac* that he has found himself in the past dozen years.

Rudebeck has submitted no less than 54 items for consideration by the evaluators, including three academic books, one edited book, twenty scholarly articles in journals or books edited by others, a few book reviews, several papers published under the auspices of AKUT, SIDA, or the Scandinavian Institute of African Studies. The latter category is mainly non-academic and/or repetitive of what he has written elsewhere. I have decided, therefore, to pay less attention to these papers. Finally, included in the submissions is also Rudebeck's unpublished "licentiate" thesis from 1963.

The functionalist approach that Rudebeck first outlines in his thesis marks much of what may be described as the first phase in his scholarship, lasting into the early 70s. Focused on politics in Mexico, the thesis is also indicative of some of the concerns that runs through his scholarship to date, notably the concepts of "politi-

cal mobilization" and "power distribution". Although firmly located within the structural functionalist approach that dominated Comparative Politics in the 1960s, his writings from this time do display a conscious effort to keep a distance to the modernization literature which was also largely functionalist in its orientation. This is evident in his doctoral dissertation – *Party and People* – which, as the author describes it, is "about the interdependence of concrete policies and the functioning of political systems" with a special focus this time on Tunisia in the 1960s. What he means by this is how the particular policies pursued by a given political system affect the masses of the people. Politics, then, can help overcome underdevelopment by motivating and organizing people to take collective action. There is a tension here between what I interpret as Rudebeck's "voluntarist" inclination and the stringency of the functionalist scheme of analysis, which presupposes that political action can be interpreted in terms of the functional needs of "the system".

This tension is evident in subsequent writings in the late 1960s and early 1970s, including his second book – *Utveckling och politik* (Wahlström och Widstrand 1970) – and several articles published in *Statsvetenskaplig Tidskrift*, *Scandinavian Political Studies*, and *Cooperation and Conflict*. It appears to be a healthy tension because it enables Rudebeck to see things that those more tightly related to the functionalist theory never recognized. As a result, Rudebeck is in these publications making important contributions to the debate about both development and the study of comparative politics. His prolific writings at this time also extend to more popular outlets like *Tiden* where he debates Third World development issues. His scholarly articles are not only published in Nordic journals but also in the respected *Journal of Modern African Studies*, published by Cambridge University Press. It is impossible to do justice to all his publications individually but those that stem from this period clearly belong to his best. They all bear witness to his concern about the importance of both theory and methodology in Comparative Politics.

In the early 1970s, Rudebeck abandons his commitment to functionalism and thus begins a second phase in his career. He "converts" to a Marxist political economy, something that becomes evident in his writings after visits with the liberation movement in Guinea-Bissau. The principal publication from the early years of this second phase is *Guinea-Bissau: A Study of Political Mobilization* (Scandinavian Institute of African Studies 1974). Political mobilization is studied now not in terms of how a regime does so in pursuit of its development goals but in terms of struggle against colonialism and imperialism. One has a feeling that this shift from struc-

tural functionalism to neo-Marxist political economy signifies a personal liberation of sorts but it is a liberation that Rudebeck may have taken a few steps too far. The tension between theoretical stringency and empirical verification, that had proved so fruitful in earlier years, is now non-existent. Although it may be too much to say that theory becomes an afterthought in his book on Guinea-Bissau, he only provides an almost casual explanation at the end of the book how theory had informed his narrative account. His political science colleagues were largely unimpressed by that book and Professor Jörgen Westerståhl, in an assessment submitted to the Swedish Social Science Research Council, described it as "atheoretical" and not particularly helpful as a guide for future research. The result of this critical evaluation was that Rudebeck lost support for research from the Council.

This was, in my opinion, a very unfortunate incident for Comparative Politics, in general, and Third World studies, in particular, in Sweden. In retrospect, it is clear that Rudebeck himself and the relevant persons in the Political Science establishment in Sweden must share the blame. I have read Rudebeck's book as well as his defence against the critique of his colleagues. Neither of these really provides a good explanation of how he uses theory to inform his research. This is true not only if one approaches the work from a non-Marxist paradigm. There is certainly much more that should have been said on the subject than what Rudebeck provides in his book or in subsequent papers relating to the critique of that book.

Westerståhl's statement, therefore, cannot only be brushed aside as an ideological critique (as it tended to be at the heat of the moment in 1974). There are good reasons why the reader should have been sceptical about the usefulness of the preliminary theoretical reflections presented at the end of Rudebeck's book. The problem with Westerståhl's assessment is that, intentionally or not, he drew too farreaching and too categorical conclusions from one single book. Because Rudebeck was at that time the only political scientist at the post-doctoral level in Sweden working on Third World development issues that assessment not only meant a hard blow to him personally but also an effective marginalization of both Third World studies and Comparative Politics as a field.

Left in the cold, so to speak, after this incident, Rudebeck sought new colleagues outside Political Science. The idea of an interdisciplinary study group, later translated into AKUT, was born in the wake of the critique directed at Rudebeck's book on Guinea-Bissau. He himself took an active lead in forming this group. The creation of AKUT seems to have been a mixed bless-

ing. It obviously provided an important outlet for those scholars interested in development and underdevelopment issues who found their respective home departments too specialized or narrow to accommodate their theoretical concerns. Over the years, the Group has also organized a series of political economy seminars that have enriched the curriculum. At the same time, AKUT has only served to confirm the impression in Political Science Departments that the study of Third World countries is not really political science. The Group must take a major part of the responsibility for this unfortunate state of affairs. At least the two members of the Group, whose work has been reviewed here, have not, in my judgement, managed to demonstrate how, within the Marxist tradition, their work has taken our understanding of development and underdevelopment issues forward. Between 1976 and 1986, there certainly isn't anything in Rudebeck's own writings that indicates this. It doesn't mean that he failed altogether to produce something interesting during this ten-year period. I like to mention at least his article "Nordic Policies Towards the Third World" (Sundelius, ed., *Foreign Policies of Northern Europe*, Westview 1982), which is a thorough and balanced review of Nordic aid policies.

All the same, it is only in the last year or so that Rudebeck has made a successful attempt to share with a broader circle of political scientists what his analytical scheme really entails and how it may be operationalized. His article on "Utveckling och demokrati" (Levin, ed., *Festskrift till Carl Arvid Hessler, Almqvist & Wiksell, 1987*) leaves several questions unanswered but is still wetting the appetite in a way that most of his writings between 1976 and 1986 failed to do. In my opinion, it is more stringent in terms of conceptual delineation and more consistent in terms of how analytical categories relate to empirical investigation. It holds promise for the future.

My overall impression of Rudebeck's candidacy is that he has devoted over a quarter of a century to the issues that are at the core of the job description for the two professorships being evaluated here. During all these years he has been devoted to promoting Third World studies both through his own writings and through advice given to students (including a good number of graduate students). To be sure, the quality of his scholarly production is uneven with a peak in the late 1960s and an upward turn more recently after a low point in the latter part of the 1970s and early 1980s. As his many invitation to write papers for non-Swedish audiences suggest, he is a respected international scholar and his work continues to be cited quite often. Thus, although there are weeds in his production, I still consider it to be, in aggregate terms, both quantitatively and

qualitatively of such calibre to justify my conclusion that Rudebeck has the merit needed to be considered for appointment as full Professor.

Recommendations to SAREC

There are three candidates – Carlsnaes, Hadenius and Rudebeck – left to be considered for the two positions. Choosing between the three is not easy. Certainly, none of them is a clear-cut first choice. Rudebeck has a long track record in the relevant field but his performance has been uneven. Both Carlsnaes and Hadenius have strong credentials as political scientists but these have been acquired in fields other than Comparative Politics and certainly Third World studies. If I am permitted the analogy, the choice is between an old horse showing renewed strength, on the one hand, and two stallions entering the race for the first time, on the other.

I am not merely following a conservative instinct when I place *Lars Rudebeck* on top of the list. After careful consideration, I believe that his extensive work on the political systems of developing countries gives him such an advantage over the others that even if his scholarly work has been up and down, he is the strongest candidate. There are already signs that Rudebeck is moving out of the blind alley that he found himself after his almost summary dismissal by the Political Science establishment in the mid-70s. I am convinced that this process will be accelerated as he finds himself in competition with the person appointed to the second position. There is enough commitment to professionalism in Rudebeck's career that there ought to be no doubt about this.

Choosing between the two stallions is particularly difficult because with regard to the study of political systems of developing countries, their social structures and the transformation of these structures, both are relatively unknown entities. Carlsnaes' scholarly work is of the highest standard, but it is also far removed from the particular concerns of the two positions being advertised. His African interest was deep and his writings on the subject very promising but with his Africanist soul lost almost twenty years ago, it is not likely to be easy to regain it today. He has written several important books but his outreach and influence within Political Science remains surprisingly limited. Hadenius, on his part, has behind him a solid but unspectacular record in Swedish politics which he has transcended in the past two years by incorporating into his interests the comparative study of democracy. While this work is still in an incipient stage, it holds promise and is certainly on target as far as the job description is concerned. Hadenius has a good record of completing research projects and is a person with an extensive outreach within the Political

Science community in the Nordic countries and increasingly elsewhere. In other words, both candidates have competitive qualities, but I am ready to give *Hadenius* a slight edge over *Carlsnaes*, particularly because he seems better placed to ensure that these two new positions are not going to be just another two research posts but important in rebuilding and expanding the interest among younger Swedish political scientists in Third World political systems within a reactivated Comparative Politics field.

This leaves me with a final observations. All three candidates considered here are from one and the same Political Science department. If the final appointments were to be of two persons from the same department, it can be argued that this limits the overall impact of these appointments. Shouldn't there have been a stipulation in the advertisement of these positions that no department could have more than one of them?

Göran Hydén

SAREC professorships in political science

I. Criteria of Assessment

From the material supplied to us by SAREC I have noted the following:

a) from the letter of the Director General dated 1988-05-18: 'The overall purpose of the new posts is to strengthen the university base for research and public debate on development issues. The posts should help create environments in which younger researchers can be recruited and given advanced training.'

b) from the background papers circulated by SAREC to the team of assessors: '*Political Science (two temporary professorships)* . . . It is particularly important to clarify the role of the state in the process of social change and the feasibility of democratic development. Development cooperation requires a continuous feedback of the knowledge accumulated through research in this subject field, with a view to the assessment of current and scheduled measures in various types of development cooperation . . . Research is to focus on the political systems of the developing countries, their state formation and structures, and the transformation of social structures'.

c) from the 'Background Document For Meeting with Experts' provided by SAREC and dated 1988-08-30, a list of 'examples of relevant questions' concerning the scientific qualifications of applicants, a list of 'crite-

ria used at Swedish universities' concerning pedagogic qualifications, and a list of 'relevant questions' concerning candidates' merits other than scientific and pedagogic merits.

Based on these statements of aim, and the suggested criteria of assessment, I have adopted the following four main criteria for my own assessments:

(1) Candidates should have demonstrated competence in research in a developing area of significance for development.

(2) Candidates should have an appropriate quantity and quality of published work. I am informed that no precise official or unofficial norm exists but that as regards quantity there should be more than the equivalent of two doctoral dissertations, and that there is a general requirement that professors' work should be known internationally as well as nationally. As regards quality, I have adopted the 'relevant questions' suggested by SAREC, which strike me as comprehensive and sound.

(3) Candidates should have experience of graduate teaching and supervision of research.

(4) Candidates should show evidence of ability to create or at least contribute to a productive and interdisciplinary research environment and preferably have experience in the direction or coordination of collaborative research.

I would like to comment briefly on some of these criteria. As regards (2), the international scholarly community in which a successful candidate's work should be known should include scholars in the developing world, at least in the area of the candidate's specialisation. As regards (3), I do not feel in a position to comment on candidates' pedagogic skills (as opposed to experience), as we have not been provided with any evidence on this point. Finally as regards (4), I have stressed interdisciplinary work because in my view it is not possible to grasp the reality of social change in developing countries within the conceptual framework of a single social science discipline. While virtually all social scientists have been trained within a single discipline the successful investigation and analysis of development requires an approach which relates social, political and economic structures and processes to each other. In any case SAREC's specifications concerning the research to be done by the persons appointed to these posts, cited in para I (b) above, also seem to call for an interdisciplinary approach.

II. An Overview of the Candidates

Dr Björn Beckman, aged 50, was educated at the universities of Stockholm and Uppsala. He taught from 1978 to 1987 at Ahmadu Bello University in Nigeria, combining this with a part-time position as Reader at

the University of Stockholm from 1981 to 1984. His research has focussed on the role of agrarian development policy in Ghanaian development, and on various aspects of rural and industrial development in Nigeria, and on Swedish development aid. His teaching has been on development theory and political economy at Ahmadu Bello University, and on aid policy and development theory at Stockholm. He is presently a temporary Reader at Stockholm University.

Dr Walter Carlsnaes, aged 45, was educated at the Universities of Uppsala, Princeton and Oxford. He taught at the University of Aarhus in 1976 and 1977, and at Uppsala from 1978 to 1980, from 1981 to 1983, and from 1986 to date, with research posts in the intervening years. His research has been mainly on the concept of ideology and on the nature of foreign policy, with a recent study of the implications of energy vulnerability for Swedish neutrality. His teaching has been in methodology and international relations, with two seminars on African and Asian politics while at Aarhus. He is presently Acting Associate Professor at the University of Uppsala.

Dr Axel Hadenius, aged 43, received all his degrees from the University of Uppsala, and has taught there since 1976. His research has focussed on Swedish politics and government – on the development of the trade union movement, on codetermination, and on the Welfare state, though he has also recently begun a study of the relation between development and democracy in the third world. His teaching has been in general political science courses for Swedish undergraduates, and recently in comparative politics and in empirical research methods. He is presently acting Professor and part-time researcher at the University of Uppsala. He is also Chairman of the Swedish Political Science Association.

Dr Lars Rudebeck, aged 52, received his education in political science from the University of Uppsala after obtaining a Master's degree from the Putney Graduate School of Teachers Education, Vermont. He first taught at Uppsala in 1960–61 and has subsequently taught there since 1963, with periods of part-time work on Swedish politics, his research focussed on Tunisia and Algeria and Guinea-Bissau and Mozambique, and on Scandinavian policies towards the developing countries. His teaching has been primarily in the field of development, including a number of doctoral supervisions, and he has served since 1981 as chairman of an interdisciplinary seminar for development studies. He is presently an Associate Professor at the University of Uppsala.

III. Assessments

Two of the candidates, Dr Carlsnaes and Dr Hadenius, do not meet the first criterion listed above, i. e. they have not carried out research in the field under consideration. In spite of their evident accomplishments they are not qualified in the field of development. I will therefore discuss these two candidates relatively briefly first, with respect only to this particular criterion which appears to me indispensable.

(a) Dr Carlsnaes

Dr Carlsnaes recognises that he has not worked in the development field but states that he did so as a graduate student and is ready and willing to do so again; in his opinion, SAREC should be interested in appointing people who 'in the first instance have the ambition of being excellent political scientists and not merely area studies experts', and thus 'improve the level of Swedish research on Third World politics'.

I may not be altogether clear about the claims made or implied here; but I am not persuaded that his published work indicates that, or how, he would raise the level of such work. This opinion is not affected by the fact that Dr Carlsnaes appears to be a very accomplished writer in the field of applied political philosophy and the clarification of concepts: it is not evident that his skills in this area have led to distinctively superior research and analysis in the one empirically-focused study submitted by him.

Dr Carlsnaes's unpublished early essays on African Nationalism and Politics, written while a graduate student at Princeton, are literature reviews and question-posing exercises. The preoccupation with conceptual clarification that marks his later work is already apparent. The papers show an exceptional talent for rapidly assimilating the literature and posing acute questions within the behavioural perspective then prevalent in the USA, but they do not identify any substantial problem in a form that one would immediately see as appropriate for research today.

Dr Carlsnaes's subsequent work on ideology is scholarly and for the most part clearly excellent. His subsequently published doctoral thesis on *The Concept of Ideology and Political Analysis* suffers, I think, from the distance the author takes from the Marxist tradition, so that it tends to overlook the beginnings of what has subsequently become a large body of new literature on ideology based on the assimilation of linguistics and psychoanalysis; but it is extremely well written and judicious and I found the main conclusions persuasive. In his 1986-87 study, *Ideology and Foreign Policy*, the critique of the use of the concept of ideology in the international relations literature seems excellent, but I

wondered if the conclusions which were drawn from it had required such an extensive analysis. My attention was therefore particularly focussed on the subsequent study (in draft form) of *Energy Vulnerability and Swedish National Security*, which I thought ought to indicate the way in which the author's rigorous approach to concepts would pay off in terms of a distinctively superior quality of empirical research.

I must say that my reaction was mixed. On the one hand I consider Chapters 1-3 of this study extremely well done; the exposition is succinct, yet nothing important seems to be left out. This is talented work. Chapter 4 then lucidly discusses the concepts necessary to the analysis of the meaning of and conditions for neutrality, while Chapter 5 argues that Sweden's energy vulnerability, as indicated by the facts reviewed earlier, undermines its neutrality to a greater extent than has been acknowledged. I found the conclusion impeccable, even if I was not entirely persuaded that the careful conceptual review was essential for arriving at it. On the other hand, I was struck by the fact that the study, while empirical in focus, is almost entirely based on secondary sources. It is primarily an exercise - meticulously carried out - in setting out essentially *known* data, for the purposes of bringing to bear a conceptual critique of the conclusions to be drawn from them.

I am not persuaded that this is the kind of work that is needed, or indeed possible, in most developing countries, where the problem appears to me mostly a very different one - finding ways of posing questions for research which will permit one to produce *new* data, within a conceptual framework appropriate to the complexity of the total developing situation. This often means, incidentally, operating with relatively open and provisional theoretical tools; that is of course a matter of opinion, but what is indisputable is that they are mostly situations where the facts have to be acquired, under often difficult field work conditions. But be that as it may, I do not see that Dr Carlsnaes's study of energy vulnerability demonstrates a distinctively superior kind of work, relative to what other Swedish scholars have so far accomplished in relation to development. On the evidence, then, I do not think that Dr Carlsnaes's work so far indicates that he is qualified for the sort of work that he SAREC positions envisage. Moreover the way Dr Carlsnaes proposes to spend the period of the professorship, if he were appointed (writing a book on the relationship between ideology and the emergence of the modern state, based on a general theory of ideology), would not, I feel, contribute to our understanding of development in the way that SAREC intends.

Nothing I have said here should be read as indicating anything but respect for Dr Carlsnaes's ability. Howev-

er I do not think that his appointment could be justified, and I shall therefore not review his application in relation to the other criteria set out above.

(b) Dr Axel Hadenius

Dr Hadenius seemed at first sight to come closer to meeting the requirements for these positions because his work has been primarily empirical (though also theoretical) and because he has also recently taken up the study of the relationship between development and democracy, which is one of the themes of research emphasised in SAREC's specification of the professorships. He is presently completing a book (*Utveckling och demokrati*) which reviews the literature on the prerequisites for democracy in the Third World, and has outlined in an unpublished paper ('Democracy and Capitalism', 1987) a model for the analysis of such prerequisites, drawing on collective action theory, which provides the general hypotheses that he seeks to explore.

Unfortunately I do not read Swedish so I must leave it to my Scandinavian colleagues to evaluate the book manuscript. On the basis of the paper just mentioned, however, one must say that the project appears still rather provisional. I would also reserve my judgement about the likely value of pursuing hypotheses of the degree of generality, or of the particular theoretical positions he seems to favour. The paper reviews a very contradictory literature and quite rightly concludes that the relation between capitalism and democracy is very problematic. Perhaps important insights about democracy and development will come from Dr Hadenius's proposed approach, i. e. of pursuing very broad comparative work resting largely on secondary and historiographic sources, using a model drawn from collective action theory plus the theses of Professor Skocpol and her colleagues. But for the moment one must remain agnostic.

Dr Hadenius' published work in English indicates that he is a productive scholar, who has written lucidly and interestingly on a variety of issues in Swedish government and politics, and on some associated theoretical questions (his book *A Crisis of the Welfare State* is interesting, well analysed and solidly supported, while his 1983 article on 'The Verification of Motives' is a useful and clear exercise in conceptual clarification). The fact that most of his work is in Swedish, on the other hand, is naturally linked with the fact that it is not about development in the Third World.

On the evidence, then, I do not think the appointment of Dr Hadenius to one of the SAREC professorships could be justified; he is not qualified in the field under consideration.

Once again, I hope I have made it clear that this is not a reflection on his competence in his field, which as far as I can judge is high.

The remaining two candidates, Drs Beckman and Rudebeck, are both specialists in the field of development with a focus on Africa, and I will assess their applications in relation to the four criteria set out in paragraph 2 above.

(c) Dr Björn Beckman

(1) All of Dr Beckman's work has been on development, from his Master's thesis on *Indirect Rule in British Tropical Africa*, presented in 1966, to his most recent work on Nigeria, and all his subsequent work, apart from his study of Swedish development assistance, has been based on research in Africa. It has covered both national development policy (as in the study of state policy towards the Ghanaian cocoa farmers) and local issues (e. g. the study of the Bakalori irrigation scheme), and has dealt with urban and industrial as well as rural policy and politics. Dr Beckman's work obviously satisfies the first criterion.

(2) As regards quantity, disregarding Dr Beckman's Master's thesis, he has published his doctoral thesis as a book, *Organising the Farmers* (1976), and co-authored with G. Andrae a further book, *The Weat Trap* (1985). He has also co-authored a monograph, *Industry Goes Farming* (1987), a chapter in an edited book (1980b) and two papers (1984 and 1987h), all with G. Andrae. He has, in addition, independently published five chapters in books edited by others, about six articles in scholarly journals, four short monographs published by AKUT, three articles in 'aid community' journals, and a number of research proposals, reviews, and working papers. The total appears to satisfy the criterion of quantity referred to in paragraph 2(2) above. It would also meet the quantity criteria for a full Professorship at a Canadian or a British university.

As regards quality, I find Dr Beckman's work to be of a high standard. There is no doubt that he has made important contributions to the development of new knowledge. As the famous Africanist Thomas Hodgkin noted, Beckman's study of the Ghanaian farmers was based on an unusual combination of thorough exploitation of a rich archival source, with knowledge based on interviews and other evidence, gathered in the course of four years of field work, and used the analysis in depth of a single, if important, economic and political sector to develop a general analysis of the post-colonial regime and its development policies. The same technique, of grounding general analyses in detailed studies of particular sectors or issues, is also evident in Beckman's work

on Nigeria. This approach is valuable because the general is referred to the particular, which gives one more confidence in the claims made. I am particularly impressed with the last two major studies, reported in *The Wheat Trap* and *Industry Goes Farming*, which not only follow this practice but also combine a remarkably large amount of variables or dimensions in a single analysis. These are highly policy-relevant studies (of policy towards production of food staples, and of raw materials for textile production, respectively) and I imagine they will have influence on both policy and subsequent research. *The Wheat Trap* is a remarkable demonstration of the way in which a policy option that has very serious negative consequences for a society as a whole can become progressively 'entrenched' as the vested interest not only of a few powerful minorities, but also of large 'popular' minorities (in this instance, the urban wage earning population). *Industry Goes Farming* makes a somewhat similar argument, showing how socially deleterious policies to grow cotton were a product of earlier ill-judged textile industrialization policies. Both studies convincingly bring out the inter-connectedness of sectors whose links must be understood before better policies can be formulated. Both studies testify to Beckman's ability to define problems and developed theory, to respect the complexity of the situation studied, and to work creatively.

Beckman's interest in theory is evident from a number of theoretical interventions (such as items 1976 a, 1977 b, 1977 c, 1977 d, 1980 a, 1981 b, 1982 b, 1982 c, 1983 a, 1983 b, and 1986), some of which (notably 1980 a and 1981 b) have been widely cited. The empirical research in his books, and in the main empirical papers, is excellent. I was particularly struck by his careful reconstruction and analysis of the Bakolori affair (1985 b), but the material gathered for *The Wheat Trap* and *Industry Goes Farming* probably represents a more impressive accomplishment, since it had to be gathered from a wide range of sources and involved a considerable variety of techniques, at a period when research in Nigeria was very difficult for various reasons. As for the future direction of Beckman's research, it is outlined in the proposal listed as 1987 c, 'State, Underdevelopment and Democracy', which shifts from a sectoral to a national approach, drawing on virtually all his previous work and especially the interesting paper issued in mimeo form, 'Capitalist state formation in the third world' (1982 b). In the proposal a very large range of factors and relationships are brought together in a way that is remarkably convincing, given the complexity involved. To carry it out successfully will call for collaboration with other scholars and a sustained theoretical and empirical effort, but the overall effect of reading

Beckman's work is to make one think that he is capable of it. In other words his work indicates developing sophistication without loss of energy. Finally, on the question of critical capacity, it seems to me that Beckman strikes a good balance between engagement and criticism, as evidenced both in his explicit writing on these issues (e. g. his review of political science and political economy, and his critique of dogmatic marxism, in 1983 a and 1983 b respectively, and in his 1986 review of the literature on the military).

The answer to all the questions proposed by SAREC regarding the candidates' scientific qualifications thus seems to me to be rather positive in Beckman's case. Overall, I see him as an exceptionally energetic, productive scholar, who may well have produced more information, and tackled more challenging problems for research (and of direct developmental relevance) than any other political scientist working in tropical Africa over the last ten years. While I already had a strong respect for what I had read of his work, I was not aware of the scope and momentum of his most recent research. His theoretical interventions have not been particularly innovative but have been consistently judicious, directed at criticising excesses, clearing up confusions, and posing better questions for future research.

In summary, I think Dr Beckman's work is of a high standard and fully meets the quality requirement.

(3) As regards teaching and supervision, Dr Beckman has taught graduate courses at Ahmadu Bello University for nine years (1978–1987) and at the University of Stockholm for five years (1980–1984 and 1987–). He has also been involved in an interdisciplinary development studies seminar for graduates at Uppsala from 1973 to 1978, and again since 1987, including the supervision of reading courses. He has supervised seven Master's theses at Ahmadu Bello University, and been 'Faculty opponent' for three doctoral dissertations (two in Sweden, one in Denmark). My judgement of this record is that it is strong in all respects except one, namely the supervision of doctoral research, which for all I know does not yet exist at Ahmadu Bello University. The evidence suggests that Dr Beckman would be competent to supervise doctoral research, however. His broad but well-theorized research interests would offer a rich agenda for research by doctoral students whether in Africa or elsewhere.

(4) As regards the direction or coordination of research involving others, and the creation of, or contribution to, a productive interdisciplinary research environment, Dr Beckman has been actively involved in and, it seems, rather central to, the 'joint' research programmes of the AKUT group at Uppsala. These interdisciplinary programmes have been funded by

SAREC (in 1983 and 1986). It appears that they are collectively formulated and managed, rather than following the model of projects directed by one or two senior researchers employing junior research officers or research assistants. Thus Dr Beckman has experience of planning and coordinating but not of directing research involving the work of others. In my experience, both models have their advantages and disadvantages. SAREC should be guided in this respect by results, and by the mode of research suited to each candidate's personal style and commitments. All I am in a position to say is that Dr Beckman has appropriate experience in this respect.

On the wider issue, of ability to create or contribute to a productive and interdisciplinary research environment, the record of AKUT is presumably important evidence. It would appear that AKUT has been an important focus for Swedish social scientists working on development. It has a 'critical' orientation (i. e. one that foregrounds the situation of workers and peasants, and issues of equity and democracy), which it shares with many similar research groups and institutions and non-governmental organizations working in the aid and development field elsewhere (and indeed with what the rest of the world tends to regard as the distinctive approach of Swedish government policy towards development). Its reputation among researchers elsewhere is positive. I have read a number of its publications, but do not know enough about the other work of the researchers associated with it to form an impression of its overall scale and quality; however it seems reasonable to conclude, on balance, that Dr Beckman has demonstrated an ability to create and contribute to the kind of interdisciplinary research milieu which is needed to foster the training of younger researchers.

(d) Dr Lars Rudebeck

(1) Dr Rudebeck has published six books. The first was his doctoral dissertation (*Party and People: a study of political change in Tunisia*, 1967), and another was a major research monograph, *Guinea-Bissau. A study of political mobilization*, 1974. A third, *Ideologier i tredje världen*, 1969, is a large edited collection of texts; the fourth, *Utveckling och politik*, 1970, is a teaching text; the remaining two are shorter, more popular and descriptive texts in Swedish on Tunisia and Guinea-Bissau, published in 1972 and 1977 respectively. He has published nine chapters in books, about ten articles in scholarly journals, some six research reports put out by research institutes, five review articles, and a substantial number of articles on development issues in non-academic journals and newspapers. Apart from Dr Rudebeck's early work on Sweden, all this output relates

to the third world (mainly Africa, with the exception of the Master's thesis on Mexico), and all of it to development. The central theme of his work in Africa has been the link between leadership and masses in the project of national independence and national development, with special reference, currently, to the relationship between peasant producers and the state in the context of state development policies. Dr Rudebeck's competence as a researcher in the field of development is clear enough, as is the importance of his specific interests for development, as SAREC understands it.

(2) Evidently, Rudebeck's volume of research and publication amply meets the informal norms for a professorship referred to in para 1 above, and would meet those operating in a Canadian or British university. As regards quality, I am limited to Dr Rudebeck's publications in English. The 1967 study of Tunisia (his doctoral research) is a capable and well-written analysis of the 1961 decision to orient Tunisia's development strategy towards state-led, planned development. It shows how the labour and student movements were subordinated to the party and argues that without a mass mobilization such centralism was indispensable. At the time, the functionalist schema within which this study is cast was considered the last word in scientificity. Today, the whole literature to which it belongs seems formal, abstract, and artificial. While this particular book is readable and still rightly cited as a valuable source for that period of Tunisian development, its limitations are also apparent. In common with others of his generation, Dr Rudebeck had to confront this problem and did so with his remarkable study of Guinea-Bissau, undertaken in the early 1970s just before the Portuguese revolution and the end of colonial rule.

The radical shift in Dr Rudebeck's approach which this study represents is outlined explicitly (and to my mind very cogently) in the last chapter of this text, which is also animated by the author's engagement with his subject and the considerable risk and hardship he undertook to gather his data during the last years of the liberation struggle. The result is an unusual combination of passion and objectivity. The PAIGC is not idealised (for instance there is a prescient critique of Cabral for failing to see the need for a post-independence project for development), and the picture is not exaggerated (for instance there is a very balanced use of colonial and comparative statistics to document the colonial experience which is needed in order to explain the recourse to arms, and the strength of the PAIGC's popular support). But there is a strong critical edge to the book, which combined with an unusually economical and accessible prose style makes it very readable, in spite of its scholarly apparatus. This helps explain its

wide impact, notwithstanding the small country it concerns.

Most of Dr Rudebeck's other work (other than his early studies on Swedish politics and his series of articles on Nordic policies toward the third world, and on Swedish aid policy in particular) has been directly or indirectly related to these two field-studies. He has been particularly concerned with the problem of the loss of connexion between the nationalist leadership and the peasantry after independence, and this has led him to work also in Mozambique, where he collaborated in a study of local-level politics and development issues in the north of that country; much as he had extended some of his interests in Tunisian development to Algeria in his earlier work. I found particularly interesting and significant his use of a particular village in Guinea-Bissau, Kandjadja, as a continuing point of reference against which to check his more generalised statements, a technique that is not used nearly as much as it should be (no doubt because it is often tedious and uncomfortable). His current concern with the problem of democracy or 'people's power' is central for the prospects of development throughout much of Africa. At the same time I am not sure what kind of fresh enquiry is foreshadowed by the kind of framework sketched in his 1985 paper, 'Development and Democracy'; it is as if the seeming insolubility of the problems of societies such as Guinea-Bissau and Mozambique made it hard to find a creative way forward for research compared with the no less daunting, but somehow more energising, problems of countries such as Nigeria or Kenya where a frankly capitalist process of transformation is occurring, at whatever social cost. In short, I find it hard to assess the potential of Dr Rudebeck's recent research for the future. One can only say that the record shows that he has found a new way forward when it was needed once already, so that I would not expect him to be held up for long by the evident difficulties of the situations in which his chief expertise resides.

Dr Rudebeck's theoretical writing has been closely related to his empirical work. It has been critical and reflective, rather than speculative or innovative. The discussion in the final chapter of his 1974 book is indicative; on two pages he sets out nine theses which have informed the previous analysis, and invites the reader to follow the reasoning which has led him to them, and to assess their value by reference to the cogency of the preceding text. He has also commented critically on various theoretical lines advanced by others, and has outlined a possible approach to the study of democracy and development (items 84 and 86 in his list of publications) that proposes the concept of people's power as an alternative to democracy that may be more relevant to

the circumstances of many if not most post-colonial situations in Africa. In general, however, I would say that theoretical work is not Rudebeck's chief interest or, no doubt, his forte. His strength lies rather, it seems to me, in an ability to clarify a complex situation, and to focus on important and difficult problems, avoiding any tendency to academicism. Reading through his published work in English conveyed a strong sense of commitment to the third world and its peoples, and a sober view of their difficulties.

In terms of the questions suggested by SAREC, I would summarise the above assessment as follows: Dr Rudebeck has made important contributions to our knowledge. He has handled relevant data well, collecting it under sometimes unusual difficulties (for instance, in *Guinea-Bissau*, 1974, p. 118, one reads: 'The group to which the author belonged spent the following day marching about fifty kilometers to a place in the neighbouring sector . . .') and analyzing it carefully. His post-1970 work has all been marked by a consistent, if never shrill, spirit of criticism. The research issues he is concerned with, and in particular the problem of democratization as a basic condition for development in rural Africa, are important, as well as being central to the interests expressed by SAREC. The complexity of problems is fully acknowledged. In his own work, Dr Rudebeck has stayed within a fairly closely defined problem; I would not describe it as creative so much as clear and tenacious; on the other hand he has encouraged and guided a wide range of interesting work by others.

The overall impression made on me by Dr Rudebeck's work was thus sound rather than exciting, with the outstanding exception of his 1974 study of Guinea-Bissau. On the other hand, the consistency of his attention and effort over two decades during which numerous political scientists have abandoned African studies in face of the continent's appalling problems, should also be recognised. The study of political mobilization, in particular, which is central to any development effort in an agrarian country, has been notably influenced by his work. Without having read his Swedish writings I feel that on balance the quality of his work is probably such as to warrant his appointment.

(3) Dr Rudebeck taught graduate courses at Uppsala starting in 1971; from 1981 this continued through an interdisciplinary faculty seminar, which in 1987 became the responsibility of AKUT. He has in this way taught a total of some eighty doctoral candidates. He has supervised ten completed doctoral theses at Uppsala, co-supervised three others, and acted as faculty opponent of four doctoral theses at other universities. This represents a substantial accomplishment, and one suspects a

unique one in relation to Swedish development research in the social sciences. There is no question that Dr Rudebeck has the necessary teaching experience.

(4) Dr Rudebeck has been centrally involved in AKUT from its formation, and as such has been jointly responsible for its collaborative research projects. Similar remarks to those made above concerning Dr Beckman in this connexion apply here. Dr Rudebeck also funded the research of eight of his doctoral students out of externally financed research grants. In the supplementary material supplied to us by Dr Rudebeck he is careful to point out that AKUT works collectively and without a formal hierarchy, but states that he is formally responsible to the university and to SAREC for AKUT's funded research. It is clear that he is accepted as the key coordinator, at least, of these projects. It is also evident that the success of AKUT must owe a good deal to his qualities as a coordinator and facilitator trusted by colleagues and funding bodies. Again, only SAREC can judge the success of the projects it has funded: it is quite clear, however, that Dr Rudebeck has the kind of experience envisaged as requisite for the SAREC posts now being considered. He must also be judged to have played an important role in creating a stimulating interdisciplinary research environment of the kind sought by SAREC.

It is finally appropriate to note here that Dr Rudebeck has devoted a great deal of time and energy to disseminating information about development in Africa to a wider public through his publications in Swedish magazines and newspapers, public lectures, etc.

III. Final comment and recommendation

It seems to me that Drs Beckman and Rudebeck are both qualified for appointment, on somewhat different grounds. They are alike in both working in the relevant field, with a substantial record of good research, extensive experience of graduate teaching, and appropriate experience of obtaining and administering collaborative research projects. Both have played central roles in the development of a creative research milieu and have fostered the research of younger scholars. Both are known internationally among Africanists concerned with development.

Their strengths and weaknesses are somewhat different, however.

Dr Beckman's work is particularly policy-relevant, with specific preoccupations of precisely the kind SAREC is looking for. He is also in my view a creative, imaginative, and unusually effective researcher who makes good on his undertaking to try to study problems in their actual complexity. He gives the impression, moreover, of being presently at the peak of his powers,

undertaking a new study of Nigerian development that will not be confined to a specific sector. If this ambitious project works, it should be very important. His weakness, if any, is that he has been a slower starter: ten years elapsed between his Master's degree and the publication of his doctoral thesis. Also, he has devoted many years to work in Ghana and Nigeria, with a correspondingly smaller impact in Sweden; however, the depth of experience and the extensive African contacts that flow from this should be considered a major asset.

Dr Rudebeck's study of Guinea-Bissau is a work of distinction. His other publications appear more as good 'state-of-the-art' work, devoted steadily and consistently to the promotion of development studies in Sweden. His graduate teaching record is notable. He is certainly one of the best known contemporary Swedish social scientists working on development. His current interests in popular democracy or 'people's power' are highly relevant to SAREC's research concerns, although it is not yet clear whether the conceptual framework that Dr Rudebeck has evolved for investigating this will generate fertile and creative new lines of work. On the basis of his past record, I would guess that this is partly a matter of timing and that if appointed, Dr Rudebeck can be expected to embark on a new productive phase of research.

On this basis I consider both men are qualified for appointment.

Colin Leys

SAREC professorships in Political Science

The applicants assessed in the report are:

Lars Rudebeck
Björn Beckman
Axel Hadenius
Walter Carlsnaes

Each applicant will be presented and assessed individually and separately, with a final recommendation at the end of the report.

Lars Rudebeck

Rudebeck, b. 1936, is a university lecturer in political science at Uppsala University. He is a Doctor of Philosophy from 1967, and has been working as a lecturer and researcher within development studies in various employments since then. Rudebeck has a wide experience as a supervisor of post-graduate and doctoral research, he has participated extensively in international net-

works within his field, and he has chaired a number of research and conference sessions. His pedagogical experience is quite wide.

Rudebeck has delivered 55 works for assessment, from a publication list of 96 titles. The majority of these titles are review articles, notes, papers, smaller reports, with a certain overlapping. The more substantial works comprise a thesis from 1963, and three books from 1967, 1970, and 1974 respectively. The thesis of 1963 is a study of the one-party system in Mexico. The approach is a functionalist conceptual framework applied to an empirical description and analysis of the dominant Mexican party, covering its internal democracy as well as its external role. It is a straight-forward analysis within the functionalist political systems approach. Shorter articles from this period covers much of the same ground.

Party and people from 1967 is a study of political change in Tunisia. The analysis concentrates on the interdependence between policies and the functioning of the political system, and it introduces a basic theme in Rudebecks research profile: the study of popular *mobilization* within the context of a one-party state. The perspective is still within the framework of functionalist political development analysis, and Rudebeck describes the major mechanisms in the evolution towards a mass party system: political socialization, recruitment, communication, interest articulation, and aggregation into decisions. The major topic is thus how the general "functions" specified by Almond and others are expressed in a one-party system. The book is followed by shorter studies of aspects of Tunisian development, like agrarian mobilization, and also by a more popular description of Tunisia from 1972.

In 1969 Rudebeck edited and introduced a volume – in Swedish – on ideologies in the third world, also concentrating on the relationship between political system and development strategies. *Utveckling och politik* (development and politics) was published in 1970, and introduces a more critical discussion of conventional uses of "political development". Tunisia is here employed as an illustration to demonstrate a more eclectic perspective, within which underdevelopment is seen as a discrepancy between human needs and the misused possibilities for need satisfaction. This increasingly moral perspective is followed up in several articles in the early 1970s, including two minor studies from 1972 on agrarian reform in Algeria, and on popular mobilization in Guinea-Bissau.

Guinea-Bissau – A Study of Popular Mobilization (1974) concentrates on PAIGC strategies and emerging mobilizing institutions within health care, economy, education, and the political sphere. This conception of

mobilization in the broad term is seen as a prerequisite for development, with politics as an agent of social and cultural regeneration after independence. The book is followed by a series of articles on Guinea-Bissau in the latter half of the 1970s, ranging from popular presentations to discussions of class structure and socialist development strategy. Rudebeck has followed up his studies of mobilization and development strategies with several papers on Mozambique in the 1980s. Two papers discuss the relationship between socialist development and democracy, while two recent works are communal studies at the village level, one of which compares local development features in Mozambique with a corresponding village in Guinea-Bissau.

Rudebeck is a serious scholar with a particular expertise on popular mobilization in African countries. He has not so far, however, demonstrated outstanding analytical skills, or theoretically very innovative capabilities. Even more important, his major works date back to the early 1970s, and his most vigorous and fruitful research period does seem to have been at that time. I would not consider Rudebeck quite qualified for a professorship in political science.

Björn Beckman

Beckman, b. 1938, got his doctorate from Uppsala University in 1976, after previous studies in Stockholm, London and Ghana. He has been a university lecturer and a reader in political science in Nigeria and in Stockholm, where he presently holds a position. Beckman has a wide teaching experience from Sweden and particularly from Nigeria, in political science and development studies. He has been active in Nordic and international research networks within development studies, and he has acted as an overseas editor of a journal specialising in African political economy. Pedagogically and as an initiator of research he is quite experienced.

Beckman has delivered 33 publications for assessment. They cover a fairly closely knit cluster of topics within third world development and dependence, like problems of the post-colonial state, African peasantry, democracy and participation, labour movements and state intervention, imperialism and political economy, the third world policies of industrial countries. Beckman's first major work was a lic. thesis in 1966, on the "colonial traditionalism" of British rule as a mode of controlling social change. The study is mainly based on British colonial reports, and is an analysis of indirect administration and ideology within the framework of Eastonian functionalism. Then there is a gap of ten years until Beckman emerges with numerous articles and papers within radical dependency theory. His articles on the peripheral, post-colonial state, on third

world democracy, on development strategies, and on peasants in the colonial economy are all clear and well organized examples of mainstream dependency analysis, while he calls for an explicit integration of "the logic of capital" in his critique of the dependency debate on Kenya (1980).

His articles on aspects of dependency, development and policies in Ghana and Nigeria in the early 1980s generally blame capitalism and third world capitalist state formation as the major obstacles to development, and calls for a mobilization of anti-monopolistic and anti-imperialist forces. The message is even more clear-cut in the general articles on marxism and underdevelopment (1983), and on neo-colonialism, state and capitalism in Africa (1985).

In 1976 Beckman published his only monograph. *Organising the Farmers*, on cocoa politics and development in Ghana. This is an analysis of the organisation of cocoa production, circulation, and international aspects, during the Nkrumah regime. The focus is on local attempts of producers to organise, on the middlemen, on the producers' council and farmers' participation, and on the class character of the state as an intermediary in the Ghanaian economy. The state is also at an intermediary position externally, since the Ghanaian economy basically is at the mercy of international relations. The book is well organised, with a quite rich empirical material.

Beckman's only other book is a co-product with another author: *The Wheat Trap* from 1985, where Beckman is particularly responsible for the section on "the illusions of import substitution". The "trap" is the blocking of national development by growing dependence of North American wheat on the one hand, and the illusions of an import substitution policy on the other. The authors thus call for increased domestic food production, and argue for the continued relevance of underdevelopment theory. The empirical material of this book is quite carefully examined, and it is so far the most thoroughly argued work in Beckman's production.

Beckman's research work is not very extensive, and he has made rather few comprehensive analyses. His work is definitely policy relevant, but from an analytical – and political – point of view there is something intensely predictable and monotonous in his conclusions. Theoretically or methodologically his work is not particularly creative, although there could be something promising in his last co-operative study. He is not, however, qualified for a professorship in political science.

Axel Hadenius

Hadenius, b. 1945, has a doctorate in politics from Upp-

sala in 1976, and has been employed as a research fellow and researcher at the University of Uppsala. He has been teaching a number of post-graduate courses, and he has also supervised PhD students and been leading research programs.

Hadenius has sent 12 works for assessment, mainly on Swedish politics and policies, and on democratic development. Besides the doctoral thesis there are three full-scale monographs and a new book-length manuscript.

The doctoral thesis, on the organizational development of the Swedish trade union movement, partly explains the development through "business union-theory" – the calculation of material interest. There is a careful description and analysis of union integration, centralization, and modes of representation and leadership.

Spelet om skatten (1981) is a rationalist analysis of Swedish taxation policy, with a wealth of empirical material organized and explained within a rationalist model. The book demonstrates analytical competence, knowledge of the research literature, and a grasp on the political topic.

Medbestämmandereformen (1983) is a study of the development of economic democracy in Sweden. The changing standpoints and arguments from different parties are lucidly analysed, with a careful explanation of the reform as a prominent issue on the political agenda. The character of the reform is specified and connected to the process of agenda-setting.

A Crisis of the Welfare State? (1986) is a study of opinions about taxes and public expenditure in Sweden. Rational choice theory is fruitfully applied to explain the patterns of opinions, and the analysis employs a quite wide repertoire of quantitative methods.

There is also several minor studies, basically of a methodological nature, on the analytical perspectives employed in the monographs: on rationalist analysis based on political actor preferences, on the verification of motives, and on the dimensions of welfare policies.

Hadenius has recently taken up questions of democratic development. "Democracy and state formation" (1987) is a perceptive overview of different perspectives with a good knowledge of the international literature. In a paper on democracy and capitalism, collective action theory is contrasted to structural analysing with an argument for the former demonstrated by a fruitful application of a strategic perspective within specific external conditions.

The long manuscript on "Utveckling och demokrati" (1988) is a well organized and ambitious discussion of how economic, social, cultural, and institutional factors relate to democracy (in the sense of Dahl's "polyar-

chy"). The analytical problems are clearly formulated, and lends clarity to much of the research discussions in the field.

Hadenius is a theoretically sophisticated and analytically competent scholar, with a firm grasp on the research literature. He is qualified for a professorship in political science, but his production only recently relates directly to development studies. There is no doubt about his general capabilities to make fruitful contributions to the specific topic announced here, but it is a matter of academic policy whether this qualification is enough.

Walter Carlsnaes

Carlsnaes, b. 1943, has a D. Phil. in politics from Oxford in 1976, and has held various research fellowships, researcher positions and university lectureships in Denmark and Sweden, presently at Uppsala University. He has a fairly wide teaching experience, and has conducted doctoral courses and supervised research students. Carlsnaes has enclosed 8 works for assessment, from a list of 19 titles. Here are two full-scale monographs and a nearly finished book manuscript.

Four essays on African nationalism and politics are from the late 1960s. One is a general conceptual analysis of African nationalism, one is an analysis of social features and political authority of colonial Buganda, one is on nationalism and regionalism, and one on the inflexibilities against regional identities produced by ideologised nationalism. In all these essays there is a firm analytical grasp of ideological representations, and a good arrangement of complex phenomena.

During the 1970s Carlsnaes' production was very modest indeed, and no work is submitted. From the early 1980s he emerges as a mature analyst of ideology and ideologies. In several articles on foreign policy he employs policy analysis to the organizational and ideological aspects explored. *The Concept of Ideology and Political Analysis* (1981) is a new critical examination of Lenin, Marx and Mannheim, with a sharp conceptual analysis, and a sophisticated critique of Seliger's work on ideology.

Ideology and Foreign Policy (1986) is a comparative analysis of conceptualization on a very explicit analytical foundation. The book is basically a *methodological* study, with a refined discussion of concepts like "classi-

fication", "explanation", "causation", etc. The outcome is a refined conceptualization of ideology in the analysis of foreign policy.

The book manuscript on the energy crisis and Swedish neutrality (1988), is partly a conceptual analysis and partly a policy study. Starting with a description and diagnosis of the energy crisis, Carlsnaes describes Swedish energy policy, and then connects the security implications to the Swedish tradition of armed neutrality. The manuscript is interesting and analytically sober, but not quite finished, since part of the last chapter and the important conclusion is not enclosed.

Carlsnaes' production is not very extensive, but his work is analytically sophisticated, and his theoretical competence quite outstanding, as demonstrated in his most ambitious studies. He is probably already qualified for a professorship in political science, despite the limited quantitative range of his production. Whether he is also qualified for a position in development studies is again a policy decision, since his limited preoccupation with the topic (the early analyses of African nationalism), should be weighted against a general analytical competence applicable to any branch of political science.

Conclusion

Two of the applicants, Hadenius and Carlsnaes, have been found qualified for professorships in political science. Alas, these two applicants have a fairly limited production within the field of development studies as specified for the positions available. Hadenius has recently embarked upon relevant third world topics, while Carlsnaes' Africanist adventure dates twenty years back. They have both demonstrated an outstanding analytical competence, which surely could make for fruitful contributions within development studies in need of such competence, but the final assessment here is a question of academic policy. Since there are two positions to be filled, I have not found it necessary to differentiate between Hadenius and Carlsnaes. If policy considerations should make this important, for instance if only one of the positions should be filled now, I am prepared to make an order of precedence.

Oyvind Østerud

Litteraturgranskningar

MICHAEL GALLAGHER och MICHAEL MARSH (eds), *Candidate Selection in Comparative Perspective. The Secret Garden of Politics*. SAGE Modern Politics Series Volume 18, Beverly Hills and London: Sage 1988.

Inledning

Det är ett ambitiöst företag redaktörerna för volymen *Candidate Selection in Comparative Perspective* tagit på sig. De har genomfört en komparativ analys av ett fenomen, som dels är svårt att dokumentera, dels något som varierar så påtagligt mellan de västeuropeiska politiska systemen, och partier inom samma partisystem, som de politiska partiernas interna kandidatnomineringsprocesser.

Volymen bygger till största delen på papers presenterade vid en ECPR-workshop. Några kapitel har emellertid skrivits senare, specifikt för boken. I volymen ingår, förutom inlednings- och avslutningskapitlen, nio kapitel med ländervisa redogörelser för kandidatnomineringsprocesserna inom de politiska partierna. Av de skandinaviska länderna ingår endast Norge genom ett kapitel av Henry Valen.

Det ligger i sakens natur att en ECPR-workshop inte lyckas skapa samma systematik i datainsamling som kan uppnås inom ramen för mer långsiktigt arbetande forskningsprojekt. Men resultatet är, med denna randanmärkning tagen till protokollet, på det stora hela taget utmärkt; redaktörerna har lyckats åstadkomma jämförbara data, samtidigt som man lämnar utrymme för redogörelser de enskilda partisystemens och partier- nas särdrag. Ett välskrivet sammanfattningsavsnitt summerar de empiriska resultaten.

Problemställning och genomförande

Frågan om kandidatnomineringsprocessens betydelse beror, som Michael Gallagher riktigt påpekar i bokens avslutning (s 276), ytterst på svaret på frågan om parlamentens betydelse i den politiska processen. Partiernas parlamentsgrupper utgör emellertid en viktig reservoar för elitrekrytering. Dessutom är kandidatnominerings-

processen och dess utfall ett viktigt konfliktlösningsinstrument inom de politiska partierna och ett sätt att ackommodera skilda fraktioner inom partiet. Därför är kandidatnomineringsprocessen, oberoende av hur man ser på frågan om parlamentens betydelse för den offentliga politikens utformning, av central politisk betydelse.

Kandidatnomineringar är ett av flera viktiga element i en representativ demokrati. Men kandidaterna nomineras inom ramen för politiska partier, och valsystemen i många länder är dessutom så utformade att enskilda kandidater spelar endast en marginell roll; väljarna röstar nästan enbart på partier. Mot denna bakgrund kan diskussionen om hur kandidatnomineringen går till te sig futtil; "vad spelar enskilda kandidater för roll – det är partierna väljarna väljer mellan". Detta argument har en viss giltighet, men bara en viss. Eftersom partierna i parlamenten utgörs av tidigare nominerade kandidater, är kandidatnomineringsprocessen av stor betydelse för förståelsen av hur partierna agerar i parlamenten. Därmed är frågan betydelsefull också i länder med starkt partidominerade valsystem.

Kandidatnomineringsprocessen betraktas av "party government"-filosofins anhängare (Ranney, Schattschneider, m fl) som ett mycket betydelsefullt elitrekryteringsinstrument. Tillsammans med partipolitikens transformering till offentlig politik, är partinominerade kandidater till offentliga uppdrag den starkaste kopplingen mellan parti och stat.

Anhängarna av "party government"-modellen menar att enskilda kandidater är av underordnad betydelse i den politiska processen. Det är snarare partiet som organisation som är länken mellan stat och medborgare, mellan väljare och valda; partierna, snarare än enskilda parlamentsledamöter, är enligt detta perspektiv ansvariga inför väljarna. Det här perspektivet reducerar betydelsen av enskilda valdas egenskaper, och därmed också av kandidatnomineringsförfarandet. Detta leder oss fram till volymens andra, mer generella problemställning: hur, och efter vilka kriterier, sammanställs kandidater i listvals-system?

I det här perspektivet är det särskilt intressant att undersöka, vilka spänningar inom partiorganisationerna som kandidatnomineringen ådagalägger. Från partiled-

ningarnas utgångspunkt är kandidatnomineringsprocessen komplicerad, inte minst med tanke på hur kandidatnomineringarna påverkar styrkeförhållandena mellan olika delar av organisationen. Om partiledningen ger lokala partiaktivister ett avgörande inflytande över nomineringsprocessen skapas ett starkt lokalt politiskt stöd för kandidaten, och lokalorganisationerna vitaliseras. Denna strategi kan emellertid producera en militant och pådrivande parlamentsgrupp, som inte låter sig styras av partiledningen. Den omvända strategin – att partiledningen mer eller mindre självständigt utser partiets kandidater – leder till att parlamentsgruppen blir mer lättstyrd, till priset av alienerade aktivister i lokalorganisationerna. Här föreligger således en målkonflikt, och partiledningen måste göra en avvägning mellan lokal mobilisering och central kontroll av parlamentsgruppen.

I det inledande kapitlet förs tyvärr inte denna typ av diskussion. Man saknar över huvudtaget en övergripande diskussion om kandidatnomineringsprocessens roll och signifikans i den representativa demokratin. Istället ägnar en av volymens redaktörer, Michael Gallagher, åtskillig tid och möda åt att diskutera varför ämnet överhuvudtaget är intressant. Egna funderingar och idéer varvas med omfattande diskursdiskussioner på ett ganska eklektiskt sätt. Referenserna till och citaten av Ostrogorski, Ranney, Schattschneider, Hennessey, Crotty, Czudnowski, Jupp, Kichheimer, Riggs, Seligman och många fler blir inte sällan hängande i luften, och bidrar inte till att föra diskussionen framåt.

Desto mer distinkt blir detta inledande kapitel, då kriterierna på de olika ländernas kandidatnomineringsprocesser presenteras och den beroende variabeln problematiseras. Det är framför allt tre egenskaper hos denna process, som man vill undersöka, och som varje länderkapitel redovisar resultat på:

- (1) iakttagelser på *processnivå*; hur centraliserad är kandidatnomineringsprocessen? Vilket inflytande har partiernas centrala organ över valkretsorganisationernas nomineringsarbete?
- (2) iakttagelser på *medlemsnivå*; hur hög är participationen i de parti-interna provvalen (motsv), och vilket inflytande har partimedlemmarna över kandidatnomineringen?
- (3) iakttagelser på *kandidatnivå*; vilka egenskaper tycks vara särskilt betydelsefulla för nominering i olika länder?

Kandidatnominering analyseras såväl som en beroende som en oberoende variabel. I inledningskapitlet formuleras sålunda ett antal hypoteser om vad som bestämmer nomineringsprocessens karaktär, och också om ef-

fekterna av denna process. Kandidatnomineringsprocessen antas påverkas av offentliga regler, det politiska systemets struktur, valsystelet, faktorer relaterade till landets politiska kultur samt partityp. Vad gäller konsekvenserna av kandidatnomineringsprocessen diskuteras tre sådana problemställningar; effekter på personsammansättningen av parlamenten, effekterna på partiernas parlamentariska agerande samt effekter på partiorganisationerna.

Komparativa analyser av politiska partier kan antingen ske inom ett och samma partisystem eller mellan partier av samma typ i olika partisystem. Jämförelser inom ett partisystem kan bli en indikation på i vilken utsträckning partierna imiterar varandras organisationsutveckling eller strategi. Jämförelser av partier av samma typ, å andra sidan, ger oss information om de olika partitypernas organisationskultur. Båda dessa strategier kan vidare ges en diakron dimension; förändringar över tid är ofta väl så betydelsefulla som synkrona jämförelser av partityp eller -system. I Gallagher – Marshs analys jämförs i första hand partier inom samma partisystem, även om man avslutningsvis också gör komparativa iakttagelser inom olika partityper.

För att skapa goda förutsättningar för jämförelser besvarar samtliga länderkapitel tre frågor: (1) hur centraliserad är processen inom de olika partierna? (2) hur hög är participationen inom processen? och (3) vilka egenskaper bör kandidaterna ha för att bli nominerade? (s 4) Det här ger volymen en markerad komparativ stadga, samtidigt som de individuella kapitelförfattarna inte binds alltför starkt av en gemensam ram.

Länderkapitlen varierar något i kvalitet. Redaktörerna har varit generösa med att ge författarna utrymme för analyser av respektive lands särart, vilket är en rimlig strategi. Däremot är några kapitel överhövan idiosynkratiska. I några fall är dessutom data otillräckliga för att möjliggöra komparation. Detta gäller framför allt kapitlet om de västtyska partierna. I detta kapitel ges ett stort antal fakta, utan stöd av data eller andra undersökningar, och läsaren är helt utlämnad åt författarens mer eller mindre subjektiva bedömningar. Det enda kvalitativa material som presenteras redovisar valresultat och mandatfördelningar. Trots att författaren är engelsman, är dessutom språket i detta kapitel klart influerat av det studerade landets grammatik. Meningarna är ofta mycket långa och omständliga. Toppnoteringen är nittiofyra (94) ord i en och samma mening (s 106).

Resultaten

Volymen är rik på såväl länderspecifika iakttagelser som komparativa resultat, och det här aktuella utrym-

met medger endast en kortfattad sammanfattning av de viktigaste resultaten.

De inledningsvis formulerade hypoteserna testas i det avslutande kapitlet. Ett första avsnitt behandlar kandidatnomineringsprocessens centraliseringsgrad och participationsnivå. Kandidatnomineringen i de allra flesta partier är i princip en fråga för valkretsorganisationerna. Endast ett fåtal partier ger väljarna möjlighet att påverka denna process, utöver den möjlighet att välja mellan kandidater som vissa valsystém medger. Primärval förekommer endast i några av de belgiska partierna (och förefaller minska i betydelse där), i de brittiska liberala och socialdemokratiska (SDP) partierna samt i det holländska D'66. Också den parti-interna participationen i kandidatnomineringsprocessen i partier som inte praktiserar primärval är generellt sett låg, och sjunker successivt.

Partiernas centrala instanser har normalt sett ett mycket begränsat inflytande över kandidatnomineringarna. Partiledningarnas inflytande begränsas till att utforma reglerna för valkretsorganisationernas kandidatnomineringsarbete, och formellt godkänna dessa organisationers förslag till kandidater. I några partier har centrala organ också en veto-rätt. Partiorganisationerna söker således balansera vikten av kandidaternas lokala förankring mot partiledningens intresse att påverka vilka kandidater som nomineras. Normalt spelar den förre faktorn betydligt större roll än den senare. I Frankrike, där centrala partiorgan under lång tid haft ett markerat inflytande över de regionala kandidatnomineringarna och bl a placerat ut kandidater i vissa valkretsar (sk *parachutage*), har vikten av kandidaternas lokala förankring efterhand ökat och utplaceringen av kandidater därför minskat. I Italien har ledningarna för de dominerande partierna, PCI och DC, under 1980-talet placerat prominenta oberoende kandidater på listorna. Återvalsprocenten för dessa kandidater är emellertid mycket låg.

Offentliga regler är helt insignifikanta i de flesta länder. I Finland, Västtyskland, Norge och USA finns olika typer av "partilagor", som föreskriver att kandidatnomineringar skall vara en regional eller lokal angelägenhet, och detta är också det uppvisade mönstret. I flera av dessa länder har reglerna emellertid endast karaktären av rekommendationer.

Det politiska systemets struktur har en viss betydelse för kandidatnomineringsprocessens centraliseringsgrad; processen är mer decentraliserad i federala stater jämfört med "unitary" stater. Däremot har valsystémet en underordnad betydelse, betydligt mindre än vad som ofta antas vara fallet. Valsystémet påverkar mer vilka egenskaper som söks hos kandidaterna än processens centraliseringsgrad. Partier i länder med proportionella

listvalsystém söker komponera listor som attraherar så stora väljargrupper som möjligt, sk "balanserade" listor. Därför väljs sådana kandidater, som tillgodoser så många av de efterfrågade egenskaperna som möjligt. Personliga egenskaper som ålder och kön spelar således stor roll i detta valsystém (s 260). I listvalsystém kan också militanta grupper tillgodoses på så sätt att dessa gruppers kandidater också placeras på listan, om än långt ned. Denna strategi kan naturligtvis inte tillämpas i valsystém med enmansvalkretsar.

Partityp och partiets placering på höger-vänsterskalan spelar, kanske något överraskande, en mycket liten roll för kandidatnomineringsprocessens centralisering (s 262).

Vilka egenskaper efterfrågas då av kandidaterna? Den helt viktigaste faktorn är, om kandidaten redan är parlamentsledamot, och hur skickligt och energiskt han (det är oftast män) i så fall agerat. Omvalsprocenten är i de allra flesta partier mycket hög, och ett välskött fögderi i parlamentet är ett essentiellt attribut i kandidatnomineringsarbetet. Slutligen är framför allt i länder med proportionella valsystém anknytning till intressgrupper viktig.

Om vi så ser till effekterna av kandidatnomineringarna, restes i inledningskapitlet tre sådana frågor. Vad först avser effekten på parlamentens sammansättning i olika avseenden, noterar författarna att parlamentariker skiljer sig i många avseenden från väljarna – högre social status, högre utbildning, högre ålder, etc – men gör den bedömningen att kandidatnomineringsprocessen på sin höjd endast är en mellanliggande variabel för att förklara detta mönster. Viktigare faktorer torde kunna relateras till studier av politisk participation, som dokumenterar att dessa grupper generellt sett är mer politiskt aktiva än andra grupper. Kandidatnomineringsprocessens viktigaste effekter återfinns i proportionella valsystém, där strävan efter "balanserade" listor kan leda till överrepresentation för organiserade intressen inom partiet.

Om således en viss effekt av nomineringsprocessen kan ses vad gäller sammansättningen av partiernas parlamentsgrupper, är beläggen för att denna process också skulle påverka parlamentarikernas agerande tunna. De farhågor för inval av oppositionella partiledningar, som ett decentraliserat nomineringsförfarande kan ge upphov till, dämpas av de rikspolitiska hänsyn som de lokala och regionala partiorganisationerna tar vid kandidatnomineringarna. Central kontroll av nomineringarna är således inte på något sätt en förutsättning för partisammanhållning i parlamentet (s 270). Dessutom finns det normalt mycket liten varians att förklara i det här avseendet; partigruppernas sammanhållning är mycket hög i de allra flesta parlament.

Den tredje frågeställningen avsåg kandidatnomineringarnas effekt på partisammanhållningen generellt sett. Gallagher finner att denna effekt är påtaglig. Genom att ge partiaktivisterna inflytande över kandidatnomineringarna stärks deras lojalitet till partiet. I de partier där kandidatnomineringen under någon period styrts av centrala instanser har resultatet inte sällan blivit att aktivistkaderen demobiliserats (s273).

En avslutande reflexion är att formerna för partiernas kandidatnomineringar förefaller i stort sett opåverkade av de förändringar som sker i partiernas omvärld. Trots massmediernas allt intensivare bevakning av (personerna inom) politiken, minskande participation inom partierna, valkampanjernas ökande betydelse och nya partibildningar förblir partiernas kandidatnomineringsprocesser i stort sett samma lokalt förankrade processer. Denna icke-förändring framstår som ett av de mer intressanta, ehuru tyvärr okommenterade, resultaten av Gallagher – Marshs volym. "Politikens hemliga trädgård" tycks påverkas föga av vad som sker utanför dess murar.

Efter att ha sagt detta, måste det också framhållas att Gallaghers och Marshs volym är ett utmärkt exempel på god komparativ analys. Redaktörerna har lagt ned åtskillig möda på att samordna länderkapitlen, och lyckats mycket väl härvidlag. Boken kommer med största sannolikhet att bli ett standardverk på området, mycket tack vare dess rikedom på fakta, överblick och välskrivna sammanfattningsavsnitt.

Jon Pierre

YVONNE HIRDMAN: *Att lägga livet till rätta. Studier i svensk folkhemspolitik*. Stockholm 1989: Carlssons.

Inledning

Två reflektioner dyker omedelbart upp i ens medvetande vid en första genomläsning av Yvonne Hirdmans bok *Att lägga livet tillräta*.

Den ena är att hon funnit en utomordentlig titel för sitt arbete. *Att lägga livet tillräta* beskriver väl statsmakternas intentioner, deras (beroende på synsätt) välmående eller påträngande sätt att ordna för människor, den verksamhet Yvonne Hirdman analyserar och kritiserar. Den välfunna titeln får stå för Yvonne Hirdmans stilistiska förmåga, hennes lätta stil, bokens läsbarhet trots det komplicerade ämnet. Med tanke på bristen på välskrivande forskare och samhällsdebattörer

i Sverige är det en glädje att läsa *Att lägga livet till rätta*.

Den andra spontana reflektionen är att hon inte kunde valt en lämpligare tid att publicera boken. Den pågående samhällsdebatten om omfattningen av staten, om dess förkvävande eller stödjande verksamhet, intensifieras snarare än mattas för närvarande. Med detta menar jag dock inte att Yvonne Hirdman på något sätt skulle ha spekulerat i tidsandan. Av förordet framgår hennes mödor och tveksamhet. Snarare är hon en del i tidsandan på samma sätt som nyblivna föräldrar som väljer ett ovanligt namn för sitt barn och sedan finner att många andra föräldrar valt samma ovanliga namn.

Innehåll

Det genomgående temat i boken är att utopisternas drömmar förutsätter ett diktatoriskt sätt att styra människorna. De mer praktiska samhällsförbättrarnas nit leder till att staten kränker människorna, "lägger livet tillräta" för dem. Dessa företeelser har behandlats tidigare, men nytt är att Yvonne Hirdman tar sin utgångspunkt i "det lilla livet", i den privata sfären, och prövar hur föreställningen om att lägga livet till rätta har påverkat detta område. Eftersom detta är kvinnornas domäner, blir kvinnorna synliga i Yvonne Hirdmans arbete till skillnad från de flesta andra samhällsanalyser, vilket naturligtvis är författarens avsikt.

Inledningsvis ägnar sig Yvonne Hirdman åt de äldre utopisterna som Fourier, Saint-Simon och Owens. På svensk botten beskriver hon de utopiska idéerna hos Ellen Key och socialisten Nils Herman Qviding.

Ur idéhistorisk synpunkt tycks hon vara uppslukad av den socialistiska idétraditionen. Hon nämner de tidiga socialistiska (manliga) föreställningarna om kollektiva bostäder, kollektiv bESPisning, kollektiv barnuppföstran, stordrift och rationalisering. "Fri kärlek" var för en del av dem en viktig ingrediens, som ju blev möjlig med hjälp av det kollektiva ansvaret för barnen. Kvinnan "skulle . . . befrias från barnen till mannen" (s59). Samtidigt saknas till exempel Elin Wägner och hennes tidiga miljömedvetande samt en mer ingående diskussion om "den kvinnliga principen", som onekligen kvalificerar eminent som samhällsutopi. Överhuvudtaget får den feministiska utopiska idétraditionen litet utrymme, även om hon nämner den.

Generellt sett önskar man att hon hade valt att korta de första kapitlen av boken, eftersom de ändå är, som Hirdman själv skriver, en översikt, "av essäistisk karaktär" (s63) som ger föga nytt. Hirdman skriver att Branting såg på Nils Herman Qviding som på "en tossig gammal släkting" (s69), ett omdöme som man tycker han hade alldeles rätt i. Jag förstår att Yvonne Hirdman känt sig tvingad att ta del av hans åsikter men man behöver ju inte vidarebefordra allt. En väg som enligt min

mening skulle ha ökat intresset och givit något nytt hade varit att mera konsekvent och utförligt ställa manliga och kvinnliga utopier mot varandra.

Det är när Yvonne Hirdman nalkas 30-talets utopister, "de sociala ingenjörerna", som hos henne representeras av en krets ekonomer och arkitekter med makarna Myrdal i spetsen, som läsarens intresse fångas och det hettar till. Med engagemang och verve beskriver hon denna grupps överlägsna inställning till omvärlden. Med sin i vetenskap och teknologi grundade rationalism anser de sig skickade att tala om för andra, "för folket", hur de skall tänka, bo och handla – inte minst handla i betydelsen konsumera. De talar om "människomaterial" och expertuppfostran av barnen. Det vill säga, det är mest Alva Myrdal som kommer till tals och som får klä skott i Yvonne Hirdmans kritiska framställning, eftersom det är "det lilla livet" det gäller, ett område där Alva Myrdal är experten. Hon vet hur man bör bo, utforma sitt äktenskap och sköta barn.

Efter att så att säga ha givit förutsättningarna följer Yvonne Hirdman upp sin tes om staten som kränker individerna genom att organisera det lilla livet för dem i en analys av en rad statliga utredningar tillsatta av socialdemokratiska regeringar, främst under 1930- och 40-talen. Framträdande i detta sammanhang är betänkandet från 1938 års befolkningskommission med alla dess delbetänkanden, bl a om sexualfrågan, och 40- och 50-talens bostadspolitiska utredningar. Hon menar att utredarna har hämtat sin inspiration och sina attityder från makarna Myrdal och kretsen kring dem.

Detta tycks vara hennes huvudtes. Insnärjd i denna finns frågan hur kvinnan skall inpassas i det framväxande moderna industrisamhället. Den socialdemokratiska rörelsen i Sverige var föga intresserad av utopiska idéer. Problemet med kvinnans plats löstes med hjälp av manliga försörjarlöner – kvinnan skulle ansvara för "den lilla världen", mannen för "den stora". Med tanke på "kamratäktenskap" skisserade visserligen Alva Myrdal under 30-talet visioner av kollektivhus och gav noggranna anvisningar hur ett sådant skulle fungera med kollektiv barnpassning etc ... och i *Morgonbris* diskuterade några debattörer kollektivhusets möjligheter, men mer blev det inte. I 40-talets statliga utredningar var detta tänkande mycket uttunnat. Här koncentrerade man sig mer på att framhäva husmoderns arbetsbörda och på vägar att underlätta hennes arbete samtidigt som det då och då bland de kvinnliga ledamöterna skymtade en positiv uppfattning om förvärvsarbete utanför hemmet. Här visar Yvonne Hirdman på den ständigt levande motsättningen mellan och inom kvinnor, när det gäller "kvinnans plats i samhället".

Oklarheter

Trots att boken som jag framhöll ovan är lättläst är det svårt att få något grepp om den. Det finns två skäl till detta. Det ena är den egendomliga diskrepans som föreligger mellan förord och avslutningskapitel å ena sidan och det som står däremellan å den andra. Om jag hoppar över inledning och avslutning framstår Yvonne Hirdmans ämne och huvudbudskap just såsom det uppfattats av många entusiastiska kommentatorer, såsom ett engagerat nyliberalt inlägg mot den sociala ingenjörstankens förkvävande grepp, ett uttryck för synen att staten obehörigt tränger sig in framför allt på det mest privata av alla områden och översittaraktigt talar om hur det skall vara. Denna sociala ingenjörstanke skulle vara en produkt av ett socialistiskt/socialdemokratiskt idékomplex. I inledning och avslutning är Yvonne Hirdman mer nyanserad. "Behöver vi bry oss om tonen, det sätt på vilket man talade till människor. Fanns det inte strategi bakom fattigdomsskammen? ... Paradoxalt nog höjde detta (den sociala ingenjörstanken) det mänskliga värdet alldeles kolossalt ... Det vore dumt, ekonomiskt och politiskt dumt att inte bry sig om, fostra och hjälpa folk, att inte ge dem bra bostäder, lära dem att bo bra, äta riktig mat etc" (s 234). Men det som hon kallar två sidor av samma mynt på de allra sista sidorna saknas i framställningen i övrigt, och det är inte förvånande att hennes entusiastiska kommentatorer har uppfattat kritiken mot den socialistiska socialingenjörstanken och statens ingrepp i den privata sfären som den väsentliga.

Det andra skälet till den frustrerande obestämdheten i hennes framställning är att två teman kolliderar. Hon kritiserar statens inblandning i "det lilla livet" och hon vill ge en beskrivning av problemen med kvinnans ställning i det moderna industrisamhället. Dessa teman är svärförenliga, till vilket jag återkommer längre fram. Men det blir också helt enkelt för mycket. I hennes snabba framställning virvlar många intellektuella frågeställningar och problem förbi som var och en har bäring på hennes ämnen men som knappast undersöks på allvar: utopibegreppet, problemet med elit och demokrati, tidens övertro på vetenskapligheten, den sk scientismen, ev rashygieniska böjelser i tiden och hos makarna Myrdal, moderniseringsprocessen, statens förhållande till individen, kvinnans ställning i samhället, de djupliggande kvinnopolitiska motsättningarna om sättet att förbättra kvinnans ställning etc. Resultatet blir en mosaik, där delarna inte bildar en helhet.

Ett traditionellt politiskt perspektiv

När det gäller socialingenjörerna och statens inblandning är den springande punkten om hennes framställning övertygar. Hade verkligen Myrdals det inflytande

hon tillskriver dem? Alva Myrdals utopiska kollektivhus fick inte mycket gensvar i den pragmatiska svenska politiken. På 50-talet återfinns vi för övrigt henne själv som reformist. Då skrev hon tillsammans med Viola Klein boken om kvinnans två roller, där lösningen på kvinnans problem är att hon skall ha just två roller; hon skall förbereda sig för yrkesarbete när barnen flugit ur boet. Bilden av Gunnar Myrdal som socialist eller socialdemokrat bör kompliceras av det förhållandet att han fick sina främsta impulser från USA. Här skulle en analys av elitism och demokrati vara intressant (Se Mac Murray, recension i *Arbetarhistoria*, nr 55 september 1990).

Men man kan också låta sig övertygas av hennes framställning och många citat om den översittaraktiga socialingenjörinställningen hos dåtidens socialdemokrater och, beroende på politisk inställning, anse det som grunden för dagens kvävande välfärdssamhälle. Huruvida Yvonne Hirdman anser det kan man inte veta. De praktiska resultaten av de utredningar som hon tar upp är blygsamma. Genomförandet av välfärdssamhället hade knappt börjat och hon skriver ingenting om det. Men om hon har blivit missförstådd torde felet inte ligga hos dem som entusiastiskt tagit upp hennes beskrivning utan i hennes egen framställning.

Vad man under läsningens gång ändå fram till de sista sidorna saknar är en problematisering. Var går gränsen? John Stuart Mill debatterade länge med sig själv innan han kom fram till att det var rätt att kränka föräldrarna genom att införa allmän skolplikt. Ett modernt exempel är samhällets engagemang i barnbilstolar. För en generation sedan satte man barnen litet hur som helst i bilen. Dagens unga föräldrar skulle känna sig moraliskt undermåliga om de underlät att spanna fast barnen, ofta skrikiga och otåliga, i barnbilstolar även för kortare turer och även om de måste byta dessa byngliga föremål mellan bilar. Utan tvivel har de blivit indoktrinerade (kränkta) av barnavårdscentralerna som lånar ut dem gratis. Men när man tar del av forskningsresultat som visar hur utsatta små barn är vid olyckor, känner man sig mindre kränkt. Var går gränsen?

Genusperspektivet

Till oklarheten i hennes framställning bidrar att hon laborerar med två perspektiv utan att egentligen göra reda för dem, dels ett traditionellt politiskt perspektiv, dels ett genusperspektiv. När jag ovan hävdade att hon hade två motsägelsefulla teman, statens inblandning i den privata sfären och kvinnans ställning i samhället, var det dessa perspektiv jag syftade på.

Yvonne Hirdman har själv definierat genusperspektivet och beskrivit det som mannens makt över med-

vetandet: det är mannen som är norm, han utgör det normala och allmängiltiga (*Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1988:3 s 51). Mannen har företräde till hur omvärlden skall tolkas och därmed makten. Om man nu faktiskt tillämpar detta genusperspektiv blir särskiljandet mellan det privata och det offentliga, däribland statens inblandning i det privata, irrelevant. Låt mig ge några exempel:

Yvonne Hirdman har ett avsnitt med den i ett genusperspektiv egendomliga titeln "Om skapandet av en statlig sexualmoral – 1936 års-sexualutredning" (s 131). Fanns det ingen statlig sexualmoral före år 1936? Var befolkningskommissionens betänkande första gången staten lade sig i folks sexualvanor och därmed beskar en frihet de tidigare haft? Naturligtvis inte. (I själva verket ökade människors frihet något med hjälp av detta betänkande, eftersom preventivmedel föreslogs tillåtna.) Och även om det inte finns någon statlig sexualmoral-lagstiftning i ett samhälle, finns det inte religiösa eller sekulariserade regler, attityder, uppfattningar om hur man skall bete sig, som det är farligt att bryta mot? Och är det inte främst kvinnornas frihet som beskåras? Kvinnans frihet att säga nej till samlag inom äktenskapet kodifierades i Sverige så sent som 1965 och är fortfarande kodifierad endast i ett fåtal länder.

Ett annat sätt att säga samma sak är att fråga sig om inte "det lilla livet" är mättat med regler och uppfattningar som talar om för människor hur saker och ting bör vara, hur barn bör uppfostras, vad som är fint och vackert när man skall inreda ett hem även om inte staten propagerar för hur det skall vara. De som inte följer det vedertagna blir alltid "kränkta". Det är så att säga inte tomt utanför den statliga sfären. Ett exempel som genast dyker upp är den i rationalism och "vetenskaplighet" grundade idén att barn skulle ammas i fyrtimmarsintervall, vilket plågade kvinnor framför allt på 30- och 40-talen. Ett sådant schema skulle ge fysiskt och psykiskt välmående barn, och vilken mor ville inte sina barn väl? Den som vill se denna "kränkning" dramatiskt beskriven rekommenderas Mary McCarthy's arbete *Gruppen* om unga amerikanska kvinnor på 1930-talet. Men detta kan inte kallas ett *statligt* intrång i "det lilla livet". I genusperspektivet finns det ingen särskild anledning att utpeka staten framför allt annat såsom kränkare. Statens förhållningssätt är ett av många uttryck för värderingarna i samhället, goda såväl som dåliga för kvinnornas del.

Också på andra sätt förändras bilden i ett genusperspektiv. Kvinnorna i de utredningar som Yvonne Hirdman behandlar engagerade sig starkt i "det lilla livets" utformning och kom med många pekpinor. Hemmens forskningsinstitut bildades som en direkt fortsättning av deras verksamhet. Här undersöktes hemmets alla funk-

tioner och hemmens standard, tiden för olika arbetsuppgifter i hemmet, antal lakan och kokkärl, den rätta höjden på diskbänken, behovet av ljus i köket. Är detta en kränkning av det lilla livet? Yvonne Hirdman framhåller strängt att bakom undersökningarna låg alltid idéer om hur det *borde* vara. Men hon erkänner också engagemanget hos de kvinnor som arbetade med detta. I ett genusperspektiv blir det mer än så. "Det lilla livet" har alltid legat i mörkret, i periferin utanför det strålkastarljus som styrs av samhällets värderingar till det som uppfattas som viktigt. "Det lilla livet" har ansetts "naturligt" och självklart och därför samhällsligt ointressant. Att forska om det, att skriva om det, är att flytta det från periferi till centrum. Det är att något öka kvinnornas makt.

Man kan också fråga sig hur de praktiska förslagen i de statliga utredningar som Yvonne Hirdman tar upp ter sig i ett genusperspektiv. Möjligheterna till legal abort på vissa indikationer, viss sexualundervisning, legaliseringen av handeln med preventivmedel, en blygsam moderskapspenning och ett lika blygsamt bidragsförskort gör det svårt att se negativt på socialingenjörskonsten i detta perspektiv. Kränkte ledamöterna i utredningen människorna i allmänhet och kvinnorna i synnerhet när de diskuterade behovet av gemensamma tvättstugor och lekplatser?

Och om man vidgar perspektivet utanför Yvonne Hirdmans bok, kan man påminna sig vad många kvinnoforskare framhållit, att medan männen till största delen försörjer sig på sitt arbete, är kvinnorna beroende av sitt arbete och av männen. Vid sekelskiftet var de nästan helt beroende av männen, nu är de mindre beroende av männen men mer av samhällets insatser, dvs den sociala ingenjörskonsten, på olika områden.

Avslutning

Med detta är jag tillbaka vid utgångspunkten. Yvonne Hirdman har valt att skriva om den sociala ingenjörskonstens faror, däri inräknat fördärligheten i att staten blandar sig i det lilla livet. Ett annat tema är kvinnornas ställning i förhållande till männen, där uppdelning i privat och offentlig sfär är irrelevant och offentlig inblandning i praktiken ofta till fördel för kvinnorna. Det är därför inte att förvåna sig över att hennes arbete blir så splittrat.

Det som man till slut klarast kommer ihåg efter läsningen är just det som hon fått så många entusiastiska kommentarer om, makarna Myrdals, socialingenjörernas planeringsbenägenhet, och statens engagemang i det lilla livet. Karakteristiskt nog har ingen av dem som tagit upp detta tema lagt märke till att boken också till en stor del handlar om problemen med kvinnans ställning.

Anne Marie Berggren

BO PETERSSON: *The Soviet Union and Peacetime Neutrality in Europe. A Study of Soviet Political Language.* Lund Political Studies 65. Göteborg 1990: MH Publishing

Boka er publisert på Studentlitteratur Lund mai 1990 og byggjer m a på ein tidlegare studie av Bo Petersson. Denne studien er publisert i 1989 med tittelen "Sovjetunionen och neutraliteten i Europa. Sovjetiska kommentarer om Finlands, Schweiz', Sveriges och Österrikes neutralitetspolitik 1955-1988".

Han har og publisert artiklar om nøytralitetsspørsmålet i Nordic Journal of Soviet and East European Studies, og vidare i the International History Review.

Bo Petersson hadde såleis grundig kjennskap til det empiriske feltet *før* han tok til med det arbeidet han i dag presenterer, og som tek for seg den politiske retorikken *før* Gorbatsjov kom til makta. Den er fokusert på kommentarer i sovjetiske media om nøytralitet generelt og politikken til dei nøytrale statane Sverige, Finland, Sveits og Østerrike spesielt.

Bo Petersson ser på sovjetiske mediakommentarer utifrå to ulike perspektiv:

I den første delen av studien analyserer han språket utifrå det han kallar for ein instrumentell innfallsvinkel. Dvs at han går utifrå at Sovjetunionen nyttar språket i den hensikt å oppnå noe hos den som budskapen blir retta mot. I den instrumentelle bruken av språket er det *overtaling* som er det sentrale målet for aktøren. Det Sovjetunionen søker å oppnå iflg Bo Petersson er å påverke dei nøytrale statane.

Petersson opererer med ein taxonomi for å karakterisere dei ulike hensikter Sovjetunionen har med sine budskapar eller "textual messages".

- 1 Sovjetunionen ønskjer å endre atferda til den nøytrale staten (RCP)
- 2 Sovjetunionen ønskjer å sondere muligheten for endring av atferd (RPP)
- 3 Sovjetunionen ønskjer å tilføre aktøren nye holdninger og synspunkt (RSP)
- 4 Sovjetunionen ønskjer å styrkje aktørens alt etablerte politikk (RRP)

Empirisk blir det fokusert på fire cases, nemleg

- 1 sovjetiske kommentarer til Østerrikes EEC-politikk i 1961-1972
- 2 svensk og sveitsisk militærbudsjett
- 3 dei østerrikske initiativa på slutten av 60-talet og tidleg på 70-talet for å fremje KSSE (The Conference on Security and Cooperation in Europe)
- 4 og til slutt finsk nøytralitetspolitikk

Desse fire empiriske cases blir i første del av studien utelukkande behandla som om Sovjetunionen i sine "textual messages" søker å påverke dei nøytrale statane til å føre ein politikk som er ønskeleg for Sovjetunionen. I denne delen av studien reknar Bo Petersson som sagt med at språket ikkje seier noe som helst om kva dei sovjetiske maktthavarane måtte tenkje og meine innerst inne. Språket blir brukt strategisk og taktisk. Men Bo Peterssons påstand er at jamvel om språket blir nytta på ein taktisk måte, kan dette språket likevel fortelje oss mye om kva som er sovjetisk politikk. Gjennom begrep frå samfunnsvitskapleg teori meiner han å kunne belyse dette materialet på ein måte som avdekkjer trekk ved sovjetisk politikk som vi ikkje utan vidare kunne avlese på eit intuitivt plan.

I den andre delen av studien forlet Bo Petersson det postulat han sette fram i første delen. Han hevdar nå at språket ikkje nødvendigvis blir nytta strategisk/taktisk utifrå visse hensikter, som å påverke adressaten til å endre si atferd på ein eller annan måte. Nei, nå seier Bo Petersson at språket samstundes er "reflekterande", at språket fortel oss noe om kva oppfatning Sovjetunionen har av nøytralitetspolitikk utan at dette blir tilsørt.

I dette perspektivet innsnevrar han behandlinga av materialet til metaforen. Dette gjer han fordi han meiner at metaforen i særleg grad er reflekterande. Han påstår at metaforen avslører kva aktøren eigentleg tenkjer og meiner om spørsmålet, i dette tilfellet nøytralitetspolitikk. Han vel metaforen fordi han er av den oppfatninga at metaforen i særleg grad får fram aktørens konseptualisering av eit gitt politisk fenomen.

Her går han tilbake til siste del av Stalinperioden. Sentrale metaforar blir identifisert. Det er m.a. metaforen som beskriv nøytralitetspolitikk som kamuflasje. Ein annan sentral metafor er den som beskriv nøytralitetspolitikken som ein veg.

Når vi ser materialet ut frå desse to perspektiva, blir det ved fleire høve understreka av Bo Petersson at språket ikkje *berre* er instrumentelt eller *berre* reflekterande, språket er begge delar samstundes. Men ved å behandle materialet utifrå desse to ulike utgangspunkt, vil ein vere i stand til å belyse materialet på ein meir fruktbar måte enn dersom ein berre avgrensar seg til det eine perspektivet. M.a.o.: Når utgangspunktet er *språket*, vil ein lære meir om sovjetisk politikk dersom ein ser språket som uttrykk for både det instrumentelle og det reflekterande.

I introduksjonskapitlet fortel Petersson at han har hatt særlege grunnar for å feste seg ved språket fordi Sovjetunionen i den tidsperioden han har behandla i aller høgste grad var eit lukka samfunn. Dette har ført til at sovjetisk politikk til tider har vore vanskeleg å studere. Kjelder som ein ser på som absolutt nødvendige i

studie av politikk, har vore utilgjengelege i Sovjetunionen. Dette har iflg Petersson ført til at mange samfunnsforskarar er blitt skremde bort frå studiar av sovjetisk politikk. Men skal vi la vere å studere eit felt fordi det metodisk og teoretisk er svært krevjande, når feltet er sentralt for forståinga av internasjonal politikk?

På denne bakgrunn har det skrivne ord i aviser, tidskrift og monografar fått spesiell betydning i forskning på Sovjetunionen. I mange år var straumen av offisielt og halvoffisielt språk det einaste kjeldematerialet forskaren kunne halde seg til. Mao: språket hadde ei heilt spesiell stilling som kjeldemateriale i forsøka på å oppnå forståing av sovjetisk politikk.

Det er denne konstatering som har ført til at Bo Petersson er kommen til at det har vore spesielt verdifullt å konsentrere seg om russiske kommentarar til sovjetisk nøytralitetspolitikk. Kva kan det politiske språket fortelje oss om sovjetisk politikk? I studiet av språket hentar Petersson begrep både frå sosialpsykologi og semiotikk. Ved hjelp av desse to teoretiske felta vil ein kunne oppdage budskapar i språket som ikkje er sjølv-sagde utifrå ein overflatisk eller intuitiv betraktningsmåte.

Gjennom begrepsapparatet søker Petersson å avdekkje måtar å bruke språket på og som samstundes fortel oss noe om retningar i sovjetisk politikk. Dermed blir ikkje kjeldematerialet ei samling av rituell prosa, men ein spennande gjennomgang av teiknsystema som ligg avlagra i språket, bevisst eller ubevisst hos avsendaren.

Petersson bruker mye av introduksjonskapitlet til drøfting av nøytralitetsbegrepet. Historiske perspektiv på nøytralitet blir skissert.

Kjeldematerialet blir også drøfta. Det inneheld relevante artiklar frå sovjetiske dagsaviser og Current Digest of Soviet Press. Sovjetiske tidsskrift er blitt konsulterte, av og til også den engelske utgåva av International Affairs. Vidare har Petersson bygd på sovjetiske monografar, resyme av avhandlingar og antologiar av ulike slag. Dette siste materialet er i stor grad blitt samla og gjennomgått av forfattaren under opphald i Sovjetunionen i 1984 og i 1986.

Når kjeldematerialet i den grad baserer seg på språket, er det nok ein fordel at Petersson har gode kunnskapar i russisk.

Kapittel 2 er ein gjennomgang av tilhøvet mellom Sovjetunionen og dei nøytrale statane i Europa sidan 1950. Dette kapitlet oppsummerer funn frå tidlegare arbeid av Petersson på same temaet, og som vi har referert til tidlegare.

I kapittel 3 går Petersson for alvor inn i den teoretiske ramma for studien. Han presenterer her det instrumentelle perspektivet på språket. Dette baserer han på desse føresetnadene:

- 1 at massekommunikasjon i Sovjetunionen blir nytta som eit instrument for sovjetisk politikk ved at det er kalkulerande og har klare hensikter
- 2 at valet av mål og strategiar for kommunikasjonen er nøye koordinert med den politiske tenking, vurderingar, forventningar og hensiktene til dei politiske leiarane
- 3 at alle kanalar for massekommunikasjon er underlagt streng og sentralisert kontroll

Desse føresetnadene er sjølvsagt viktige for i kva grad det er mogleg å trekkje konklusjonar om sovjetisk politikk utifrå det materialet som Petersson har. Og vel å merke, desse føresetnadene er berre gyldige *før* Gorbatsjov.

Petersson understrekar at når hensikten er å påverke, blir det viktig kva teknikkar avsendaren nyttar seg av. Her lanserer Petersson eit relativt omfattande begrepsapparat for å avdekkje desse teknikkane. Forstår vi dei språklege teknikkane, vil vi og lettare kunne forstå kva hensikten er.

Mønster i argumentasjonen blir avslørt gjennom begrepspara

- 1 inappropriateness-appropriateness
- 2 ineffectiveness-effectiveness
- 3 inconsistency-consistency

Vektlegginga i desse begrepa ligg på det kognitive – det logiske – dei appellerer til aktørane tankevirksomhet.

Men for at dei retoriske strategiane skal bli krona med suksess, av Petersson definert som *identification* og *internalization*, innfører Petersson begrep som er mest i slett med semiotikken. Vektlegginga her er på affektive verdiar. Det blir kalla for *anchoring techniques*. Dette er den velkjende retoriske strategi: å knytte argumentasjonen til sentrale verdiar i kulturen, i dette tilfelle ofte nøytralitetsbegrepet. Den retoriske teknikk ligg i å knytte til dømes alle dei positive kjenslene som er knytte til dette begrepet – la oss seie her i Sverige – til sine hensikter. Argumentasjon som ligg utelukkande på det kognitive plan vil skjeldan vekkje oppmerksomhet, da må argumentasjonen knyttast til kjensler – kjensler knytte til kulturen, kollektive røynsler som er avlagra i språket.

I dette resymeet kjem eg ikkje til å gå inn på begrepsapparatet. Eg vil komme tilbake til dette i diskusjonen. Som i alle avhandlingar, er dette eit springande punkt.

Etter å ha presentert begrepsapparatet for det såkalla instrumentelle perspektivet, går Petersson over til å anvende begrepsapparatet på dei fire cases vi har referert til tidlegare, dvs:

sovjetiske kommentarar til den østerrikske EF-politikken fram til 1972

sovjetiske kommentarar til det svenske og det sveitsiske militærbudsjett

østerrikske initiativ på slutten av 1960-talet og tidleg på 1970-talet i arbeidet for å fremje KSSE

Finlands internasjonale posisjon i tillegg til det generelle forhold mellom Finland og Sovjetunionen.

Når det gjeld den østerrikske EF-politikken frå 1961–1972, kjem Petersson fram til at dette er eit godt eksempel på korleis Sovjetunionen ved verbale strategiar – eller "textual messages" – overfor Østerrike søkte å endre den østerrikske atferda.

Argumentasjonen var som følger:

- 1 sterkare økonomiske band mellom dei nøytrale og EF kunne føre til politiske band
- 2 lettare tilgang til EF vil føre til endring av status quo på bekostning av sovjetiske interesser
- 3 nye handelsavtalar mellom nøytrale og EF måtte nødvendigvis føre til diskriminerande tiltak mot den sovjetiske eksporten til Vest-Europa

Eit anna sentralt problem for Sovjetunionen var militærbudsjetta til dei nøytrale landa, og skytset blei i særleg grad retta mot Sverige og Sveits. Her hadde ikkje Sovjetunionen store forhåpningar om verkeleg å endre atferda til adressaten. Retorikken tok difor preg av, og er ein illustrasjon på, det Petersson kallar for "Probing response changing persuasion". Vi kan kanskje kalle det retorisk sondering. Dette er kvalitativt ulikt dei tilfella der ein har reelle håp om å endre atferd. Da klassifiserer Petersson retorikken som Response Changing Persuasion.

Petersson finn sterke parallelle trekk i Sovjetunionens argumentasjon her, og i argumentasjonen Sovjetunionen nytta seg av når det galdt frykten for at Sverige og Sveits ville skaffe seg kjernefysiske våpen. Strukturen i argumentasjonen senterer rundt to tema: det Petersson kallar for Inappropriateness og Ineffectiveness.

Den østerrikske politikken når det gjeld KSSE blir halden fram som døme på det Petersson ser som ein retorisk strategi der ein tek sikte på å oppmuntre og styrke ønskeleg atferd. Den østerrikske atferda er båe appropriate og effective. Østerrike er nå blitt den snille guten i klassen, og retorikken er drastisk lagt om.

Men det beste eksempelet på den snille guten i klassen er likevel Finland. Retorikken her har som siktemål å styrke ei alt etablert atferd. Her er det snakk om å oppmuntre atferd, ikkje å avskrekke.

I kapittel 5 presenterer Petersson det retoriske utgangspunktet for sitt andre perspektiv på språket. Her

viser han til at den politiske verkelegheten kan bli delt inn i tre ulike nivå:

- 1 fakta i dei politiske omgivelsane
- 2 persepsjonen av desse fakta
- 3 den retoriske presentasjon av dei persiperte fakta

Hovudpåstanden er at språket i stor grad blir brukt instrumentelt eller retorisk, men samtidig vil det innehalde komplementerende delar som er reflekterande eller ekspressive. Språket vil også innehalde indikatorar på dei innerste tankar og kjensler til avsendaren.

Metaforen som språkleg fenomen får her ein omfattande teoretisk gjennomgang, for vidare å bli empirisk applisert i kapittel 6. Konklusjonen er at metaforar på ein framifrå måte både summerer opp, og ikkje berre summerer opp, men og påverkar tenkjemåten i Sovjetunionen når det gjeld nøytralitet.

Eg har først tre prinsipielle innvendingar mot avhandlinga til Bo Petersson:

Første prinsipielle innvending

Kva står sentralt i ein forskingsprosess?

Teori og emperi er to sentrale element. I Peterssons avhandling finn vi rikeleg av begge delar.

Når det gjeld *metode*, som er det tredje sentrale element, leitar vi med mindre hell i avhandlinga etter ei drøfting av denne. Det er eksempelvis ikkje eit separat metodekapittel slik konvensjonen er for dei fleste avhandlingar. Forklaringa kan vere at metoden er så grei at det ikkje er nødvendig å ha noe separat kapittel, eller at drøftinga av dette sentrale punktet er inkorporert i andre kapittel.

Vår mistanke om manglande drøfting av metode blir likevel ikkje avkrefta og får oss til å stille visse spørsmål.

I samfunnsvitskap har det i etterkrigstida vore ein litt ilter og til dels ufruktbar debatt om kvantitative versus kvalitative forskingsmetodar. Debatten om positivisme versus hermeneutikk er knytt til dette problemkomplekset.

Det er på ingen måte min hensikt i denne samanhengen å reise noen debatt på dette grunnlaget, men la meg likevel seie at eg trur det ville ha vore ein styrke for avhandlinga om den hermeneutiske metoden hadde blitt drøfta i tilknytning til dei metodiske problema som knytter seg til avhandlinga.

Dei metodiske problema eg vil reise er likevel irrelevante i forhold til kva forskningstradisjon ein måtte sverge til.

Bo Petersson introduserer ein serie teoretisk begrep i avhandlinga som alle er definerte teoretisk. Derimot er den operasjonelle definisjonen av begrepa ikkje alltid

like tilfredsstillande. Det er ikkje alltid klart korleis han har prøvd ut teori og begrep på det empiriske materialet.

Dette fører fram til det vesentlege spørsmålet:

Ville ein forskar med same teori, same begrep og same materiale som Petersson komme fram til dei same funn – og understrekar her funn – ikkje tolking av funna.

For å gjere diskusjonen så konkret som mogleg på dette punktet vil eg ta opp eit enkelt begrep som eg trur alle her kjenner til: begrepet "consistency".

Dette begrepet har ein grei teoretisk definisjon, men operasjoniseringa av begrepet kan bli uhyre vanskelig – og NB: ein vil komme fram til ulike resultat alt etter korleis ein vel å operasjonisere begrepet. Dette er difor meir enn eit trivielt spørsmål.

Uavhengig av forskingsmetode bør reglane for å kategorisere ei utsegn vere klar, jamvel om ein sjølv sagt i praksis alltid vil stå ovafor vanskelege skjønsspørsmål.

For ikkje å bli misforstått, la meg igjen gjere det klart at eg ikkje her argumenterer for den såkalla "tradisjonelle innhaldsanalyse". Denne tek ikkje tilstrekkeleg omsyn til at betydning alltid er avhengig av kontekst.

I tillegg til en reint lingvistiske analysen blir Petersson sin analyse av kontekst viktig fordi semiotikken lærer oss at språket som kommunikasjonsmiddel berre kan bli forstått med bakgrunn i den kontekst det blir framsett i. Når vi i Norge seier "gratulerer med 17. mai" på 18. mai, kan det ha ein dramatisk annan betydning enn når det blir sagt på sjølve 17. mai. Det nyttar ikkje å slå opp i ordlista for å få greie på kva leiarane i Sovjetunionen kan ha meint med ei utsegn. Vi kjenner betydningen av eit ord berre når vi ser det i den kontekst det blir framført i.

Analyse av kontekst blir essensielt for kartlegging av betydningen av ei kvar utsegn, og her står Petersson på trygg grunn.

Konstateringa av den slaviske innhaldsanalyses ufullkommelighet bør heller ikkje føre til at vi innfører vilkårlegheit i klassifisering av empirien i forhold til dei kategoriar vi har sett opp. Da vil forskinga tape mye i verdi.

Problemet med etterprøving av materialet gjenstår. Korleis vil vi kontrollere om det er sjusk og omtrentlegheit, eller om forskaren – gjerne ubevisst og mot sin eigen vilje – har tilpassa terrenget etter det teoretiske kartet, og ikkje omvendt som er grunnlaget for all empirisk forskning?

Det ville vere lettare å kontrollere Peterssons empiriske utprøving dersom det i ein appendiks td hadde vore illustrerande eksempel på klassifisering av materialet i forhold til kategoriane – eller kanskje enda betre: ei komplett liste over alle klassifiseringar.

Innan den tradisjonelle innhaldsanalysen har det ut-

vikla seg ein skole som gjerne blir kalla for "latent" koding. I "latent" koding er kodaren trenna i teori og begrep og gjennomfører tolking av materialet i utstrekkt grad. Ved ein slik framgangsmåte kan vi likevel benytte reliabilitetstestar, og ein slik metode ville ha gitt eit meir presist uttrykk for tendensane i materialet.

Det reflekterande perspektivet

Det som er sagt til nå, gjeld den analysedelen som går på det instrumentelle perspektivet. Når det gjeld det reflekterande perspektivet, oppstår problemet i ei litt anna form. Spørsmålet er etter kva metodiske kriterier forfattere har valt ut dei metaforane han vel å presentere.

Framgangsmåten gjer at det igjen er ein viss fare for å tilpasse terrenget etter kartet. I dette tilfellet er ikkje kartet komponert utifrå samfunnsvitskapeleg teori, men Peterssons alt forhånds etablerte oppfatningar, eller gjerne den konvensjonelle visdom av kva som er sovjetiske persepsjonar på det aktuelle feltet. På dette grunnlaget vel han så ut sentrale metaforar som på ein slående måte summerer opp eigne og truleg andre sine oppfatningar av sovjetisk tenking. Eg vil ikkje hevde at forfattere har gått fram på denne måten, berre konstatere at utifrå avhandlinga slik den er nå, er det relevant å reise spørsmålet.

Er konklusjonane når det gjeld metaforbruken ei reell utprøving av materialet, eller er det metaforar som støttar opp om eigne persepsjonar om kva som er sovjetiske persepsjonar?

Ein annan framgangsmåte ville vere først å registrere universet av metaforar i materialet, og deretter registrere utifrå visse eksplisitte kriterier for kva metaforar forfattere meiner er mest representative.

Igjen blir dette med vitskapeleg etterprøving av måten han har nytta teorien på for å utprøve det empiriske materialet eit problem som fortener ei grundig drøfting.

Andre prinsipielle innvending

Det empiriske materialet knytter seg til "textual messages". Dette knytter Petersson til ein aktør som har spesielle hensikter i nærare omtalte politiske situasjonar eller cases. Dette er utgangspunktet. Så langt er det bra.

Men i den teoretiske begrepsramma blir forfattere brått – og for meg uventa – oppteken av i kva grad "textual messages" verka på adressaten, i dette tilfelle Europas nøytrale statar.

Etter mi oppfatning er dette ei ny problemstilling, som krev heilt andre framgangsmåtar. Å måle effekten av bodskapen er noe heilt anna enn å avdekkje sendarens hensikter og retoriske teknikkar innebygd i bodskapen.

For å fange opp dette introduserer Petersson to begrep henta frå sosialpsykologi: "Identification" og "Internalization". Dersom mottakaren av bodskapen identifiserer seg med eller internaliserer bodskapen, er hensikten til avsendaren oppnådd. Den instrumentelle bodskapen er krona med suksess.

Sjølvsagt har forfattere med sin grundige kjennskap til dei nøytrale aktørane klarare menningar om effekt på adressaten enn det ein person med mindre kunnskap på feltet har. I tillegg støttar han seg til sekundærlitteratur. Han vil kunne komme nær det som blir kalla *educated guesses*.

Men ved å introdusere begrepa "identification" og "internalization" i den teoretiske ramma for analysen, hevvar Petersson ambisjonsnivået for analysen, og da på ein måte han ikkje heilt kan oppfylle. Han har ikkje materiale som kan teste dette anna enn utifrå heilt generelle observasjonar.

Etter mi oppfatning forlet forfattere her det instrumentelle perspektivet som han har sagt han skal belyse, og introduserer eit teoretisk og empirisk tilleggsperspektiv som kompliserer problemstillinga. Det oppstår også ei viss teoretisk forvirring.

Tredje prinsipielle innvending

Det er ein god regel å vere litt gjerrig (snål) med dei begrepa som blir introdusert, dette mellom anna fordi alle begrep er problematiske i samfunnsvitskap.

Eg synest Petersson er litt for generøs med antall begrep i den instrumentelle analyseramma. Det blir meir krevjande enn det treng å vere både for lesaren og for den som skal gjennomføre forskinga. Sjansane for å bli teoretisk uklar og manglande presisjon aukar òg ved eit stort antall begrep. Berepsproblemet blir ikkje mindre ved at han hentar begrepa frå to ulike forskingstradisjonar. Dette gjeld ikkje berre for begrepet identification – men går vi vidare i begrepskjemaet til *the anchors* finn vi her eksempelvis begrepet *beliefs* som står i eit uklart forhold til *sanctified concepts*, *groups norms* etc. *Beliefs* er eit begrep som ligg på eit overordna nivå i forhold til "sanctified concepts". Begrepa går over i kvarandre, og dei blir ikkje gjensidig ekskluderande.

Min påstand er at den teoretiske begrepsramma kan forenklast. Dette vil styrkje det teoretiske utgangspunktet, samstundes som forfattere gjer det enklare for seg sjølv og for lesaren.

Eg presiserer at det eg har sagt til nå avgrensar seg til den instrumentelle begrepsramma.

Begrepsramma for å analysere sovjetiske persepsjonar er solid og grundig. Diskusjonen blir fokusert og presis ved at forfattere har hefta seg ved det sentrale begrepet metaforen. Og for lesaren blir det spennande lesing. Den smule teoretiske forvirring som i den in-

strumentelle begrepsramma skapte frustrasjon og minskande utbytte, blir her avløyst av teoretisk klarhet og belønning – også for lesaren.

Generelt har vi vanskeleg for å hugse fakta. Ein god metafor derimot kan feste seg i minnet for alltid, og i stor grad vere styrande for vår tenking på eit gitt felt.

Metaforen blir organiserande for vår tenking på eit visst saksfelt, den bestemmer retninga av resonnementet vårt. Det er liten tvil om at metaforen er i nær slekt med det ekspressive. Samstundes er metaforen ein komplisert verbal konstruksjon, den er mangetydig og full av mening. Difor appellerer den til store grupper. Den er nyskapande for tenkinga vår, samstundes som den er djupt forankra i rike assosiative begrep frå fortida. Gjennom få ord maktar den å fange opp og beskive ein kompleks sosial verkelegheit, og ofte på ein meir meningsfull måte enn såkalla denotativ eller vitskapeleg språkbruk.

Men eg kan ikkje la vere å peike på at fordi om framstillinga av metaforen er solid og grundig, utelet Petersson likevel drøfting av ein viktig funksjon som metaforen har i vår persepsjonsdanning.

Eg er heilt på linje med forfattaren når han hevdar at metaforen er reflekterande, men vel og merke, det gjeld berre for den metaforen som alt er konvensjonalisert, kollektivisert og dermed opptatt som ein integrert del av språket.

I tillegg har metaforen ei viktig rolle som nyskapar for tenkinga vår og språket vårt, men ei nyskaping av ein metafor kan gjerne bli ei døgnflue fordi den ikkje treffer. Da blir den ikkje konvensjonalisert, men lagt død i utgangspunktet og den blir dermed heller ikkje reflekterande.

Ein vellykka metafor skaper nye persepsjonar ved at den får oss til å sjå samanhengar mellom to forhold vi tidlegare ikkje såg at det eksisterte noe forhold mellom. Men da er ikkje metaforen i utgangspunktet reflekterande, men den blir det. Den vil sjølvsagt alltid referere til rike assosiative begrep lagra i kulturen, men forholdet mellom desse begrepa representerer noe kvalitativt nytt. Her ligg også metaforens styrke som retningskapande for vår tenking.

At same språklege uttrykk kan vere både reflekterande og instrumentelt, blir understreka av forfattaren sjølv, men Petersson ville ha vunne på å få med at den også kan vere nyskapande i den teoretiske drøftinga av metaforen. Det ville da blitt klarare kva type metaforar som ligg til grunn for analysen.

Eg skal nå gå over til det eg ser som mindre sentrale punkt.

Drøfting av begrepet nøytralitet

På side 3 og 4 i manuskriptet drøftar Petersson begrepet

nøytralitet. Han hevdar heilt riktig at nøytralitet er vanskeleg å definere.

Idet forfattaren konstaterer dette faktum, synest eg han blir litt uklår i forhold til den vitskapelege tenkjemåten og det som er hans studieobjekt: "textual messages".

Når vi innan vitskapeleg skal komme fram til definisjonen av eit begrep, bestreber vi oss på å komme fram til eit begrep som kan akseptast i det vitskapelege samfunn, og som samstundes tener vitskapeleg formål. Slike definitoriske forsøk blir ført i eit denotativt, nøytralt og objektivt språk. Vi prøver å komme fram til ein allmenngyldig definisjon som kan bli godteken på tvers av kultur.

Dette må ikkje blandast saman med slik nøytralitetsbegrepet blir definert for politiske formål, eller for å tenne retoriske strategiar, om ein vil. Det er eit heilt anna prosjekt. Spørsmålet blir ikkje kva definisjon av nøytralitet som er klarast og best gagnleg til å belyse fenomenet i internasjonal politikk, men spørsmålet blir heller kva definisjon av nøytralitet vil gagne min statsinteresser best. Difor ser vi også at begrepet i daglegtalet stendig endrar innhald med skiftande politiske tilhøve, samtidig som det er avhengig av kva aktørar som nyttar begrepet.

Det vil gå fram av avhandlinga at begrepet blir tillagt positive eller negative konnotasjonar alt etter kva interesse aktøren har i det aktuelle tilfellet. Når slike definitoriske forsøk blir gjort utifrå politiske formål, er også språkbruken dramatisk ulik den vitskapelege. Ornamantikken er blomstrande, verdisymbola mange, medan det vitskapelege språket er det rakt motsette.

Det er sjølvsagt eit visst avhengighetsforhold mellom den vitskapelege definisjonen og dei definisjonane som blir nytta i retoriske strategiar for politiske formål, men det er ein langt meir subtil avhengighet enn ein her kan få inntrykk av.

Heilt enkelt kunne vi formulere det slik at det eksisterer eit spenningsfelt mellom den objektive vitskapelege definisjon av nøytralitet og begrepet nøytralitet som eit policy-instrument for ein stats politikk.

I praksis vil vi kanskje komme til at det ikkje eksisterer ein nøytralitetspolitikk. Vi må uttrykkje oss i fleirtal: nøytralitetspolitikkar. Dette synest eg går fram av avhandlinga.

Tekst versus tale

I den retoriske litteraturen blir det reflektert mye over tekst som kommunikasjon og munnleg tale som kommunikasjon.

Peterssons materiale er "textual messages".

Det hadde kanskje vore på sin plass at han drøfta implikasjonane av dette. Problemet er særleg aktuelt i

hans tilfelle der han er oppteken av det instrumentelle, det som eg i min språkbruk ville kalle for retoriske strategiar innebygd i teksten.

Eg nemner dette fordi det intensjonelle, aktørens hensikt, burde ha blitt problematisert i forhold til munnleg overlevering versus overlevering av budskap i form av tekst.

Vitskaplege modellar versus verkelegheten

På side 22 drøftar Petersson den totalitære versus den pluralistiske modellen i Sovjetstudiar, og han konkluderer der med at for hans analyseformål hallar han til den totalitære for den perioden i sovjetisk politikk som han analyserer.

Dette har eg absolutt ingenting å innvende mot når det gjeld substansen i konklusjonen, men språkbruken i drøftinga av problemet er ikkje tillitsvekkjande.

Eksempel på dette er når forfatternen seier: "... the author has, at least as implicit mental points of departure ..."

Dette er ei uheldig formulering for den bryt med eit hovudkriterium på vitskaplege prinsipp der vi ikkje kan godta "implicit mental points" medan det i det vitskaplege prosjekt stendig er tale om at det som er implisitt i våre intuitive modellar blir gjort eksplisitt.

Vidare set ein unekteleg igjen med det inntrykk at forenkling representerer noe negativt. Igjen kjem Petersson på kollisjonskurs med vitskaplege prinsipp. Både i våre intuitive modellar, så vel som i våre vitskaplege, er forenkling stendig ein nødvendig og positiv prosess. Utan denne forenklingsprosess vil ikkje den menneskelege hjerne kunne fungere i sin intuitive analyse, og vitskaplege modellar ville vere utan verdi.

Lengre nede skriv forfatternen: "It seems justifiable to make such an oversimplification ...". Bruken av oversimplification kan bli misforstått fordi det leier tanken inn på ein dysfunksjonell forenklingsprosess, forenklinga tener ikkje lenger til å belyse problemet.

Det han har gjort er, etter mi vurdering, ei forenkling som er nødvendig og difor positiv utifrå forskingsformålet, og da er det forenkling, men ikkje overforenkling.

Kanskje er dette pirk, men eg tek det opp fordi forfatternen verkar litt uklar når det gjeld forenklingens oppgåve i det vitskaplege prosjekt.

Eg vil ikkje kalle det for ein svakhet ved arbeidet at forfatternen avgrensar analysen av kommunikasjon til "textual messages". Dette er sjølvstøtt ei av mange former å kommunisere på. Makt-demonstrasjonar av ulike slag, der ein beveger seg bort frå sjølve språket som kommunikasjonsmiddel, kan vere ei vel så viktig form for kommunikasjon i internasjonal politikk.

Spesielle interessante situasjonar kan oppstå når ak-

tøren kommuniserer gjennom fleire parallelle teiknsystem, og teiknsystema støttar opp om kvarandre for så å danne ein felles budskap. Det er vel klart at desse "textual messages" ikkje opererer i eit vakuum, men er kopla til andre teiknsystem.

Valueladen symbols

På side 71 skriv forfatternen "Presumably, argumentation based upon valueladen symbols tends to be more impressive than reasoning referring to relatively vague beliefs like what the essence of neutrality is."

Dette er ein interessant observasjon, og første spørsmålet mitt er: Kva er det rimeleg utifrå denne konstatering å anta at adressaten primært er, er det beslutningstakarane på toppnivå, eller er det den offentlege opinion eller begge deler?

Dersom adressaten hadde vore beslutningstakarar på høgt nivå vil vi da ha venta oss ein meir denotativ språkbruk, dette som forfatternen beskriv som "relatively vague beliefs" enn dersom adressaten er opinionen i dei nøytrale landa.

Eg har fleire spørsmål knytt til dette problemet.

Det er vanleg antatt at denotativ språkbruk blir relativt greitt forstått på tvers av landegrenser. Trafikksignal t.d. blir oppfatta stort sett likt over heile verda. Dei er teikn på det denotative nivået, i motsetning til "valueladen symbols" som er konnotasjonsspråket. Dette språket utmerkjer seg ved at det får overført svært mye mening i få ord. Forstått på denne måten er dette ei økonomisk form for kommunikasjon, men samtidig er språket upresist og mangetydig, og det er gjerne knytt til eit folks spesielle historie. Utan band til denne historia vil ikkje konnotasjonsspråket få dei tilsikta verknader, det vekkjer ikkje folks kjensler.

Men dersom forfatternens funn er at valueladen symbols pregar Sovjetunionens retoriske strategiar, så blir spørsmålet mitt om desse symbola er skreddarsydd for befolkninga i dei nøytrale landa, er det symbol som er felles for dei nøytrale landa og Sovjetunionen, eller er det symbol som reflekterer Sovjetunionens spesielle historiske røynsler og som er avlagra i språket.

Sontag og hennes metafor

På side 113 omtaler Petersson ein metafor henta frå Sontag som lyder: "Cancer treatment is war". Utifrå denne metaforen er påstand nummer 1: Denne metaforen dominerer totalt vår konseptualisering av problemet kreft.

Fordi om eg betviler denne sterke påstanden, let eg det passere. Derimot tek eg sterk avstand frå påstand 2. Her skriv Petersson idet han stendig siterer frå den same Sontag: "Among other things, it's prevalence in-

hibits the introduction of treatment methods that would be less dramatic for the patient." Her skjer det ei grov forenkling i forholdet mellom konseptualisering av eit problem og menneskelege handlnigar.

Kampen mot kreft er vitskap. Vitskapen står i eit dialektisk forhold til språket. Den står i ein viss avhengighet til språket for konseptualisering av problemet. Men samtidig vil nye vitskaplege funn endre språket, skape nye begrep og endre vår tenkjemåte. Sontag forenkler inntil det utilgjevelege ved å underslå vitskapens tosidige forhold til språket.

Avslutning

Avhandlingsresultata viser klart korleis retorikken blir viktig ved Sovjetimperiets yttergrenser der dei nøytrale statane ligg. Grensene for innverknad blir meir uklare, muligheten for rein maktbruk mindre. Dette gjer at det som Petersson kallar for "skills" i bruken av det politiske språket, blir eit viktigare instrument i supermaktas politikk.

Petersson konkluderer med at "the textual messages" sendt til dei nøytrale statane i Europa i etterkrigstida i form av publiserte artiklar kan fortelje oss mye om sovjetiske hensikter til ei kvar tid. Petersson har vist at dette materialet på ingen måte er trivielt. Den overflatiske betraktningmåten om at dette er rituell prosa som ikkje er noe leiestjerne til forståing av sovjetisk tenking og atferd i internasjonal politikk, blir gjort til skamme. Analysen viser at det politiske språket i sovjetiske "textual messages" varierer frå land til land, frå case til case, og det varierer over tid. Dermed kan ikkje Peterssons datamateriale avskrivast som det franskmennene kallar "langue de bois", ein stiv og innhaldslaus språkbruk med ein monotomi som er ufølsom ovafor svingande politiske konjunkturar.

Gjennom eit begreppsapparat henta frå sosialpsykologi og semiotikk avdekkjer Petersson mønster i språkbruken som kan vere eit viktig hjelpemiddel i å tolke og forstå sovjetiske hensikter og politikk på. Hensikter i internasjonal politikk er pr. definisjon ustabile og skiftande, og dei er i aller høgste grad knytte til kontekst.

Petersson påviser at retorikken, eller det politiske språket om ein vil, varierer med Sovjetunionens hensikter. Språket blir med andre ord eit middel til å avlese hensikter.

Allt avhengig av dei hensikter Sovjetunionen måtte ha, vil retorikken i "the textual messages" avsløre dette.

Men for å avsløre denne variasjonen i bruken av språket, nyttar Petersson eit omfattande begreppsapparat som analytisk verktøy – intuitiv kunnskap om språket vil ikkje vere tilstrekkeleg.

Vi får eit meir presist bilde av sovjetiske hensikter. Kva var til dømes ambisjonsnivået til supermakta i dei

tilfelle der kampanjar blei sette i verk mot dei nøytrale statane. Petersson påviser at dette var dramatisk ulikt frå tilfelle til tilfelle. Når det galdt Østerikes EF-politikk, var ambisjonsnivået høgt, men ambisjonsnivået var lågt når det galdt militærbudsjetta til Sverige og Sveits. Vi kunne kanskje kalle det for retoriske prøveballongar.

I det instrumentelle perspektivet blir språket sett på som eit middel til å overtyde aktøren på. Da kan sjølv-sagt framstilling av saksforhold avvike sterkt frå det som aktøren eigentleg har av reelle persepsjonar av det same saksforholdet.

Petersson er oppteken av også å fange desse reelle persepsjonar som kan forkludrast eller gjerast uklare i den taktisk eller instrumentelt motiverte argumentasjonen. Vel vitande om at same språklege uttrykk både kan vere reflekterande og instrumentelt motivert på ei og same tid, er Petersson av den oppfatninga at visse språklege uttrykk er meir reflekterande enn andre. Her avgrensar Petersson seg til metaforen.

Metaforen "Neutrality is a camouflage" fører tanken mot det som i litteraturen blir kalla for konspirasjonstenking. Vi kunne også kalle det for dei patologiske trekk ved aktørane tenkemåte i internasjonal politikk, og denne patologiske tenkinga er på ingen måte isolert til Sovjetunionen.

Metaforen "The neutral state is a wanderer" er uttrykk for brot med den innadvendte patologiske konspirasjonstenking der internasjonal politikk blir omgjort til taktikk, lureri og vondskap, til eit meir optimistisk syn på nøytralitet. Inspirert av utviklinga i den tredje verda styrer den nye metaforen mot overdreven optimisme, ønsketenking som m.a. Geertz hevdar alltid er eit islett i ideologisk tenking.

Petersson påviser at det ikkje er noen tilfeldigheit når den eine eller andre metaforen dukkar opp i "the textual messages" til dei nøytrale statane.

Metaforen "Neutrality is a camouflage" hadde stor validitet i heile stalinperioden som uttrykk for sovjetiske persepsjonar av nøytralitet. Med Krustsjov og dei endra internasjonale forholda dukka "The Neutral state is a wanderer" opp utan at den første metaforen blei lagt død for alltid. Den dukka tvert om opp i den politiske diskurs i heile perioden som eit teikn på at klimaet mellom Sovjetunionen og dei nøytrale statane for alvor var på kollisjonskurs.

Petersson gir oss innsikt i sovjetisk politikk og ikkje minst i det politiske språket i datamaterialet frå analysen av internasjonal politikk. Han har skrivne ei avhandling som eg hadde stor glede og utbytte av å lese.

Daniel Heradstveit

(Innlegg som fakultetsopponent på Bo Peterssons doktorsavhandling ved Universitetet i Lund våren 1990)

GÖRAN RYSTAD – SÄVEN TÄGIL, eds: *The Uprooted: Forced Migration as an International Problem in the Post-War Era*. Lund 1990: Lund University Press.

The current problem of increasing numbers of refugees seeking asylum in Europe and North America is a result of a combination of complex factors, only some of which existing institutional mechanisms for refugee assistance are able to mitigate. Without significant changes in the international response to the situation there is little hope that conditions for refugees and for those countries of first asylum will improve in the near future. This is the background for the contributions found in the book, *The Uprooted: Forced Migration as an International Problem in the Post-War Era*. By discussing some of the different factors which have played a role in creating the refugee dilemma as it exists today the authors provide a useful venue for the study of what actions are required if adequate solutions are to be found to the crisis.

This collection of essays offers a surprising variety of perspectives on the history of forced migration in Europe and North America. Historical summary is balanced by discussion of the roles of various state and international organizational actors in providing for refugee assistance in the post war period. Largely avoiding the current public debate over what should constitute a legitimate plea for assistance on the part of those in flight, instead the authors present a strong argument for looking beneath the rhetoric of humanitarian concern presented by states and international organizations involved in refugee assistance efforts. That the solutions to the current refugee crisis will be found as part of the larger historical process of international response to migration, which include the contributions herein, goes without saying.

Rightly or wrongly, individual state foreign policy concerns and domestic issues play a very important role in determining the reception of those in flight when they enter the common stream of those in forced migration. International organizations such as those of the United Nations, act in a number of capacities, providing direct assistance and at the same time serving as a forum for a debate on whom should receive assistance out of the many in need. In this way it is possible for the different refugee groups to lobby for assistance while at the same time remaining as passive actors on another level. Whether resettled or repatriated, the individual refugee is faced with a difficult future; it is erroneous to attribute flight solely to a desire for economic gain.

In the introduction, Göran Rystad, identifies the purpose of the current study as being part of a larger re-

search initiative, where it is hoped systematic and detailed analysis of factors contributing to the formation of refugee policy during the early post-war period will reveal some of the causes for the current refugee dilemma. This is the one constant theme throughout each of the essays, even though in many other ways they represent diverse approaches to the subject of forced migration. Together they provide the reader with some sense of the contradictory forces at work which complicate the easy resolution of the refugee problem. Foreign policy, economic considerations, national domestic politics, an inherited institutional structure of organizations working on refugee assistance, and the different causes for flight are all discussed as contributing to the development of refugee policy. These are all present in the refugee problem we face today, with the changes that are taking place in Eastern Europe, the effects for refugees of the proposals for the Europe of 1992, and the move away from bipolarity in international politics.

The different causes for flight play an important role in how a new refugee group is perceived by the international assistance effort. Often collective international interests and national policies have been the major determinants of whether a specific group is in need of protection. Guy S. Goodwin-Gill suggests that a particular request for assistance must compete with other claimants in a political arena wherein importance is placed less on a humanitarian need for protection than on the topical desires of the assisting state and organizational actors. For any one group in flight it is crucial that it fit the narrow definitions set by the European and North American community as to what are legitimate reasons for requiring protection.

This placing of those in flight outside the pale of assistance efforts because of political interests, rather than measuring need on a scale of humanitarian morality, lies behind the current debates over a refugee definition among many of the nations of Europe and North America. Guy S. Goodwin-Gill provides ample evidence of the importance of similar definitional changes in the period immediately after World War II. One such example is that regarding new Eastern European refugees. Labor shortages in many of the Western European countries and the developing Cold War required a shift in assistance efforts away from repatriation towards a more open policy of resettlement by the Western zones.

Michael Marrus discusses the present reluctance of nations to take refugees within their borders. He compares the open border policies of two centuries ago and those of today. The reasons for the current complexity of the issue have to do with the rise of the "nation-state" as a new political identity, the importance of dis-

sident exiles in international politics, the development of the welfare state whereby the state was forced to take over the burden of providing directly for the displaced and poor within its borders; the targeting of industrial production in modern warfare meant having to displace the civilian population during military conflict. In this same vein it is then possible that, with the arrival of new factors, which instead provide the motivation for encouraging refugee acceptance, the present restrictive policies may be changed.

An example of one such factor, which Marrus gives, is that of the growing interdependence of nations on many levels. This makes restrictions on the flow of people across borders less justifiable on the basis of national interest. In these broad terms it is unlikely that the reader can disagree with the analysis. The difficulty is in identifying any one factor as other than a general historical process; how in fact does a growing interdependence mitigate the effects of the other factors? What is interesting is that the author has briefly touched on an important political identity which lies at the heart of the refugee problem. This is the definition of the "nation-state".

Mass expulsion of large groups has been an effective if controversial political device used by governments throughout history. Sven Tägil has included a study of what reasons lie behind the use of this means of forced migration. The effects of expulsion are unique from that of other causes for flight, in that the group of individuals has no choice to remain in the country of origin and the coercive nature of the act minimizes the material and political resources available to the group upon leaving. There is a danger that without substantial assistance such groups will remain as unwanted and permanently displaced residents of the nations neighboring their country of origin. As Sven Tägil points out, this century has seen the use of expulsion as a political tool by regimes in Europe whose popular legitimacy was derived largely from an appeal to particular ethnic, religious, and social groups, at the expense of others existing within the state. Since World War II, its use has spread to countries throughout the world.

Of the millions of refugees in the world that are in need of assistance relatively few are in Europe and North America. The majority are in the less developed countries. The responsibility for their welfare and security rests on the shoulders of local receiving governments and international assistance organizations. Neither are able to provide help sufficient to meet the needs of a continual influx of new refugees into an already overburdened relief system. This does not include the many who are displaced internally by conflicts, which could easily double the number in need of assistance for the countries concerned.

In his essay, Aristide Zolberg puts forth two main reasons for why this situation will not improve in the near future. The formation of new states out of former colonies has resulted in specific political and economic tensions which will take time to resolve. In many cases to this is added the confrontation of different social elements seeking to control the political arena and define a new social order. These two processes arise from a variety of conditions, both domestic and international. In the examples given for specific regions in Africa, Aristide Zolberg analyzes the continued inability of the new states to govern themselves effectively, creating a stable social order. For this he relies on a critique of domestic actors and forces, and largely ignores a similar description of the role played by international factors in exacerbating the conditions faced by these countries.

Göran Melander argues that one of the problems which the international assistance effort faces is that there are in fact two distinct types of refugees in flight today, where only one is recognized according to the 1951 International Convention on Refugees. Human rights refugees face the fear of individual persecution if they return to their country of origin. Humanitarian law refugees do not flee individual persecution, instead they seek protection from the effects of an event, such as proximity to armed conflict. The claims for assistance by human rights refugees are recognized in international law, while the status of humanitarian law refugees is unclear. This distinction is important for determining what actions will best solve the needs of the refugee in question.

In his contribution, Kim Salomon provides a useful discussion of why this difference in refugee definitions has come about and why it continues to remain important today. Since World War II, the United Nations organizations have been a major source of refugee assistance efforts, and have provided a forum for the debate of issues regarding general assistance efforts for the international community. By studying the development of assistance efforts on the part of the United Nations Relief and Rehabilitation Administration (UNRRA), and the International Refugee Organization (IRO), during the post-war years, Kim Salomon shows how there was a shift from the repatriation of refugees from Eastern Europe toward that of their resettlement in the West as a result of the growing Cold War.

Humanitarian relief in the immediate post-war period gave way after a few years to an emphasis on the conditions of human rights in Eastern Europe. The recognition of the needs of this group of refugees led to the stress on human rights expressed in both the permanent refugee organization, the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), and the 1951 International Convention on Refugees. The needs of

humanitarian law refugees were not supported; there was no acknowledgement by the Western Europeans and North Americans of the importance of this group to the international community.

With the current number of asylum seekers, national refugee policy has become an important political issue. Tomas Hammar has included an essay on the historical development of Swedish national refugee policy. Up until 1972, acceptance of refugees was dependent on the needs of the domestic labor market, and was included in a general policy of foreign labor recruitment. Since then refugee policy has concentrated on permanent settlement. Those granted asylum are integrated within the extensive structure of welfare services provided for the inhabitants of the country. A number of problems exist, one of which is whether in fact the particular forms of public assistance provide the preparation necessary to allow the refugees to become active members of the society. Public support must not replace private initiative.

Another issue is that of the inability of the present system of placement to process the number of refugees continuing to arrive in greater numbers. Responsibility for settlement is distributed amongst all but a few municipalities. This means that they have a role in determining how many can be settled in their locality, and have set an important constraint on the number of refugees that can be settled yearly. Employment opportunities are lacking for new residents in many of these areas, and this forces reliance on state assistance for years after placement.

A different approach to the issue of national refugee policy is offered in the essay by Göran Rystad. Here he analyzes the role of different political and economic factors in determining refugee policy in the United States during this century. Foreign policy considerations, the performance of the domestic economy, an isolationist and restrictionist lobby, humanitarian appeal, social, cultural and racial conceptions, and nationalist sentiment have all been of varied importance. Since World War II, refugee policy has been dominated by the perceptions governing U.S. foreign interests. What has changed in recent years is a tendency to focus on assistance abroad at the region of origin and decrease the numbers which are resettled in the U.S. Regional quotas for acceptance from certain areas of the world remain relatively low, if they have not been reduced. Restrictionist political interests play an important role where foreign policy does not intervene.

Rune Johansson provides a rather detailed study of the definition of forced migration. Of particular interest is the discussion of the process of flight itself, the barriers which exist for the refugee and the resources that may be available to overcome impediments to flight.

How the refugee originally determines to flee and what factors are a consideration are placed within a structural model. Factors acting on the refugee such as external events, individual values and objectives, and the possibility for asylum in a receiving country all play an important part in the decision. The push-pull and value-added models described by the author add some clarity to the issue of what factors are involved in flight, and may allow the prediction of when groups are at risk to become refugees.

A common category of refugee is that of the displaced persons, temporarily unable or unwilling to return to their country of origin. A variety of factors determine the assistance received from their host country. The complexity of the problem is revealed in the study by Wolfgang Jacobmeyer of the situation for displaced persons in West Germany in the immediate post-War period. The repatriation of Eastern Europeans, the difficulties of resettling the Western Europeans unwilling to be repatriated, the presence of the military, the roles forced on UNRRA and the IRO, and the actions of the local German inhabitants gave the displaced persons few rights and an uncertain future. The relief effort left many unsatisfied with their conditions, and offers a cautious lesson for similar acts of assistance taken today.

The mass expulsion of ethnic Germans from Eastern and Southern Europe after the War resulted in large-scale refugee migration to war-torn Germany. Rainer Schulze offers a detailed account of the efforts of the Allied powers, national German authorities, and local inhabitants in resettling this group. His account of the local resistance to settlement is particularly interesting. Anti-refugee sentiment was high; both refugees and locals claimed the other was insensitive toward their needs. Political authority and access to certain economic goods were denied the refugees for many years. A general fear for the effect of the refugees on the local cultural identity was expressed as well. Effort was made by the Allied Powers and national authorities to resolve the tensions present at the local level but these were largely ineffectual. What was most important for the gradual acceptance of the refugees by the local population was the rapidity of economic recovery and growth in West Germany soon after the War. It was soon clear that far from competing with locals for scarce resources, the refugees provided a necessary part of the modernization process and were able to contribute to the development of the post-war economy.

A complex interaction of factors creates the current refugee crisis. There are no easy solutions. Therefore it is important to look closely at the actions of all the actors in the present drama, their motives and desires; a reading of the historical development of forced migration is crucial to any resolution of the problem. Refu-

gees occupy a sensitive place in the international community. Humanitarian morals fundamental to a peaceful existence must compete with present political and economic realities. The essays in this collection represent an effort to discuss some of the more important factors which have historically gone into the creation of the situation we have today. They provide the reader with a broad perspective on the issues involved, and offer a

guide to future research on specific factors, that exacerbate the difficulty of finding an appropriate solution. The book will prove useful reading for anyone not satisfied with the current popular debate surrounding the issue of forced migration.

Utz McKnight

Litteraturnotiser

ECPR-workshops 1991

- ECPR, European Consortium for Political Research, håller sina årliga joint sessions of workshops vid universitetet i Essex den 22–28 mars 1991. Anmälningstiden gick ut 1 december. Följande workshops ingår (workshopsledare inom parentes):
- Recent Developments of North-South Relations (Anselm Skuhra, Salzburg)
- Europe: the Green Challenge (Dick Richardson, Middlesbrough)
- "Governance", Patterns of Interaction between Society and Government (J Kooiman, Rotterdam)
- Non-Governmental Welfare Provision in a Long-Time Perspective (Stein Kuhnle, Bergen)
- Changes in Statehood? (Peter Bogason, Köpenhamn; Adrienne Windhoff-Heritier, Bielefeld)
- Green Political Theory (Andrew Dobson, Keele; Paul Lucardie, Groningen)
- Party Responses to Women's Demands for Political Entry (Pippa Norris, Edinburgh)
- Party Behavior, Party Organization and Democracy (Wolfgang Müller, Wien)
- Capitalism, Socialism and Democracy (Richard Bellamy, Edinburgh)
- National Political Systems and the European Community (Ben Soetendorp, Leiden; William Peterson, Edinburgh)
- Religion and International Politics (Mehdi Mozaffari, Aarhus)
- European Lobbying Towards the Year 2000 (Jeremy Richardson, Strathclyde; Henning Bregnsbo, Köpenhamn)
- Democratization in Eastern Europe (Tatu Vanhanen, Tammerfors; Hans-Dieter Klingemann, Berlin)
- The Judiciary and the Prospects for Democratic Consolidation (Giuseppe de Federico, Bologna)
- Analysing Voting Behaviour Using Election Results (Søren Risbjerg Thomsen, Aarhus; Clive Payne, Oxford)
- Managing Prime Ministers and Chancellors Offices in Western Europe (F Müller-Rommel, Lüneburg)
- The End of the Cold War? Evaluating Theories of International Relations (Pierre Allan, Geneve; Kjell Goldmann, Stockholm)
- Political Integration and Institutional Changes Towards the EC (Kurt Klauudi Klausen, Odense; M-L von Bergmann-Winberg, Helsingfors)
- Repression, State Terrorism and Genocide: Conceptual Frameworks, Theories on Etiology and Empirical Findings (Alex Schmid, Leiden)
- Implications of German Unification (Rudolf Wildenmann, Mannheim)
- The European Community and Labour Migration after 1992 (Zig Henry Layton, Warwick)
- Environmental Policy in Western Europe (Detlef Jahn, Paderborn)
- Dessutom hålls två planning sessions:
- Integrating the European Database (Eric Tanenbaum, Essex; Ekkehard Mochmann, Köln)
- Foreign Policy Professionals and Political Science (Michel Girard, Paris; Helmut Kramer, Wien)

Abstracts

Statsvetenskaplig Tidskrift (The Swedish Journal of Political Science) normally contains four sections: Uppsatser (Main articles), Översikter och meddelanden (Reviews of recent political and scholarly developments), Litteraturgranskningar (Book reviews), and Litteraturnotiser (Shorter notices).

Mogens N Pedersen: *Politologen som konsulent. Tankar om en rolle under udvikling (The Political Scientist as a Consultant. Thoughts on an Emerging Role)*. In his plenary address to the IX. Nordic Political Science Congress, Reykjavik, Iceland, August 1990, Mogens N Pedersen suggests that Machiavelli should be considered a relevant behavioral model for political scientists serving as consultants. Taking his departure in the still prevailing value-relativism and its advice to the political scientist, he proposes that the consultant for several reasons is an emerging role within the discipline. The consultative relationship is defined, and the author discusses possible analogies or models, like e. g. the engineer, the doctor and other professional roles. Some of the empirical and normative problems involved are discussed by reference to an illustration: the "rise and fall" of the so-called political risk analysis.

Henry J Abraham: *Reflections on our Enduring and Evolving Constitution*. In the 200 years of its existence, the United States Constitution has evolved by virtue of formal amendments (26) and custom as well as by legislative, executive, and judicial interpretation – especially via the latter mode. That judicial assertion of authority has engendered considerable controversy because of

the inordinate difficulty of finding and drawing a viable line between judicial "judging" and "legislating", or "self-restraint" and "activism", or "lawmaking" and "lawfinding".

It is an established constitutional and political fact of governmental life that under America's system of the separation of powers, duly limited by its checks and balances, the judiciary, as one of the three independent branches, is patently endowed with tools that enable it to influence and, at times, to direct the socio-political *vie quotidienne*. These tools comprise, above all, the awesome power of judicial review and the collateral one of statutory construction. Ergo, the judiciary possesses, and indeed needs to possess, the wherewithal to say both "yes" and "no" to the other two branches of the national government and to the constituent states.

But the essay argues that the exercise of judicial authority should properly be confined to either negation or validation of actions by government – that it must *not* extend, as it has all-too-often, to *prescriptive* policy-making; that the legislative function is emphatically vested in the people's representatives, not in the judiciary; and that, consequently, the latter's role ought to be a deferential, an abstemious, one, absent clear violations of constitutional guarantees and mandates.

Medarbetare i Statsvetenskaplig Tidskrift

Mogens N Pedersen är professor i statskunskap i Odense.

Henry J Abraham är professor vid Woodrow Wilson Department of Government and Foreign Affairs, University of Virginia.

Anders Håkansson och Tomas Niklasson är verksamma vid Statsvetenskapliga institutionen i Lund.

Anders Troedsson är doktorand i statsvetenskap i Lund.

Kjell Goldmann är professor i statsvetenskap vid University of Florida.

Colin Leys är professor i statsvetenskap vid Queen's University, Kingston, Canada.

Øyvind Østerud är professor i statsvetenskap i Oslo.

Fil dr Jon Pierre är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg.

Anne Marie Berggren är fil dr i historia och verksam vid Delegationen för jämställdhetsforskning.

Professor Daniel Heradstveit är verksam vid Norsk Utenrikspolitisk Institut.

Utz McKnight är doktorand i statsvetenskap i Lund.

Till redaktionen insända skrifter

M-A Arnould & C Sorgelos, *Table récapitulative des Bulletins*. Bruxelles 1990: Commission Royale d'Histoire

Björn Brorström & Rolf Solli, *Kommunekonomi. Principer, Praxis och Problem*. 2 uppl. Lund 1990: Studentlitteratur

Bulletin de la Commission Royale d'Histoire, CLIV, CLV. Bruxelles 1988, 1989

Michel Cloet: *Het decanaat Leuven in 1732-1734*. Bruxelles 1990: Commission Royale d'Histoire

Erik Damgaard, red, *Parlamentarisk förändring i Norden*. Oslo 1990: Universitetsforlaget

M van Durme, *Les Archives de Simancas et l'Histoire de la Belgique*. Bruxelles 1990: Commission Royale d'Histoire

Olof Eriksson, *Miljö och regioners utveckling*. ERU-rapport 63

L François, *Les Mémoires d'un orangiste*. Bruxelles 1989: Commission Royale d'Histoire

Sven Fritz, *Affärsbankernas aktieförvärvsrätt under 1900-talets första decennier*. Stockholm 1990: Almqvist & Wiksell International

Kristian Gerner, *Baltikum mellan Sovjetunionen och Europa. Världspolitikens Dagsfrågor 7* 1990

Th de Hemptinne & A Verhulst, *De Oorkonden der Graven van Vlaanderen, 6*. Bruxelles 1988: Commission Royale d'Histoire

Iftekhar Hossain, *Poverty as a Capability Failure*. Helsingfors 1990: Svenska Handelshögskolan

Preben Melander, red, *Projektstyringens problemer og værktøjer. Fra kaos til resultat*. København 1990: Jurist- og Økonomforbundets Forlag

Montesquieu, *Om lagarnas anda*. Stockholm 1990: Ratio/Timbro

J Ørstrøm Møller, *Europa år 2000*. København 1990: Dansk Udenrigspolitisk Institut og Jurist- og Økonomforbundets Forlag

Sten Sparre Nilson, Ottar Brox, Bjørn Erik Rasch, Knut Midgard, *Oppstyr og styring rundt flypass. Hurum, Fornebu, Gardermoen?* Oslo 1990: Liberalt Forskningscenter

Björn Rombach, *Kvalitet i offentlig sektor*. Stockholm 1990: Norstedts

Utrikesfrågor 1988. Aktstyckena utgivna av utrikesdepartementet Ny serie I:C:38. Stockholm 1989: UD

Utrikesfrågor 1989. Aktstyckena utgivna av utrikesdepartementet Ny serie I:C:39. Stockholm 1990: UD

Håkan Wiberg, *Konfliktteori och fredsforskning*. 2 uppl. Solna: Almqvist & Wiksell Läromedel

Håkan Ylinenpää, *Det skotska exemplet*. ERU-rapport 64

Prenumerera på Statsvetenskaplig Tidskrift för år 1991!

Ordinarie abonnenter – sätt in 150 kr på postgiro nr 2796 65-6

**Studentabonnenter – tag kontakt med tidskriftens ombud vid de statsvetenskapliga instituti-
onerna.**

**Åberopa alltid abonnentnumret i samband med abonnemang, distribution eller adressför-
ändring (numret finns angivet på adresslappen på kuvertet).**

Adress: Statsvetenskaplig Tidskrift, Box 52, 22100 Lund